

Beyaz Üstünlüğü Beyaz
İnsanları Değil, İktidarı
Korur

İran Ve Cehennem
Kapıları

Ayetullah Hamaney'i
İran Halkı Nasıl
Anacak?

Kritik Bakış

AKIL-FİKİR-ERDEM

MART 2026

*SELÇUK KÜPÇÜK *PROF.DR.EROL GÖKA *ADNAN BOYNUKARA *ANITA NAIDU
*R. LEVENT IŞIK *ANDREW THOMAS *DOÇ.DR. MEHMET RAKİPOĞLU *ZEHRA YILDIRIM
*DOÇ.DR.NECMETTİN ACAR *DR.ENDER KORKMAZ *CHATHAM HOUSE *AHMET ÖZCAN
*FRANCIS FUKUYAMA *RICHARD RUBENSTEIN *YASİN DEMİRHAN *STUART GOTTLIEB
*AHMET ÖZGÜR *BARAK RAVID *TAHA ÖZHAN *TURAN KIŞLAKÇI
*AYŞE DOĞU *ISRAEL SHAMIR *M. MÜCAHİD SAĞMAN *PROF. DR. MUSTAFA ÇAĞRICI
*RISHAB RATHI *NADİR AŞCI *SİNAN TAVUKÇU *GEORGE FRIEDMAN
*KEMAL ÖZTÜRK *DR. MUSTAFA EKİCİ *AHMET DEMİRHAN *STACIE E. GODDARD
*BOAVENTURA DE SOUSA SANTOS

Dergi Adı: Kritik Bakış

Sayı: Mart 2026

Yayın Periyodu: E-Dergi

Yayın Türü: Siyaset, Jeopolitik, Felsefe

Yayın Ekibi

Genel Yayın Yönetmeni: Ahmet Özcan

Sorumlu Müdür: Bekir Gündoğdu

Editörler:

Cengiz Sözübek

Cüneyt Güven

Abdullah Miroğlu

Yavuz Aslan

Ali Karakuş

Sanat Yönetmeni: Halil Kayalı

Grafik-Tasarım: Abdullah Başyigit

Sosyal Medya yönetmeni: Nezir Doğan

Redaktör: Ayşe Doğu

Katkıda Bulunanlar:

Meliha Çelik

Sevranur Yetkin

Yusuf Arslan

M. Akif Yıldırım

Ahmet Özgür Mut

Berhan Altaş

Mustafa Ekici

Çevirmenler:

İngilizce: Ali Karakuş, Yavuz Aslan

Almanca: Meryem Ferah

Arapça: Aşur Çuha

Fransızca: Seda Nur

İspanyolca: Yasin Demir

Yayın ve İletişim Bilgileri

Yayıncı Kuruluş: Sencer Ajans

Yayın Yeri: İstanbul

E-posta: kritikbakisdergi@gmail.com

SOSYAL MEDYA HESAPLARI:

TR : @kritikbakis

ENG : @kritikbakis_eng

X:

TR : @kritikbakis

ENG : @kritikbakis_eng

ALM : @kritikbakis_de

FR : @kritikbakis_fr

ARB : @kritikbakis_arb

İNSTAGRAM:

TR : @kritikbakis

ALM : @kritikbakis_de

ENG : @kritikbakis_eng

FR : @kritikbakis_fr

ARB : @kritikbakis_arb

WHATSAPP:

Kanalı Görüntüle

TELEGRAM:

Kanalı Görüntüle

FACEBOOK:

TR : @kritikbakis

ENG : @kritikbakis_eng

İÇİNDEKİLER

SELÇUK KÜPÇÜK	<u>“İSLAMCI MÜZİK” MESELESİNE DAİR-2</u>	04
PROF.DR.EROL GÖKA	<u>DESCARTES'E GERİ-DÖNÜŞ: “BEN VE TEN”</u>	06
ADNAN BOYNUKARA	<u>SİLAHIN VESAYETİ, SİYASETİN İMKÂNI</u>	09
ANITA NAIDU	<u>BEYAZ ÜSTÜNLÜĞÜ BEYAZ İNSANLARI DEĞİL, İKTİDARI KORUR</u>	11
R. LEVENT IŞIK	<u>İRAN VE CEHENNEMİN KAPILARI</u>	13
ANDREW THOMAS	<u>AYETULLAH HAMANEY'İ İRAN HALKI NASIL ANACAK?</u>	15
DOÇ.DR. MEHMET RAKİPOĞLU	<u>İSRAİL'İN TEHDİT ÜRETİM STRATEJİSİ: TÜRKİYE VE AKDENİZ</u>	17
ZEHRA YILDIRIM	<u>MODERNİTENİN AHLÂK KRİZİ VE EMANET PARADİGMASI</u>	20
DOÇ.DR.NECMETTİN ACAR	<u>KÜRESEL GÜÇ SATRANCINDA ORTADOĞU</u>	23
DR.ENDER KORKMAZ	<u>TRABLUSGARP HARBİ VE KÜRESEL CİHAD HAREKETİ</u>	26
CHATHAM HOUSE	<u>HAMANEY ÖLDÜRÜLDÜ; CHATHAM HOUSE UZMANLARINDAN İLK ANALİZ</u>	29
AHMET ÖZCAN	<u>AÇIK MEKTUP: İMAM HUMEYİNİ</u>	33
PROF. DR. EROL GÖKA	<u>SİMGE ÜRETİCİSİ OLARAK İNSAN: ANIMAL SYMBOLICUM</u>	39
ADNAN BOYNUKARA	<u>ORTADOĞU'NUN KADERİ: DIŞ MÜDAHALELER VE İSRAİL MERKEZLİ GÜVENLİK</u>	42
FRANCIS FUKUYAMA	<u>“BATI MEDENİYETİ” GERÇEKTEN NE ANLAMA GELİYOR</u>	44
RICHARD RUBENSTEIN	<u>MEDENİYETLER ARASI SAVAŞI MEŞRULAŞTIRMAK: RUBİO DOKTRİNİ VE HUNTINGTON'IN HAYALETİ</u>	46
DOÇ.DR.NECMETTİN ACAR	<u>EKONOMİK DAYANIKLILIK SAVAŞI</u>	49
DOÇ.DR. MEHMET RAKİPOĞLU	<u>SAVAŞIN HİKAYESİNİ KİM YAZIYOR?</u>	52
YASİN DEMİRHAN	<u>KUŞAK VE YOL'UN SESSİZ HALKASI: ORTA AMERİKA'DA ÇİN ETKİSİ</u>	54
STUART GOTTLIEB	<u>AMERİKA'NIN YENİ TEK KUTUPLU ANI</u>	59
AHMET ÖZCAN	<u>AÇIK MEKTUP: DR. ALİ ŞERİATİ</u>	61
AHMET ÖZGÜR	<u>15 MART-DERA; SURİYE DEVRİMİ'NİN BAŞLANGICI</u>	65
BARAK RAVID	<u>TRUMP, İRANLA SAVAŞ ÇABASINDA KÜRT LİDERLERİ ARADI</u>	67
TAHA ÖZHAN	<u>İRAN'IN BİTMİYEN 20. YÜZYILI</u>	69
TURAN KIŞLAKÇI	<u>İRAN'IN PSİKOLOJİK VE STRATEJİK ANATOMİSİ</u>	77
AYŞE DOĞU	<u>MODERN KOLONİZASYON VE BATI PARADİGMASININ ÇÖKÜŞÜ</u>	80
TAHA ÖZHAN	<u>İRAN'I KİM YÖNETİYOR?</u>	82
ISRAEL SHAMIR	<u>İRAN'A KARŞI PURİM SAVAŞI</u>	86
M. MÜCAHİD SAĞMAN	<u>ÇANLAR BU DEFA KİMİN İÇİN ÇALİYOR</u>	89
PROF. DR. MUSTAFA ÇAĞRICI	<u>FİTNE</u>	92
R. LEVENT IŞIK	<u>PETRODOLAR BELASI</u>	97
RISHAB RATHI	<u>HAMANEY'İ ÖLDÜRMEK KOLAYDI, İRAN REJİMİNİ DEVİRMEK İSE KOLAY DEĞİL</u>	99
NADİR AŞÇI	<u>FUTBOLA KARŞI FUTBOL</u>	101
SİNAN TAVUKÇU	<u>SAVAŞIN SEBEBİ İSRAİL'DEN DAĞITILACAK YENİ BİR PETROL DÜZENİ</u>	103
DOÇ. DR. MEHMET RAKİPOĞLU	<u>İSRAİL'İN FİLİSTİN MÜFREDATINI İŞGALİN BİR ARACI OLARAK ARAÇSALLAŞTIRMASI</u>	107
GEORGE FRIEDMAN	<u>İRAN'A SALDIRI ÜZERİNE İLK DÜŞÜNCELER</u>	110
AHMET ÖZCAN	<u>BÜTÜN PUTLARI DEVİRELİM!</u>	112
KEMAL ÖZTÜRK	<u>MÜSLÜMAN ÜLKELERİN YENİ İTTİFAK ARAYIŞI</u>	116
ADNAN BOYNUKARA	<u>YENİ BAĞIMLILIK DÜZENİ SAVAŞLA MI GELİYOR?</u>	118
KRİTİK BAKIŞ-SÖYLEŞİ	<u>EPSTEİN ELİTİ'NE NÜKLEER SİLAHLAR KONUSUNDA GÜVENİYOR MUSUNUZ?</u>	121
DR. MUSTAFA EKİCİ	<u>KARLI BİR GİRİŞİM VE YATIRIM OLARAK SAVAŞ</u>	127
AHMET DEMİRHAN	<u>ROBİNSON CRUSOE ROMANI</u>	129
STACIE E. GODDARD	<u>BÜYÜK GÜÇ DIŞ POLİTİKASININ TRAJEDİSİ</u>	144
BOAVENTURA DE SOUSA SANTOS	<u>ÜÇÜNCÜ DÜNYA SAVAŞI BAŞLAMAK ÜZERE</u>	148

“İSLAMCI MÜZİK” MESELESİNE DAİR-2

SELÇUK KÜPÇÜK
www.kritikbakis.com

Özellikle DP'nin müzik ve genel anlamda kültür üzerindeki devlet tahakkümünü kaldırışından itibaren Türkiye'de dini müzik, mehter müziği plak ve kasetleri için bir piyasanın oluştuğunu söylemek mümkün. Ancak bunlar hem modernite evveli zamanların müziği hem de tema bakımından, dönüşen toplumun ihtiyaçlarına cevap verebilecek formda değillerdi. Dolayısı ile “İslamcılık-modernleşme-müzik” ilişkisi açısından ancak 1980'lerin ikinci yarısı ortaya konan çalışmaları dikkate alabiliriz.

“İslamcı Müzik”in Kısa Tarihi

Bunların miladı da “Mute Destanı” (Zaman Yayıncılık, 1985) adlı bant tiyatrosunun içinde yer alan Barbaros Ceylan'ın müzikleridir. “İnsanlar ve Soytarılar” isimli oyunun Şan Tiyatrosunda yine 1985 yılında gerçekleşen galasında Ceylan'ın verdiği konser de muhtemelen bu müzik tarihi açısından ilk olmalı.

O dönem pek çok bant tiyatrosunun senaryosunu yazan Ahmet Mercan, İslam tarihine yönelik bilgilendirme maksatlı bir sürecin başladığını, dinlenmeyi kolaylaştırması için de metin aralarına bestelenmiş şiirler yerleştirildiğini, bunların herhangi bir enstrüman eşliği olmadan icra edildiğini ancak sonra enstrümanların da eklendiğini belirtir. Tabii bu çalışmalarla beraber mahalle içinde müziğin haram mı, helal mi tartışmalarının yaşandığını da ekliyor. Süreç içerisinde bir piyasanın oluştuğunu ise Anadolu'daki kimi dağıtıcıların bahsi geçen bu kasetlerdeki müzikleri tek bir kasete çekip çoğaltması ve bunun ticari karşılığının ortaya çıkmasıyla anlıyoruz. Hızla ilerleyen ve çoğalan bu yapımlara bir isim bulma ihtiyacının doğuşunu ise şöyle açıklıyor: “Yaptığımız müzik şarkı

değil, türkü değil, marş değil, ilahi desek yine değil. Düşündük ve geçici olarak ‘ezgi’ adını verdik. Maksat diğer müziklerle karıştırılmasın” (İbrahim Sarp, “İslami Kaset Yayıncılığı”, İzlenim, Şubat 1995: 62). Bir müddet sonra ise üretilen kaset kapaklarında “ezgi” ifadesinin kullanılmadığını söylüyor Mercan. Bu dönemin önemli müzik yayıncılarının Giz Ajans, İslamoğlu Yayıncılık, Seda Kaset, Anlam Ajans, Hilal Kasetçilik olduğu not düşülebilir. Hatta İslamoğlu Yayıncılık mahalleye yönelik olarak 1993 yılında bir “Ses Yarışması” da düzenler (Elimdeki kaynaklarda bu ses yarışmasının sonucuna ilişkin bir bilgiye rastlayamadım).

“Yeşil Pop”

Her ne kadar Mercan, üretilen çalışmaları genel piyasa müziğinden ayırmak (Yani burada “genel piyasa”nın, İMÇ'den çıkan ve din dışı içerik taşıyan yapımlar olduğu anlaşılmalıdır) için “ezgi” gibi ayakları yere basmayan geçici bir tanımlama getirse de mahalle içinde bu üretimleri bizatihi küçümseyen “Yeşil Pop”

tartışmalarını da hatırlamak lazım (Hakan Albayrak'a ait bir tanım). Yine o dönem İslamcı düşüncenin kanaat belirten isimlerinden Ali Bulaç'ın Yeni Şafak'ta bizatihi başlığı "İslami Pop'un Adı 'Yeşilmiş'" (29.05.1995) yazısı dikkate değerdir. Bulaç orada Müslüman toplumların müzikle eski tarihlerde de münasebetlerinin varlığını vurgular ve bahsi geçen üretimleri eleştirerek bir olgunun başına "İslami" kelimesini getirmekle onun bu hüviyete sahip olamayacağını, adına "Yeşil Pop" denen müziğin "sosyal realite" ile bir ilişkisinin bulunmadığını, türedi, yabancı ve köksüzlüğünün altını çizip İslam dünyasının geliştirdiği örneklerle bakılmasını önerir.

Bulaç'ın Önerisi İran

Önerisi İran'dır. Ben o dönem İran'da neler üretildiğini merak ediyordum. Özellikle Türkiye'de de yayınlanan ve senfonik vasıf taşıyan "Ney Neva" kasetini bulup almış ve başka nelerin yayımlandığını merak etmiştim.

Ankara'da bir özel radyoda çalışan arkadaşım sayesinde bazı kasetleri kopya ettirdiğimi hatırlarım. Açıkça söylemek gerekirse benim o dönem dinlediğim İran menşei çalışmaların önemli olmakla beraber Türkiye müziğine katacağı özel bir vasfının bulunmadığı kanaatine varmıştım çoktan. Özellikle 1970'lerden itibaren Türkiye, teknik anlamda dünya müziğinin geldiği noktayı geç de olsa yakalamış ve yerli üretimleri çoktan vermeye başlamıştı. Anadolu Pop ve aynı yıllardaki başta Orhan Gencebay'ın arayışları olmak üzere kıymetli ürünler duruyordu önümüzde.

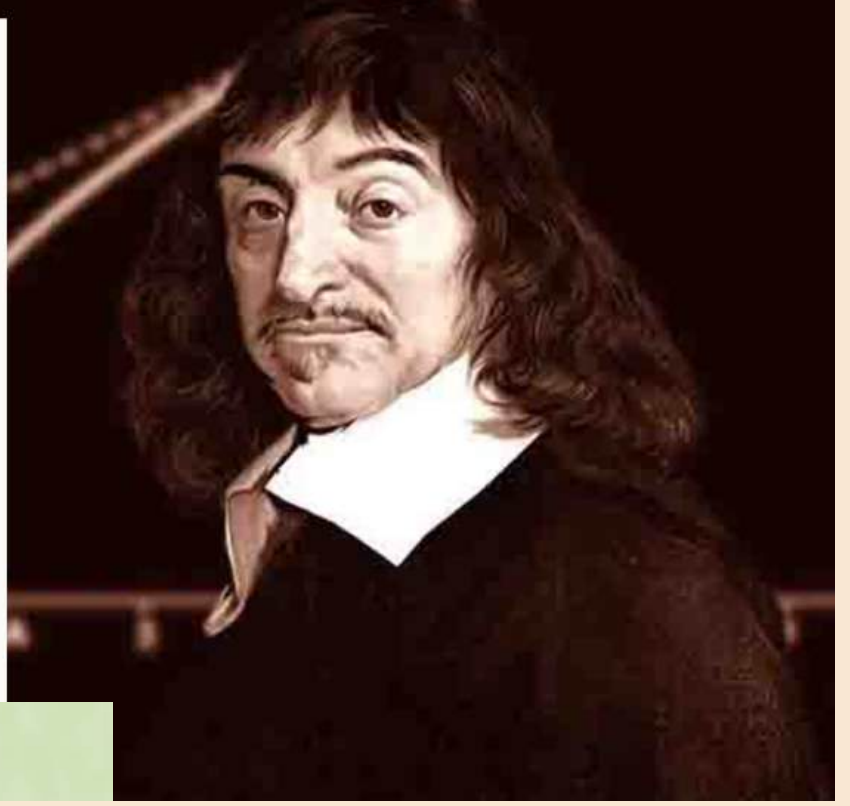
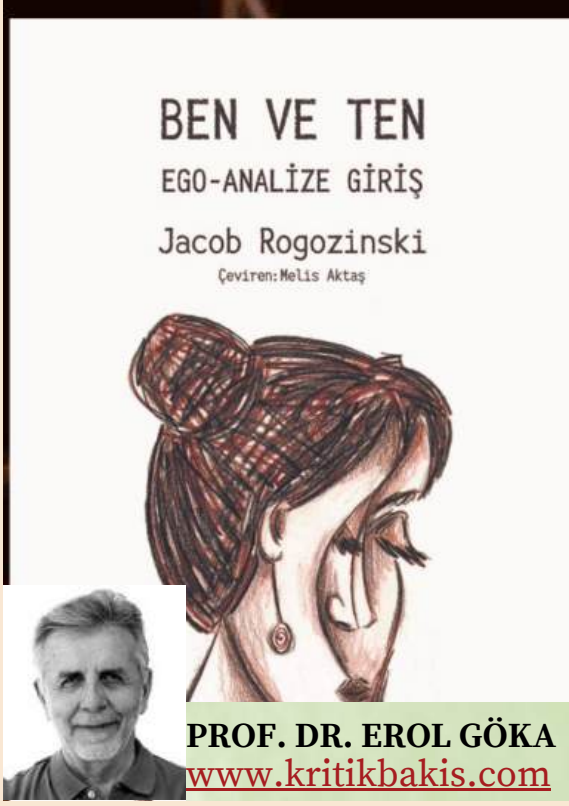
Dönemin en ilginç makalesi bence Taha Akyol'un 26.1.1997 tarihli Milliyet'teki yazısıdır. Tasavvuf müziğine bile kimi temel kaynaklarda mesafeli duran bir sosyolojik katmanın 90'larda geldiği pozisyonu çözümlediği yazıda Akyol'un, mahallenin "org"lu, "pop"lu sürecine vurdu yaparak günümüze uzanan toplumsal değişimin altını çizdiğini söylemek mümkün. "İslamcı kesimin önde gelen yazarlarından" birisinin çocuğuna Şara Mumcuyan'dan org dersi aldırıldığından bahsedilen metin, aslında "Neden yerli, milli bir enstrüman değil?" sorusunu da ima etmekte. Org'un Hristiyan dini müziğini besleyen kilise merkezli bir enstrüman olduğu malum. Yazının ilerleyen paragrafında ise "İslami pop"u ve "İslami defile"leri de unutmamak lazım" uyarısı yine dikkate değer.

Vejdi Bilgin, siyasal İslam ile bağlantılı olarak 1980 sonrasında biçimlenen bahsettiğimiz bu müzik pratiğini anlattığı kitabında genel bir tanım olarak "Protest Dini Müzik" ifadesini uygun buluyor (Adım Müslüman-Protest Dini Müziğin Edebi ve Sosyo-Politik Bağlamı, 2020: 65). Ben bu tanımının bir karşılığı olduğunu düşünmüyorum. Zaten bu ismi üstlenen herhangi bir öznen de bahsetmek mümkün değil. Kaldı ki, müzik eserini belirleyen asıl niteliğin sözlerden ziyade bizatihi form olduğu kanaatindeyim. Bahsi geçen bu çalışmaların sözlerini kaldırın, bizatihi kendilerini ayırttırmaya çalıştıkları "piyasa"da üretilen herhangi bir albümün orkestrasyonu ile müzik tekniği bakımından her şeyin aynı olduğu görülecektir.

(Devam edecek)

Descartes'e geri-dönüş: “Ben ve Ten”

PROF. DR. EROL GÖKA
www.kritikbakis.com

Bir süredir Rene Descartes'in yanlış anlaşılması olduğu, aslında ortada “Etika” dışında dişe dokunur bir eser vermemiş ve tüm düşünce sistemini Descartes'e materyalist bir zeminde karşı çıkmak üzerine kurgulamış olan Baruch Spinoza'nın haksız yere öne çıkarıldığı fikrini esas alarak ilerliyoruz. Bu tavrımızın nedeni yalnızca felsefe tarihindeki bir hatalı yönelimi düzeltmeye çalışmak değil. Dikkatimizi yeniden yüzyıllar öncesine çevirmemiz ve tekrar Descartes'e dönme çağrımızın nedeni, doğrudan doğruya günümüzde insan iradesini ve sorumluluğunu iptal eden bakış açısını değiştirmeye mücadeleleriyle ilgili. İnsan iradesi ve sorumluluğunu ortadan kaldıran, çarpık bir arzu kavrayışına sebep olan bakışın, sözüm ona Descartes'e ve Kartezyen düalizme karşı çıkma adına benlik, bilinç ve irade konusunda içinden çıkılmaz bir müphemliğe gark olunmasıyla ilgili olduğunu düşünüyoruz. Gerçekten de bu alandaki hatırı sayılır yazılara bakıldığında, mesela artık “benlik” diye bir kişisel varoluş biçiminin olduğunu savunmanın bile ne kadar güç olduğunu görüyor ve şaşırıp kalıyoruz..

“Hiç kimse bir benlik değildi veya ona sahip olmadı... Dünyada benlik diye bir şey yok: Hiç kimse bir benlik değildi veya ona sahip olmadı. Şimdiye kadar var olan yegâne şey, model olarak tanınamayacak benlik modelleriydi. Fenomenolojik benlik bir varlık değil bir süreçtir –ve bilinçli bir bilgi işlem sistemi şeffaf bir

benlik modeli altında çalıştığında, birisi olmanın öznel deneyimi ortaya çıkar. Şu anda bu cümleleri okurken siz de böyle bir sistemsiniz. Kendi benlik-modelinizi bir model olarak tanıyamadığınız için o şeffaf: Onun içinden bakarsınız. Onu görmezsiniz. Ama onunla birlikte görürsünüz... Bu satırları okurken sürekli kendinizi şu anda beyniniz tarafından aktive edilen benlik modelinin içeriğiyle karıştırırsınız...” Bu hayli derin felsefi fikirlermiş izlenimi veren satırlar, günümüz düşünürlerinden Thomas Metzinger'e ait. (“Being No One: The Self-Model Theory of Subjectivity”, Cambridge: MIT Press, 2003) Nereye baksanız artık çevreniz bu tür fikirlerle, sorun çözmekten ziyade müphemliği artırmaktan başka bir amacı olmayan düşünürlerle dolu. Benlik'in reddine dair bu bakışın toplu halde görülebilmesi, o kadar çok söz edilmesine rağmen sadra şifa tek bir cümle bulunmadığına şahitlik edilmesi için Richard Sorabji'nin “Benlik: Bireysellik, Yaşam ve Ölümüne Dair Antik ve Modern Görüşler” (alBaraka Yayınları) kitabını öneririz. Biz, insan tekinin benliğini, dolayısıyla kendini tanıma bilincini ve iradesini yok sayan bu görüşlerin masum felsefi egzersizler olmaktan öte sonuçları olduğu kanaatindeyiz. Benlik'in ve oradan ilerleyerek iradenin ve sorumluluğun inkârına yol açan bu fikirlerin (kaynağı her ne kadar Hume olarak gösteriliyorsa da) Descartes'in hatalı anlaşılmasına, insan zihninin maddi dünyadan ayrı bir töz olarak

varlığının kabul edilmemesine dayandığını düşünüyoruz. Bu nedenle Descartes'e dönülmesini savunuyoruz ve bu konuda yalnız değiliz.

Şüphesiz özellikle nörobilimde ortaya çıkan birçok gelişmeden sonra günümüzde Descartes'i tıpkısının aynısı şeklinde, bire bir savunan pek kimse yok. Ancak onun düalizmini ve özellikle zihin anlayışını ve özne merkezli bakışını, en çok da zihne ait olan unsurların, bilincin asla fiziksel araştırma ve açıklamayla tamamen tüketilemeyeceği fikrini birçok kimse destekliyor. Daha önce "Ruhun Arayışında" kitabındaki fevkalade bakışıyla John Cottingham'dan ve psikanalitik gelenekten gelerek düalizmi savunan isimlerden bahsetmiştik bunlara felsefe düşünce dünyasından şu isimleri de ekleyebiliriz: Richard Swinburne, David Chalmers, William Hasker, Saul Kripke, John Foster, Bernard Williams, Gary Hatfield, Jean-Luc Marion... Bunların yanı sıra bir isim daha var ki, "Descartes'e geri dönüş" kavramını ödünç aldığımız düşünür odur: Jacop Rogozinski...

Bir fenomenoloji taraftarı olarak Rogozinski, Descartes'i savunusunu benlik'in önceliğine dayandırıyor, müphemliği arttıran, benlik'i dağıtan postmodern düşünürlerin Descartes'i reddiyelerine savaş açıyor. Ama Rogozinski'nin Descartes'e açtığı kredi sadece benlik savunusuyla sınırlı kalıyor. Descartes, benlik'ten bilince ve teolojiye doğru ilerlediğinde Rogozinski, "benlik"te kalalım daha ileriye gitmeyelim" diyerek, hayal kırıklığına uğramış aşığına benzer tepkiler veriyor. Biz elbette, bir töz olarak insan zihni ve onun benlik, bilinç, irade gibi unsurları kabul edildiğinde burada kalınmaması gerektiği konusunda da Descartes'e daha yakın düşüyoruz ve Rogozinski'ye katılmıyoruz ama yine de gerek Descartes'in önemini gerekse oradan tartışmaya başlamak lazım geldiğini anlamak için Rogozinski'nin çalışmasına biraz daha yakından bakmak istiyoruz.

"Ben katilleri"nin peşinde Jacop Rogozinski

Rogozinski, "Ben ve Ten: Ego-Analizine Giriş" kitabında "Ben" ile "ten/beden" in birbirinden kopuk olmadığını; benlik'in, tensel varoluşun içinde kurulduğunu söyleyerek katı bir zihin-beden düalizmine karşı çıkar; ama bunu yaparken basit bir beden indirgemeciliğine de düşmemeye de gayret eder. Ama biraz önce söylediğimiz gibi, onun asıl derdi, ego'nun, benlik'in günümüz postmodern düşünürleri tarafından dağıtılmasına, yok sayılmasına itiraz etmektir. Ona göre Descartes'in "cogito"sunu bedenden kopuk, saf bilinç olarak göstermeye çalışanlar hem hatalıdır hem de haksızlık etmektedir. "Cogito", sanıldığı gibi bedensiz değildir; benlik en başından itibaren tensel bir boyut taşır. Kaldı ki "beden"den de saf biyolojik-fiziksel bir varlık beden anlaşılmalıdır; Yaşayan, hissedilen, acı çeken, haz alan, dünyayla temas eden beden bağlamında düşünülmelidir.

Benlik bir soyut bilinç değil, tensel bir özdeşleşme süreciyle kurulur. Kişi, kendi tenini sahiplenerek "ben" olduğunu dile getirir. Rogozinski, fenomenolog olarak Edmund Husserl'dan yanadır, bir başka ünlü

fenomenolog olan Merleau-Ponty'e karşıdır. Ten, Merleau-Ponty'nin sandığı gibi kozmik bir ontoloji değil; öznenin kırılğan zeminidir. Merleau-Ponty'i de ten'i bedeni savunmak adına tüm varlığa (dünyaya) yayararak öznenin dağıtılmasına yardımcı olanlar arasında sayar[1].

"Ben ve Ten" in giriş bölümünde Rogozinski'nin kendi tezlerini, sanki karşısında tam aksini savunan postmodern bir düşünür varmışçasına tartışarak dile getirmesi, günümüz akademisinin özne sorununa bakıştaki kafa karışıklığını serimlemesi açısından muazzamdır. Postmodern düşünürlerin modern zamanların yol açtığı yıkım, şiddet ve adaletsizliğin nedeni, aslında "ben" diye bir gerçeklik olmadığı halde varmış gibi gösteren "ben narsisizmi"dir fikrine şiddetle karşı çıkar. Ona göre tüm bunların nedeni tam tersine günümüzde yaptıklarının sorumluluğunu üstlenecek kanlı canlı bir öznenin, "ben" in unutulmasıdır!... Rogozinski, vaktiyle kendisinin de onlar gibi düşündüğü hocalarının yanlış yolda olduklarını anlamadan önce, uzun bir süre "ben cinayetinin" büyüüne kapıldığını itiraf eder. Ona göre iktidara ve topluma epey eleştirel yaklaşan bu sözüm ona radikal düşünürler, bunlar seçtikleri yolun nereye gideceğini hesap etmemişler, benlik'i yok saymanın günümüzdeki tüm adaletsizliklerin, yıkım ve şiddetin kaynağını oluşturduğunu fark etmemişlerdir.

Rogozinski, ben'in başkası sayesinde kurulduğunu şiddetle reddeder; başkasının kim olduğunu anlamak istediğimde dahi, kendimden, kendi ben'imden yola çıkmam gerektiğini düşünür ve ben'i bu şekilde işin başlangıcına yerleştirmenin asla narsisizm anlamına gelmeyeceğini söyler. Günümüzde şiddetin ana kaynağı, ben'in sözde egoizmi değil tam tersine başka'nın ben üzerindeki etkisidir. Başka'yı artık rakibim olarak, işkencecim olarak görmemek için önce kendimi bulmam gerekir...

Onun bu iddialarına postmodern hayali düşünür, psikanalizin ben oluşumu ve Lacan'ın ayna evresi teorisiyle karşı koymaya çalışır, "siz de psikanalizi bilimsel sahtekârlıkla suçlama modasına uymamışsınızdır umarım" diye tepki verir. Rogozinski, "Endişe etmeyin: Düşüncenin bir kemikten ya da daha ziyade nöronal bağlantılardan ibaret olduğuna inanan ve bizi kimyasallara boğarak ya da sanki laboratuvar farelerinden başka bir şey değiliz gibi davranışlarımızı yeniden koşullayarak bizi iyileştirmeyi tasavvur eden kuramcılara sizin kadar ben de güvenmemekteyim. Onları harekete geçiren şey, hakikatten duydukları korkudur. Her bir ben'in tarihini kat eden, mutsuzluğum için saklanan ya da kurtuluşum için keşfedilen bu esrarengiz ve tekil hakikatten korku. Psikanalizin peşinde olduğu da bu hakikattir ve işte bu nedenle tüm düşünce polislerine karşı desteklenmesi gerekir. Tabii bu da bizi Freudcu teorinin eksikliklerini eleştirmekten alıkoymamalıdır" diyerek hoş bir cevap verir.[2]

Rogozinski, kitap boyunca "Ben katilleri" dediği, Lacan ve Heidegger'e karşı Descartes'i ve "ben" i savunur, daha

sonra da kendi özgün yaklaşımını anlatmaya girişir. Ona göre modern zamanlarda, acı, travma, yara, işkence ve politik şiddet gibi deneyimler yüzünden ben ile ten arasındaki bağ zedelenmiştir. Bunun onarılabilmesi için tekrar ben'in ayağa kaldırılması, bunun için de Descartes'e geri dönülmesi gerekir.

Rogozinski'nin Descartes'i savunusu ve itirazı

Rogozinski, Descartes'in benliği ve iradesi olan insan teki anlayışını savunur ve onun günah keçisi haline getirilmesine itiraz eder. "Ne kadar da yalnızdır Descartes. En önemsiz fikirden en azametli düşünceye her biri kendini yalnızca ona karşı çıkararak ortaya koyar. Sağduyu fazlasıyla sığ olduğuna hükmettiği bir akılcılığa saldırmak istediğinde 'Kartezyen ruhu' suçlayıverir. Meslektaşlarından biraz daha donanımlı bir bilişsel bilimci aklımızın duygulanımlardan vazgeçemeyeceğini ispat etmeye kalktığında kitabına 'Descartes'in Yanılgısı' adını verir. Bambaşka bir düzeyde Heidegger, modern zamanları karakterize eden yanlış yola sapmanın ve dünyayı harap etmenin kaynağını bulmaya çalışırken Hitler'i Descartes'in varisi yapmaya varıncaya kadar 'cogito'ya saldırır" (s.109)...

Descartes'i savunmaya Rogozinski, bu sözlerle başlar. "Descartes'tan sonra yaklaşımları farklılık gösterse de "cogito ergo sum"u çürütmeyi denememiş tek bir düşünür bile yoktur. Kant'tan beri bazıları, 'düşünüyorum' ve 'varım' arasındaki mantıksal bağlantı olan 'öyleyse (ergo)'ye hücum eder. Böylece varlık ve düşünce, düşünen Ben ile olan Ben şeklinde başa çıkılmaz bir ikilik ortaya koyarlar" (s.110). Oysa Rogozinski'ye göre saldırıların odağındaki "düşünüyorum öyleyse varım" ifadesi, Descartes'in buluşunu ifade etmeyen, daha az öneme sahip bir cümledir. Bu söz, "Yöntem Üzerine Konuşma"da ve "İkinci Cevaplar"da yer alır ama "İkinci Meditasyon"da meşhur "düşünüyorum öyleyse varım" formülü bulunmaz, Descartes buluşunu çok daha sade biçimde ifade etme yolunu seçer. "Ego sum, ego existo", yani "benim ve varım"...

Rogozinski, Descartes savunusunu onun ben'i keşfederek felsefeye dâhil etmesi temeline oturtur. Bu arada Descartes'in ben'i töz olarak görmesini yanlış bulduğunu belirtir, onu buna rağmen savunmayı sürdürür. Ona göre Descartes, hiçbir zaman ego'yu özneye asimile etmemiştir. Sanıldığı gibi modern özne metafiziğinin kurucusu olmamıştır. "Ben"e, töz olarak baktığı doğrudur ama buradan da özne metafiziği değil "var olmak için başka hiçbir şeye ihtiyacı olmadan var olan bir şey" çıkar. O yüzden Rogozinski, "Düşüncesini keyfi bir şekilde yeniden inşa etmek yerine Descartes'e harfi harfine geri dönelim; ben'in kendini kendisine açtığı ilk başlangıca geri dönelim" (s.124) çağrısını tekrarlar.

Rogozinski, Descartes'in "İkinci Meditasyonlar"daki "Bana göre görüyor, duyuyor, sıcaklığını hissediyordumdur. Bu yanlış olamaz; bu bende tam anlamıyla hissetme olarak adlandırılan şeydir ve bu da tam olarak düşünmekten başka bir şey değildir"

sözünden yola çıkarak onun "düşünüyorum" şeklindeki ifadesinin, "akıl yürütüyorum" ya da "temsil ediyorum" demek değil, "hissediyorum" demek anlamına geldiğini anlatmaya çalışır. Bir fenomenoloji taraftarı olarak Descartes'in ego'su ile hocası Husserl'ın bağlantısını bu noktadan kurmaya gayret eder.

Ancak bilindiği gibi Descartes, düşüncenin, bilincin bu indirgenemez özelliği nedeniyle maddeden ayrı bir töz olduğunu ileri sürmektedir. Rogozinski'nin Descartes'e tepkisi, tam da bu noktada yani benlik'i savunmakla yetinmeyip onun madde gibi töz olduğunu öne sürerek oradan teolojiye çıkarımlar yaptığında ortaya çıkar. Ona göre "ego sum"da kalmak, aşkın bir Yaratıcı'dan bahsetmeden, benlik'i, babasız yani Tanrısız bir yaratım harikası olarak görmek yeterlidir. Bu yüzden "Üçüncü Meditasyon"da Descartes'in Tanrı inancını ilan etmesini "facia" olarak niteler. Onun Tanrı inancını "teolojik bir sapma" olarak görür. Hızını alamaz, ben'i bir başkasına, Tanrı'ya teslim ettiği için aslında Descartes'in "ilk ego katili" olduğunu söyler (s.141-158).

Hızlı giden tez yorulur

Bize göre bu tavrıyla, benlik'e ve Descartes'e sahip çıkarken çok haklı olan Rogozinski, aşırı yoruma gitmekte, kendi fenomenoloji fanatizminin kurbanı olmaktadır. Sadece insan teki değil, tüm canlılar, bir algılama ve hissetme kapasitesine sahiptir. İnsanı farklı kılan bu hissetmeyi, zihinsel tözü ya da tözsel zihni ve benliği sayesinde düşünce düzeyine çıkarabilmesi, simgeleştirebilme yeteneğidir.

Biz Rogozinski kadar hızlı gitmeyelim ve acımasız olmayalım; onun benlik'in töz oluşunu görememesini, bilinçten ötelere, ruha ve Tanrı'ya gitme cesareti bulamamasını fenomenoloji fanatizmine bağlamakla yetinelim. Descartes'in zihni bir töz olarak görmesinin doğrudan doğruya zihnin bilinç ve irade gibi unsurlarının maddeye indirgenememesiyle ilgili olduğunu, bunun da en açık biçimde insanın dilselliğinden, simgeleştiren bir varlık olmasından kaynaklandığını belirtelim. Dilsellik ve simgeleştirme üzerine daha çok düşünelim.

[1] Rogozinski'ye göre günümüzde ben'in dağıtılmasının en büyük sorumluları "ben katilleri" adını verdiği Martin Heidegger ve Jacques Lacan'dır. Bunlara Hume, Nietzsche, Deleuze, hatta Wittgenstein ve Merleau-Ponty de eklenebilir. Bu nedenle kitabı esasen Heidegger ve Lacan eleştirisine ayırır. Onun bu görüşleri epey tartışma götürür. Ben kendi adıma özellikle Heidegger eleştirilerine katılmadığımı belirtmeliyim. Ama konumuz açısından bunlar değil Rogozinski'nin Descartes'e geri dönüş fikri önemlidir.

[2] Verdiği bir mülakatta, Günümüzde pek moda olan, materyalist monizmden kaynaklanan biyolojik indirgemeciliği, zihni doğrudan doğruya ve sadece beynin işleyişiyle açıklayan yaklaşıma karşı çıkarken Rogozinski, Paul Ricoeur'un şu sözünü hatırlatır: "Beyin düşünmez. Ben düşünür(üm)." Bakınız: <https://www.sabahulkesi.com/2019/12/31/jacob-rogozinski-ile-ben-ego-hayat-ve-siddet-uezerine/>

Silahın Vesayeti, Siyasetin İmkânı

Şiddetin farklı tonlarıyla yoğrulmuş bir ülkenin vatandaşlarıyız. Onca acıya, yıkıma ve kayba rağmen şiddeti konuşmaktan kaçınıyor ve etrafından dolaşmayı tercih ediyoruz. Oysa bu çekingenliğin ve ürkek suskunluğun bizi çıkmaza sürüklediği açık. Son günlerde yaşananlar, konuşmayı ertelemenin değil, doğrudan ve cesur biçimde tartışmanın zorunlu olduğunu bir kez daha gösteriyor. Toplamların yönünü belirleyen unsur güç değil, meşruiyettir. Mesele, silahın mı, siyasetin mi belirleyici olacağıyla ilgilidir.

Hepimiz biliyoruz ki silahlı örgütler meşruiyetlerini toplumun rızasından değil, silahtan alır. Siyaset ise gücünü silahtan değil, toplumsal rızadan alır. Silah siyasetin yerine geçtiğinde, toplum konuşmaz, konuşamaz. Oysa toplum, homojen bir bütün değil, farklı kimliklerin, sınıfların, taleplerin ve siyaset eğilimlerin bir arada var olduğu çoğul bir alandır. Asıl tahribat, çoğulculuğun bastırılması ve toplumun tek bir ideolojik çerçeveye sıkıştırılmasıdır. Böylece toplum, kendi içindeki farklılıklarıyla konuşabilen bir siyasal özne olmaktan çıkar ve silahlı aktörlerin temsil iddiasına mahkûm edilen bir kitleye dönüşür. Türkiye’de bu gerçeği teorik olarak değil, acı tecrübelerle öğrendi. Hatta bu durumun bedelini kimin ödediğini de aslında hepimiz biliyoruz. O zaman hep birlikte ve yüksek sesle, “silahın gölgesi altında siyasetin imkânı ortadan kalkar” diyebilmeliyiz. Silahlı örgütlerin varlığı yalnızca devletle örgüt arasındaki bir çatışma değildir. Bu mücadele, şiddetle siyaset, korkuyla hak ve vesayetle özgürlük arasında yaşanan daha derin bir gerilimdir. Bunun nedeni, silahlı örgütlerin devletten ziyade, topluma karşı silahlı tahakküm kurma konusundaki arzularıdır. Halbuki toplumu temsil etme iddiası, o toplumu silahın doğrudan hedefi haline getirmeyi ya da şiddetin dolaylı sonuçlarına mahkûm etmeyi meşru kılamaz.

Bu açık gerçeklerle birlikte, bazen sorunun kaynağı yalnızca silahlı örgütler olmayabilir. Onlara karşı geliştirilen siyasetin eksikliği daha büyük bir sorun haline gelir. Silahlı tahakkümün en görünür sonuçlarından biri, siyasal partilerin ve sivil aktörlerin hareket alanının daralmasıdır. Bir tarafta, terör atmosferinin beslediği devletin güvenlikçi reflexleri, diğer tarafta silahlı örgütlerin baskısı arasında sıkışan siyasal alan. Bu ikili baskı, özgür siyaseti imkânsız kılar. Bu çıkmazdan, gerçek anlamda bir temsiliyet üretmek mümkün değil. Bu atmosferde kimi siyasal partiler, toplumsal taleplerin sesi olmaktan çıkar, silahlı çatışmanın çizdiği sınırlar içinde konuşan yapılar dönüşür. Sonuçta güçlenen siyaset değil, şiddetin etkisidir. Bu nedenle birçok siyasal tartışma, gerçek anlamda ve özgür bir zeminde değil, silahlı aktörlerin belirlediği sınırlar içinde yürütülür. Bu sınırlar, kimi zaman doğrudan şiddetle, kimi zaman askerî kontrolle, kimi zaman da “temsil” iddiasıyla çizilmektedir.

Şiddetin Meşruiyet İddiası

Öncelikle şunu ifade edeyim: Modern siyasal düşüncede meşruiyet, “zorun” değil, rızanın ve hukukun ürünüdür. Silahlı örgütler, kendilerini genellikle “hak mücadelesi”nin temsilcisi olarak sunarlar. Hak dediğimiz şey zorla dayatılarak değil, rıza ve hukuk zemininde anlam kazanır. Bu nedenle hak, silahın değil, kamusal mutabakatın alanına aittir. Silah, hak üretmez, sadece itaat üretir.

İtaatin hâkim olduğu bir yerde ise özgürlükten değil, tahakkümden söz edilebilir. Bu arada korku üzerine kurulan düzen, ne kadar ideolojik söylemle süslenirse süslenirse, meşru bir siyasal alan oluşturamaz. Zaten şiddetin en büyük çelişkisi de burada ortaya çıkar. Bu tür durumlarda sıkça dile getirilen ‘başka yol yoktu’ itirazının varlığını da biliyoruz.

Aslında bu itiraz çoğunlukla şiddetin kalıcılaşmasını meşrulaştırmak için kullanılır.

Kendini “özgürlük” adına var eden bir yapı, özgürlüğün en temel şartı olan ifade özgürlüğünü kısıtlar, örgütlenme hakkını teke indirger, çoğulculuğu yok eder ve her faaliyeti kendi penceresinden biçimlendirir. Çünkü silah, sadece devlete değil, farklı fikirlere, seslere ve toplumun kendi içindeki çeşitliliğe de yönelir. Sonuçta bedel bir şekilde ödenir ama en ağır yük, yine toplumun sırtına biner. Toplum kendi ideolojik projelerinin nesnesine dönüştürürler. Türkiye’nin yaşadığı deneyim de tam olarak budur.

Toplumun Rehin Alınması

Silahlı örgütlerin neden olduğu en ağır tahribat, çoğu zaman görünmez. Bu tahribat, bombalarla yıkılan binalardan değil, bastırılan siyasal imkânlardan oluşur. Çünkü siyasal imkânların yok edilmesi, fiziksel yıkımdan daha kalıcıdır. Türkiye deneyimi de bize gösterdi ki, silahlı yapıların varlığı, sadece devlete karşı yürütülen terör faaliyeti değildir. Bu, siyasal alanı görünmez biçimde kontrol eden bir iktidar pratiğidir. PKK’nın geçmişte kurduğu şiddet düzeninin, öncelikle bölgede alternatif siyasal aktörleri ortadan kaldırdığını, sonrasında da yeni ve farklı aktörlerin ortaya çıkmasının fiilen imkânsız hale getirildiğini hatırlayalım. Benzer şekilde Suriye’de SDG’nin silahlı kontrolü de yalnızca coğrafi hâkimiyet değil, siyasal temsilin tekelleştirilmesiydi. Bu koşullarda siyaset, özgür bir alan olmaktan çıkar, silahlı gücün çizdiği sınırlar içinde var olur. Bunu özellikle 90’lı yılların bölge deneyiminde açık biçimde gördük.

Peki, bu durumun bedelini en çok kim öder? Bu durum herkesi etkiliyor, özellikle de örgütün adına konuştuğunu iddia ettiği insanları. Çünkü silah, onların haklarını güçlendirmek yerine, onları sürekli bir güvenlik paradigması içine hapseder. Böylece toplumsal talepler, meşru siyasal kanallar yerine, askerî ve güvenlikçi dilin konusu haline gelir. Bu noktada acı bir paradoks ortaya çıkar ve örgüt mücadele ettiğini iddia ettiği düzenin yeniden üretilmesine katkıda bulunur. Hepimiz çok iyi biliyoruz ki terör, güvenlikçi eğilimleri zayıflatmaz, aksine bu eğilimlerin meşrulaştırılması için kullanılır.

Örgüt Mantığı ile Demokratik Siyasetin Çatışması

Örgütçülük, doğası gereği hiyerarşik ve kapalı bir yapıdır. Demokrasi ise açık, çoğulcu ve müzakereye dayalıdır. Bu nedenle örgüt mantığı ile demokrasi, sadece farklı değil, birbirini dışlayan iki siyasal akıldır. Dolayısıyla bu iki mantık arasında yapısal gerilim vardır. Çünkü örgüt, yalnızca silahlı bir yapı değil, aynı zamanda siyasal bir modeldir. Önerdiği model ise silahın gölgesinde tek ideoloji, tek liderlik, tek temsil iddiasıdır. Türkiye örneği bahsettiğim durumun en somut halidir.

İşte bu model, demokratik siyasetin temel ilkelerinin tümünü reddeder. Çünkü hiç kimse, hiçbir yapı, hiçbir ideoloji toplumu tek başına temsil edemez. Hatta silahlı örgütlerin varlığı, toplumun kendi içindeki farklılıkları bastırır. Farklı düşünmek, eleştirmek, alternatif siyasal

yol önermek, “ihamet” olarak damgalanır. Böylece örgüt, sadece devlete karşı değil, topluma karşı da bir iktidar kurar ve toplumu siyasal özne olmaktan çıkarıp zorla ‘disipline’ edilen kitleye dönüştürür.

Elbette tarih, bazı hak mücadelelerinin şiddetle başladığı örneklerden bahseder. Ancak bu tür örnekler genellikle sömürgecilik ve mutlak dışlanma koşullarında ortaya çıkan istisnai durumlardır. Ortak özellikleri ise şiddetin kalıcı siyasal düzen kurması değil, geçici kırılma oluşturmakta etkili olmasıdır. Tarih, bunu defalarca gösterdi. Burada temel soru toplum, kendi geleceğini silahlı aktörlerin stratejik hesaplarına mı bırakacak, yoksa siyasal aklın ve demokratik mücadelenin alanını mı genişletecek? Bu soru, sadece devletin değil, toplumun da sorumluluğudur. Çünkü silaha teslim olmak, siyasal iflas anlamına gelir.

Örgütlerin Değil Toplumun Siyaseti

Bu noktada asıl soru, silahlı yapıların yerine neyin konulacağıdır. Silahsız siyasetin mümkün olabilmesi, yalnızca örgütlerin zayıflamasıyla değil, siyasal temsil kanallarının genişlemesiyle, yerel aktörlerin güçlenmesiyle ve toplumsal taleplerin meşru siyasal mekanizmalar içinde ifade edilebilmesiyle doğrudan ilişkilidir. Aksi halde silahın oluşturduğu boşluk, daha demokratik bir siyasetle değil, yeni vesayet biçimleriyle doldurulabilir. Dünyadaki deneyimler gösteriyor ki, örgütlerin kurduğu düzen ne özgürlük üretir ne de adalet. Sonuç, bitmeyen bir çatışma ve işlevini yitiren siyaset. Bu durum siyaseti rehin alır, toplumu susturur ve farklılıkları bastırır. Dolayısıyla yapılması gereken, bu dayatmaya itiraz etmektir.

Toplumun haklarını korumak, silaha ve teröre karşı ilkesel tutum almayı gerektirir. Çünkü silah/terör, hangi ideoloji adına kullanılırsa kullanılsın, sonunda siyaseti boğar, toplumsal çoğulculuğu ortadan kaldırır ve hakları aşındırır. Silahlı örgütler, çoğu zaman devletlere karşı mücadele ettiklerini iddia ederler. Fakat pratikte toplum üzerinde yeni bir vesayet biçimi oluştururlar. Kurulan silahlı tahakkümün sınırlarını da örgüt belirler. Yani bu tür denklemlerde, örgüt dışı bir olasılık söz konusu değildir.

Asıl konu hangi yolun daha meşru ve hukuka daha uygun olduğudur. Ve bu yol, silahın/terörün değil, sözün ve siyasetin yoludur. Çünkü öteki yol, sadece daha fazla şiddet, daha fazla parçalanma ve daha derin siyasal çoraklaşmadır.

Yıllardır bu durumu görüyoruz, yaşıyoruz ve artık bunu tartışmanın zamanıdır. Unutulmamalıdır ki toplumun özgürlüğü, silahlı aktörlerin gücüyle değil, örgütlerin dayatmalarına da itiraz edebilen özgür siyasetin varlığıyla ölçülür.

Çünkü gerçek özgürlüğün, silahın gölgesinde değil, sözün, siyasetin ve tartışmanın mümkün olduğu alanlarda filizlendiğini biliyoruz. Kısacası, sivil siyasetin belirleyici olduğu bir gelecek için ortak bir irade üretmek zorundayız. Bu iradenin nasıl üretileceği hâlâ açık bir soru. Ancak bu soruya cevap üretmek, artık bir tercih değil, tarihsel bir sorumluluk.

Beyaz Üstünlüğü Beyaz İnsanları Değil, İktidarı Korur

YAZAR: ANITA NAIDU*

Beyaz üstünlüğü adını ırktan alır, ancak örgütleyici mantığı iktidarın korunmasıdır.

Jeffrey Epstein hakkındaki kamusal tartışma genellikle öngörülebilir bir noktada sabitlenir. Odak kişiliklere kayar: aday kim ziyaret etti, kim kötü muhakeme sergiledi, kim daha iyisini bilmeliydi. Bunun nasıl mümkün olduğuna yapının nasıl izin verdiğini sormak yerine Noam Chomsky gibi kişiler hakkında tartışır hâle geliriz. Dikkat bireylerde sabit kalır.

Gözden kaçan ise Epstein'in korunmasını mümkün kılan sistemdir: beyaz üstünlüğü.

Beyaz üstünlüğü derken, Amerikan kurumlarını şekillendiren ırksal düzeni kastediyorum — mülkiyeti, vatandaşlığı ve devlet şiddetini kölelik, Yerli halkların mülksüzleştirilmesi, ırksallaştırılmış emeğin sömürüsü ve dışlayıcı göç yasaları aracılığıyla örgütleyen düzeni. Amerika Birleşik Devletleri'nde elitlerin korunması hiçbir zaman ırksal hiyerarşinin dışında işlemedi; kurumların kendisi bu hiyerarşinin içinde inşa edildi.

Elit koruması ırksal olarak düzenlenmiş toplumlara özgü değildir. Oligarşiler ve otoriter rejimler de iktidarı yalıtır. Soru korumanın gerçekleşip gerçekleşmediği değil, hangi tarihsel mimari içinde işlediğidir. Epstein, uzun süredir ırk ve sınıf iktidarı tarafından yapılandırılmış elit finansal ve siyasal ağların içinde hareket etti.

KAYNAK: COUNTERPUNCH.ORG

Olaylar su yüzüne çıkmaya başladığında öngörülebilir bir örüntü izlendi: gecikmeler, daha yumuşak medya haberleri ve zararı sınırlamak ve sistemi korumak için itibarların sessizce korunması. Kurumlar, faydalandıkları düzeni istikrara kavuşturmaya eğilimlidir. Epstein'in mağdurları gençti, çoğu ekonomik olarak kırılıyordu ve verilen zarar ağırdı.

Kamusal tanınma, daha geniş bir yapısal hesaplaşmayı zorunlu kılmadan acısı kabul edilebilecek mağdurlar etrafında kümelenirdi. Zarar da öfke de gerçekte vardı. Ancak hikâyeye, sistemin kendisinin nasıl kurulduğuna bakmak yerine bireysel suçlara odaklı kaldı.

Elitler kendi içlerinden olanlara zarar verdiğinde, bütünlük zayıflar. Zarar görenlerin aynı iktidar ağlarına erişimi olduğunda kontrol altına almak zorlaşır.

İrksallaştırılmış sömürü söz konusu olduğunda genellikle aynı anda iki şey olur. İrksallaştırılmış kadınlara aynı ölçüde inanılmaz. Siyah kız çocuklarına daha büyük ve daha az masum muamelesi yapılır. Göçmen kadınlar konuşurlarsa sınır dışı edilme riski taşır. İrksallaştırılmış mağdurlar daha az medya görünürlüğü ve aciliyet alır. Bu örüntü polislikte, göç sistemlerinde ve çocuk refahı sistemlerinde ortaya çıkar. Bu güvenilirlik açığı, sonuçlar yayılmadan önce bunların kontrol altına alınmasına yardımcı olur.

İkinci olarak, sömürü göç denetimi, emek güvencesizliği, koruyucu aile sistemleri, hapsedilme hatları ve küresel çıkarım süreçleri aracılığıyla yapısal olarak üretilmiş biçimde çerçeveselendiğinde, suçlama bireysel ahlaksızlığın ötesine geçerek mülkiyetin, sınırların ve ırksal hiyerarşinin mimarisine yönelir. Böyle bir çerçeveleme kurumsal riski artırır; çünkü izole aktörleri değil, sistem tasarımını suçlar.

Bunun yerine, Epstein vakasında kamusal olarak en görünür mağdurlar, hiyerarşinin kendisini istikrarsızlaştırmadan ahlaki öfkeye izin veren bir konumda yer alıyordu: ırksal olarak baskın düzenin içinde, ekonomik olarak ise elit yalıtımının dışında. Bu onların çektiği acının bir ölçüsü değildir. Bu, sistemin güvenle kabul edebileceği şeyin bir ölçüsüdür.

Bunun için bir komploya gerek yoktur. Kurumlar, kendilerini sökmeyen yönetebilecekleri şeyleri büyütür. Ataerki cinsiyetlendirilmiş şiddeti açıklar. Ancak tek başına, bazı mağdurların ulusal ölçekte yas tutulabilir hâle gelirken diğerlerinin yapısal olarak görünmez kalmasını açıklamaz. Bu durum, hesap verebilirliğin sistemin kendi kendine çizdiği sınırlar içinde işlediğini ortaya koyar — yapısal değişim düzeyine asla ulaşmayan bir ifşa.

Öfkeye tam da yapısal hesap verebilirlik çok ileri gitmediği için izin verildi. Beyaz üstünlüğü kendini böyle sürdürür: iktidarı yalıtın, aynı zamanda yönetilen öfkeye izin veren dereceli bir koruma sistemiyle.

Elit beyaz erkekler en tutarlı biçimde yalıtılır.

Bazı beyaz insanlar koşullu olarak dâhil edilir.

Yoksul ve güvencesiz beyaz insanlar harcanabilir kalır.

Siyah ve kahverengi topluluklar yapısal olarak güvenilir korumanın dışında konumlandırılmıştır ve orantısız gözetim ve güce maruz bırakılır.

Bazı beyaz insanların harcanabilirliği tasarımı netleştirir: beyaz üstünlüğü beyaz insanları korumaz. İktidarı korur.

Eğer beyazlık her durumda güvenliği garanti etseydi, elit otorite anlamlı bir sınırlamayla karşı karşıya kalırdı. Öyle değildir ve tasarım budur.

Aynı mantık Epstein'la sona ermez. Devletin gücü kullanma biçiminde yeniden ortaya çıkar.

Renée Good ve Alex Pretti'nin ICE ajanları tarafından öldürülmesi, pek çok insanın beyaz üstünlükçü bir düzenin beyaz bireyleri otomatik olarak koruyacağını varsaydığını ortaya koydu. Kamusal yorumların büyük bölümü bu olayları, göç denetimini bir kurum olarak sorgulamak yerine, tekil trajediler ya da muhakeme hataları olarak ele aldı. Oysa beyaz üstünlüğü beyaz insanlar için evrensel güvenlik anlamına gelmez. Bu, iktidara ve kurumsal otoriteye yakınlığın kimin gerçekten korunacağını belirlediği bir hiyerarşidir. Birinin eylemleri ırksallaştırılmış denetim mimarisini zayıflatıyor olarak çerçeveselendiğinde, o koruma ortadan kalkabilir. Sınır denetimi yalnızca iç güvenlik uygulaması değildir. Kimin hareket edebileceğini, kimin ait olabileceğini ve kimin harcanabilir kalacağını belirlemeye devam eden emperyal bir çerçeve içinde

işler.

Göç rejimleri tarihsel olarak nüfusları ırksal ve sömürgeci çizgiler boyunca tasnif etti; bugünkü uygulamalar da — üniformayı kimin giydiğinden bağımsız olarak, bazıları Siyah ya da kahverengi olduğunda bile — aynı mantıklarla işlemeye devam eder. Bu hiyerarşiyi uygulamak üzere herkes konumlandırılabilir ve onun içinde herkes harcanabilir hâle getirilebilir. Yaptırım gücünü kimin uyguladığını ve kimin koruma aldığını belirleyen şey yalnızca ırksal kimlik değil, kurumsal iktidarla hizalanmadır.

Her iki vakada da tutarlı bir dinamik ortaya çıkar:

Bu kişinin uğradığı zarar elit iktidarı tehdit ediyor mu?

Etmeyorsa, zarar; pazarlık anlaşmaları, daraltılmış suçlamalar, skandalın sınırlandırılması ve hiyerarşi korunarak itibar tamponlaması yoluyla soğurulur.

Tepe noktadaki meşruiyeti tehdit ediyorsa, kamusal ayarlama gelir: seçici kovuşturmalar, itibari fedakârlıklar ya da politika reformu. Güveni yeniden tesis etmeye yetecek kadar, ancak alttaki yapıyı sökmeyen.

Epstein vakasında yıllar boyunca soğurma baskın oldu. Daha sonraki kovuşturmalar bile elit ağları anlamlı biçimde sarsmadı ya da onları mümkün kılan yapıları değiştirmedi.

Yalnızca bireysel ahlaka odaklanmak kurumsal tasarımı görünmez kılar. Yapısal analiz mimariyi ortaya çıkarır.

Beyaz üstünlüğü adını ırktan alır; ancak kalıcı işlevi iktidarın korunmasıdır. Siyah ve kahverengi topluluklar tutarlı korumanın dışında yapısal olarak konumlandırılmıştır. Aynı zamanda hiyerarşi, beyazlığın kendi içinde derecelendirme gerektirir; otoritenin sürdürülmesi bunu talep ettiğinde bazı beyaz bedenler feda edilebilir.

Zarar bireysel bir başarısızlık olarak değil de sistemik bir sorun olarak ele alınmadığında, hesap verebilirlik cezayla sona erer. Yapısal değişim olmadan reform yalnızca kozmetiktir.

Beyaz üstünlüğü evrensel güvenliği garanti etmez.

İktidarın sürekliliğini garanti eder.

Analiz kişiliklerden yapılara kaymadıkça, hesap verebilirlik eksik kalacaktır.

Dipnotlar:

* **Anita Naidu**, çalışmaları taban hareketlerinden ve ön cephe mücadelelerinden küresel kurumlara kadar uzanan uluslararası bir insani yardım çalışanı, mühendis ve profesyonel sporcudur. Sistemik eşitsizlik, yapısal adalet ve küresel çatışmanın kesişiminde faaliyet gösterir — farklı sektörlerdeki girişimlere, güç sistemleri içindeki rollerini yönetenler de dâhil olmak üzere, teknik uzmanlık ve sömürgecilik karşıtı bir perspektif sunar. Çalışmaları adaletsizliğin mimarisini izler; onu açıklık, özen ve dönüşüm vizyonuyla sorgular.

Kaynak:

<https://www.counterpunch.org/2026/02/24/white-supremacy-protects-power-not-white-people/>

İran Ve Cehennemın Kapıları

R. LEVENT IŞIK
www.kritikbakis.com

Ortadoğu'da sular kaynama derecesine ulaşmış durumda ve malumunuz bu defa tencerenin içinde İran var. Günlerdir Amerikan ve dünya basını İran'ın her an vurulabileceği senaryolarını manşetlerine taşıyor. Öyle ki, Amerika Birleşik Devletleri donanmasının üçte birini bölgeye yığmış durumda ve silah ile uçak sevkiyatları aralıksız devam ediyor.

Amerika'nın en büyük uçak gemisi Gerald Ford'un da Akdeniz üzerinden İsrail açıklarına yerleşmek üzere yolda olduğu belirtiliyor.

2003 yılındaki Irak Savaşı'ndan bu yana bölgede böylesine devasa ve kapsamlı bir askeri yığınak görülmemiştir.

Pentagon'un basına sızdırdığı bilgilere bakılırsa, haftalarca sürececek bir bombardımana tam anlamıyla hazırlar.

Amerikan medyasının önde gelen yayın organları New York Times ve Wall Street Journal'ın Beyaz Saray kaynaklarına dayandırdığı haberlere göre Trump yönetiminin planı öncelikle sınırlı bir operasyon yapmak. Devrim Muhafızları'nın merkezleri veya dini lider Hamaney'in bulunduğu alanlar gibi stratejik noktalar vurularak rejimin aslında ne kadar zayıf olduğu mesajı hem halka hem de muhaliflere verilmek istenecek.

Bu ilk ve sarsıcı vuruşun ardından Amerika, İran'ın önüne adeta boş bir kağıt koyup nükleer programından tamamen vazgeçmesini ve tüm uranyumunu teslim

etmesini talep edecek.

Eğer Tahran yönetimi bu dayatmaya misilleme ile karşılık verirse işte o zaman haftalarca sürececek ve asıl amacı 2026 yılı bitmeden İran'da rejim değişikliğini sağlamak olan çok daha büyük bir savaşın düğmesine basılacak.

Öğrenci ve gençlerin yeniden sokaklara döküldüğü, Amerika'nın da bu gösterileri kışkırttığı, rejimin eş zamanlı olarak içeriden çökertildiği senaryolar konuşuluyor.

Son bir yıldır Amerikan kurumlarının özellikle de CIA ve Hazine Bakanlığı'nın yürüttüğü özel çalışmalar da aslında bu planın ilk bölümü olarak düşünülmeli. İran ekonomisinin nasıl çökertildiğini, ülkenin en büyük bankasının nasıl battırıldığını ve esnafın nasıl ayaklandırıldığını adım adım izledik.

Uluslararası diplomasi cephesinde ise tam bir trajedi yaşanıyor. Cenevre'de süren göstermelik görüşmelerde İran'ın başına adeta silah dayanmış durumda. Trump, hiçbir hukuki dayanak veya Birleşmiş Milletler kararı gözetmeksizin hareket ediyor. İngiltere'yi de rahatsız etti.

Başbakan Starmer yasal bir zemin olmadığı gerekçesiyle ülkesine ait Garcia üssünü Amerikan ordusuna kullanılmayı reddetti. Ancak Trump'ın ne uluslararası hukuku ne de müttefiklerinin çekincelerini umursadığı var. Tıpkı daha önce Venezuela'da yaptığı gibi, şimdi de kimseden izin alma ihtiyacı duymadan hatta kendi

halkına bile meşru bir gerekçe sunmadan bildiğini okuyor.

Avrupa ülkeleri ise her zamanki riyakar ve çifte standartlı sessizliklerine gömülmüş durumdalar.

Bu kadar agresif bir politikanın arkasındaki asıl motivasyon ise muhtemelen Trump'ın iç siyasette yaşadığı sıkışmışlık.

Epstein dosyası, bozulan ekonomi ve yüksek mahkeme kararları Trump'ı adeta köşeye sıkıştırdı.

Anketlerde halk desteği uzun süredir %40'ların altında seyreden ve yaklaşan ara seçimlerde kongre çoğunluğunu kaybetme riskiyle yüzleşen Trump, dikkatleri dışarıya çekmek için dünyayı yakmaktan çekinmiyor.

Bazı analistlere göre ise İsrail Başbakanı Netanyahu'nun elindeki gizli belgelerle şantaj yapması Trump'ı bu savaşa sürüklüyor.

Birçokları Trump'ın ne yaptığını bilmez bir deli olduğunu düşünse de, aslında o 2016'dan beri son derece tutarlı bir maksimum baskı politikası yürütüyor.

Eski yönetimlerin geleneksel angajman ve çevreleme politikasını bir kenara bırakıp Kasım Süleymani suikastından tutun da Haziran 2025'teki nükleer tesislere yönelik doğrudan hava saldırılarına kadar hep gücü önceleyen adımlar attı.

Ancak bu satranç tahtasında yapılacak yanlış bir hamlenin bedeli tüm dünya için felaket olabilir.

Eğer savaş genişler ve İran, bölgedeki vekil güçleriyle Amerika ve İsrail hedeflerine kapsamlı sürpriz saldırılar başlatırsa çatışmalar sadece Orta Doğu ile sınırlı kalmaz. Orta Asya'dan Güney Asya'ya kadar yayılabilir.

Balistik füze stoklarını ne kadar artırdığı tam bilinmeyen İran'ın ateşi petrol ve gaz sahalarına sıçratması, Hürmüz Boğazı'nın kapanması ve petrol fiyatlarının 150 dolarlara fırlaması işten bile değil.

Bu senaryo, başta Avrupa ve Çin olmak üzere petrole bağımlı ülkeleri ve tabii ki akaryakıt fiyatlarının katlanacağı Türkiye'yi derinden sarsacak bir ekonomik krizi tetikleyebilir.

Yani Arap-İsrail savaşı sonrası yaşanan olaylar farklı versiyonlarıyla karşımıza çıkabilir.

Dahası, çıkacak uzun soluklu bir savaş, milyonlarca İranlının ülkelerinden kaçarak Türkiye üzerinden Avrupa'ya yönelmesiyle sonuçlanacak devasa bir mülteci krizini ve kalıcı istikrarsızlığı doğuracaktır.

Geldiğimiz noktada tarihi bir ironiyle de karşı karşıyayız. 2023 yılında Hamas'ın başlattığı saldırılar sonrası Biden yönetiminin iki yüzlü Gazze politikasına öfkelenen Müslümanlar ve bazı çevreler sandığa gitmeyerek Trump'ın aradan sıyrılıp yeniden başkan seçilmesinin önünü açtılar.

Yağmurdan kaçarken doluya tutulan bu kesimlerin de katkısıyla Trump tüm Orta Doğu'yu hallaç pamuğu gibi atıyor.

Bölge yine cehennem kapılarında ve hepimiz nefesimizi tutmuş, uçak gemilerinin son pozisyonlarını almasıyla açılacak karanlık kapıdan fıskıracak alevleri bekliyoruz.

Ayetullah Hamaney'i İran Halkı Nasıl Anacak?

YAZAR: ANDREW THOMAS*

KAYNAK: THECONVERSATION.COM

Ayetullah Ali Hamaney 36 Yıl İran'ı Meydan Okuma ve Acımasızlıkla Yönetti.

Birçok İranlı Onu Saygıyla Anmayacak

Ayetullah Ali Hamaney'in, 36 yıldır İran'ın ruhani lideri olarak görev yapmasının ardından, ülkesine düzenlenen ABD ve İsrail hava saldırılarında öldürüldüğü İran devlet medyası tarafından bildirildi. İran'ın en uzun süre görev yapan liderlerinden biri olan Hamaney, 1979'da İran İslam Cumhuriyeti'ni kuran selefi Ayetullah Ruhullah Humeyni kadar İran toplumunda neredeyse her yerdeydi. Humeyni'nin İran Devrimi'ni gerçekleştirmiş olmasına rağmen, bazıları Hamaney'in aslında modern İran'ın sahip olduğu en güçlü lider olduğunu söylüyor.

Ruhani lider olarak geçirdiği otuz yılı aşkın sürede Hamaney, iç siyaset üzerinde eşi görülmemiş bir güç biriktirdi ve iç muhalefete karşı giderek daha sert şekilde bastırma yoluna gitti. Son yıllarda, her şeyden önce kendi hayatta kalmasını - ve rejiminin devamını - öncelik hâline getirdi. Hükümeti, Aralık 2025-Ocak 2026 döneminde binlerce kişinin ölümüne yol açan halk ayaklanmasını acımasızca bastırdı. Nihayetinde ise Hamaney, İranlıların çoğu tarafından güçlü bir lider olarak hatırlanmayacak. Onu saygıyla anmayacaklar da. Bunun yerine, mirası, rejiminin İslam Cumhuriyeti'ne her alanda getirdiği derin zayıflık olacaktır.

Hamaney'in Yükselişi

Hamaney, 1939 yılında İran'ın kuzeydoğusundaki Meşhed şehrinde doğdu. Çocuk yaşlarda, Nefes ve Kum'daki İslam medreselerinde eğitim görerek siyasi ve dinî dünya görüşünü şekillendirmeye başladı. 13 yaşında devrimci İslam'a ilişkin fikirleri benimsemeye başladı. Bunlar arasında, İran şahı Muhammed Rıza Pehlevi'nin yönetimine karşı sık sık siyasi şiddet çağrısında bulunan

din adamı Nevvab Safevi'nin öğretileri de yer alıyordu.

Hamaney, 1958 yılında Humeyni ile tanıştı ve genellikle "Humeynizm" olarak anılan felsefesini hemen benimsedi. Bu dünya görüşü; sömürgecilik karşıtı duygulardan, Şii İslam'dan ve özellikle "adil" bir İslam toplumunu koruma söz konusu olduğunda devlet planlaması yoluyla toplumsal mühendislik unsurlarından beslenmiştir. Humeynizm, yalnızca dünyevi yasalar sisteminin adil bir toplum yaratamayacağını; İran'ın meşruiyetini "Yüce Allah"tan alması gerektiğini savunur. Velâyet-i Fakih kavramı, yani hukukçunun vesayeti, Humeynizm'in merkezinde yer alır. Bu anlayışa göre ruhani lider, "Peygamber'in ve masum imamların sahip olduğu tüm yetkilerle" donatılmalıdır. Esasen bu, İran'ın tek bir Şii İslam âlimi tarafından yönetilmesi gerektiği anlamına gelir. Humeyni ve daha sonra Hamaney, geniş kapsamlı güç ve kontrolünü buradan almıştır. 1962'den itibaren Hamaney, 1964'te sürgüne gönderilen Humeyni adına Pehlevi'ye (şah) karşı yaklaşık yirmi yıl sürecek devrimci faaliyetlere başladı. Hamaney, anılarına göre 1971 yılında şahın gizli polisi tarafından tutuklandı ve işkence gördü. 1979'daki İslam Devrimi'nde şah devrildiğinde, Humeyni sürgünden dönerek yeni ruhani lider oldu.

Hamaney, geçici hükümetle birlikte ülkeyi yöneten Devrim Konseyi'ne seçildi. Daha sonra savunma bakan yardımcısı oldu ve İslam Devrim Muhafızları'nın (IRGC) örgütlenmesine yardımcı oldu. Başlangıçta devrimi ve ruhani lideri korumak amacıyla kurulan bu askerî kurum, zamanla İran'ın en güçlü siyasi güçlerinden biri hâline geldi. 1981'de bir suikast girişiminden sağ kurtulan Hamaney, 1982'de ve ardından 1985'te İran cumhurbaşkanı seçildi.

İran-İrak Savaşı'nın büyük bölümünde cumhurbaşkanlığı görevini yürüttü; bu savaş her iki ülkeye de hem insani hem ekonomik açıdan yıkıcı zararlar verdi. Ruhani lidere bağlı olmasına rağmen, devrimin henüz çok yeni olması ve Irak savaşının rejim için büyük bir tehdit oluşturması nedeniyle Hamaney, sonraki cumhurbaşkanlarına kıyasla kayda değer bir güç kullandı. Ancak Humeyni'nin çizgisine tam bir uyum içinde kaldı. Ayrıca İslam Devrim Muhafızları ile cumhurbaşkanlığının çok ötesine uzanacak yakın bir ilişki kurmayı da başardı.

Ruhani Lider İçin Şaşırtıcı Bir Seçim

Humeyni, sağlık durumunun kötüleştiği bir dönemin ardından, Haziran 1989'da, geride açık bir halef bırakmadan hayatını kaybetti. Humeyni başlangıçta halefi olarak Büyük Ayetullah Hüseyin Ali Munteziri'yi desteklemişti. Ancak Munteziri, ruhani liderin otoritesini ve ülkedeki insan hakları ihlallerini giderek daha fazla eleştirmeye başlamıştı. 1988'de istifa etti ve 2009'daki ölümüne kadar ev hapsinde tutuldu. Hamaney liderlik için gerekli siyasi niteliklere sahipti. Ayrıca Humeynizm'in kararlı bir destekçisiydi. Ancak İslam âlimlerinden oluşan Uzmanlar Meclisi tarafından seçildiğinde, ruhani liderlik için şaşırtıcı bir tercih olarak görüldü. Nitekim atanması önemli ölçüde tartışma ve eleştiriye yol açtı. Bazı İslam âlimleri, anayasa uyarınca bu makama yükselmek için gerekli olan büyük ayetullah rütbesine sahip olmadığını düşünüyordu. Bu eleştirilenlere göre, İran halkı Tanrı ile uygun bir bağı olmayan "sadece bir insan"ın sözlerine saygı göstermeyecekti. Temmuz 1989'da, "İslami ilim" sahibi bir ruhani liderin seçilebilmesini sağlamak amacıyla anayasayı değiştirmek üzere bir referandum düzenlendi. Referandum ezici bir çoğunlukla kabul edildi ve Hamaney ayetullah oldu. Hamaney'in konumu kâğıt üzerinde sağlaştırmıştı; ancak 1982'den beri cumhurbaşkanı olmasına rağmen, hem dinî elitler hem de genel kamuoyu nezdinde Humeyni ile aynı popülariteye sahip değildi. Bununla birlikte anayasa değişiklikleri, Hamaney'e siyasi meselelere müdahale etme konusunda önemli ölçüde daha fazla yetki verdi. Nitekim ruhani lider olarak, Humeyni'nin sahip olduğundan çok daha fazla güce sahipti. Bu yetkiler arasında genel politikaları belirleme, Muhafızlar Konseyi üyelerini atama ve görevden alma ve halkoylaması çağrısında bulunma yetkisi de vardı. Ayrıca muhalefeti görece kolaylıkla susturabilecek kadar geniş bir güce de sahipti.

On Yıllar Boyunca İktidarın Pekiştirilmesi

Hamaney, cumhurbaşkanlarıyla farklı derecelerde birlikte çalıştı; ancak katılmadığı yasalar söz konusu olduğunda, onları zayıflatmak için sahip olduğu yetkileri kullandı. Örneğin, 1989-1997 yılları arasında görev yapan Cumhurbaşkanı Haşimi Rafsancani'nin ekonomik gündemini büyük ölçüde destekledi; ancak Muhammed Hatemi (1997-2005) ve Hasan Ruhani'nin (2013-2021) önünde sıklıkla engel oldu. Her ikisi de İran'ın siyasi sistemini reforme etmeye ve Batı ile daha iyi ilişkiler

geliştirmeye çalışmıştı. Hamaney'in iç siyasete en bilinen müdahalesi, Cumhurbaşkanı Mahmud Ahmedinejad'ın (2005-2013) ilk döneminin ardından gerçekleşti. Ahmedinejad'ın tartışmalı 2009 cumhurbaşkanlığı seçimlerinde zafer ilan etmesinin ardından, binlerce İranlı devrimden bu yana en büyük protesto hareketlerinden birinde sokaklara çıktı. Hamaney seçim sonucunu destekledi ve protestoculara karşı sert bir baskı uyguladı. Onlarca kişi öldürüldü (muhtemelen daha fazlası), binlerce kişi ise keyfi biçimde tutuklandı. Hamaney daha sonra Ahmedinejad ile karşı karşıya geldi ve onu 2017'de yeniden cumhurbaşkanlığına aday olmaması konusunda uyardı. Ahmedinejad buna rağmen karşı çıktı; ancak daha sonra aday olması engellendi. 2024 yılında sert çizgideki Cumhurbaşkanı İbrahim Reisi'nin bir helikopter kazasında ölmesinin ardından Hamaney, perde arkasındaki manevralarını sürdürdü. Reformist Mesud Pezeşkiyan cumhurbaşkanlığını kazandıktan sonra, Hamaney onu yaptırımların hafifletilmesi konusunda Amerika Birleşik Devletleri ile müzakere etmekten derhâl alıkoydu ve ekonomik reform gündemini engellemek için nüfuzunu kullandı. 2025'in sonunda, zor durumdaki ekonomi nedeniyle protestolar yeniden patlak verdiğinde ise Hamaney, bunların her ne pahasına olursa olsun bastırılmasını emretti.

Lekelenmiş Bir Miras

Anayasa ile kendisine tanınan yetkiler sayesinde Hamaney, İran'ın dış politikası üzerinde de olağanüstü bir kontrole sahipti. Akıl hocası Humeyni gibi, rejimin "Batı emperyalizmi" olarak gördüğü şeye karşı direnişini kararlılıkla destekledi. Ayrıca İran'ın bölgesel vekil stratejisinin kilit mimarlarından biriydi; İran'ın askerî hedeflerini gerçekleştirmek üzere Hizbullah, Hamas, Husiler ve diğer militan gruplara finansman sağladı. Hamaney zaman zaman Batı ile iş birliğine açık oldu; özellikle İran'ın nükleer zenginleştirme programı konusunda Amerika Birleşik Devletleri ile müzakere yürüttü. Ancak Trump'ın ilk başkanlık döneminde Hamaney yeniden katı bir Batı karşıtı tutuma yöneldi. Hükümeti, Trump'ın 2015 tarihli nükleer anlaşmayı bozmasına, İran'ın enerji sektörüne yeniden uygulanan ekonomik yaptırımlara ve İslam Devrim Muhafızları'nın Kudüs Gücü'nün başındaki Kasım Süleymani'nin öldürülmesine sert tepki gösterdi. Trump 2025'te yeniden göreve döndükten sonra İran daha da zayıfladı. Hamaney'in Batı karşıtı tutumu giderek daha boş görünmeye başladı. İran'ın 2025'te İsrail ile yaşadığı 12 günlük savaştaki yenilgisi, rejimin geriye kalan meşruiyetini de parçaladı. Takip eden aylarda Hamaney, İran siyasi sistemine ve liderliğine karşı giderek artan bir hoşnutsuzluk duyan bir toplumu yönetmeye devam etti. 2025-2026 protestolarında bazıları açıkça Hamaney'in ölümünü sloganlaştırdı. Humeyni 1989'da öldüğünde, devlet cenazesine milyonlarca kişi katıldı. Yas tutanlar onu tabutundan çıkardı ve kutsal hatıralar için birbirleriyle yarıştı. Hamaney daha uzun süre görev yapmış olsa da, İranlıların onun için aynı yas duygusunu göstermesi muhtemel görünmüyor.

İsrail'in Tehdit Üretim Stratejisi: Türkiye Ve Akdeniz

DR. MEHMET RAKİPOĞLU
www.kritikbakis.com

Türkiye'yi 'Yeni İran' Yapmak ve Doğu Akdeniz'i Kilitlemek

İsrail-Türkiye ilişkileri uzun yıllardır inişli çıkışlı bir grafik izledi; krizler yaşandı, diplomatik temsil düzeyi düşürüldü, fakat zaman zaman bölgesel ve küresel şartların değişimine ayak uydurularak 'pragmatik' adımlarla yeniden temas kanalları açıldı. Ancak 7 Ekim 2023 sonrası İsrail'in Gazze'den Katar'a İran'dan Yemen'e varan saldırganlığı ve uluslararası kurumlarca tescillenmiş soykırımını ve devam eden Filistin'deki işgal nedeniyle ortaya çıkan tablo, bu döngüsel modelin ötesine geçen daha sert ve daha kalıcı bir kopuş dinamiğine işaret ediyor. Artık İsrail siyasetinde eski Başbakan Bennett gibi ya da Diaspora Bakanı Amicha Chikli gibi isimlerin Türkiye karşıtı açıklamaları, Netanyahu'nun Şii Ekseni yerine merkezinde Türkiye'nin yer aldığı yeni bir ekseni güvenlikleştirici söylemlerde bulunması Ankara-Tel Aviv hattında yalnızca bir "diplomatik gerilimin" değil; aynı zamanda karşılıklı algıların, tehdit tanımlarının ve bölgesel pozisyonların yeniden kurulduğu yapısal bir ayrışma süreci olarak zuhur ediyor.

Bu dönüşümde iki eş zamanlı hat öne çıkıyor. Birincisi, Türkiye'nin Filistin meselesini "retorik dayanışma" düzeyinden çıkarıp çok katmanlı bir strateji alanına taşımasıdır. Ankara, Hamas başta olmak üzere Filistinli direniş hareketlerini yalnızca Gazze'de yaşanan İsrail soykırımına karşı direnen unsurlar olarak değil, aynı zamanda bölgesel siyasetin meşru aktörleri olarak ele alan bir çerçeveye yerleştiriyor. Bu anlamda Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Hamas'ı tarihsel "milli direniş" referanslarıyla (Kuvayi Milliye benzetmesiyle) aktarması ve direnişi benimsemesi, Türkiye'nin bu

meseleyi bir dış politika başlığından daha geniş bir siyasal kimlik ve tarih okuması içine yerleştirdiğini gösteriyor. Bu yaklaşım, İsrail açısından yalnızca eleştirel bir söylem değil; İsrail'in Gazze sonrası bölgesel düzen tasavvuruna "dur" diyebilecek bir siyasi-psikolojik bariyer üretmektedir.

İkinci hat ise İsrail tarafında yükselen ve kurumsallaşan söylem saldırısıdır. İsraili bakanların, eski başbakanların ve sağ blok içindeki ideolojik kanatların Türkiye ve Cumhurbaşkanı Erdoğan'ı hedef alan açıklamaları artık "tekil çıkışlar" gibi değil; daha geniş bir stratejik çerçevenin parçaları gibi görünmektedir. Türkiye'nin "El Kaide bağlantılı ağları ilerleten tehlikeli bir Truva atı" şeklinde kriminalize edilmesi; sembolik unsurlar üzerinden (Abdullah Azzam ismi gibi) küresel güvenlik kodlarına bağlanarak Ankara'nın "karanlık ağlar merkezi" olarak resmedilmesi; ayrıca İsrail'in önde gelen stratejik çevrelerinde Türkiye'nin İsrail'in Gazze soykırımından ötürü cezalandırılması gerektiğini merkeze alan "hukuki adımları"nın sistematik biçimde dosyalanması, bu saldırıların dağınık değil kurumsal olduğuna işaret ediyor.

Bu kurumsallaşmanın dış politika ayağı ise İsrail'in gündeme taşıdığı "altıgen ittifak (hexagonal alliance)" vizyonudur. Hindistan, Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi gibi aktörlerin öne çıkarıldığı; Arap, Afrika ve Asya ülkeleriyle genişletilmek istenen bu ağ, İsrail'in hem İran'la hesaplaşma başlığını sürdürmek hem de yükselen "Türkiye dosyası"nın bölgesel mimariye yerleştirmek istediğini göstermektedir. Bu çerçevede Türkiye'ye yönelik "Yeni İran" söylemi, tek başına bir propaganda değil; ittifak kurma çabasını meşrulaştıran bir stratejik çapa işlevi görmektedir.

Yönetilebilir Krizlerden Yapısal Ayrışmaya

Geçmişteki krizler, çoğunlukla belirli bir olay etrafında yoğunlaşıyor; liderler arası sert retorik zamanla yumuşuyor, ticaret, enerji veya güvenlik başlıklarında pragmatik kanallar devreye giriyordu. Bugün ise farklı bir eşik söz konusu: İsrail'in Türkiye'ye dönük suçlamaları, Ankara'yı yalnızca "rahatsız edici eleştirmen" değil, bölgesel düzen kurucu girişimlere engel olabilecek stratejik rakip şeklinde konumlandırıyor.

Bu dönüşümün en net göstergesi, İsrail'de Türkiye hakkındaki tartışmaların artık "ikili ilişkiler" çerçevesinden çıkıp "ulusal güvenlik ve bölgesel ittifaklar" çerçevesine taşınmasıdır.

Burada İsrail iç siyasetinin itici gücünü de gözden kaçırmamak gerekir. Netanyahu ile Bennett farklı siyasi figürler olsa da ikisi de İsrail sağının "kalıcı tehdit üretimi" üzerinden konsolidasyon sağlayan güvenlikçi dilinden beslenir. Türkiye'ye karşı inşa edilen merkezinde aşırı sağcı Siyonist anlatının yer aldığı bu dil, her ne kadar ateşkes sağlasa da İsrail'in saldırganlığı ile devam eden savaş atmosferinde ve güvenlik gündemi içinde İsrail'in iç politik meşruiyetini canlı tutmanın bir aracı olarak işlevi de görmektedir. Nitekim İran'a dönük olası bir Amerikan saldırısı senaryosu konuşulurken dahi, İsrail siyasetinin Türkiye'yi paralel bir tehdit dosyası olarak büyütmesi, "tehdit sürekliliği" ihtiyacının göstergesidir. Bu ihtiyaç, dış politikadaki hamlelerin iç politikaya tercüme edilmesini kolaylaştırır: yeni düşman, yeni ittifak, yeni güvenlik bütçesi ve yeni mobilizasyon.

Ancak Türkiye'nin İran'la aynı kefeye konması, analitik olarak sorunludur. İran yıllardır İsrail'de nükleer program, vekil ağlar ve devrimci ideoloji üzerinden "varoluşsal tehdit" paketine yerleştirilirken; Türkiye, NATO üyesi, G20 ekonomisi, küresel tedarik zincirlerine entegre bir aktördür. Tam da bu nedenle Türkiye'yi "Yeni İran" olarak etiketlemek, İsrail açısından iki işlev görür: (i) Türkiye'nin meşruiyetini Batı kamuoyunda aşındırmak, (ii) İsrail'in yeni ittifak arayışlarını "zorunlu güvenlik tedbiri" olarak pazarlamak. Fakat aynı zamanda risk üretiyor: söylem, gerçeği şekillendirir; Türkiye'ye dönük aşırı kriminalizasyon, Ankara'yı daha sert pozisyonlara itebilecek bir kendini gerçekleştiren kehanet doğurabilir.

Tehdit İnşası ve Altıgen İttifak

İsrail'in "altıgen ittifak" anlatısı, klasik bir askeri ittifaktan ziyade Türkiye karşıtlığını merkeze alan bir güvenlik mimarisi arayışıdır. Hindistan'ın öne çıkarılması, İsrail'in yalnızca Ortadoğu'da değil, daha geniş bir Asya-Doğu Akdeniz hattında stratejik derinlik üretmek istediğini gösteriyor. Yunanistan ve GKRY'nin vurgulanması ise, Doğu Akdeniz'de Türkiye'yi dışarıda bırakan bir jeopolitik kurguyu işaret ediyor. Bu, enerji ve deniz yetki alanları rekabetinden bağımsız düşünülmezken; altıgen tasarım, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki manevra alanını daraltma hedefiyle uyumlu gözüküyor.

Bu ittifak arayışının arka planında, ABD'nin Ortadoğu'daki yük paylaşımı yaklaşımının sağladığı alan da bulunuyor. Washington, sahaya daha az doğrudan güç koyarken müttefikler arasında birlikte çalışabilirliği, erken uyarı-hava savunma entegrasyonunu ve istihbarat paylaşımını önceleyen bir çerçeveyi teşvik ediyor. İsrail, bu çerçevede kendisini "teknoloji ve güvenlik düğüm noktası"na dönüştürmek istiyor. Altıgen söylemi, tam da bu düğüm noktasına yeni hatlar bağlama girişimi gibi çalışıyor.

Fakat altıgenin önünde yapısal sınırlar var. Gazze sonrası dönemde Arap kamuoyunda İsrail'le açık askeri iş birliği maliyetli hale geldi. Hindistan'ın stratejik özerklik geleneği, katı blok siyasetine tam angajmanı sınırlayabilir. Dahası, İsrail'in söyleminde "radikal Şii eksen" ile "yükselen radikal Sünni eksen"ni aynı anda hedefe koyması, "tehdit enflasyonu" yaratarak ittifakları kolaylaştırmak yerine muğlaklaştırabilir. Nitekim her aktörün tehdit önceliği aynı. Bu nedenle altıgen ittifak, şimdilik bir "tamamlanmış blok"tan çok, İsrail'in bölgesel düzen kurucu iddiasını ilan eden bir yönelim beyanı niteliği taşıyor.

Bu noktada İsrail'in Türkiye'yi "Yeni İran" şeklinde çerçevelemesi ve etiketlemesi, altıgen kurgunun ideolojik harcı haline geliyor. Türkiye, bu söylem içinde hem Filistin yanlısı çizgisi nedeniyle "normatif tehdit" hem de bölgesel kapasitesi nedeniyle "stratejik tehdit" olarak sunuluyor. Böylece İsrail, kendi ittifak arayışını "Türkiye kaynaklı büyüyen tehlike" üzerinden rasyonalize etmeye çalışıyor.

Türkiye'nin Çok Boyutlu Mukabelesi

Türkiye'nin son dönemdeki pozisyonu, yalnızca eleştirel söylem üretmekten ibaret değil; aksine Ankara stratejik bir sabırla çok katmanlı bir mukabele seti oluşturmuştur. Birinci katman hukuk cephesidir. Uluslararası Adalet Divanı sürecine angajman, evrensel yargı yetkisi tartışmaları ve İsraili yetkililere dönük hukuki girişimler, Ankara'nın Filistin meselesini "normatif-kurumsal bir mücadele alanı"na yerleştirme iradesini gösteriyor. Siyonist çevreler ve özellikle Batı'daki tirajlı araştırma merkezleri Türkiye'nin İsrail'e karşı yürüttüğü hukuk mücadelesini özel olarak incelemesi, Tel Aviv'in asıl rahatsızlık duyduğu alanın yalnızca diplomasi değil, meşruiyet ve itibar düzlemi olduğunu ima ediyor.

Türkiye'nin İsrail'e karşı mukabelesinin ikinci katmanı ekonomik caydırıcılıktır.

Her ne kadar pürüzler ve bir takım soru işaretleri olsa da kurumsal ve resmi düzlemde İsrail ile ticaretin kesilmesi, hava sahası kısıtlamaları ve savunma sanayi iş birliklerinin dondurulması gibi adımlar, Türkiye'nin "bedel ödemeye hazır" bir dış politika çizgisine geçtiğinin göstergesi olarak okunabilir. Bu, Türkiye açısından maliyetli olabilir; fakat İsrail açısından da alternatif tedarik ve lojistik kanalları bulmayı zorlayarak stratejik baskı üretiyor. Bu tür araçlar, Türkiye'nin Filistin politikasını salt ahlaki bir pozisyon değil, maddi kapasiteyle desteklenen bir dış politika haline getirdiğini gösteriyor. Üçüncü katman istihbari ve güvenlik alanıdır.

Türkiye'de ortaya çıkarılan Mossad ağlarına dönük operasyonlar, Ankara'nın "sahada" da karşı hamle kapasitesine sahip olduğunu göstermektedir. Bu, İsrail'in Türkiye'yi yalnızca söylemsel bir muhalif olarak değil, operasyonel risk üretebilen bir aktör olarak da değerlendirmesine ispat ediyor. Dolayısıyla İsrail'deki Türkiye karşıtı kampanyanın sertleşmesinde, yalnızca ideolojik faktörler değil, somut güvenlik hesapları da rol oynamaktadır.

Dördüncü katman ise bölgesel platform arayışlarıdır. Türkiye'nin 2021 sonrası dönemde Körfez aktörleriyle normalleşmesi, farklı vizyonlara sahip bölgesel güçlerle aynı masa etrafında yeniden konuşabilmesi ve Suriye'de yeni Şam yönetimine dönük angajmanı, İsrail açısından iki nedenle sorun üretiyor: (i) İsrail'in bölgesel izolasyon stratejisini zayıflatıyor, (ii) Türkiye'yi "tek başına" değil, "platform kurabilen" bir aktör haline geliyor. İsrail'in "altıgen" arayışı, bir yönüyle Türkiye'nin olası platform kapasitesini dengelemeye dönük karşı bir ağ üretme çabası olarak da okunabilir.

Sonuçta ortaya çıkan tabloda İsrail, Türkiye'yi "Yeni İran" olarak çerçeveleyerek hem Batı kamuoyunda Ankara'nın meşruiyetini zayıflatmak hem de altıgen benzeri ağları meşrulaştırmak istiyor. Türkiye ise hukuki, ekonomik, istihbari ve bölgesel araçlarla İsrail'i çok cepheli biçimde sınırlamaya çalışmaktadır. Bu karşılıklı hamleler, ilişkileri "geri dönebilir bir kriz" olmaktan çıkarıp uzun erimli bir soğuma ve stratejik ayrışma zeminine taşımaktadır.

ZEHRA YILDIRIM

www.kritikbakis.com

MODERNİTENİN AHLÂK KRİZİ VE EMANET PARADİGMASI

Çağdaş felsefi tartışmaların merkezinde, modernitenin insan tasavvuruna ilişkin ürettiği gerilimler ve açmazlar yer almaktadır. Bu gerilimlerin en belirgin şekilde görünür hâle geldiği alan ise ahlâktır. Modern Batı düşüncesi, insanı özgürleştirme ve özneleştirme iddiasıyla yola çıkmış; akli, iradeyi ve özgürlüğü merkezî değerler hâline getirerek insanı bizatihi kendisinin ölçüsü olarak konumlandırmıştır. Ne var ki bu özgürleşme vaadi, zamanla insanın hem doğa ile hem de kendi özünüle ilişkisini aşındıran, varoluşu anlamlandırma imkânlarını daraltan ve değerlerin kaynağına dair köklü bir belirsizlik üreten bir süreç dönüşmüştür. Bugün, modernlik eleştirisinin yalnızca teknik, kurumsal veya siyasal düzeyde değil; insanın dünyadaki varoluş biçimini yeniden düşünmeye çağıran etik bir düzeyde yoğunlaşması bu yüzden şaşırtıcı değildir. Tam da bu bağlamda Faslı filozof Taha Abdurrahman'ın ahlâk merkezli felsefi projesi, yalnızca İslam düşüncesi bakımından değil, küresel felsefi tartışmalar açısından da dikkat çekici bir alternatif olarak öne çıkmaktadır.

Taha Abdurrahman'ın felsefi girişiminin temel iddiası, modernliğin epistemolojik ve siyasal sorunlarının nihayetinde ahlâkî bir temelsizlikten kaynaklandığıdır. Burada söz konusu olan, modernliğin dışsal tezahürlerine yönelik yüzeysel bir eleştiri değil; modernliğin insanı nasıl kurduğunu, akli hangi tarzda işlettirdiğini, özgürlüğü hangi anlamda tanımladığını ve değerleri hangi ölçütlerle meşrulaştırdığını sorgulayan köklü bir eleştiridir.

Nitekim Taha'nın moderniteyi 'söz medeniyeti' olarak nitelmesi, modern düşüncede fikir ile pratik etik arasındaki yapısal kopukluğa işaret eder. Bu kopukluk, felsefi söylemin çoğu zaman gündelik yaşamın ahlâkî dönüşümünü sağlayacak normatif güce ulaşamamasıyla kendini gösterir ve modernliğin ahlâkî iddiaları ile toplumsal pratikleri arasındaki gerilimi görünür kılar. Böylece Taha'nın yaklaşımı, modernitenin yalnızca doğruluğu ya da yanlışlığı üzerinden yürütülen indirgemeci tartışmaların ötesine geçerek daha temel soruları gündeme getirir: Ahlâkın kaynağı nedir? İnsanı eylemde sorumlu kılan şey hangi varoluşsal ilkeye dayanır ve modernlik bu ilkeye yaklaşımı nasıl zayıflatmıştır?

Taha Abdurrahman'ın modernliğe yönelttiği eleştirilerin merkezinde, modern düşüncenin insanı yetkili fakat mutlak olmayan, güçlü fakat sınırsız olmayan, özgür fakat sorumlu bir varlık olarak kavrayan 'halife' anlayışından uzaklaştırarak onu dünyanın mutlak tasarruf sahibi, hesap vermeyen ve kendisini nihai referans mercii olarak gören bir 'efendi' konumuna yerleştirilmesi yer alır. Bu haliyle modernite, insanı metafizik ve teolojik bağlamlardan kopararak kendi kendisinin ölçüsü hâline getirmiş; böylece akli yalnızca bilgi üretme yetisi olmaktan çıkarıp varoluşun anlamını belirleyen bir otoriteye dönüştürmüştür. Bu süreçte özgürlük, çoğu kez 'sınırsız tasarruf' ile özdeşleşmiş; insan, kendisini ve dünyayı dilediği gibi şekillendirebileceği varsayımıyla hareket eder hâle gelmiştir.

Ancak bu tasarruf yetkisi insanın lehine işlememiştir. Öyle ki modernlik bir yandan hakları, özerkliği ve bireysel özgürlüğü savunurken, diğer yandan insanı piyasa ilişkilerinin soğuk rasyonalitesine, teknolojik tahakküm biçimlerine ve araçsal aklın dar ufkuna sıkıştıran bir düzen üretmiştir. Böylece modernliğin içsel çelişkisi belirginleşir: İnsanı merkeze alan dünya tasavvuru, sonunda insanı nesneleştiren bir sisteme evrilmiştir ve insanı özgürleştirmeyi hedefleyen idealler, insanın ahlâkî ve manevî özünü aşındıran pratiklerin meşruiyet zeminine dönüşmüştür.

Bu noktada Taha Abdurrahman'ın referans eseri olan Ahlâk Sorunsalı: Batı Modernitesinin Ahlâkî Eleştirisine Katkı adlı çalışması, modernliğin yüzeysel tezahürlerini eleştirmekle yetinmeyip onun felsefi köklerine iner ve çağdaş medeniyetin yaşadığı ahlâkî krizin, modernliğin dinî referanstan kopması ve soyut akılcılığa dayanmasıyla yakından ilişkili olduğunu temellendirir. Burada dinî referans, temelde değerlerin aşkın bir ölçütle ilişkilendirilmesi, ahlâkî eylemin yalnızca dışsal kurullarla değil, sorumlulukla anlam kazanması demektir. Modern düşüncede ise ahlâkî insanî alana hapsederek onu aklın, toplumun veya faydanın ürünü olarak temellendirmeye yönelik güçlü bir eğilim ortaya çıkmıştır. Taha'ya göre bu yönelim, ahlâkî giderek araçsal bir düzleme taşımış, iyiyi 'yararlı olanla' özdeşleştirme eğilimini güçlendirmiş ve sonuçta ahlâkînin nihai anlamını zayıflatmıştır.

Taha Abdurrahman'a göre modern ahlâk krizinin en temel tezahürü, ahlâk ile dinin birbirinden koparılmasıdır. Bu ayırım, insan bilincinde 'ruhanî' ile 'dünyevî' arasında bir bölünme doğurmuş; değerler artık sadece doğrulukları, saflıkları veya mutlakla ilişkileri üzerinden değil, maddî ve toplumsal faydaları üzerinden ölçülür hâle gelmiştir. Böyle bir düzlemde ahlâk, insanın iç dünyasını dönüştüren bir tezkiye alanı olmaktan çıkar; davranışı düzenleyen fakat nefsi arındırmayan bir kurullar setine indirgenir. Taha'nın eleştirisi tam da burada derinleşir: Ahlâk, salt toplumsal düzen için gerekli bir disipline dönüştüğünde, vicdanın rengi değişir. Vicdan, insanı içeriden denetleyen, onu kendi içinde hesaplaşmaya çağıran bir emanet bilinci olmaktan uzaklaşır; daha çok dışsal yaptırımların, hukukî sınırların ve toplumsal normların gölgesinde işleyen bir kontrol mekanizmasına dönüşür. Bu ise, modernliğin 'vicdanın sekülerleşmesi' diye özetlenebilecek bir yapıya dönüşmesi demektir.

Taha'nın yaklaşımını özgün kılan hususlardan biri, modernliğin eleştirisini yalnızca Batı karşıtlığı gibi sığ bir düzleme hapsedmemesidir. Onun derdi modernliğin Batılı olması değil; modernliğin ahlâkî ruhunu kaybetmesi ve insanı sorumluluk bağından koparan bir dünya kurmasıdır. Bu nedenle önerisi, ahlâkînin yeniden temellendirilmesidir ve bu temellendirme Ahzâb suresi 72. ayette geçtiği üzere "emanet" kavramı etrafında şekillenir: "Biz, bu emaneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik, onlar emaneti yüklenmeye yanaşmadılar ve bu emaneti almaktan çekindiler, fakat insan emaneti

yüklendi. Çünkü insan gerçekten çok zalim ve cahildir." Ayete göre insan emaneti kendi hür iradesi ile seçmiştir; bu irade hürriyetine dayanan emanet anlayışı, insanın dünyadaki varlığını mutlak sahiplik üzerinden değil sorumluluk üzerinden tanımlar. İnsan dünya üzerinde sınırsız tasarruf hakkına sahip bir efendi değil; kendisine emanet edilmiş bir varoluş alanında ahlâkî yükümlülük taşıyan bir özne olarak konumlandırılır. Bu paradigmanın belirleyici gücü, eylemin anlamını eylemin taşıdığı niyette ve sorumluluk bilincinde aramasıdır. Böylece ahlâk; toplumsal, kamusal ve iktisadî alanların dışına itilmiş ikincil bir alan olmaktan çıkarak, reel alanların tümünde kurucu zemin hâline gelir. Bu kurucu zeminin merkezî kavramı olan emanet, insanın varoluşunu iki temel ilişki ekseninde anlamlandırır: Allah ile kurduğu ilişki ve tabiatla kurduğu ilişki. Allah-kul ilişkisinde emanet, insanın özgürlüğünü mutlaklık iddiasından arındırarak onu hesap verilebilirlik ufkuna yerleştirir; insan, iradesini kendi başına yeter bir kudret olarak değil, kendisine tevdi edilmiş bir sorumluluk alanı olarak idrak eder. Kul-tabiat ilişkisinde ise emanet, dünyayı sınırsız tasarrufa açık bir mülk değil, korunması, adaletle işletilmesi ve bozulmaması gereken bir varlık alanı olarak kavramayı gerektirir.

Taha bu çerçevede emanetin özünü, teabbüdî bilinç ile dünyayı idare etme sorumluluğunu birleştiren ve insanın dünyayı idare ediş tarzını da kapsayan bütüncül bir sorumluluk ilkesi olarak özetler. Bu yorum, emaneti ilahî nimetlerin adaletli yönetimi olarak gören anlayışla kesişir; ancak Taha, asıl yönetimin siyaset değil insanın kendi nefsi olduğunu vurgular ve emaneti koruyacak öznenin güvene dayalı ahlâkî bir yönetici olması gerektiğini belirtir. Taha bu noktada üç farklı yönetim anlayışını eleştirir: seküler yaklaşım, sözde dinî söylem ve Şii siyasal model. Ona göre seküler yaklaşım, yönetimi ibadet ve kulluk bilincinden kopararak emaneti yalnızca dünyevî bir organizasyon meselesine indirger ve böylece aşkın sorumluluk boyutunu dışarıda bırakır. Dinî söylemi öne çıkaran bazı yaklaşımlar ise dini ahlâkî bir kulluk zemini olarak değil, siyasal güç üretmenin aracı olarak kullanır; bu nedenle 'hâkimiyet Allah'ındır' ilkesini siyasal egemenlik iddiasına dönüştürürken onun özündeki ruhsal ve ahlâkî sorumluluk boyutunu gözden geçirir. Şii siyasal modelde somutlaşan velâyet-i fakih anlayışında ise dinî otorite, akıl merkezli fıkıhın katı yorumlarıyla kurumsallaştırılarak yönetim, içsel ahlâk terbiyesinden ziyade hukukî ve hiyerarşik bir yapıya bağlanır. Taha'ya göre bu üç yaklaşımın ortak sorunu, emaneti insanın iç dünyasında temellenen ahlâkî sorumluluk ilkesi olarak değil, salt siyasal iktidar meselesi olarak ele almalarıdır. Emanet paradigması, aynı zamanda modernitenin baskın özne anlayışına güçlü bir alternatif sunar. Modern özne, çoğu kez kendisini şahsıyla sınırlı bir benlik olarak düşünür; özgürlüğü, haricî bağlardan kurtulma ve kendi amaçlarını gerçekleştirme kapasitesi şeklinde tanımlar.

Oysa emanetçi perspektifte özgürlük, sorumlulukla iç içedir. İnsan, fiil, söz ve bilgi bakımından emanet sahibidir; dolayısıyla eylemleri yalnızca 'yapabilme' gücünün ürünü değildir, aynı zamanda 'hesap verebilme' bilincinin taşıyıcısıdır. Bu, ahlâkın yalnızca toplumsal düzeni koruyan bir üst yapı değil, varoluşu şekillendiren temel ilke olduğunu söylemek demektir. Taha'nın düşüncesinde ahlâkın yüce erdemleri olarak ifade edilen doğruluk, ihsan ve tevazu yalnızca sosyal hayatın uyumlu işleme için önerilen erdemler olarak zikredilmez; bunlar, aynı zamanda insanın kalbî yönünü inşa eden ve onu kendi iç dünyasında dönüştüren ibadetlerdir. Böylece ahlâk ile ibadet birleşir; insanın iç dünyasıyla dış davranışı arasında süreklilik kurulur.

Burada din-ahlâk ilişkisine dair kritik bir husus açığa çıkar; din ahlâka kaynağını, ölçütünü ve hedefini verir. Kaynak, vahiydir; ölçüt, niyettir; hedef, Allah'ın rızasıdır. Bu birliktelik olmadan ahlâk, ruhunu kaybederek biçime indirgenir. Modernitenin insanlığı maruz bıraktığı anlam krizinin ve yabancılaşmanın önemli bir kısmı, tam da bu ruh kaybının farklı veçheleridir. İnsan davranışını düzenleyen yasalar, normlar, sözleşmeler elbette var olacaktır; fakat bunlar insanın kalbini dönüştürmez ve niyeti arındırmaz. Taha'nın emanetçi etiği, bu eksikliği gidermek üzere ahlâkı yeniden varoluşun merkezine yerleştirmeyi önerir.

Bu çerçevede, Taha Abdurrahman'ın düşüncesinin çoğu zaman dar bir perspektifle yalnızca 'İslamcı' ya da salt 'teolojik' bir proje olarak okunmasının neden eksik bir yorum olduğunu da gösterir. Zira Taha, her ne kadar İslam'a bu etik mirası tamamlayıcı ve ahlâkî derinliği en güçlü biçimde ifade eden özel bir yer atfetse de onun düşüncesi belirli bir inanç topluluğuna hitap eden kapalı bir söylem değildir. Aksine, Taha'nın temel meselesi modern bireyden önce 'insan'ın kendisi ve insanın eylemde sorumluluğunu mümkün kılan ahlâkî özdür. Bu nedenle onun yaklaşımı, kimlik siyasetlerinin sınırlarını aşarak ahlâkî sorumluluğu insan olmanın ontolojik bir koşulu olarak kavrayan daha geniş bir ufuk sunar. Filistin asıllı Amerikalı düşünür Wael B. Hallaq'ın şeriatı yalnızca hukuki kurallar bütünü olarak değil, insanî ve ahlâkî amaçlar etrafında şekillenen bir yaşam tasavvuru olarak yorumlaması da bu perspektifle güçlü bir teorik paralellik taşır; her iki yaklaşım da ahlâkî normatif bir düzenleme alanı olmaktan ziyade insan varoluşunu anlamlandıran kurucu bir ilke olarak ele alır.

Taha'nın modernliğe yönelttiği eleştirinin ikinci büyük ayağı, 'soyut akılcılık' eleştirisidir. Soyut akılcılık, akli tek hakikat ölçüsü sayan; varlığı anlamlandırma alanı olmaktan çıkarıp kontrol edilecek bir nesnelere toplamına indirgeyen yaklaşımdır. İnsana büyük bir teknik güç kazandırıldığı düşünülen bu yaklaşım; aynı zamanda değerleri kavrama ve anlamı koruma kapasitesini zayıflatmıştır. Soyut akıl analiz yapar, kanıt üretir; fakat ölçülemeyen, hesaplanamayan, niceliğe indirgenemeyen ontolojik değerleri kavramakta yetersiz kalır. Bu nedenle modern dünyada teknik ilerleme ile

ahlâkî amaç arasında ciddi bir kopukluk doğmuştur. Bilim ve teknoloji ilerler, ama bu ilerlemenin neye hizmet ettiği ve insanı nasıl dönüştürdüğü soruları çoğu zaman cevapsız kalır. Taha'nın bu noktada 'müeyyed akıl' önerisi anlamlıdır. Müeyyed akıl; imanla beslenen, salih amele yönelen ve emanet şuuruyla sorumluluk bilincini merkeze alan akıldır.

Bu akıl, bilmenin kendisini de ahlâkî bir eylem sayar; düşünmeyi, insanın iç dünyasını arındıran bir tecrübe olarak görür.

Bilgi ile ibadet, akıl ile takva arasındaki bütünlük yeniden kurulur; düşünme faaliyeti yalnızca hakikate ulaşma çabası olarak değil, aynı zamanda nefsin arınmasına ve öznenin ahlâkî dönüşümüne yönelen bir pratik olarak kavranır.

Bu perspektiften bakıldığında, ahlâk ile özgürlük ilişkisi de yeniden kurulur. Taha Abdurrahman'a göre ahlâk, akli sınırlayan bir unsur değil, özgürlüğün şartıdır. Gerçek özgürlük, sorumlulukla mümkündür; sorumluluk olmaksızın özgürlük, çoğu zaman güçlünün tasarrufuna dönüşür. Ahlâkî yükümlülükten kopan akıl ise yıkıcı bir güce dönüşebilir; bunu çağdaş dünyadaki teknolojik savaşlarda, çevresel yıkımda, insanın medya ve piyasa üzerinden nesneleştirilmesinde, insanın 'şey'e indirgenmesinde görmek mümkündür. Nitekim modernitenin en tehlikeli çıktısı, insanın merhamet, empati ve içsel hesaplaşma kapasitesinin körelmesidir. Taha'nın emanetçi etiği, tam da bu körelmeye karşı insanı yeniden emanet bilincine çağırır: eylemde, sözde, bilgide ve dünyayla kurulan her türlü ilişkide sorumluluğu hatırlatan bir bilinç.

Bu yaklaşım, modernliğin ötesine geçmeyi, postmodern bir etik perspektif üzerinden düşünme imkânı sunar. Taha'nın felsefesi, modernliğin ahlâkî krizine karşı güçlü ve özgün bir cevap üretme çabasıdır.

Bu cevap ne modernliği bütünüyle reddeden bir geriye dönüş çağrısıdır ne de modernliğin varsayımlarını sorgulamadan kabul eden bir uzlaşmadır. Aksine, insan merkezli fakat bu merkezliğin sorumluluk ve emanet bilinciyle sınırlandırıldığı bir ahlâk ufku önerir. Bu ufukta insan, kendi kendisinin efendisi değil; fiil, söz ve bilgi bakımından emanet sahibi bir varlıktır.

Yazıya Kaynaklık Eden Eserler:

Taha, Abdurrahman. Su'al al-Akhlaq, al-Markaz al-Thaqafi al-'Arabi.

Taha, Abdurrahman. Ruh el-Hadasa, al-Markaz al-Thaqafi al-'Arabi.

Taha, Abdurrahman. Ruh ad-Din, al-Markaz al-Thaqafi al-'Arabi.

Wael, Hallaq. Restating Orientalism, Columbia University Press.

Dipnot:

Zehra Yıldırım, Fas'ın Rabat kentinde bulunan V. Muhammed Üniversitesi Edebiyat ve Beşerî Bilimler Fakültesi Modern İslam Düşüncesi bölümünde, Kalam alanında doktora çalışmalarını sürdürmektedir.

KÜRESEL GÜÇ SATRANCINDA ORTADOĞU

DOÇ. DR. NECMETTİN ACAR
www.kritikbakis.com

7 Ekim sonrasında Ortadoğu'ya dair analizlerin büyük kısmı, bölgedeki mezhepsel çelişkilerin derinleştiği, bazı bölgesel aktörlerin gücünde belirgin bir aşınma olduğu, bölgesel aktörlerin sert rekabetinin kontrolsüzleştiği ve İsrail'in revizyonist eğilimlerinin belirleyici hâle geldiği tespitinde birleşiyor. Bu çerçeve bütünüyle yanlış değil, hatta olup bitenin görünür yüzünü oldukça isabetli biçimde tarif ediyor. Ne var ki bu yaklaşım tek başına, eş zamanlı kırılmaların bölgesel güvenlik mimarisini nasıl kilitlediğine dair bütüncül bir açıklama sunmakta yetersiz kalıyor. Çünkü Ortadoğu güvenlik mimarisi yalnızca yerel dinamiklerden değil, aynı zamanda küresel güç dengesinin bölgeye yansıma biçiminden de beslenir. Küresel boyut ihmal edildiğinde, resmin en kritik kısmı olan güç boşluğu görünmez hale gelir.

Bugün bölgede şahit olduğumuz kırılmalık, bir yönüyle "küresel aktörlerin geri çekilmesi" ya da en azından beklenen rol ve sorumluluklardan imtina etmesiyle oluşan stratejik bir boşluğun ürünü. Bu boşluk, yalnızca güç dağılımında değil, caydırıcılıkta, krizi yönetme kapasitesinde, güvenlik taahhütlerinin geçerliliğinde ve nihayet bölgede düzen kurma/koruma iradesinde ortaya çıkan bir erozyonu ifade ediyor. Bu bağlamda Rusya'nın yakın çevresine sıkışması ve yükselen bir aktör olarak görülen Çin'in Ortadoğu güvenlik mimarisinde "kendisinden beklenen rolü" oynamaktan kaçınması, bölgesel dengiyi zayıflatan iki temel kırılma olarak öne çıkıyor. Tam da bu dengesizlik ortamında, sert gücü açık ve agresif biçimde kullanarak düzeni yeniden tasarlamaya yönelik aktörler için hareket alanı genişliyor.

Rusya'nın Ortadoğu'da "köprübaşı" stratejisinden yakın

çevreye kapanmasına 1. Dünya Savaşı sonrasında süper güç konumuna yükselen Rusya açısından Ortadoğu, jeopolitik, teopolitik ve jeoekonomik boyutlarıyla büyük güç rekabetinde "köprübaşı" niteliği taşıyan bir sahaydı. Bölgenin enerji kaynakları, ticaret güzergâhları, boğazlar ve geçiş hatları, ayrıca dinî-siyasi fay hatları üzerinden uluslararası nüfuz üretme imkânı, Moskova'yı Soğuk Savaş boyunca bölgede etkili olmaya iten ana faktörlerdi. Bu ilgi, yalnızca bir nüfuz yarışı değil, aynı zamanda Washington merkezli düzenin sınırlarını test etme kapasitesiydi de.

Soğuk Savaş sonrasındaysa bu tablo anlamlı biçimde değişti. Rusya, Ortadoğu siyasetine yapısal olarak daha sınırlı bir ilgi göstermeye başladı. Bu dönemde Rusya'nın önceliği giderek "yakın çevre"ye kaydı. Arka bahçesinde yaşanan renkli devrimler, NATO'nun ve AB'nin genişlemesinin oluşturduğu güvensizlik ortamı gibi gelişmeler Moskova'nın tehdit algısını keskinleştirerek onu eski Sovyet coğrafyasına daha fazla bağladı. Putin dönemi Rusya'sı bir yandan bu güvenlik çevrelemesine yanıt ararken, diğer yandan enerji satrancında petrol ve doğal gaz üretimi üzerinden Avrupa ile ilişkilerini yeniden tanımlamaya yöneldi. Bu stratejik öncelik değişimi, Ortadoğu'da "küresel güç boşluğu" hissini besleyen önemli unsurlardan biri hâline geldi.

Bu noktada kritik mesele şu: Rusya'nın bölgede daha sınırlı bir profil çizmesi yalnızca Rusya'nın kaybı olmakla kalmıyor, bölgesel güvenlik mimarisinin dengeleyici sütunlarından birinin zayıflamasına yol açıyor. Dengeleyici sütun zayıfladığında, boşalan alan otomatik olarak istikrara değil, çoğu zaman "daha fazla risk alma" eğilimine, yani revizyonizme alan açıyor.

Çünkü bölgesel düzenin bekçiliği konusunda belirsizlik arttıkça, maliyet hesapları bulanıklaşır ve aktörler caydırıcılık eşiğinin nerede başladığını öngörmekte zorlanır.

Çin'in yükselişi ve gerçekleşmeyen "güvenlik sağlayıcı" beklentisi

2000'li yılların başından itibaren ekonomik ve askerî kapasite bakımından hızla yükselen Çin'in Ortadoğu güvenliğinde rol oynayacağına dönük beklenti güçlendi. Pekin'in ekonomik büyümesini askerî güçle destekleyerek Batı'nın bölgedeki küresel hegemonyasına meydan okuyacağı, en azından alternatif bir güvenlik yaklaşımı sunacağına dair beklentiler ortaya çıktı. Hatta bazı bölge ülkeleri, güvenlik arayışlarını çeşitlendirme ve tek bir merkeze bağımlılığı azaltma refleksiyle Çin'e dönük bir "opsiyon" inşa etmeye başladı.

Ancak bu beklenti, pratikte karşılığını bulamadı. Çin, Ortadoğu güvenlik mimarisinde rol oynama konusunda son derece temkinli ve "cesaretsiz" bir profil sergileyerek şaşkınlık yarattı. Bölgesel güvenlik anlamında güçlü taahhütler içeren savunma anlaşmalarından kaçınması, kriz anlarında sessiz kalması ve askerî-siyasi maliyet doğurabilecek angajmanları sınırlaması, Çin'in "ekonomik pragmatizm" merkezli yaklaşımının bölgede istikrara yapacağı katkıyı şüpheli hale getirdi. En önemli ortaklarından sayılabilecek İran ve Pakistan gibi ülkeler baskı ve saldırı altında olduklarında dahi Pekin'in dikkatli suskunluğu, Çin'in bir güvenlik sağlayıcıdan ziyade riskten kaçınan ve ekonomik çıkarlarına odaklanan bir aktör olmayı tercih ettiğini gösterdi. Körfez ülkeleriyle ilişkilerinde dahi güvenlik taahhüdü üretme konusunda isteksizliği, bu yaklaşımın istisna değil kural olduğunu düşündürüyor.

Sonuç olarak, Çin'in yükselişinin otomatik olarak "bölgesel düzen kurucu" bir role dönüşmediği anlaşıldı. Bu durum, Ortadoğu gibi güvenliğin sert güçle iç içe geçtiği bir coğrafyada, ekonomik varlığın tek başına caydırıcılık üretmeye yetmediğini bir kez daha hatırlatıyor. Çin'in ekonomiye odaklanan, istikrarsızlığa ise "uzaktan ve ölçülü" bakan tavrı, bölgede oluşan küresel güç boşluğunu kapatmadı; bilakis boşluğun süreklileşmesine katkıda bulundu.

Güç boşluğu nasıl istikrarsızlık üretir?

Ortadoğu'da istikrarsızlık çoğu zaman mezhep gerilimleri ve bölgesel rekabetle açıklansa da, bu dinamiklerin nasıl ve ne ölçüde şiddet üretime dönüşeceğini belirleyen asıl unsur uluslararası sistemin sunduğu fırsat-kısıt dengeleridir. Küresel güç boşluğu, tam da bu dengeyi aktörlerin lehine bozarak üç kanaldan istikrarsızlık üretir.

Birincisi, caydırıcılık zayıflar. Caydırıcılık yalnızca askerî kapasiteye değil, o kapasitenin hangi koşullarda devreye gireceğine dair öngörülebilirliğe dayanır. Büyük güçlerin bölgesel güvenlik mimarisinde etkin dengeleme rolünden geri çekilmesi, "kim neyi, ne kadar ödeyerek yapabilir?" sorusunu muğlaklaştırır. Bu muğlaklık, revizyonist aktörler için fırsat penceresi açar:

sınırlı bir hamlenin güçlü bir maliyet doğurmayacağı, uluslararası tepkinin parçalı kalacağı veya krizin yönetilemeyeceği varsayımı risk iştahını artırır. Böylece sert güç kullanımının eşiği düşer.

İkincisi, kriz yönetimi kapasitesi düşer. Ortadoğu'daki krizler çoğu zaman taraflar arası doğrudan uzlaşıyla değil, dış dengeleme mekanizmalarıyla -arabuluculuk, baskı, garantörlük, yaptırım ve güvenlik taahhütleri-kontrol altında tutulmuştur. Bu mekanizmalar zayıfladığında tırmanma dinamikleri hızlanır: sınırlı bir çatışma bölgesel bir zincirleme reaksiyona dönüşebilir, yanlış hesaplama ihtimali artar, tarafları "durmaya" zorlayacak dış frenler devreye giremez.

Üçüncüsü, revizyonizm teşvik edilir. Düzeni koruyan aktörler zayıf ya da kayıtsız görünürse, düzeni değiştirmek isteyenler hem askerî hem siyasi hedeflerini genişletir. Tam da bu noktada İsrail ve ABD'nin revizyonist siyasetinin daha görünür ve etkili hâle geldiği bir konjoktüre geliyoruz. Dengeleme eksikliği sert gücün maliyet algısını düşürüyor, bölgesel aktörlerin sınırlı kapasitesi ve küresel aktörlerin çekingenliği, "düzen değiştirici" hamleleri daha uygulanabilir kılıyor.

Trump-Netanyahu hattı ve sert gücün "düzen değiştirici" kullanımı

Bölgede bugün hissedilen baskın dinamiklerden biri, askerî gücü sert ve açık biçimde kullanarak bölgesel düzeni değiştirmeye dönük yaklaşımın güç kazanmasıdır. Bu bağlamda Trump ve Netanyahu ikilisi, agresyonu dış politika enstrümanı olarak gören çizginin sembolü hâline geliyor. Buradaki kritik husus, bu yaklaşımın yalnızca kişisel liderlik tarzlarıyla açıklanamayacağı olgusudur. Asıl mesele, bu liderlik tarzlarının hangi yapısal ortamda daha etkili ve daha az maliyetli hâle geldiğidir.

Eğer bölgesel güçler kendi kapasiteleriyle ABD ve İsrail'i dengeleyecek ölçekte bir karşı ağırlık üretmiyorsa, eğer küresel aktörler (özellikle Rusya ve Çin) bölgesel güvenlik mimarisinde kendilerinden beklenen rolleri oynamaktan kaçınıyorsa, eğer uluslararası sistemin caydırıcılık ve arabuluculuk kanalları zayıflamışsa, o zaman sert gücü normalleştiren ve "düzen değiştirici" hedefler güden politikalar daha kolay uygulanabilir hâle gelir. Yani Trump-Netanyahu çizgisinin agresif dış politika tercihleri, bölgesel zayıflıklar ve küresel kayıtsızlıkla birleştiğinde, ortaya yalnızca çatışma değil, aynı zamanda yeni bir güç hiyerarşisi dayatma eğilimi çıkar.

Bölgesel aktörlerin zayıflığı tek başına belirleyici değil. Ancak bölgesel zayıflığın küresel güç boşluğu ile çakıştığı anlar, revizyonizmi hızlandırıyor. Çünkü bu çakışma, karşı koyma kapasitesini hem içeriden (bölgesel) hem dışarıdan (küresel) aynı anda sınırlıyor. Böyle bir tabloda, uluslararası normlar ve kurumlar da çoğu zaman olayların gerisinde kalır, sahadaki sert güç gerçekliği, diplomatik dili belirlemeye başlar.

Ortadoğu'da 7 Ekim sonrası ortaya çıkan tabloyu anlamak için iki düzeyli bir okumaya ihtiyaç var. Birinci düzey, bölgesel fay hatlarıdır: mezhepçilik, rekabet ve revizyonizm. İkinci düzey ise bu fay hatlarının üzerinde hareket ettiği küresel zemindir: dengeleyici güçlerin geri çekildiği, güvenlik taahhütlerinin belirsizleştiği ve caydırıcılığın aşındığı bir uluslararası ortam.

Bugün bölgeyi istikrarsızlaştıran yalnızca "kimin kiminle kavga ettiği" değil; aynı zamanda "kimlerin bu kavgayı sınırlayacak iradeyi ve kapasiteyi göstermediği"dir. Rusya'nın önceliklerini yakın çevreye kilitlemesi ve Çin'in ekonomik pragmatizmi güvenlik sorumluluğunun önüne koyması, Ortadoğu'da bir küresel güç boşluğu doğuruyor. Bu boşlukta ise Trump ve Netanyahu gibi sert gücü dış politikanın ana dili hâline getiren aktörler, bölgesel düzeni daha rahat zorlayabiliyor. Bölgesel güçlerin zayıflıkları ve küresel güçlerin kayıtsızlığı, revizyonist projelerin maliyetini düşürdüğü, istikrarsızlık geçici bir dalga olmaktan çıkıp kalıcı bir yapıya dönüşme riski taşıyor.

Bu nedenle bugün Ortadoğu'yu analiz etmek, yalnızca bölgesel aktörlere ve kimlik siyasetinin sertleşmesine bakmakla sınırlı kalmaz.

Asıl soru şudur: Küresel güç boşluğu nasıl doldurulacak ve doldurulmadığı takdirde, sert gücün "yeni normal" hâline gelmesini engelleyecek hangi denge mekanizması devreye girecek?

Bu soruya ikna edici bir yanıt üretilmedikçe, bölgedeki istikrarsızlık bir sonuç değil, sistemin doğal çıktısı olmaya devam edecektir.

Dipnot:

[1] Doç. Dr., Mardin Artuklu Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölüm başkanı., necmettinacar@artuklu.edu.tr.

Trablusgarp Harbi ve Küresel Cihad Hareketi

DR. ENDER KORKMAZ

www.kritikbakis.com

Osmanlı Devleti'nin coğrafi ve siyasi sebeplerle sınırlı bir şekilde iştirak ettiği Trablusgarp Harbi'nin günümüze uzanan etkileri ülkemizde yeterince tartışılmamış alanlardan biridir. 1911'de başlayan bu askerî olay için, örgütlü anti-emperyalist gayrinizami harbin ilk sistemli örneklerinden biri dense hata edilmiş olmaz. Zira o dönemde Osmanlı Devleti'nin geniş topraklara sahip vilayeti Trablusgarp ile karadan bağlantısı bulunmuyordu ve bu çok geniş coğrafya toplam mevcudu 1000 kişiden biraz daha fazla askeri bir güç tarafından korunuyordu. İşgalci İtalya'nın ise savaşın başlangıcında seferber ettiği kuvvet 40.000 kişiden fazlaydı. Üstelik bu rakam savaş sırasında 100.000 civarlarına ulaşacaktı. İtalyan donanması Osmanlı donanmasından kıyas götürmeyecek derecede kuvvetli olduğundan Osmanlı anakarasından deniz yoluyla, bugünkü Libya devletini teşkil eden Trablus ve Bingazi'ye asker gönderme imkanı bulunmuyor, Osmanlı anakarası ile Trablusgarp arasındaki Mısır'ı elinde bulunduran İngiltere ise tarafsızlık bahanesiyle Osmanlı askerinin Mısır üzerinden geçmesine izin vermiyordu. Üstelik sürmekte olan isyanlar başta olmak üzere iç sorunlarla uğraşan Osmanlı Devleti böyle bir savaşı yönetecek durumda değildi.

Bu şartlar içindeki Osmanlı Devleti'nin Trablusgarp'ı savunmaya yönelik ilk hamlesi "Cihad-ı Mukaddes" yani "Kutsal Cihad" ilan ederek Trablusgarp'taki cihada

katılacak subaylara 100 altın yolluk ve 4 kat maaş vereceğini duyurması oldu. Böylelikle Trablusgarp'ta savaşmayı tercih eden Osmanlı subayları halifenin cihad ilanı bağlamında resmen "mücahid" sıfatı kazanıyorlardı. "Mücahid", yani tam Türkçe ifade etmek gerekirse "cihad eden kişi" ya da daha modern tabirle "cihatçı"... Peki kimlerdi bu cihatçı Osmanlı subayları? Başta tabii ki dönemin en gözü kara ve en yetenekli subaylarından "Hürriyet Kahramanı" Enver Bey... Halil Bey (Kut), Nuri Bey (Conker), Eşref Bey (Kuşçubaşı), Yakub Cemil Bey ve diğer birçok subay arasında ileride "Atatürk" soyadını alacak olan Mustafa Kemal Bey... Savaş boyunca Osmanlı basını Trablusgarp'taki mücadeleden "cihad" ve cihada katılan subaylardan "mücahid" olarak bahsedecekti.

Peki bu mücahidlerin günümüzdeki cihad seriyyeleriyle nasıl bir bağlantısı, ne tür benzerlikleri var? 1911'de Trablusgarp'ta başlayan cihad ile bugünün mücahid grupları arasında bir ilişki kurulacaksa, bu ilişki en çok örgütlenme ve yöntemler düzeyinde aranmalıdır. O dönemde bölgede Osmanlı askerî mevcudu neredeyse yok denecek kadar sınırlı olduğu için Enver Paşa ve arkadaşlarının sahada yeni bir insan kaynağı üretmeleri gerekiyordu. İlk elden kendilerine katılabilecek kişiler bölgenin yerlileriydi. Bölgedeki çoğunluğu oluşturan bedevi Araplar askeri açıdan eğitimsizdi ve bunları kısa sürede eğitmek gerekiyordu.

Ne var ki Osmanlı askerî varlığının omurgasını oluşturan kışlalar, İtalyanların ele geçirdiği sahil kentlerinde kaldığından bu eğitim ve örgütlenme faaliyeti seyyar kamplarda yürütülecekti. Dolayısıyla ortaya çıkan yapı, klasik anlamda düzenli bir ordu değil; cihad motivasyonu ile bir araya getirilmiş yerel sivillerin kamplarda eğitilip onlara temel taktiklerin öğretildiği, düzenli bir orduya karşı gayrinizami harp yürüten düzensiz birliklerdi. Üstelik cihad ilanı sadece yerel halkla sınırlı kalmadı. Enver Bey, dünyanın dört bir yanından mücahedeye katılacak Müslümanları da saflarına kabul ediyordu. Çoğu kez silah alabilecek kadar bir parayla Trablusgarp'a ulaşan bu gönüllüler, Osmanlı subayları tarafından gayrinizami harp mantığı içinde eğitiliyor ve işlev bakımından günümüzde "seriyye" kavramıyla adlandırılan küçük ve hareketli birlik tipine benzeyen düzensiz birliklere dağıtılıyordu. Bu şekilde Hindistan'dan Arap Yarımadası'na kadar birçok yerden mücahitler kendi imkânlarıyla Trablusgarp'taki İslam güçlerine katıldı. Bu bağlamda Trablusgarp, modern dönemde görülen 'cihad' söylemiyle kitlesel gönüllü mobilizasyonu ve küçük-dinamik birlik taktiğini aynı potada birleştiren erken bir laboratuvar gibiydi.

Temel olarak Enver Bey ve Şeyh Ahmed es-Senûsî etrafında şekillenen, daha sonra Teşkilat-ı Mahsusa'nın çekirdeğini de besleyen bu gayrinizami çete/gerilla savaşının 1950'lerde ABD'nin dikkatini çekmesi şaşırtıcı değildir. Zira ABD, Sovyetlerin özellikle Müslüman coğrafyalarda artan etkisine karşı, "Yeşil Kuşak" mantığıyla da kesişen bir çerçevede, olası bir Müslüman direnişin askerî niteliğini taşıyabilecek işleyen bir örgütlenme modeli arıyordu.

Bu bağlamda, ilerleyen yıllarda CIA içinde üst düzey pozisyonlara yükselecek Phillip H. Stoddard'ın Türkiye ve Mısır arasında mekik dokuduğu; özellikle Trablusgarp cihadına katılmış Teşkilat-ı Mahsusa mensuplarıyla görüşerek, Libya cephesinde tecrübe edilen örgütlenme tarzını, stratejiyi ve hatta taktik repertuarı anlamaya çalıştığı görülür. ABD'liler, Teşkilat-ı Mahsusa tipi örgütlenmenin potansiyelinin farkına varmış; bunu Müslüman coğrafyalardaki anti-komünist faaliyetlerde kullanılabilir bir "model" olarak düşünmüştü.

Nitekim Sovyetler Birliği Afganistan'ı işgal ettiğinde, ulusal-Afgan ve uluslararası mücahid gruplarının hızla örgütlenmesi ve ABD'nin bu gruplarla kurduğu ilişki, Washington'un bu tür bir tecrübeyi uzun süredir çalıştığı ve Teşkilat-ı Mahsusa tecrübesi de dahil olmak üzere cihad hareketlerine dair öğrendikleri üzerinden mücahidlerle temas kurup onları desteklediği izlenimini güçlendiriyor. Ne var ki ABD'nin komünist dünyaya karşı kullandığı bu araç, çok geçmeden "geri tepme" etkisiyle kendi güvenlik mimarisini de hedef almaya başladı.

Biz de pek fark edilmese de Enver Paşa ile başlayan modern cihad geleneği Ömer Muhtar, İzzeddin Kassam, Emir Şekip Arslan, Abdurrahman Azzam, Kudüs

Müftüsü Emin El-Hüseyni, Seyyid Kutub, Hasan el-Benna, Abdullah Azzam çizgisi üzerinden Usame bin Ladin ve Eyman el-Zevahiri'ye kadar uzanarak küresel cihad kimliğini kazanmıştır.

1925'ten sonra Türkiye'nin daha Batıcı ve inşacı bir millî kimlik siyasetine yönelmesiyle, ister istemez bu hareketin "Türk damarı" zayıfladı; Vehip Kaçî ve benzeri birkaç sınırlı örnek üzerinden, Türklerin küresel anti-empyralist mücahede içindeki rolleri doğrudan ya da dolaylı biçimde devam etti. Ancak Sovyetlerin Afganistan'a müdahalesi (1979), Sırbistan'ın Bosna-Hersek'e (1992-1995) ve Rusya Federasyonunun Çeçenistan'a yönelik işgal girişimi (1994-1996; 1999-2009) ile beraber Türk mücahitler aktif olarak sahalara döndü. Trablusgarp, Türkiye'deki muhafazakâr tarih anlatısının karanlıkta bıraktığı olaylardan biri olduğu için, 1979 sonrası Türk mücahitlerinin tarihsel bilincinde önemli bir yer kaplamadı; dolayısıyla İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin İttihad-ı İslamcı kanadıyla ve Enver Paşa'yla bilinçli bir süreklilik kurlmaları da zaten beklenemezdi. Ancak bu durum özellikle 2000'lerden sonra değişmeye başladı. Dolayısıyla yakın zamanda "Enver Paşa" ya da "İttihad" gibi isimlere sahip seriyyelerini sahada görmek şaşırtıcı olmayabilir. Sosyal medyada görülebildiği kadarıyla özellikle Z kuşağı gençler bu tür sürekliliklere daha fazla dikkat kesiliyor; parçaları birleştiriyor, araştırmalar yapıyor ve meselenin tarihsel arka planını kavramaya çalışıyor. Gerek Kemalist ideolojinin, gerekse kurumsal-geleneksel din anlayışının ürettiği hayal kırıklıkları ve bu çizgilerin başarıdan yoksun tarihleri, gençleri yeni arayışlara itiyor; özellikle şehirli-eğitilmiş Müslüman gençler arasında Enver Paşa'nın cihadçı çizgisinin rağbet görmesi de bu bağlamda okunabilir.

“Cihadçı” demişken bir şeye değinmeden geçemeyeceğim. Azerbaycan’ın Karabağ operasyonu sırasında kameralar önüne geçen CHP sözcüsü E. Büyükelçi Ünal Çeviköz, kınayıcı bir tonda “Türkiye Azerbaycan’a cihatçı gönderiyor” demişti. Anlaşılan Sn. Çeviköz, “cihatçı” derken İngilizce güvenlik literatüründe yaygınlaşan “jihadist” kavramını kastediyordu. Nitekim İngilizcede “mujahid” (mücahid), “jihadî” (cihadî) “jihadist” (cihadçı) gibi terimler hemen hemen aynı anlamı taşıyor; hepsi, “cihad” fikri etrafında savaşıyor ya da savaşmayı meşrulaştıran aktörleri işaret ediyor. Bu mantıkla bakarsak, Trablusgarp Harbi bugün yaşansaydı ve 1911’de olduğu gibi genç subay Mustafa Kemal Bey de bu harbe katılsaydı, Batı basını muhtemelen Mustafa Kemal’i de bu etiketle—“cihatçı” diye—anacaktı. Sonradan görüşleri değişmiş ve bu girişimini “ani (verilmiş) serserice bir karar” olarak nitelese de Mustafa Kemal Bey de bu cihatçı tohumların ekilmesinde sahada rol oynadı. Hatta bu cihad faaliyeti sırasında gözünden yaralanarak gazi oldu ve Trablusgarp’ın bu hatırasını ömür boyu taşıdı. Bir grup Türk subayıyla Libyalı yerel aşiretlerin Trablusgarp’ta temelini attığı bu “cihatçı” mücadele çizgisi, yakın ve orta vadede de İslam dünyasında büyük ölçüde yıpratma ve savunma savaşı karakteriyle varlığını sürdüreceği benziyor.

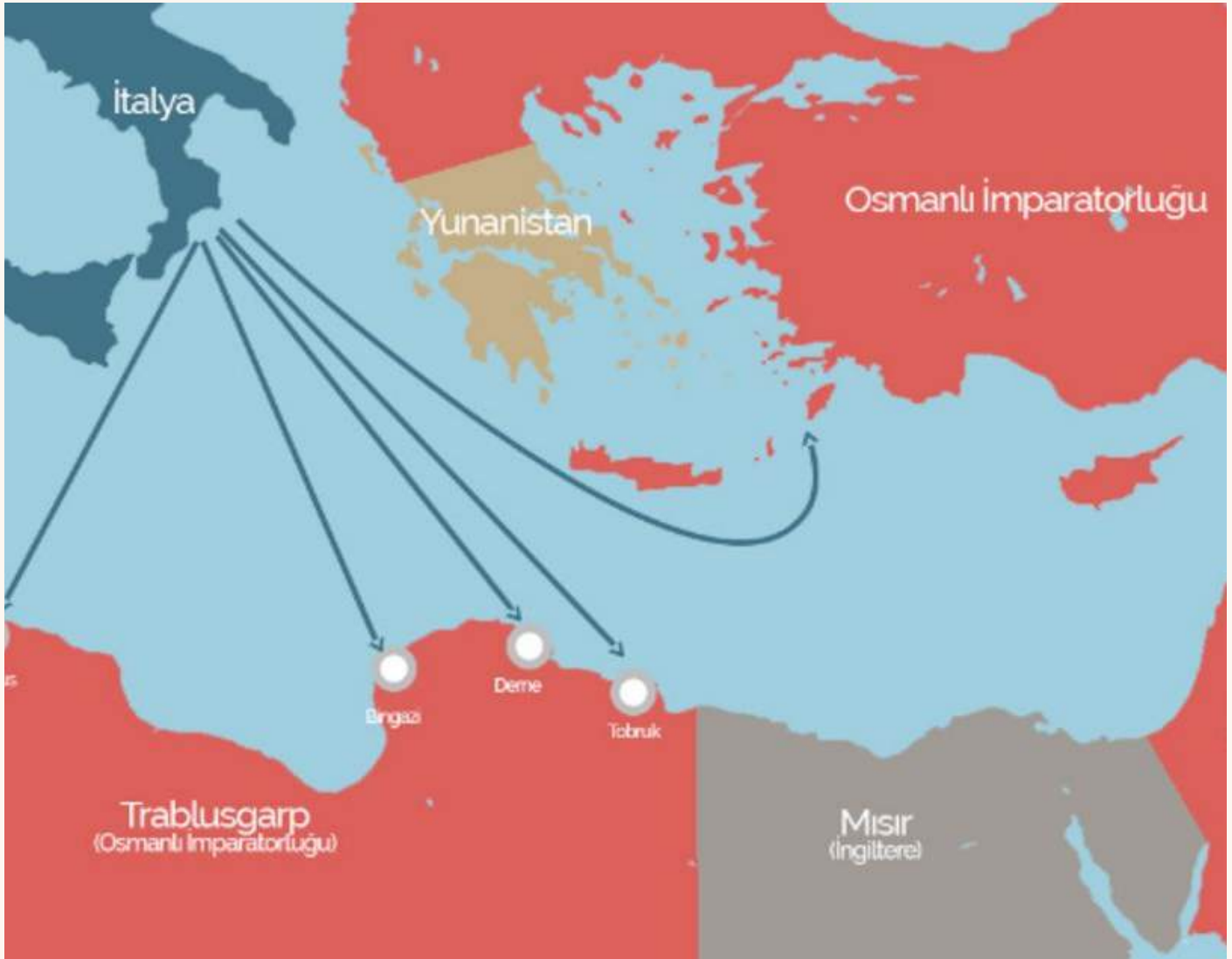
Hedonizmin teşvik edildiği, dekadansın meşrulaştırıldığı günümüz dünyasında; boşluk hissi yaşayan Müslüman ve gayrimüslim gençlerin cihat tarihinde ideal rol-modeller araması ve bunları sahiplenmesi şaşırtıcı değil. Bu da muhafazakâr tarih anlatısının daha fazla zemin kaybetmesi anlamına geliyor.

Zira muhafazakârların reddettiği, hatta “masonluktan Yahudiliğe” uzanan ithamlarla mahkûm etmeye çalıştığı İttihat ve Terakki Cemiyeti, yerleşik kültürel din anlayışının tatmin edemediği bazı genç zihinlerde “modern İslamcı düşüncenin kaynağı, pratik örneği ve tecrübesi” gibi okunmaya başlıyor.

Sosyal medya çağının önemli özelliklerinden biri de ideolojik tarih yazımının argümanlarını hızlı ve kolay biçimde sınamaya—hatta yer yer boşa düşürmeye—elverişli bir zemin üretmesi.

Gerek Kemalist gerekse de muhafazakâr tarih anlatısının örtmeye çalıştığı İTC’nin İslamcılığı ve cihad pratiği, artık çok daha kolay biçimde meraklısına ulaşıyor. Trablusgarp mücadelesi de bu kapsamda yeniden okunacak, yeniden keşfedilecek ve bu tarihi olay üzerinden yeni söylemler üretilecek.

Görünen o ki Trablusgarp Harbi, önümüzdeki dönemin anti-empyralist söyleminin inşasında ve propagandasında önemli bir yer tutacak.

Hamaney Öldürüldü; Chatham House Uzmanlarından İlk Analiz

YAZAR: CHATHAM HOUSE*

ABD ve İsrail İran'a Saldırdı, Tahran Misilleme Saldırıları Başlattı:

Chatham House

İran devlet medyası, ruhani lider Ayetullah Ali Hamaney'in ölümünü doğruladıktan sonra, bu saldırılar rejim için ne anlama geliyor? Sıradan İranlıları ve bölgeyi nasıl etkileyecek? İran nasıl karşılık verecek? Ve Başkan Trump neyi başarmayı umuyor? Chatham House uzmanları değerlendirmelerini paylaşıyor.

Amerika Birleşik Devletleri ve İsrail, 28 Şubat Cumartesi günü İran genelinde çok sayıda hava saldırısı düzenleyerek birden fazla hedefi vurdu ve ülkenin ruhani lideri Ayetullah Ali Hamaney'i öldürdü.

ABD Başkanı Donald Trump, "İran'da büyük çaplı muharip operasyonlar" düzenlendiğini duyurdu ve Cumartesi günü ilerleyen saatlerde Hamaney'in öldürüldüğünü söyledi.

İran devlet medyası, Pazar günü erken saatlerde ruhani liderin ölümünü duyurdu. Trump şöyle dedi: "Amacımız, İran rejiminden kaynaklanan acil tehditleri ortadan kaldırarak Amerikan halkını savunmaktır." İran'ın bir nükleer silah programı yürüttüğünü söyledi - Tahran'ın reddettiği bir iddia. "Asla bir nükleer silaha sahip olamazlar," dedi. Hem Trump hem de İsrail Başbakanı Benjamin Netanyahu, İranlıları rejim değişikliğini sürdürmeye çağırdı. Trump, "İran'ın büyük ve gururlu halkına" hitaben yayımladığı mesajda şöyle dedi: "Özgürlüğünüzün saati geldi... Biz işimizi bitirdiğimizde, hükümetinizi devralın, o sizin olacak. Bu, muhtemelen nesiller boyu tek şansınız olacak."

KAYNAK: WWW.CHATHAMHOUSE.ORG

İran, İsrail'e ve bölge genelinde misilleme saldırıları başlattı. Chatham House uzmanları burada, saldırıların İran, bölge ve dünya açısından ne anlama geldiğine dair ilk analizlerini sunuyor.

Dr. Sanam Vakil, Orta Doğu Ve Kuzey Afrika Programı Direktörü:

Hiç şüphe yok ki, bölgeyi yeniden şekillendirecek ve İran'ın kendisini derinden etkileyecek kritik bir andayız. En büyük bedeli İran halkı ödeyecek.

Tahran açısından bu, kısa süreli on iki günlük bir savaş ya da duraklatılıp sıfırlanabilecek sınırlı bir tırmanma dalgası değildir. Bu yeni çatışma aşaması varoluşsaldır ve açıkça rejimin hayatta kalmasıyla ilgilidir. Ayrıca hızlı bir şekilde sona ermesi de olası değildir.

Başkan Donald Trump, rejim değişikliği savaşlarına karşı kampanya yürüttü ve 2003 Irak işgalini sert biçimde eleştirdi. Daha Mayıs 2025'teki Körfez ziyareti sırasında bile o günlerin geride kaldığını vaat etmişti.

Ancak şu anda gördüklerimiz, zorlayıcı diplomasiye çok daha iddialı bir şeye işaret ediyor. Trump, bu karşı karşıya gelişi, 1979'a uzanan ve ABD ile İran arasındaki 47 yıllık düşmanca ilişkinin bir doruk noktası olarak çerçevelendiriyor; İslam Cumhuriyeti'nin ABD çıkarlarını sürekli olarak baltaladığını ve bölgeyi istikrarsızlaştırdığını savunuyor.

Bu saldırılar, Tahran'ı müzakere masasına geri döndürmenin ötesini amaçlıyor. Trump, 47 yıllık bu çatışmanın şartlarını yeniden tanımlamaya ve onu kararlı bir biçimde çözmeye çalışarak tarihteki yerini sağlamaştırmaya çalışıyor gibi görünüyor.

ABD ve İsrail, nükleer tesisleri, balistik füze altyapısını ve radar sistemlerini hedef almanın yanı sıra, liderlik yerleşkelerine ve İran'ın askerî komuta yapısının unsurlarına yönelik spesifik saldırılar gerçekleştirdi.

Bu durum, yalnızca çevresel kapasite zayıflatmalarla sınırlı değildir. Bu, devletin güvenlik mimarisine ve yönetim aygıtına doğrudan bir darbedir. 2003 Irak savaşıyla paralellik kurmamak zordur. O savaş, bir rejimi çökertmenin ya da çökertmeye çalışmanın, sonrasında ortaya çıkacak düzeni şekillendirmekten çok daha kolay olduğunu göstermiştir.

Trump, İran halkı için özgürlükten söz etti. Bu retorik açıdan güçlü bir mesajdır, ancak sürekli savaş, kaos ve olası parçalanma koşulları altında gerçek bir siyasal dönüşümün nasıl gelişeceğini görmek zordur.

Dış askerî baskı bir rejimi zayıflatabilir, ancak otomatik olarak uygulanabilir bir alternatif inşa etmez. Böyle bir sonuç, düşmanca bir hükümetin ortadan kaldırılmasıyla İsrail açısından stratejik bir fayda sağlasa bile, bunun İranlılar için hemen istikrar ya da daha iyi bir durum anlamına geleceği söylenemez. Rejim çöküşü ile demokratik konsolidasyon arasındaki dönem, tarihsel olarak en tehlikeli aşamadır.

Ayrıca İran, 2003'teki Irak değildir. Daha bütünleşik devlet kurumlarına, derinlemesine yerleşmiş bir ideolojik yapıya ve sınırlarının çok ötesine uzanan bölgesel ağlara sahiptir.

Liderlik ve komuta yapısının bazı bölümleri zayıflatılmış olsa bile, İslam Cumhuriyeti baskı altında yeniden toparlanma deneyimine sahiptir. Görüşmeler sürerken Tahran aynı zamanda bu ihtimale hazırlanıyordu. İlk saldırılardan yalnızca dört saat sonra gelen yanıt, önceden planlama ve koordinasyona işaret etmektedir.

İsrail genelinde ve Körfez devletlerine yönelik saldırılar, darbeleri sessizce sineye çekmek yerine çatışmayı dışsallaştırmaya yönelik bilinçli bir karara işaret ediyor. Rejim açısından bakıldığında, hayatta kalma söz konusuysa, karşı karşıya gelişin coğrafi olarak sınırlı tutulması için çok az teşvik vardır. Çatışma alanının genişletilmesi, ABD'nin ortakları üzerindeki maliyetleri artırır ve sistemi dağıtmaya yönelik herhangi bir girişimin bölge genelinde yankı bulacağı mesajını verir. İran'ın müttefiklerinin, Husiler dâhil ve belki de daha geniş ağ içindeki diğer aktörlerin, daha doğrudan biçimde sürece çekilmesi ihtimali de gerçektir.

Bronwen Maddox, Chatham House Direktörü:

Rejim değişikliği havadan yapılmaz.

Risk şudur ki, ABD zaten birden fazla ilan edilmiş hedefe sahip: İran'ın nükleer silah programını sona erdirmek, füze kapasitesini ortadan kaldırmak ve İranlı protestocuları desteklemek. Bu, kafa karışıklığı için bir reçetedir.

İran'ın komşuları ve Körfez devletleri, bu sabah muhtemelen İran'dan gelen saldırılar karşısında son derece rahatsız olacaklardır. İran, onları kendi halklarının gözündeki ABD ile iş birliği yapıyormuş gibi göstermeye çalışıyor. Ruhani lider Ayetullah Ali Hamaney gitmiş olsa bile, İran'ın İslam Devrim

Muhafızları (IRGC), ekonominin büyük bölümünü yöneten gerçek bir askerî-sanayi kompleksidir ve içlerinden biri iktidara gelebilir.

Başkan Trump, İran'daki protestocular hakkında konuştu. Ancak protestocular zaten kendilerini ihanete uğramış hissediyor.

Bu yılın başlarındaki gösteri dalgasında on binlerce kişi vuruldu ve yeniden sokağa çıkmak istemiyorlar. Trump'ın haftalar önce "yardım yolda" demesi onları kurtarmaya yetmedi. Ve hâlâ bir liderleri yok.

Bu tablo, Trump'ın istemediğini söylediği türden kalıcı bir çatışmanın işaretlerini taşıyor.

Laurel Rapp, ABD Ve Kuzey Amerika Programı Direktörü:

Başkan Trump'ın rejimi devirmek amacıyla İran'a savaş ilan etmesi, ABD'nin Tahran'a yönelik onlarca yıllık politikasından yüksek riskli bir kopuş anlamına geliyor.

Amerikan stratejisi, İran halkının hızla ayaklanacağı yönündeki test edilmemiş varsayıma bütünüyle dayanıyor gibi görünüyor – bu büyük bir kumar. Kitlel bir isyan gerçekleşmezse, Trump yönetimi bir yol ayrımına gelecektir: ya geri adım atacak ya da daha da sertleşecektir.

Müzakereleri bırakıp güce yönelerek ABD, önünde belirsiz ve tehlikeli bir yol açmaktadır; bu yol, balistik füze saldırı bölgesindeki ABD askerî personeli için ciddi riskler ve İran'ın vekil aktörlerinin misillemesine açık olan ABD ortakları için tehlikeler içermektedir.

İran'ın nükleer emellerinin, balistik füze stokunun ve bölgesel milis vekillerinin ABD ve ortakları için bir tehdit oluşturduğu inkâr edilemez. İran rejimi bu araçları onlarca yıl boyunca, İran halkına büyük bir bedel ödeterek geliştirmiştir. Çok taraflı yaptırımlar ve İran'ın vekil aktörlerine yönelik periyodik ABD saldırıları, İran'ın elini kolunu bağlamayı amaçlamıştır. Kapsamlı Ortak Eylem Planı (JCPOA), ABD çekilene kadar İran'ın nükleer sorununu başarıyla sınırladı. Bu, kök nedenleri ele almak yerine semptomları yönetmeye yönelik bir stratejiydi ve – kusurlu olsa da – riskli ve yıpratıcı bir ABD askerî angajmanını önledi.

Başkan Trump, sonsuz savaşları sona erdirmeye ve ABD askerlerini eve getirmeye vaadiyle seçim kampanyası yürüttü.

Yalnızca iki ay önce yayımlanan Beyaz Saray Ulusal Güvenlik Stratejisi (NSS), "Orta Doğu'nun hem uzun vadeli planlamada hem de günlük uygulamada Amerikan dış politikasına hâkim olduğu günlerin şükürler olsun ki sona erdiğini" teyit etmektedir. Bu ifadeler, Orta Doğu'da tercihe dayalı bir savaşa yönelik iştahın düşük olduğu Amerikan kamuoyunun tutumunu doğru biçimde yansıtmaktadır.

ABD'nin ilk askerî harekâtı hava saldırılarıyla sınırlı görünüyor; ancak Afganistan, Irak ve Libya'dan çıkarılan dersler yol göstericiyse, İran'ın derinlemesine yerleşmiş askerî komuta yapısından kitlel kopuşlar olmadan yalnızca hava bombardımanının bir rejimi devirmesi olası değildir.

Gerekli unsurlar genellikle önemli ölçüde kara kuvveti

taahhüdü, ortaklar arasında kesintisiz diplomatik koordinasyon ve halef yapıların dikkatli planlanması ile yönetimini içerir. Bunlar, Amerikan kamuoyunun haklı olarak reddettiği ulus inşasının bileşenleridir.

Geçtiğimiz yıl ABD dış politika karar alma süreçleri önümüzdeki günlere dair bir göstergeyse, Trump'ın güç gösterme ve "kazanma" arzusu, onu yeniden iktidara taşıyan halk desteğinin yanı sıra kendi stratejisinin de hızla önüne geçebilir.

Son dönemdeki her ABD başkanı, nihayetinde ABD'nin dikkatini Orta Doğu'nun ötesine yönlendirmeye çalıştı. Asya'ya. Batı Yarımküre'ye. Hiçbiri başarılı olmadı.

Dr. Marion Messmer, Uluslararası Güvenlik Programı Direktörü:

Başkan Trump, bu saldırıların İran'ın nükleer silah edinmesini engellemeyi amaçladığını söyledi. Haziran 2025'teki ABD hava saldırılarının ardından ABD hükümeti, İran'ın nükleer programını önemli ölçüde zayıflattıklarını açıklamıştı.

Saldırıları ayrıca, bazı ABD'li yetkililerin İran'da rejim değişikliği çağrısında bulunduğu bir dönemde gerçekleşiyor.

ABD'nin, İran'ın askerî kapasitesini daha da zayıflatma amacıyla, ya İran'ın nükleer araştırmalarıyla bağlantılı ya da füze üretim ve depolama tesisleri olan yerleri hedef aldığı görülüyor.

İran hükümeti, iki yıldır aralıklı biçimde tırmanan çatışmaların ardından zaten zayıflamış durumda. Ancak karşılık veriyor. İsrail ve Katar, İran'dan gelen füzeleri engellediklerini bildirdi. Bu durum, İran hükümeti zayıflamış olsa bile, çatışmanın tırmanma ve diğer devletleri de içine çekme riskinin bulunduğu anlamına geliyor.

Orta Doğu'da savaş riskinin ötesinde, bu saldırı endişe verici bir emsal oluşturuyor; zira Washington'un müzakereler istediği yönde ilerlemediğinde saldırı düzenleme şeklindeki bir örüntüyü sürdürdüğünü gösteriyor. Eğer ABD'nin askerî saldırıya tırmanma riski her zaman mevcutsa, bu durum diğer devletlerin gelecekte ABD ile müzakereye girme istekliliğini azaltacaktır.

Profesör Marc Weller, Uluslararası Hukuk Programı Direktörü:

Profesör Weller, Başkan Donald Trump'ın saldırılar için öne sürdüğü gerekçeleri inceledi – bunlar arasında, Ocak ayında küresel medyada geniş yer bulan İran'ın iç protestocuları öldürdüğüne ilişkin haberler; Trump'ın, İran tarafından reddedilen, Tahran rejiminin bir nükleer silah programı yürüttüğüne dair tekrarlanan iddiaları; ve Trump'ın İran'ı sorumlu tuttuğu ABD hedeflerine yönelik geçmiş saldırılar yer alıyor. Profesör Weller şu sonuca varıyor:

ABD'nin kendi meşru müdafaası kapsamında hareket ettiğini iddia edemeyeceği açıktır.

İran'ın, devam eden uzay programından on yıl içinde kıtalararası balistik füze kapasitesi türetebileceği ileri sürülmektedir. Ancak hâlihazırda ABD'ye karşı kıtalararası bir saldırı düzenleme kapasitesine sahip

değildir. Ayrıca Orta Doğu'daki ABD varlıklarına yönelik İran kaynaklı herhangi bir acil saldırı tehdidi de bulunmamaktaydı.

Başkan Trump'ın, İran'ın sözde nükleer silah programının "ABD'nin temel güvenlik çıkarlarına" yönelik acil bir tehdit oluşturduğu yönündeki iddiası da bu tabloyu değiştirmemektedir.

Geçen Haziran ayında İran'a yönelik saldırıların ardından Başkan Trump, Tahran'ın en azından orta vadede nükleer tehdit oluşturma kapasitesini kaybettiğini teyit etmişti. İran zaman içinde nükleer programını yeniden inşa etme kapasitesine sahip olsa bile, o anda askerî müdahaleyi gerektirecek acil bir tehdit söz konusu değildi.

Ayrıca harekete geçmek için bir zorunluluk da yoktu. İran ile silahsızlanma görüşmeleri devam ediyordu ve çoğu değerlendirmeye göre, en azından nükleer kapasiteye ulaşmak için gerekli olan uranyum zenginleştirilmesi konusunda ilerleme kaydediliyordu.

İran, ABD'nin diğer talepleri konusunda taviz vermeye yanaşmamış olsa da, söz konusu nükleer tehdidi ele almak için güç kullanımından başka bir yol bulunmadığını ileri sürmek mümkün değildir.

ABD'nin kendisi yerine İsrail adına meşru müdafaaya odaklanmak da tabloyu esasen değiştirmemektedir. Doğrudur, İsrail İran füzeleri ve insansız hava araçlarının menzili içindedir. Ancak İsrail'in ileri sürdüğü meşru müdafaası kapsamında "önleyici" eylem iddiasını tetikleyebilecek, İsrail'e yönelik acil bir silahlı saldırı belirtisi yoktu.

Başkan Trump ayrıca, Lübnan'daki Hizbullah, Gazze'deki Hamas ve Yemen'deki Husiler dâhil olmak üzere İsrail sınırları çevresindeki düşman gruplara da işaret etmektedir.

Bu gruplar İran tarafından desteklenmektedir. Ancak bu tehdit, İsrail'in önceki silahlı eylemleri sonucunda ciddi ölçüde zayıflatılmıştı. Dahası, bu gruplardan kaynaklanan acil bir saldırı belirtisi bulunmamaktaydı ve böyle bir durum dahi İran'a karşı silahlı eylemi haklı çıkarmazdı. Dolayısıyla bu olay, genel olarak, ABD'nin Birleşmiş Milletler'den küresel bir yetki almaksızın, kendi geniş güvenlik hedeflerini – müttefiklerinin ve hatta küresel topluluğun sözde hedefleriyle birlikte – gerçekleştirmek amacıyla tek taraflı hareket ettiği bir başka örneği teşkil etmektedir.

Farea Al-Muslimi, Orta Doğu Ve Kuzey Afrika Programı Araştırma Görevlisi:

Husiler, özellikle Lübnan'daki Hizbullah'ın zayıflamasının ardından, İran'ın bölgede kalan en yakın müttefiklerinden biri olarak yaygın biçimde görülse de askerî olarak müdahale edecekleri kesin değildir.

Yemenli milisler yıllardır İran'ın mali ve askerî desteğinden faydalanmaktadır. İran, Husilerin balistik füze ve insansız hava aracı kapasitelerinin geliştirilmesine yardımcı olmuş ve Yemen zaman zaman Tahran'ın bölgesel rakiplerine dolaylı baskı uygulayabildiği ve aynı zamanda inkâr edilebilirlik sağlayabildiği bir alan işlevi görmüştür.

Ancak Hizbullah'ın aksine Husiler, yıllar boyunca bu durum doğru çıkmış olsa bile, yalnızca İran'ın bir vekili oldukları yönündeki suçlamalara tarihsel olarak hassasiyet göstermiştir.

Yemen, İran'a Lübnan'ın ya da Irak'ın bazı bölgelerinde mevcut olan teolojik, toplumsal veya siyasal derinliği sunmamaktadır. Aksine, "Pers" etkisine yönelik şüphelerin Yemen'de derin tarihsel kökleri vardır. Husiler içindeki sınırlı bir ideolojik çevre dışında, İran ile açık özdeşleşme popüler değildir. Bu durum, Husi liderlerin Tahran ile ilişkilerinin kapsamını sık sık inkâr etmelerini ya da küçümsemelerini ve İran'ın bir aracı olarak etiketlendiklerinde sert tepki vermelerini açıklamaktadır.

Bu nedenle, herhangi bir tırmanma kararında iç siyasi hesap merkezi olmaya devam etmektedir. Husiler, bir savaşı yalnızca İran adına yürütülen bir savaş olarak çerçeveleme lüksüne sahip değildir.

İsrail'e ve Kızıldeniz'deki deniz taşımacılığına yönelik önceki saldırılar, iç kamuoyunda Filistin davasıyla dayanışma perspektifinden meşrulaştırılmıştır - bu konu, Husilerin rakipleri dâhil Yemenliler arasında geniş sempati uyandırmaktadır. Tahran'ı savunmak amacıyla doğrudan bir müdahale aynı birleştirici meşruiyeti taşımayacaktır.

Ayrıca hareket, geçen yıl askerî altyapısının bazı bölümlerini zayıflatan önemli ABD saldırılarının ardından hâlâ toparlanma sürecindedir. Görece kırılğan bir dönemde yeni bir çatışmaya girmek ciddi riskler barındıracaktır.

Bununla birlikte Husiler doğaları gereği riskten kaçınan bir aktör değildir. Grup, tarihsel olarak savaş koşullarında gelişmiş; çatışmayı seferberliği sürdürmek, ideolojik bütünlüğü pekiştirmek ve zor siyasi uzlaşmaları ertelemek için kullanmıştır. Savaş, kendi iç mantığına hizmet edebilir.

Bu, otomatik olarak müdahale edecekleri anlamına gelmez; ancak kontrollü tırmanmanın, özellikle dayanışma yerine meşru müdafaa olarak çerçevlendirilebildiği takdirde, hâlâ kullanılabilir bir araç olduğunu gösterir.

İki faktör bu hesaplamayı önemli ölçüde değiştirebilir. Birincisi ve daha muhtemel olanı, Husi hedeflerine yönelik doğrudan askerî saldırılardır. Bu senaryoda müdahale, bir tercih meselesi olmaktan çıkıp algılanan bir hayatta kalma meselesine dönüşecektir.

İkincisi, Yemen'de İran ve Hizbullah bağlantılı unsurların kalıntı varlığıyla ilgilidir. Geçmişte, İslam Devrim Muhafızları (IRGC) ve Hizbullah ile bağlantılı personelin Suudi Arabistan'a yönelik saldırılara yardım ettiği ve zaman zaman tırmanmayı Husilerin tercih ettiğinden daha ileri bir noktaya taşıdığı bildirilmiştir.

Bu ayak izi, Hizbullah'ın bölgesel gerilemelerinin ardından azalmış görünmektedir; ancak söz konusu dış aktörler operasyonel etkilerini sürdürürse, çatışmaya sürüklenme riski artacaktır.

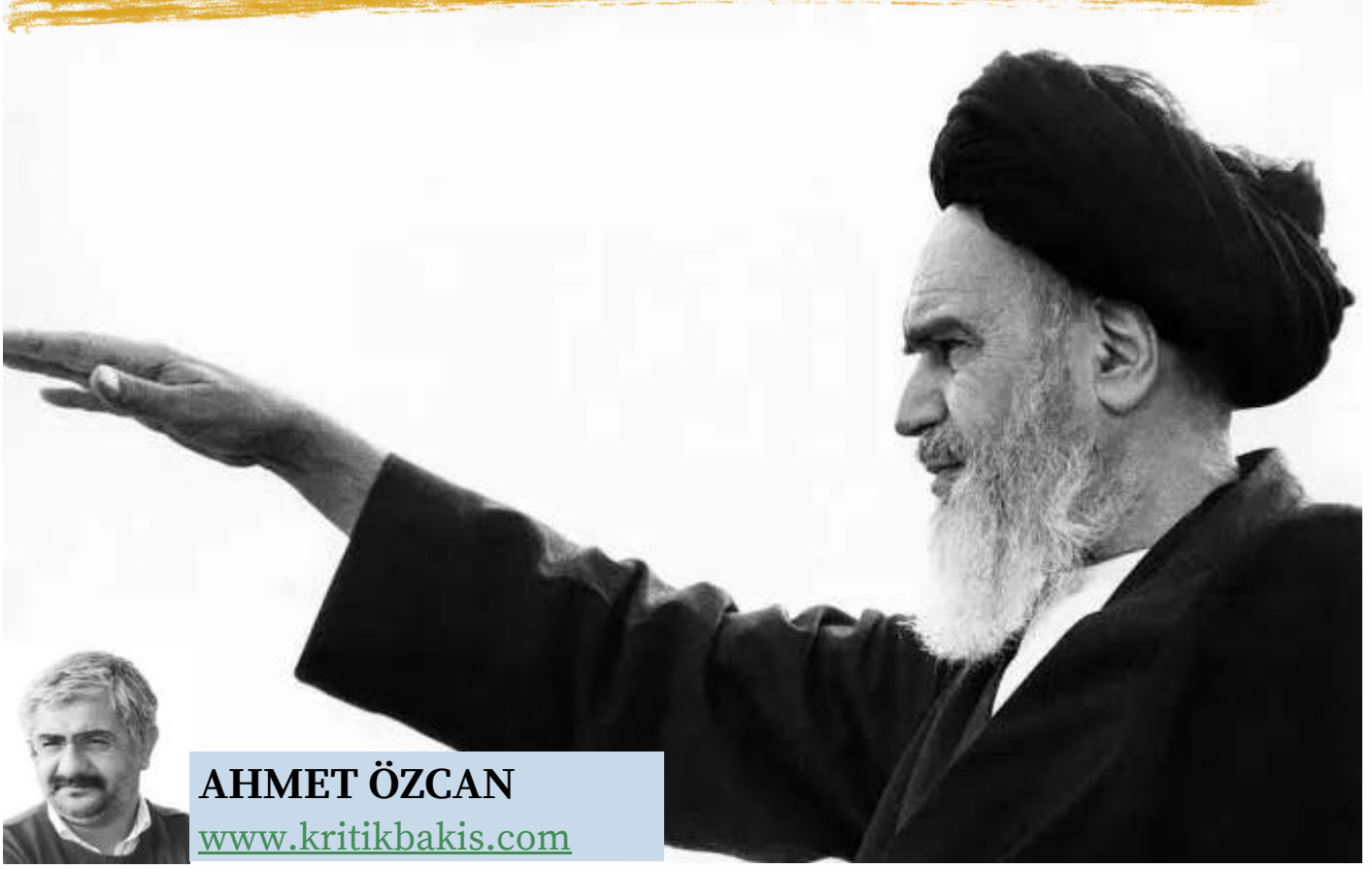
İsrail'e yönelik insansız hava aracı ve füze saldırılarını yeniden başlatabilirler; ayrıca menzil içindeki ABD askerî tesislerini veya Batı bağlantılı altyapıyı hedef alabilirler. Bu tür eylemler Washington ile Tahran arasındaki dengeyi temelden değiştirmeyecek, ancak çatışma alanını genişletecektir.

Bununla birlikte, şimdilik Husilerin yalnızca İran adına bir kampanya başlatması kuşkuludur. Karar alma süreçleri, bölgesel hizalanma kadar iç meşruiyet ve stratejik öz-koruma tarafından da şekillendirilmektedir. Doğrudan sürece çekilmedikleri sürece, açık uçlu bir tırmanmaya girişmek yerine katılımlarını dikkatli biçimde ayarlamaları daha olasıdır.

***Chatham House**, Londra merkezli bir uluslararası ilişkiler düşünce kuruluşudur.

Açık Mektup: 'İmam Humeyni'

AHMET ÖZCAN

www.kritikbakis.com

Aşağıdaki Açık Mektup, 2004 yılında Yarın Dergisinde yayınlanmıştır.

11 Eylül sonrası ABD ve batı güçleri, İranın ve Şiilerin desteğiyle Afganistan ve Irak'ı işgal etmişti, Türkiye'yi de bu işgale ortak etmeye çalışıyordu. İsrail'in 28 Şubatçı generalleri ile o zaman hala The Cemaat denilen FETÖ'nün henüz arası bozulmamıştı. Generaller henüz taze ve acemi Ak Parti hükümetine karşı şantaj pozisyonunda yeni darbe hazırlıkları yaparken, FETÖ'de buna karşın Ak Partiyi bu darbeden koruyan psedo mafya konumunda kendi markajına alıyordu. Bu koşullarda, İran'ı da işgal etme veya bir Türkiye-İran savaşı çıkartma hevesi de gündeme getirilmekteydi. Ki, FETÖ'nün 2015'e kadar en önemli hedefi daima bu oldu. Nitekim sonraki yıllarda -Mavi Marmara katliamından sonra-uydurduğu Tevhid-Selam örgütü dosyası ile bu savaşa engel gördükleri Başta Tayyip Erdoğan olmak üzere tüm siyasetçi ve bürokratları hedefe koyup yargılamaya bile kalkmıştı. İsrail, kendi tükenmiş ömrünü uzatmak ve kalıcı bir hegemon güç olmak için biteviye Ortadoğu gerilimlerini; Şii-Sünni, Türk-Kürt, İran-Arap, Türkiye-İran çelişkilerini kışkırtmaktaydı. İran'da Sasani-Safevi hevesli Şii hilali politikası, Arap dünyasında Selefi görünümlü bedevi nihilizmi şiddeti, Türkiye'de ise sahte Osmanlı görünümlü FETÖ politikaları bu kışkırtmanın eseri idi.

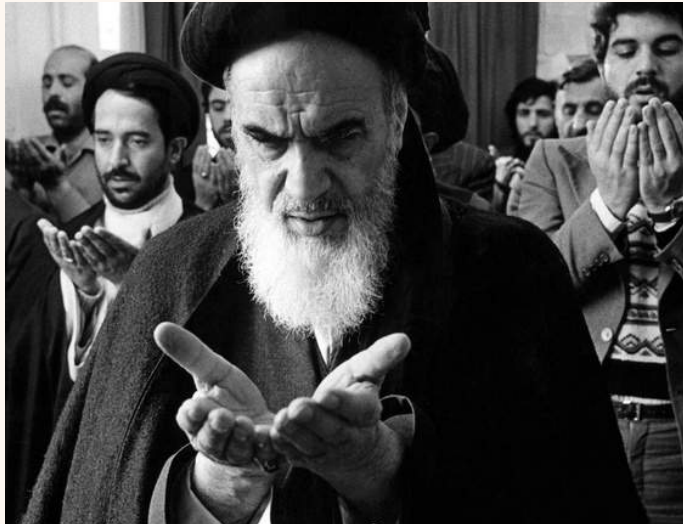
Bu makale, 2004 yılındaki bu koşullarda, hafızamızda

1990 yılındaki duygusal İran gözlemlerini harmanlayarak şekillenmişti. Şimdi, bizim gibi İslam devriminin o mazlum, mağdur, masum müslüman halkları emperyalist-siyonist şeytanların tasallutundan kurtaracak bir imkan olarak görüp heyecanlananlar olarak, sonradan mollakrasi rejimine dönüşüp mezhepçi ortaçağ gericiliğiyle rezil rüsva olan İran deneyiminin hayal kırıklığını yaşıyoruz. Afganistan, Irak, Suriye, Yemen'de batıyla işbirliği içinde 20 yıldır ABD ve İsrailden kat be kat fazla müslüman kanı döken bu habis rejimin katillerine ağıt yakacak değiliz. Devrimin ruhunu ve amacını terk etmiş bu katillerin rejimine hala ajanlık yapıp, anti abd-anti Siyonist direniş eksenini uydurmaları ve maskesiyle bu İran katliamlarını savunan, tüm sünni dünyaya, Suriye devrimine, mollaşahlığı eleştiren Türkiye Müslümanlarına hala hakaret eden alçak ve namussuz kesimler ise bu utançlarıyla tarihe yazıldı.

ABD-İsrail-İngiltere-Fransa-Rusya-Çin ve diğer işbirlikçi Arap rejimlerinin suratına tokat gibi çarpan 1979 İslam devriminin ruhu ise hala tekrar dirileceği anı bekliyor. Suriye'nin mazlum Müslüman halkının tıpkı İran halkı gibi zalim ve mezhepçi faşist baas-esed katillerini devirdiği gibi, İran halkının da 1979 'daki gibi tekrar ve bu defa çürümüş mollaşahlığı devirip devrimin ruhuna geri dönmelerini umut ediyoruz. ABD ve İsrail'in azgın, kalles ve alçakça saldırısı ise, tartışmasız bir şekilde hala

bu devrimci ruhu yok etmeyi ve eski Şah düzeni gibi İran'ı batının Aryan faşizminin ve İsrail'in köpeği yapmayı hedefliyor. İran halkının 40 yıldır, hatta 2. Dünya savaşından beridir çektiği acıların son bulması ve onurlu bir düzene kavuşması ise tek dileğimiz.

Molla oligarklarının İslam adına işlediği insan hakları ihlalleri, baskı ve zulümlere asıl İslam adına son verip İran'ı huzura ve güvenliğe taşıyacak bir rejimin kurulması tek temennimiz. Ama bunu kendi vatanlarının hainine dönmüş, mollaya kızıp İslam'a da ihanet etmiş, gavurlaşmış ve gavurun kılıcını sallarmış sözde İran muhalefetine değil, mezhepçi olmayan ve adalet isteyen devrimin ruhu ve amacına uygun sahici bir Müslüman düzeni hedefleyen asıl İran halkının gerçekleştirmesini diliyoruz. ABD-İsrail ve diğer Aryan-batı şeytanlarına karşı gerçek direniş eksenini, asıl o zaman kurulacak ve Türkiye de, bu eksenin koordinasyonunda kendi misyonuyla varlık ve bekasını da garantiye alan bir rol oynayacaktır. Belki o zaman İran, aptal köylü Safevi çetesi eliyle içine düşürüldüğü 500 yıllık mezhepçi çukurdan çıkıp, Müslüman dünyayla sağlıklı bir ilişki kurabilir ve Pers - Aryan Zerdüştlüğü, Sasani Mecusiliği, Safevi münafıklığı yerine İranı İran yapan asıl Müslüman damarın yani Melikşah'ın, Nizamul Mülk'ün, İmam Gazali'nin, Ebu Hanife'nin, Semerkand'dan İsfahan'a oradan Bağdat ve Şam'a uzanan görkemli İslam aydınlanmasının yeniden rönesansını yaşar. İşte o zaman o çok arzuladığı Arap dünyasına da Osmanlı bakiyesine de kültürel ve felsefi katkılar sunup etkili olan model bir ülke haline gelir. Aksi halde bir uçtan (-Şii İran fanatizmi-), öteki uca (-gavur İran-) savrulup Müslüman dünyasına yeni belalar transfer eden bir fitne çukuru olmaya devam edecektir. Türkiye İran'ın asıl Müslüman köküne dönmesini desteklemeli, diğer seçeneğe karşı dikkatli olmalıdır. İslam ümmetinin ve uygarlığının müstesna parçası olan İran'ı rezalet bir mezhepçi -katil mollaşahlık çukurundan sonra şimdi de ABD-İsrail şeytanlarına kurban edecek her tür gelişme, her sonuç, Türkiye'nin de Müslüman dünyanın da aleyhinedir. Mezheplerini din edinmiş herkes, meselelere mezheplerinin ortaçağından değil, bugünün ve geleceğin makul, mümkün ve kuşatıcı ferasetiyle bakmalıdır.

Açık Mektup: 'İmam Humeyni'

Muhterem İmam Humeyni,

Sanırım birkaç yıl önceydi. Bir gün çok sevdiğim bir arkadaşım, hiç beklemediğim bir anda, hem de yolda yürürken bana döndü ve 'Sence 20. yüzyılın en vakur yüzü kim?' dedi. Şaşırdım. Hem beklemediğim bir soruydu, hem de doğrusu soruyu da tam anlamamıştım. Gayrı ihtiyari hafızamı yoklamaya başladım. Gözünü bana dikmiş cevap bekliyordu. Bazen bir cevap, insanın tüm kimliğini de ele verebilir. Bu nedenle hızlıca ama temkinli bir düşünme moduna girmiştim.

İsimler geçiyordu kafamdan; Malcolm X, Aliya İzzetbegoviç, Dudayev, Che Guevera... Tabii ki Enver Paşa... Yok... Daha evrensel bir kahraman olmalı... Kahraman mı? Evet! Biz Teksas, Tommiks, Tarkan okuyarak büyümüştük. Lider, kahraman demekti... Şöyle hem yakışıklı, hem yönetebilen hem de hep kazanan bir tip olmalıydı. Peki kime torpil geçmeliydim. Birçok kahramanım vardı. Hangisini seçsem ötekine haksızlık edecektim. Çaresiz saydım bu isimleri. Kafasını iki yana salladı, 'Bu soruyu kime sorsam yanlış anlıyor' dedi. 'Ben 20. Yüzyılın en iyi, en büyük, en görkemli liderini sormuyorum, 20. Yüzyılın en vakur yüzü kim diye soruyorum? En vakur yüz, bakış, duruş?'... Soruyu şimdi anlamıştım. Bu defa yüzler geçiyordu hafızamın perdesinden. Ama aynı isimlerin yüzleri. En çokta, Che'nin yüzü tabii. Çünkü adeta bir sosyal mühendislik çalışması gibi, en sık posterler ve çekici fotoğraflar yıllardır Che'ye aitti. Sonradan bunun bir Avrupa, özellikle Fransa kökenli Ant Amerikan propaganda çalışmasının ürünü olduğunu öğrenecektik. Ama beynimize kazınmıştı işte o uzaklara bakan gölgeli Che resimleri. Çaresiz, 'bu kadar' dedim. 'Bunlar benim kahramanlarım. Hepsi de vakur işte'. 'Bence Humeyni' dedi. Kayıtsızca. Döndü yürümeye başladı. Şok olmuşum. Evet, nasılda Humeyni aklıma gelmemişti. Ama nasıl olurdu. Arkadaşım MHP eski tüfeklerinden biriydi. Üstelik bir büyük sağ parti liderinin de yakın arkadaşındı. Dönüp yüzüne bir daha baktım. Gayet ciddiye. '20. Yüzyılın en vakur yüzü Humeyni'yd'i' dedi. 'O'nun duruşu, bakışları, heybeti ve edasında baştan sona vakar vardı. Hiçbir şeye, hiçbir güce eyvallah etmeyen bir vakar. Bu yüzüne yansımıştı. Yaptıkları, söyledikleri, hataları, sevapları bir yana.

Ben sadece bir yüzde yoğunlaşmış o vakur ifadeyi, o dünyanın bütün şeytanlarına meydan okuyan cesaret ve yukardan bakışı kastediyordum. Bu en fazla Humeyni'de vardı'. Evet, son derece ciddiydi, şaka yapmıyordu ve galiba haklıydı. Humeyni resimleri geçmeye başladı zihnimden. Evet, Amerika'ya, Şah'a, Şii taassubuna, her şeye meydan okuyan ama hiç kıpırdamadan duran o müthiş soğukkanlı duruş. Bir an İsrailci-Mason basının malum manşetleri geldi gözümün önüne. 'Kara Molla', 'Molla kendini kolla', 'Molla öldü', 'Mollalar İran'a'. Yıllarca İran deyince sadece bu ifadeler telkin edilmişti topluma. Bu ABD-İsrail ağzı, toplumun bir kısmında etkili olmuş, İran, Devrim, Humeyni kelimeleri adeta kin ve tiksintiyle hafızalara kazınmıştı.

Acaba bu telkin beni de mi etkilemiş ve bilinçaltımda Humeyni'yi unutturmuştu. Sonra hayır dedim, kendi kendime... Beni etkileyen, İran'daki gördüklerim, İran'ın siyasetleri ve devrimle sonrasını ayırmamı sağlayan Ali Şeriatî'ydi.

İsrailci-Mason basınının saldırdığı İran'ı da Humeyni'yi de bu nedenle ayrı tutmak gerekir... Hem de sadece inat olsun diye. Biliyoruz ki, oligarşi neye saldırıyorsa, o doğrudur. Ama bu inat dışında kendi özel değerlendirmelerime gelince tabii ki başka eleştirilerim vardı.

Arkadaşım beni eskilere götürmüştü. Günlerce düşünüp durdum. 1980'lerin havasını yeniden soludum. İmam öldükten bir yıl sonra gazeteci olarak İran'a gitmiştim. Şahın sarayını gezdirdiler. Sonra İmam Humeyni'nin evini. Fotoğraflarında gördüğümüz gibi, bir kanepa, bir telefon ve yerde bir halı olan mütevazı odası... O dünyayı titreten adam işte bu evde yaşıyordu. Ama asıl etkilendiğim olay bu değildi. Evden çıkıp, hemen köşedeki bakkala girmiştik. Bir şeyler almak için bakkalla yarı Türkçe yarı tarzanca konuşmaya çalışırken adam Türk olduğumuzu ve 'İmamın evini' görmeye geldiğimizi anlayınca ağlamaya başladı. Bir arkadaşın yardımıyla az çok bir şeyler konuşmaya çalıştık. Hüngür hüngür ağlayarak çekmecesinden eski bir defter çıkardı. Sonra işaretlemiş olduğu bir sayfayı açıp bize gösterdi. Gözyaşları iyice boşalmıştı artık.

Farsça Azerice karışık ağlayarak bir şeyler söylüyordu. Bir arkadaşımız dönüp bize anladığı kadarını tercüme etti. Adam Humeyni ailesinin eski komşusuymuş. Yıllardır o mahallede bakkallık yaparmış. İmam'ın devrimden önce sürgündeyken de, devrim sonrasında da ailesini, kendisini iyi tanımış. Gösterdiği defter ise, veresiye defteriymiş ve Humeyni ailesinin borçları yazıyormuş. O sayfayı öpüp duruyordu, 'bana borçlu öldü İmam, o işte böyle bir adamdı, hakkımı helal ettim, bu borçları almayacağım, ama o işte böyle bir adamdı' diyordu. Sayfayı gösterdi bize, gerçektende, bir veresiye borç sayfasıydı, 7 ekmek, 5 yumurta, 1 kilo şeker, 3 ekmek, bir paket çay... Şu kadar tümen alındı, şu kadar kaldı vb... Hepimiz yıkılmıştık. Nede olsa o yıllarda yeğen Yahya'nın işleri, Semra Özal'ın papatyaları, oğul Özal'ın servetinin konuşulduğu bir ülkeden gelmiştik.

Bir devrimci liderin, dünyaya meydan okumuş bir kişiliğin tam görüldüğü gibi yaşadığına bizzat şahit olunca, o defteri görünce hepimiz çökmüştük. Demek üç ekmek beş yumurta borç takmıştı bakkalına İmam... Demek, sadece Amerika'ya Rusya'ya değil, bizatihi yaşama, dünyaya da meydan okumuş, seni de takmıyorum demişti ha...

Bir yanda bizim buraların o şark ihtişamı, o milyon dolarlık servetiyle öğünen liderler, o eş dostu üzerine trilyonluk ihaleler, o hırsızlık, arsızlık, doymak bilmez iştiha, o nemrut suratlar, firavun özentiler, Karun soyluluk... Ve şimdi elimizin altında Humeyni'nin veresiye defteri.

Bu şoktan, ertesi günkü Cuma namazında uyandık. Tahran'ın en büyük camisinde, hınca hınç bir kalabalık.

Yoksul yığınlar, kış ortası yazlık libaslarıyla kadınlar, erkekler, çocuklar... Yerlerde kar vardı ve özellikle uzun çadorlarının altında zar zor seçilen çıplak ayaklarıyla kadınlar. Evet, çıplak ayaklar. Ya terlikli ya da tamamen yalınayak insanlar. Oturmuş hutbe dinlerken sağımızdan solumuzdan geçen o çıplak ayaklı insanlar. Kar altında ayakkabısız, yamalı, yırtık, eski elbiseli insanlar, insanlar, insanlar...

Ve birden siren sesleri, o nefret ettiğim resmi araç eskortlarının 'çekilin böyyük bi adam geliyor' diye bağırarak iğrenç sirenleri. Kaçıran insanlar, açılan yollar. Ve son model simsiyah pırıl pırıl cipler. İçinden inen mollalar, eşleri ve çocukları. Siyah gözlükler, parıldayan elbiseler, korumalar, eşlik edenler, yalakalar, kendini onlara göstermek için birbirini çiğneyenler.

Bütün bu sahnelere alışık kayıtsız geri kalan kalabalık... Biz ikinci şoku yaşıyoruz. Humeyni'nin veresiye defteri... Mollaların cipleri... Çıplak ayaklı kadınlar... Korumalı güneş gözlüklü havalı molla eşleri...

Zihnime takılan Bertrand Russell'in bir cümlesi; 'Sayın Lordum, bunca serveti, uşakları, malikaneleri, koşumlu arabaları elde etmek için doğum sancısı dışında hangi acıları çektin acaba?!' Allahım, Binbir Gece masalı mıdır, bir şark destanı mıdır, bu nasıl bir şizofrenidir, bu ne yaman çelişkidir? Devrimin üzerinden yıllar geçmiş ama belli ki devrilen sadece Şah Rıza olmuş. Şimdi daha çok şah var. Sarıklı şahlar, çadorlu prensesler... Şehit kanlarının kırmızısı, Hüseyini yiğitlerin siyah yası ve kırmızı halılar, siyah cipler... Bir tarafta Ali Şeriatî, Hüseyin Musevi, Humeyni ve öbür tarafta Rafsancani, Hamaney, Laricani.. Bazar olarak nitelenen köklü fars aristokrasisi, devrimi içerden fethedip 'İran için İslam' formülüyle bir tür Şii Emeviliği ihdas etmişti. Ve İslam, devrim ve Humeyni, şimdilik İran'a lazım birer sembol haline dönüştürülüp her tarafa sıvanmıştı. Bunu kazıyınca altından kim bilir daha neler çıkacaktı.

Devrim, derin İran tarihinde bir büyük ama kısa ömürlü patlama gibiydi. Değişen tek şey, mollaların Fars aristokrasisinin dengeleyici karşı kutbu olmaktan çıkıp, o aristokrasie eklemelenmesiydi. İran, artık ruhanilerin de yüksek sınıf sayıldığı bir tür geç ortaçağa girmişti. Mollalar, İran yüksek sınıflarının yeni perdesiydi. Perdenin arkasında hala onlar duruyordu. Ve mahalle bakkalından veresiye alışveriş yapan bir adam, sadece geçici bir önder olabilirdi. O ölünce, Bazar, yanına mollayı da alıp her şeye el koymuştu. İran defteri de, benim için böylece kapanmıştı.

Bunları düşünürken, neden arkadaşımın o sorusuna Humeyni'nin de aklıma gelmediğini anlamıştım. Ben o tarihten beridir, Humeyni'yle İran'ı, Ali Şeriatî'yle İran'ı, devrimle İran'ı hep kafamda ayrı tutmuştum. Sanki bu isimler apayrı, hayali bir destanın zaman ve mekan ötesi kahramanlarıydı ve İran ise, yanı başımızda, büyük eski bir komşu ülkeydi. Bu ayrımı yaptığımdan beridir, Humeyni ismini İran'dan kopartıp, bambaşka bir yere gömmüş, üzerine de kırmızı beyaz laleler ekmişim. Hafızam herhalde bu nedenle 20. yüzyılın bu vakur yüzünü hemen bulup çıkartamamıştı.

'Yakın komşumuz İran'a gelince... Yüzünü batıya dönmüş bir Türkiye için İran (ve tabii diğer doğu ve Arap komşularımız), hatırlamak bile istemediğimiz bir geçmişin, geri kalmış doğunun, her şeyin din diliyle konuştuğu tutucu bir dünyanın başladığı yerdi. Cumhuriyetle birlikte bu dünyaya arkamızı dönmüş ve bilinçli bir kayıtsızlıkla davranmıştık. Doğumuzla ilişkilerimiz, artık batı üzerinden, Lozan'da karşımızda oturanların çizdiği sınırlar dâhilinde ve onlar adına yürütülür olmuştu. Sadabat paktı, Bağdat paktı, CENTO, CEO, hatta İKÖ üyeliklerimiz, hep bu sınırlara riayetin ürünüydü. Bunun dışında, özellikle batıcı elitlerimiz için Doğu artık yoktu ve mümkünse bir daha olmamalıydı.

Milletimiz ise, kah İslamcılık üzerinden, kah Turancılık üzerinden doğumuzla hep ilgili oldu. Mazlum Müslüman kardeşlerimiz veya esir Türkler, daima aramızdan birilerini ilgilendirdi. Sanki bir farz-ı kifaye yerine getiriliyordu ve bir tür çağdaş Hudeybiye anlaşması hükmündeki Lozan'ın dayattığı bu dramatik kopuşa rağmen toplumun bir yanı, bütünü adına kardeşlik hukukunu hep saklı tuttu. Geri kalan sıradan yığınlar için komşularımız, tarih derslerinde ya da basında verildiği kadar haberdar olunan, Avrupa'dan ve Amerika'dan bile uzak yerler olarak kaldı. Öyle ki, İran, Irak, Suriye, Ürdün, Mısır...(Tabii Bulgaristan, Arnavutluk, Bosna, Romanya, Azerbaycan, Gürcistan, Ermenistan, Kırım, Kafkasya...) kimi düşman, kimi yabancı, kimi bizi arkadan vurmuş, kimi de tamamen uzak diyarlar olarak soğuk savaş boyunca beyinlere kazındı. Çöl arabı, Acem kurnazlığı, hırsız Bulgar, üçkağıtçı Azeri, çingene Roman diyerek aşağılandı;

Bu ülkelerin Soğuk Savaşta seçtiği safla da birleşince komünist, Baasçı, Rus yanlısı vb. özellikleriyle sunuldu hep. Soğuk savaşın bitişinden sonra bütün bu batı gözüyle telkinin etkisine rağmen, o farzı kifaye görevi yapanların saklı tuttuğu dinamikler harekete geçti. Özellikle 80'lerin sonu ve 90'ların başından itibaren yakın ve sıcak bir komşu siyaseti gündeme girdi. Bosna katliamı bütün Balkanları, Filistin'deki Siyonist zulümler ise Ortadoğu'yu daha yakın hale getirdi. İran, devrim ihracı nedeniyle, Suriye ise PKK'ya desteği yüzünden hala kapalıydı ama geri kalan Müslüman komşularımızla iyi kötü yeniden tanışma fırsatları doğdu.

İran, hala kapalı, adeta vebalı bir ülke kimilerimiz için. Rejim meselesi, aslında işin bahanesi. Bölgenin ikinci büyük devleti olarak İran'la olası bir Türkiye işbirliğinin nelere kadir olacağını iyi biliyor yasağı koyanlar. Birde tabii tarihsel İran-Roma savaşları, Osmanlı-Safevi savaşları, yani derin jeopolitik çelişkiler var. Ama en azından son 300 yıldır İran'la barış içindeyiz ve son dönem rejim kaygılarını saymazsak, hemen hiçbir ciddi problemimiz de yok.

Ders kitaplarında anlatılmıyor, ama Osmanlı yıkılırken, İran'da işgal altındaydı. Kuzeyi Rusya'nın, Güneyi İngilizler'in işgalindeydi. Osmanlı kuvvetleri, özellikle İttihatçılar ve Teşkilat-ı Mahsusa elemanları, İranlı direnişçilerle işbirliği içindeydi. Kuzey İran'da Cengeli bölgesinde büyük bir direniş örgütleyen Mirza Küçük

Han'a Enver Paşa silah ve para yardımı göndermiş, bazı İttihatçı subaylar ise askeri eğitim vermişti. Rauf Orbay, Ömer Fevzi Mardin, Ömer Naci gibi Teşkilat üyeleri İran'da işgale karşı halk ayaklanması çıkarmak için defalarca İran'a gidip gelmişlerdi. Yani o çöküş yıllarında, iki ülkenin vatanseverleri bir birine destek olmuş, ortak bir direniş cephesi örgütlemek için yoğun temaslarda bulunmuşlardı. Sonraki dönemde ise bu ilişkiler, resmi düzeyde Lozan benzeri anlaşmalarla varlığına müsaade edilen İran'a Pehlevi Hanedanlığı getirildikten sonra Şah Rıza ile Mustafa Kemal arasında da sürdü. II. Dünya savaşından sonra petrolü koruma ve SSCB'yi kuşatma siyasetinin dörtlü hattı, Türkiye, İran, Afganistan, Pakistan, aynı dünya siyasetinin taşları hükmünde kontrollü ilişkiler içindeydiler. Ama Türk yönetici bürokrasisi ile İran aristokrasisi, derinlerden gelen nedenlerle hep birbirine kuşkuyla, kıskançlıkla ve mesafeli bakıyorlardı.

Mezhep farklılıkları, bu jeopolitik mesafeye jeo-kültürel bir katkı sağlıyordu. Şiilik, Osmanlıdan beri Türkiye'yi Sünniliğin başkenti olarak görüyordu. İranlılar, Azeri ya da Fars, son tahlilde İranlılıkla özdeş olan Şiiliklerinin ifade ettiği özgün bir milliyetçiliği hep korudular. Bu milliyetçilik, derinlerde bir yerlerde, İran'ın yakın batısını, yani Anadolu ve ötesini Roma olarak gören, dolayısı ile öteki olarak algılayan bir sınıra sahipti. İran - Türkiye sınırı, Pers-Roma sınırıydı. Mezhep farklılığı, işte bu kadim jeopolitik diyalektiğin din diliyle ifadesinden başka bir şey değildi. Yine de, aktif bir çelişki oluşturmamayan bu iki rakip coğrafya kendi hallerinde barış içinde yüzyıllardır yan yana yaşadı.

Devrimden sonra İran, Anglo-Sakson güçle köprüleri atıp, Avrupa, Rusya ve Çin'le yakınlaşınca, iki ülkenin yönetici elitleri arasındaki mesafe daha soğuk bir hal almıştı.

İran; devrim, Irak'la savaş, Afganistan'da Taliban yönetimiyle gerilim ve ABD ambargosuyla tecrit gibi yoğun ve kritik bir 30 yıl yaşadı. En önemlisi, içerde sosyolojisi devrimci İslam sayesinde bir hayli değişti. Dışarıda ise müttefiklerinin değişmesi nedeniyle batısından kopuk bir doğulu ülke durumuna düştü. Oysa gerçek doğu, İran'dan sonra başlıyordu ve İran, aslında çokça bahsedilen Doğu ile batı arasında köprü konumunda bir ülkeydi.

2003 Irak işgaliyle hem Afganistan hem de Irak yönetimlerinden kurtulan İran'ın petrol fiyatlarının artışını da sayarsak bu süreçten en karlı çıkan ülke olduğunu söyleyebiliriz. Devrimci çizgisini terk ettikten beridir İslam dünyasından ve anti emperyalist ülkelerden çok, Şii ekseni ve reel-politik ilişkilere dayalı bir dış siyaset güden İran, hem Anglosaksonlarla el altından(Aryan Hint üst kastı aracılığıyla), hem Katolik batıyla açıktan yürüttüğü meşhur Fars diplomasisi sayesinde adeta oyun kurucu bir konumda bulunuyor. Rusya, Hindistan ve Çin'le ilişkilerinde de aynı oyun kuruculuk marifetini görebiliyoruz. Petrol ve gazını en ustaca jeopolitik bir silah olarak kullanan tek ülke İran desek abartmış olmayız.

Tüm bu süreç boyunca rejimi yumuşatma denemeleriyle iç bütünlüğünü de muhafaza eden İran'ın şimdi nükleer güç olma çabasını doğru anlamının tek yolu, öncelikle İranlılığın son 30 yıllık krizli geçmişi ile derin İran'ın 2500 yıllık Pers-Sasani-Safevi çizgileri arasındaki iç çelişkiyi tespit etmekten geçiyor.

Devrimci İran, yani Ali Şeriatî ve Humeyni çizgisi, esasen İran tarihinde bir parantezi ifade ediyordu. İran'ın Mecusilikle Sasani döneminde, Şiilikle de Safevi döneminde içine girdiği bölgeden kültürel olarak izole olma ve bölgeye dönük siyasal olarak emperyalist hegemonya atakları yapma çabaları ile kıyaslanırsa, 79 devrimi, bu tür bir çizginin de eleştirisi ve hatta tam tersine bir tür evrenselleşme ve bölgeyle kaynaşma çabasıydı. Devrimci ruh, Şii-İran milliyetçiliğini kırıp evrenselliği sağlamıştı, Şeriatî-Humeyni İslam algısı ise Ali Şiâsî anlayışı ve Darut Takrib (Mezheplerin yakınlaştırılması) çabalarıyla Sünnî dünyayla barışmayı simgeliyordu. İran, ilk defa Humeynizm sayesinde kılıcını Sünnîliğe değil, gavura kaldırmıştı. Bugün işte bu çizgi, -Humeynizm mi diyelim?-sanılanın aksine yenilmiş ve geri çekilmiştir. İran'da egemen olan, artık Humeynizm değil, kadim İranlılık milliyetçiliğidir.

Humeyni sonrası Hamaney ile birlikte fanatik mollalar ve Fars Aristokrasisi, Humeyni çizgisini içerden sabote ederek devrimi başka bir rotaya soktu. Ve İran'ı, milliyetçi, Şii ekseninin patronajına oynayan, büyük güçlerle dans eden bölgesel hatta küresel bir güç olma çizgisine geri çekti. İran'ın ABD işgali sonrası ABD ile işbirliği içinde Irak ve Afganistan siyaseti, bu çizginin tescili olarak tüm İslam dünyasında dikkatlice gözlemlendi ve not edildi. Nükleer silah sahibi olma çabası, bu manada İran rejiminin ya da devrimci İran'ın korunması görüntüsü altında esasen Fars Aristokrasisinin sahiplendiği bir atak olarak görülebilir. Ahmedinejad'ın sert çıkışları, bu nedenle elverişli bir perdeleme, İran halkına, bölgedeki Şii dinamiğine ve kısmen de anti Siyonist ve anti Amerikan dünyaya, bu yeni İran'ın doğuş adımını haklı ve meşru bir kılıfla atabilmenin perdesi gibi görünmektedir.

Şüphesiz, Ahmedinejad, Humeyni çizgisinden gelen, saf devrimci, inanmış bir mümin yüzüne sahiptir. İran'daki çıplak ayaklıları, sokağı ve hala devrimci kalabilmiş kitleleri temsil etmektedir. Ama sorun da buradadır. Ahmedinejad, Laricani'nin temsil ettiği aristokratlarla Rafsanjani'nin temsil ettiği aristokrasiye eklenmiş mollaların parantezinde, idealizmle realizmin çatıştığı yerde, sosyolojik olarak etkili ama ekonomi-politik ve jeopolitik açıdan aristokrasiye mahkum bir portredir. Bu nedenle, İran'a Ahmedinejad perdesinin gerisine bakarak anlamayı çalışmayı denemek gerekmektedir.

ABD ve küresel koalisyonun İran'a dönük saldırganlığının nedenlerini biliyoruz. İran'ın devrimle saf değiştirmesini hazmedemeyen anglo-sakson güçlerin intikam hırsı, yeniden İran'ı hizaya getirme çabası, Yahudi lobisinin şirretlikleri, kontrol dışı ülkelere ders verme kabadayılığı, İran üzerinden AB, Rusya ve Çin'e gövde gösterisi... Tüm bu jeopolitik nedenlerin hepsi de

doğrudur. Ama bir de meseleyi, İran-Kontra skandalı, Bosna'da ABD ile dolaylı işbirliği, Petrol fiyatlarının artışının, Afganistan ve Irak'taki gelişmelerin en fazla İran'a yaraması gibi tersinden okumaya başlarsak, İran-ABD gerginliğinin, İngiltere üzerinden İran'a yeni bir rol teklifi için bir tür pazarlık olduğu da söylenebilir. Clausewitz'ten biliyoruz ki, 'savaş, politikanın silahla sürdürülmesi'dir. İran'a dönük bir saldırı, İran'ı yeniden dünya sistemine devşirmek için yürütülen bir pazarlığı kızıştırma hamlesidir.

İran bir gün eğer saf değiştirirse ve yeniden ABD-İngiltere-İsrail ile anlaşır, Türkiye için de Ortadoğu içinde daha tehlikeli bir sayfa açılacaktır. O zaman, kimsenin şüphesi olmasın, medyamız 'kara molla' haberleri yerine İranlı mollaların Kant, Hegel okuyan, internet kullanan aydın din adamları olduğu, İran'ın eski Türk yurdu olduğu, Fars kültürünün aslında bizim kültürümüzün köklerinden biri olduğu türünden haberlerle dolup taşar. Aryan ırk ve Ari kültür üzerine övgüler dizilip, Kürtlerden sonra Türklerin de aslında Aryanlık'tan kopma bir ırk olduğu tezleri bile gündeme gelebilir. Hatta medeniyetin doğum yeri Yunan'dan taşınıp İran'a aktarılabilir. Yeter ki, İranlılar saf değiştirip anglo-sakson cepheye iltihak etsin! Bu işler böyledir...

İran'ın anglo-sakson cepheye iltihakı, tabii ki yeniden kurulmakta olan ABD-Rusya-Çin yeni soğuk savaş oyunu içinde İran'ı eski rolüne razı etmeyi, petrolün kontrolünü, Çin'e şantaj yapabilmeyi ve tüm bölgede çoğunlukla çelişkili aktif bir azınlık olan Şiilikle de oynayabilmeyi içeren son derece elverişli ve çok yönlü bir imkana sahip olmak demektir. Batı, bu nedenle İran içinde Irak'takinden daha fazla ısrarlı olacak gibidir. İran ise, diplomatik becerisi, jeopolitik imkanları ve enerji gücüyle oyunu iyi oynamakta, pazarlıktan en karlı taraf olarak çıkmanın yollarını aramaktadır. Bu işin sonunda, küresel bir aryan imparatorluğu hevesleri bile çıkabilir. Hasan Sabbah'tan Şah İsmail'e kadar İran'ın yakın tarihi, batıyla oldukça girift ama oldukça stratejik ittifakların mümkün olduğunu da göstermektedir.

Bu operasyonda Türkiye ne yapacaktır? Irak işgalinde kenarda duran, Afganistan işgalinde görev alan Türkiye, Suriye için diplomatik arabulucukla idare etmektedir. Ama İran işi, çok boyutlu ve sıkıntılıdır. Her şeyden önce, Irak'taki mezhep çatışmasının müsebbibi olarak Şiiler dolayısı ile İran görülmekte, buna karşılıklı kuzey Azerbaycan üzerinden İran Azerbaycan'ına dönük istikrarsızlaştırma hamlelerinde Türkiye'ye rol teklif edilmektedir. Siyasal elitlerin bir kısmı bu role teşne görünürken, bir kısmının bu işten her koşulda uzak durmaya çalışmayı tercih ettiği anlaşılmaktadır. Birinciler, buna uygun siyasal ve bölgesel malzemeler toplamakta, ikinciler ise şimdilik topu BM'ye atarak oyalama siyasetiyle yetinmektedir.

Şüphesiz, bir devlet aklıyla bakıldığında, yanı başımızda-kim olursa olsun-nükleer bir gücün eşitsiz var oluşu rahatsız edicidir. Irak'la-yani yarısı Şii bir Müslüman ülkeyle-haklı durumda bile olsa 8 yıl savaşmış bir

ülkeden bahsediyoruz. Bu durumda, aramızdan birilerinin dini ve tarihi nedenler dışında, daha teknik ve soğukkanlı nedenlerle düşünüp, ona göre stratejiler geliştirmesi doğaldır. Ama mesele bunu Türkiye'den durarak yapabilmektir, batı adına ve onların dayatmasıyla değil...

Bu nedenle, İran'la nükleer işbirliği ve ortak nükleer çalışmalara yönelme seçeneği üzerinde düşünülmelidir. Şurası açıktır ki, Türkiye ve İran'ı karşı karşıya getirecek her tür siyaset ihanettir. Bunun tartışması bile abestir. Irak işgalinde amerikancılarımızın bir kısmı teşhir olmuştu. Şimdi İran'a dönük operasyon sırasında geri kalan amerikancılar, İsrailciler ve İngilizcilerde teşhir olacaktır. Bunların ideolojik maskesi önemli değildir. Kemalist, Liberal, solcu, Türk milliyetçisi, hatta İslamcı bir maske takmış olabilirler. Gazetelerde bildik laikçilik kılıflı Uğur Mumcu vb. cinayetler üzerinden 'kara Molla rejimi' diskurları telkin edilebilir, bazı kalemler İsrailci masonik ağızla yayınlarına hız verebilir, bazı milliyetçi yayınlarda daha fazla Azerilere özgürlük nidaları duyulabilir... Bazı İslamcılardan ise Ehli Sünnetçilik adı altında Şii düşmanlığı görünümüyle bu dalgaya su taşınması, yine bazı solcularında İranlı muhaliflerin insan hakları sorunlarını daha çok gündem yapması mümkündür. Tüm bunlardan, deşifre olacak saklı ajanlara ulaşacağız. Bunun tam tersini de İran'dan görebiliriz. Türkiye düşmanlığı, Türkiye'ye karşı mezhebi ya da ideolojik hasmane yayınlar, ...Doğalgazi kesme türünden rafine şantajlar... İnşallah tüm bunlar gerçekleşmez ama İran'a dönük batı tazyiki yoğunlaştıkça, işte bu gerilimli karşıtlaşmaların da artacağı söylenebilir. Her şeye rağmen, Türk-İran dostluğu her iki tarafın sağduyusunun vazgeçilmez çizgisi olmalıdır.

Türk-İran ilişkilerinin rasyonel zemini, her iki büyük devletin ve yakın komşunun karşılıklı bağımlılıklarını artıracak adımlardır. Bu bağımlılıklar içinde tatlı bir rekabetle, sıcak bir dostluk bir arada götürülebilir. Ama düşmanlık asla!

Kim ki, Türkiye ile İran arasına düşmanlık tohumları ekiyor, Kim ki ABD-İsrail ağızyla konuşuyor, kim ki milliyetçilik ya da mezhepçilik adına komşularımızla yabancılaşmayı pekiştiriyor, her iki tarafta da bunu yapanlar her iki ülkenin hainleridir. Çünkü İran diz çöktürülürse Türkiye de hedeftedir.

İran-Roma savaşları İslam'ın doğuşuyla bitmiştir. Osmanlı-Safevi savaşları, İran jeopolitiğinin son bir hamlesiydi ve o da Osmanlı'nın kesin galibiyetiyle bitmişti. Bu galibiyet, İran'ın batısına dönük emperyalist bir siyasete bir daha yönelmeyeceğine dair zımnî ahitini ifade etmiştir. İşte bu ahit sürmektedir ve sürmelidir. Türkiye'ye düşen, bir şekilde Fars aristokrasisini, mollaları ve Ahmedinejad'ın temsil ettiği sokaktaki İran'ı bu ahitin İran'ın varlık ve bekasının teminatı olduğuna ikna etmektir. Tabi aynı şekilde Türkiye de İran'a dönük hasmane bir tutum içine girmemelidir... Çünkü doğuya doğru kadim siyasetimiz, her zaman arkamızı sağlama almayı ve Doğu'nun haysiyet kalesi olarak davranmayı

içerir. Osmanlı da, doğuya arkasını dönmüş görünse de Cumhuriyet dönemi de, bu kadim siyaseti sapmadan uygulamıştır. Bugün bundan sapmamızı gerektirecek hiç bir neden yoktur.

Ama günün birinde mesela, İran, ahitini bozarsa, ona dersini verecek olan küresel şeytanlar ya da savaş veya beşinci kol faaliyetler değil, Müslüman dünyanın yerli iradesi ve İran halkının Ali şeraiti- Humeyni çizgisindeki sosyolojisinin ortak vicdanı olacaktır, olmalıdır. Bu vicdan, bölgemizdeki Türk, Arap, Fars, Kürt ve diğer Müslüman halkları, Ortodoks Hristiyanları, Siyonist olmayan Doğulu Yahudi azınlıkları, kardeş, dindaş, kandaş ya da yoldaş olarak, aynı vatanın, aynı milletin, aynı devletin büyük ve esenlik dolu ülkesini birlikte kurmayı öğütlemektedir. Emperyalizm er ya da geç çekip gidecek, işte bu vicdan galip gelecektir..

Muhterem İmam Humeyni,

Başka bir çok konuda sana olan eleştirilerimize rağmen, o vakarın için seni rahmetle anmaya devam edeceğiz. Yaşasaydın, eminim sen de işte bu vicdanın da seslerinden birisi olmaya devam ederdin. Senin o vakur yüzündeki ifadeyi taşıyan başka lider-ler çıkarsa bu topraklardan, senin evine benzer bir evde oturup, senin bakkalın gibi bir bakkalda veresiye alışveriş yaparsa, bu vicdan, tüccar siyasetçilerin, hırsız oligarşinin, statükocu bürokratların ve şeytan medyasının esp gürlediği garip ülkelerimizin üzerinden aydınlık ve esenliğin, bağımsızlık ve özgürlüğün, adalet ve gerçek cumhuriyetin sancağı dalgalanmaya başladı demektir. Bize düşen, bu vicdanın sesini gür tutmak, şer planlarına karşı halklarımızın selameti ve huzurunu, bu vicdanla temin edebilmektir.

Başka türlüünü düşünmek bile istemiyoruz.

İlk yayın: Mayıs 2004- Yarın Dergisi

Kaynak: Açık Mektuplar-Ahmet Özcan, Yarın yay. 2010

Simge Üreticisi Olarak İnsan: Animal Symbolicum

PROF. DR. EROL GÖKA
www.kritikbakis.com

[Bilinç, düşünme ve akıl yürütme kapasitesinin ne ön koşulu ne de aynı şeydir. Bir hayvan ne yaptığının ve neden yaptığının açıkça bilincinde olmadan birçok sorunu çözebilir. Açıkçası, bilinçli düşünmeyi yeni bir düzeye yükseltir, ancak bu, düşünmekle aynı şey değildir...]

Duyusal hissiyatlar beynin bir duygu sisteminin etkin olduğunun bilinçli olarak farkına vardığımızda ortaya çıkar. Bilinci olan her organizmanın hissiyatları da vardır. Bununla birlikte dünyayı linguistik olarak sınıflandırabilen ve deneyimleri kelimelerle kategorize edebilen bir beyinde hissiyatlar, bunu yapamayan bir beyinden farklı olacaktır. Korku, anksiyete, dehşet endişe ve benzeri şeyler arasındaki fark, dil olmadan mümkün olmazdı. Aynı zamanda, bu kelimelerin geçerli olduğu beyin hallerini ve bedensel ifadeleri üreten altta yatan bir duygu sisteminin varlığı olmasaydı, bu kelimelerin hiçbirinin anlamı olmazdı. Duygular dilsel olarak farklılaşmış veya başka türlü bilinçli hissiyatlar olarak değil, beyin durumları ve bedensel tepkiler olarak gelişti. Beyin durumları ve bedensel tepkiler, bir duygunun temel gerçekleridir ve bilinçli hissiyatlar duygusal pastaya krema ekleyen süslerdir.]

(Joseph LeDoux. "The Emotional Brain: The Mysterious Underpinnings of emotional life." Simon and Schuster, 1996, s.302.) [Bilişsel ve duygusal yetenekler arasındaki bu boşlukta yerleşik 'insan olma'nın özgünlüğünü kavramak ilginç olurdu: Duyguları bilişsel yeteneklerine yetişmesi gereken bir insan, artık insan değil, insani duygulardan yoksun bırakılmış soğuk bir canavar olurdu. Burada LeDoux'yu daha yapısal bir yaklaşımla desteklemeliyiz: Bu sadece duygularımızın bilişsel yeteneklerimizin gerisinde, ilkel hayvan düzeyinde sıkışıp kalması değildir. Bu boşluğun kendisi, kendisi 'duygusal' bir gerçek olarak işlev görür ve anksiyeteden (sadece korkunun aksine) (insani) aşka ve melankoliye kadar yeni, spesifik olarak insani duygulara yol açar... Biyolojik-organik nedensel jestler olarak duygular ile kurallara uyan öğrenilmiş simgesel jestler olarak duygular (Pascal'ın diz çöküp dua etmesi gibi) arasında bir boşluk. Spesifik olarak 'insani' duygular (anksiyete gibi), yalnızca bir insan hayvanı biyolojik içgüdülerindeki duygusal demirlemesini kaybettiğinde ortaya çıkar ve bu kayıp, insanın 'ikinci doğası' olarak simgesel biçimde düzenlenen duygularla tamamlanır.] (Oleh Slavoj Zizek. The Parallax View. MIT Press, 2006)

İnsanla ilgili, insanı diğer canlılardan ayıran özelliklerle ilgili tüm bilgi ve düşünceler, bizi dönüp dolaşıp insanın dilselliğine, simgeleştirme özelliğine getiriyor. İnsanın diğer tüm diğer tanımlayıcı ve ayırt edici niteliklerine en kolay ve kestirme yol olarak dilsellik kulvarından ulaşabiliyoruz. Tüm canlıların benlik, bilinç ve iradelerinden bahsedilebilir ama insanın benlik, bilinç ve iradesini farklı kılan da bu dilsel niteliği, simge üreticisi olma özelliğidir. Bize göre insanın zihnini maddi alandan bambaşka bir töz haline getiren, onun diğer canlılardan bambaşka bir “dünya” kurabilmesine yol açan da insanın dilselliğidir. O yüzden yazımızın başına “dil kesici müdahaleleri”nin insanı diğer canlılardan farklılaştırdığına dair günümüz nörobilim ve felsefesinden alıntılar koyduk. Günümüz nörobilimindeki egemen anlayışa göre, “Simgesel aktiviteye yabancı bir beyin, kendi enerjik dürtülerinin yönetilmesinde özerkliği olmayan tamamen maddi bir temel olan bir beyin şeklindeki Freudcu anlayış, bugün tamamen ortadan kalkma sürecindedir.” (A. Johnston., C. Malabou. “Benlik ve Duygusal Yaşam. Çev. Gürvit H. Axis yayınları, 2025, s.347) Simgeselliğe yani dilselliğe geldiğinde, insan ve hayvanı birleştiren canlılık alt-yapısının açıklayıcılığı sonra erer ve insana dair yepyeni ve bambaşka bir hikaye başlar.

Biz, insan zihninin her ne kadar maddi dünyayla, bedenle ve beyinle çok yakından ilişkili ve ona kopmaz biçimde bağlı, hatta ondan türemiş gibi görünüyorsa da, asla maddi bir yapıya indirgenemeyeceği, bu nedenle apayrı bir töz olduğu kanaatindeyiz. Başka türlü benlik, bilinç ve iradeyi (bu arada ruhsallığı ve inancı, teolojik meseleleri) tüketici bir şekilde açıklayamayacağımızı düşünüyoruz. İnsanın simgeselliği başarabilen dilsel kapasitesinin de bu zihinsel töz nedeniyle olduğu kanaatindeyiz. Bu noktada Descartes’in bakışına daha yakın bir konumdayız. O yüzden Descartes’i ve ondan başlamayı savunan bir düşünce çizgisine sahibiz. Ancak mesele insan dilselliğine ve simgesel dilin gerek beden üzerindeki değiştirici ve maddi dünyadaki kültür kurucu özelliklerine geldiğinde günümüzde hem Descartes’in açıklayıcılığı yetersiz kalır, o yüzden oradan kopmak ve başka bir yola yönelmek durumundayız. Bize göre bu konuda Ernst Cassirer’in rehberliği oldukça güvenilirdir. Sanıyorum onun insan felsefesi sayesinde, dilselliğin önemi daha iyi anlaşıldığında Descartes’e de yepyeni bir ufuktan bakabilme imkanına da kavuşacağız.

Ernst Cassirer’in insan felsefesi

Bilgimizin nasıl oluştuğu sorusu kadar neyi bilebileceğimiz sorusu da insanı oldukça meşgul etmiştir. Bugün de kıyasıya tartışılan “bilimsel bilginin sınırları” sorunu böyle bir önemli meşguliyetin sonucudur. Modern anlamda bilimsel bilginin sınırları sorunu ilk kez Immanuel Kant tarafından ortaya konmuştur.

Kant, yalnızca görünen yani “fenomenal” dünyanın bilimsel bilgiye konu olabileceğini, yalnızca bu dünyaya ait bilginin geçerli ya da gerçek olarak kabul

edilebileceğini düşünüyor; “numenal” adını verdiği “fenomen ötesi” dünyanın ise bilimsel bilgiyle kavranamayacağını ileri sürüyordu. Fichte, Schelling ve Hegel başta olmak üzere Alman idealist düşünürleri ise, Kant’a meydan okurcasına “numenal” dünyanın da anlaşılabilirliğini söylediler, bunun için çaba gösterdiler. Verimli Alman düşünce hayatı, idealistlere karşı “Yeni-Kantçılık” adı altında bir tepki vermekte gecikmedi. Yeni-Kantçılar, ısrarla bilimin sınırlarını aşan dinsel ve metafizik bilginin yalnızca pratik bir değeri olduğunu yoksa gerçekliğin ele alınmasında bir işe yaramayacağını savundular.

Marburg Okulu’nda Herman Cohen ve Paul Nartrop etrafında kümelenen düşünürler ise, idealistlerle Yeni-Kantçılar arasındaki bu yatıştırılmaz kavgada bir orta yol bulmanın derdine düştüler. İnsan ve kültür felsefesine yaptığı katkılarla 20. Yüzyıl düşüncesinin önde gelen isimlerinden olan Ernst Cassirer’in de yer aldığı Marburg Okulu düşünürleri, düşünce yasalarının olgusalının “birincil ve bilinebilir biricik olgusalılık” olduğunu ve bu anlamda Kantçı ilkelere bağlı kaldıklarını söylemekle birlikte, bilim, ahlak ve sanatı birleştirmeye çalışan bir “kültürel bilinç” kavramını da savunmaktan geri kalmıyorlardı. Bu okulun temsilcileri, gerçekliğin ele alınmasında akıl-dışı diye niteledikleri “duyum”, “sezgi” gibi kavramlara güvenmedikleri ve her türlü varlığın mantıksal bir ilişkiler dokusuna indirgenebileceğini savundukları ölçüde Kantçıydılar ama kültüre yaptıkları vurguyla, açıkça Kant’ın bireyciliğine karşı toplumsallığı daha çok ön plana çıkarıyorlardı.

1910 yılında yayımlanan “Töz ve İşlev Kavramı” kitabından başlayarak bağlı bulunduğu Marburg Okulu’nun doğabilimsel-matematiksel bilgi anlayışının sınırlarını aşmaya başlayan Cassirer, giderek “kültür”e farklı bir anlam yükledi ve bilgi sorununa kültürel etkinlik açısından bakan kendi özgün anlayışını oluşturdu. Sistematik ve tarihsel bir yaklaşımla, dilden devlete, mitostan dine, sanattan bilim ve tekniğe kadar birçok alanda fikirler öne süren Cassirer’in felsefesinde “insan” ve “kültür” kavramları her zaman ana temalar olarak kaldı[1]. Cassirer için felsefenin en yüksek amacı, “İnsan nedir?” sorusuna bir cevap bulabilmektir ve bu soruya verilen cevaplar düşünce tarihi boyunca değişiklikler göstermiştir.

Şimdi hem insana bakıştaki tarihsel değişimi görebilmek[2] hem de Cassirer’in düşüncelerine tanışıklık kazanabilmek için onun tarih boyunca insana bakışını ve kendi felsefesini meşrulaştırma biçimini özetle görelim:

Yunan felsefesinin ilk evrelerinde; “Sokrat-öncesi” (pre-Socratic) diye anılan düşünürlerde yalnızca fizik evrenle ilgilenildiği, kozmolojinin diğer felsefi araştırmalara belirgin bir üstünlük sağladığı görülmektedir. Onlar arasında Herakleitos, kozmolojinin yanında ilk kez antropolojik sorular sormaya; insanın kendisini anlamadan doğayı anlayamayacağını düşünmeye başlayan filozoftur.

Sokrat ise felsefi düşüncede dışa-dönüklükten içe-dönüklüğe doğru olan dönüşümün tam kavşak noktasıdır. Sokrat'ta Yunan doğa felsefesinin ve metafiziğinin tüm soruları ortadan kalkmış, ortada "İnsan nedir?" sorusundan başka bir soru kalmamıştır. Ama Sokrat, insana doğrudan bir tanım getirmemiş; "kendini anlama" boyutuna diğer insanlarla diyalog boyutunu da katmış, insanı anlamak için bizatihi insanın sürdürdüğü "ilişki"nin bağlamsallığının anlaşılması gerektiğini ileri sürmüştür. "Araştırılmamış, eleştirilmemiş bir yaşam yaşanmaya değer." diyen Sokrat için insan kendisine ve başkalarına tepki verebilme yeteneği ile "sorumlu" bir varlık, ahlaki bir özne olmuştur.

Bu türden bir gelişimi insanın kültürel yaşamının tüm biçimlerinde görebiliriz. Başlangıçta insan gereksinimleri için tümüyle fiziksel çevresine bağımlıdır; kendisini sürekli olarak çevresine uyarlayamazsa yaşayamaz. Dolayısıyla onun düşünce ve kültür dünyasına doğru attığı ilk adımlar da yakın çevresine uyumla ilgili çabaları yansıtmak durumundadır. Fakat zaman içinde kültürel gelişim ve çeşitlenmeye paralel olarak, insanın merakı yönünü değiştirmeye başlamış, henüz çok basit olsalar da kozmolojinin yanı sıra antropolojik açıklama biçimleri de gündeme gelmiş; giderek "kendini bil" ilkesi, ahlaki ve dini yaşamın yüksek biçimlerini belirleyici bir nitelik kazanmıştır.

Sokrat-sonrası düşünce yaşamında "insan nedir" sorusu, temel soru olma özelliğini sürdürmüştür. Sokrat'taki kendini sorgulama ihtiyacı, Stoacı filozoflarda biraz daha karmaşık bir hale gelmiş; yalnızca ahlaki değil aynı zamanda evrensel ve metafiziksel bir arka fona sahip olmuştur. Bu filozoflar, öncekilerden farklı olarak insanın doğal ve manevi yanları üzerinde açık bir ayırım yapmaya, insanın ahlaki bakımdan doğadan bağımsız olduğunu vurgulamaya başlamışlardır. Stoacılıkta insanın temel erdemi sayılan mutlak bağımsızlık; Hıristiyanlıkta onun temel eksikliği ve yanılgısı durumuna dönüşmüştür. İnsanın kendi içsel "Tanrı"sına uyması ve saygı göstermesi gerektiğini bildiren Stoacı ahlak buyruğu, yalnızca etkisiz değil, yanıltıcı ve yanıltıcıdır. İnsan, kendisine güvenip kendisini dinleyemez, daha yüksek ve daha gerçek sesi duymak üzere kendisini susturması gerekir.

Kopernikus'un yeni kozmolojisiyle birlikte "insan nedir" sorusunda büyük bir değişiklik baş göstermektedir. Çünkü sözcüğün modern anlamında bilimsel psişe (ruh) gündeme girmiştir, artık araştırılan, deneysel gözlemlere ve genel mantık ilkelerine dayandırılacak genel bir insan anlayışıdır. Bunun için de öncelikle insan dünyasını doğanın geri kalan bölümünden ayıran yapay engelleri ortadan kaldırmak gerekmektedir. Bu yeni dünya anlayışına karşı Pascal gibilerin korkuları, Montaigne gibi kuşkucuların tepkileri gecikmemiştir. Giardano Bruno ise, sonsuzluk kavramına dayanarak modern metafiziğin temellerini atmıştır. Kopernikus'la başlayan düşüncedeki bunalımın ortadan kaldırılması

için 17. Yüzyılın metafizikçi ve bilimcilerinin ortak çabasına gerek vardı. Galileo, insanın matematik alanında "tanrısal akıl" ile kıyaslanabilecek bir bilgi düzeyine geldiğini ileri sürerken, Descartes, evrensel kuşku fikrini ve "bilimsel sonsuz" kavramını gündeme getirdi. Leibnitz, fiziksel evrenin kavranabileceği matematiksel işlemler fikrini ortaya attı; ona göre doğa yasaları, aklın genel yasalarının özel durumlarından başka bir şey değillerdi. Spinoza ise, insanı yanılgı ve önyargılardan kurtarmaya yönelik matematiksel bir ahlak felsefesi kurdu. Bir bütün olarak bakıldığında, 17. Yüzyılda, insan sorununun çözümü için ana görev matematiksel akla verilmişti.

Aydınlanma'yla tırmanışa geçen modern zamanlarla birlikte ve özellikle evrim teorisinin etkisiyle, evreni insanı temel alarak anlamaya çalışan geleneksel antropolojik anlayışın yerine, insanı, kendisinin evrenle ilgili üretmiş olduğu fizik bilgiden yola çıkarak açıklamaya çalışan doğalcı görüş egemenlik sağladı. Artık modern düşünürler ve bilimciler ve giderek tüm insanlık, hep birden insan doğasının bir birlik içerisinde olduğuna inanmaya; bu inanç birliğini asla bozmadan, yalnızca bu birliği sağlayan ana yetinin ne olduğu noktasında farklı görüşler serdetmeye başlamışlardır. Örneğin bu ana yetiyi Nietzsche "güç istemi", Marx, "ekonomik güç", Freud da "içgüdüler" eksenli olarak açıklamaya giriştiler.

Ama sonuçta, aslında tali noktada gündeme gelen, bilgiye yaklaşımdaki bu farklılaşmadan dolayı ortaya çok fazla ama aralarında bir tutarlılık bulunmayan ve hatta birbirleri aleyhine işleyen insan anlayışları çıkmış oldu. İşte Cassirer, kendi insan felsefesinin asıl misyonunu "modern bilgideki bu dağınıklığa bir çeki düzen vermek" diye mütevazı (!) bir şekilde belirliyordu. Eğer "insan nedir" sorusuna doğru bir cevap verilebilirse, dağınıklığı ortadan kaldırmak için önemli bir ipucu da yakalanmış olacaktı[3].

Cassirer'e göre, doğadaki nesnelere biriymişçesine ele almakla ve onu tümüyle doğal belirlenime bağlı hale getirmekle doğalcı görüş, insanı, dilsiz bir evrene hapsetmiş, kültürü yok saymış oluyordu. Oysa insanı her şeyden önce kültürü içinde, bağlamsallığıyla ele almak ve onu hayvandan ayıran en belirleyici özelliğinin, sanıldığı gibi akıl değil "simgeleştiren (sembol; symbol) varlık" olduğu belirlemesini yapmak gerekiyordu. Çünkü Cassirer için akıl, insanın kültürel yaşam biçimlerini, duyguları, duygulanımları tüm zenginlik ve çeşitlilikleri içinde kavrayabilmemize yetmiyordu.

DİPNOTLAR:

[1]E. Göka, Psikiyatri ve Düşünce Dünyası Arasındaki Geçişler, Ankara 1996, Vadi Yayınları, 200-204.

[2]Bu tarih-insana bakış ilişkisinin daha değişik ve muhalif bir versiyonu için Michael Foucault'un Benin Yapımı adlı kitabına bakınız. [M. Foucault, Ben'in Yapımı, (çev. L. Kavas) İstanbul 1992, Ara Yayıncılık.]

[3]E. Cassirer, İnsan Üstüne Bir Deneme (çev. Necla Arat), İstanbul 1980, Remzi Kitabevi, 15-36.

Ortadoğu'nun Kaderi: Dış Müdahaleler ve İsrail Merkezli Güvenlik

ADNAN BOYNUKARA

www.kritikbakis.com

Ortadoğu bir kez daha büyük bir jeopolitik kırılmanın eşiğinde. ABD ve İsrail'in İran'a karşı başlattığı savaş ilk bakışta iki taraf arasındaki bir güvenlik krizinin sonucu gibi görünebilir. Ancak gelişmeler, bu çatışmanın yalnızca İran'ın askerî kapasitesini sınırlamayı hedefleyen bir operasyon olmadığını, Ortadoğu'nun siyasi ve güvenlik mimarisini yeniden şekillendirme girişimi olduğunu gösteriyor. Öncelikle şunu belirtmek gerekir; ABD ve İsrail ittifakı açısından asıl mesele, Ortadoğu'nun siyasi ve güvenlik mimarisinin nasıl şekilleneceğidir. Irak'tan Suriye'ye, Gazze'den Lübnan'a, Yemen'den Kızıldeniz'e kadar geniş bir coğrafyada yaşanan krizler, bölgesel sistemin istikrarsızlığını daha görünür hale getirdi. Ancak bu krizler aynı zamanda yeni bir düzen arayışının da işaretlerini taşıyor. İran'a yönelik savaş bu arayışın en kritik aşamalarından birisi. Ortaya çıkan tablo, savaşın iki temel stratejik hedef etrafında şekillendiğini gösteriyor. İlki, İran'da rejim değişikliğini sağlamak ya da Batı ile uyumlu bir siyasal dönüşümü mümkün kılmak. İkinci ve daha önemli hedef ise Ortadoğu'nun yeni güvenlik mimarisini İsrail merkezli bir eksen etrafında yeniden tasarlamak.

Rejim Değişikliği Stratejisi ve Hegemonya Siyaseti

Soğuk Savaş sonrasında ABD'nin uluslararası sistemde üstlendiği rol, büyük ölçüde küresel hegemonya arayışıyla şekillenmişti. Bu hegemonya yalnızca askeri üstünlük üzerinden değil, aynı zamanda siyasal düzen kurma kapasitesi üzerinden inşa edilmekteydi. ABD'nin son otuz yılda yürüttüğü askeri müdahaleler bu stratejinin önemli bir parçasıydı.

Irak, Afganistan ve Libya müdahaleleri incelendiğinde, işgallerin yalnızca güvenlik tehditlerini ortadan kaldırmayı hedeflemediği görülür. Asıl olan bu ülkelerin siyasal sistemlerini dönüştürmekti. Bu nedenle rejim değişikliği stratejileri, ABD'nin küresel düzen kurma girişimlerinin en tartışmalı araçlarından biri haline geldi.

Ortadoğu halklarının kolektif hafızasında bu müdahalelerin bıraktığı izler hâlâ canlı. Irak işgali sonrası yaşanan devlet çöküşü, Afganistan'daki uzun savaşın neden olduğu toplumsal yıkım, Libya'daki siyasi parçalanma, Suriye'de milyonlarca insanın katledilmesi, Gazze'nin işgali ve Yemen iç savaşı dış müdahalelerin ne kadar öngörülemez sonuçlar doğurabileceğini göstermişti. Bu nedenle bölge halkları açısından dış müdahale söylemi yalnızca stratejik bir tartışma değil, aynı zamanda tarihsel bir travmanın hatırlanması anlamına gelmektedir.

Soğuk Savaş sonrası, Ortadoğu'da kurulan güvenlik düzeni, büyük ölçüde ABD askeri varlığına dayanıyordu. Ancak son yıllarda Washington'un bölgede var olan askeri yükü azaltma eğilimi, yeni bir güvenlik mimarisi arayışını da beraberinde getirdi. Bu yeni modelde ABD, doğrudan müdahaleden ziyade bölgesel müttefikler üzerinden güç projeksiyonu kurmayı tercih etmektedir. Washington artık bölgeye doğrudan askeri müdahalelerde bulunmak yerine bölgesel stratejisini büyük ölçüde stratejik ortağı İsrail üzerinden yürütmeyi tercih etmektedir.

Bu dönüşüm Ortadoğu'daki güç dengelerini yeniden tanımlayan yeni bir stratejik modelin ortaya çıkmasına yol açıyor. ABD, İsrail ile kurduğu güçlü stratejik ve ideolojik ittifak (evangelist etki) üzerinden Tel Aviv'i Ortadoğu güvenlik mimarisinin merkezine yerleştirmeye çalışmaktadır. Bu süreç hem İsrail'in güçlenmesi hem de ABD'nin tasarladığı bölgesel güvenlik sisteminin İsrail etrafında yapılandırılması anlamına gelmektedir. Washington tarafından tasarlanan yeni güvenlik mimarisinin temel amacı, Ortadoğu'da Batı kontrolü dışında, bağımsız bir siyasi eksenin ortaya çıkmasını engellemektir. Çünkü bölge ülkeleri arasında gelişebilecek stratejik işbirliği modelleri, küresel güçlerin bölge üzerindeki etkisini sınırlandırabilir. Bu nedenle Ortadoğu'da herhangi bir bağımsız güvenlik düzeninin ortaya çıkma ihtimali mevcut hegemonik sistem açısından risk olarak görülmektedir. ABD'nin bölge ülkelerine ve halklarına dayatmak istediği bu güvenlik mimarisinin en temel sorunu meşruiyet meselesidir. Çünkü bölge halklarının rızasını üretmeyen, yalnızca askerî güç dengelerine dayanan düzenler tarih boyunca kalıcı olamamıştır. Ortadoğu'nun yakın tarihi bu tür dayatılmış güvenlik sistemlerinin ne kadar kırılabilir olduğunu defalarca göstermiştir.

Ortadoğu'da Bölgesel Güvenlik ve İşbirliği Sorunu

İsrail merkezli bir güvenlik mimarisi inşa etme girişimi, Ortadoğu'nun siyasi gerçekliğiyle uyumlu olmayan dış merkezli bir düzen tasarımıdır. Böyle bir projenin kalıcı istikrar üretmesi mümkün değildir. Çünkü Ortadoğu'nun güvenliği bölge dışı güçlerin askeri planlarıyla değil, bölge toplumlarının siyasi iradesiyle şekillenebilir. Ortadoğu'nun modern siyasi tarihi bize bölgenin en temel sorunlarından birinin bölgesel özerklik eksikliği olduğunu gösteriyor. Bölge devletleri çoğu zaman kendi aralarındaki rekabetler, ideolojik ayrılıklar ve jeopolitik kırılabilirlikler nedeniyle ortak bir siyasi vizyon geliştirememiştir. Bu durum dış güçlerin bölge üzerindeki etkisini sürekli olarak artırmıştır.

Bölge ülkeleri kendi aralarında sağlıklı bir işbirliği zemini oluşturamazsa Ortadoğu'nun geleceği yine dış aktörlerin stratejik hesapları tarafından belirlenecektir. Bu durum yalnızca diplomatik bir zafiyet değil, bölgeyi dış müdahalelere açık hale getiren yapısal bir kırılabilirliktir. Ortadoğu'da ortaya çıkan birçok kriz, büyük ölçüde bu siyasi parçalanmışlığın küresel güçler tarafından jeopolitik bir fırsata dönüştürülmesiyle derinleşmektedir. Bu nedenle enerji hatlarından göç hareketlerine, güvenlik tehditlerinden ekonomik bağımlılıklara kadar birçok mesele, devletlerin tek başına çözebileceği sorunlar olmaktan çıkmıştır. Bölgesel işbirliği eksikliği yalnızca diplomatik bir mesele değil, siyasi parçalanmışlığı derinleştiren ve dış müdahaleleri kolaylaştıran yapısal bir sorundur. Son yıllarda ortaya çıkan bazı girişimler -örneğin bölgesel ekonomik işbirliği arayışları, enerji koridorları veya güvenlik diyalogu girişimleri- Ortadoğu'da sınırlı da olsa bölgesel özerklik arayışının işaretlerini göstermektedir.

Ancak bu girişimler henüz kurumsal bir güvenlik mimarisine dönüşebilmiş değildir. Bu nedenle Ortadoğu'nun geleceği büyük ölçüde şu soruya bağlıdır: Bölge kendi siyasi aklını üreterek dışarıdan dayatılan güvenlik projelerine alternatif oluşturabilecek midir? Eğer bu mümkün olmazsa Ortadoğu'nun güvenlik mimarisi bölge toplumlarının iradesiyle değil, dış güçlerin stratejik hesaplarıyla şekillenmeye devam edecektir. Bu nedenle Ortadoğu'nun geleceği büyük ölçüde bölge aktörlerinin ortak bir stratejik vizyon geliştirip geliştiremeyeceğine bağlı olacaktır.

İsrail merkezli bir güvenlik mimarisi projesinin Ortadoğu'ya barış getirmesi mümkün değildir. Böyle bir düzen bölgesel istikrar üretmekten çok askerî üstünlük üzerine kurulu asimetrik bir güç yapısı oluşturacaktır. Bölgesel düzenin tek bir askerî gücün merkezinde şekillenmesi, diğer bölgesel aktörlerin stratejik özerkliğini ortadan kaldıran ve güç dengesini bozarak kalıcı gerilimler üreten bir yapı ortaya çıkaracaktır. Bu durum kısa vadede bazı avantajlar üretse de uzun vadede yeni gerilimlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlayacaktır. Ortadoğu, güçlü kimliklerin, dini hassasiyetlerin ve derin toplumsal hafızaların iç içe geçtiği karmaşık bir siyasi coğrafyadır. Bu gerçek göz ardı edildiğinde, askerî üstünlük üzerine kurulan her düzen kısa süre sonra yeni direniş biçimleri ve yeni krizler üretme eğilimi gösterir.

Ortadoğu Kendi Düzenini Kurabilecek mi?

Ortadoğu'nun bugün karşı karşıya olduğu en büyük sorun güvenlik eksikliğinden çok siyasi vizyon eksikliğidir. Bölge ülkeleri ortak bir stratejik perspektif geliştiremedikleri sürece dış güçlerin tasarladığı güvenlik projeleri Ortadoğu'nun kaderini belirlemeye devam edecektir. Oysa bölgenin ihtiyaç duyduğu şey yeni askeri bloklar ya da dış güçlerin tasarladığı güvenlik projeleri değil, bölge aktörlerinin kendi siyasi akıllarını üretebilecekleri yeni bir işbirliği vizyonudur.

Bu siyasi akıl üç temel ilke üzerine kurulabilir. Birincisi, bölgesel egemenlik. Ortadoğu'nun güvenliği bölge dışı güçlerin müdahaleleriyle değil, bölge aktörlerinin ortak sorumluluğu ve siyasi iradesiyle sağlanmalıdır. İkincisi, güvenlik işbirliği. Bölge ülkeleri arasındaki güven eksikliği aşılmadan bölgesel güvenlik mimarisinin kurulması zor. Üçüncüsü ise stratejik denge ilkesidir. Bölgesel düzen tek bir ülkenin hegemonik üstünlüğü üzerine değil, güç dengesi ve karşılıklı bağımlılık üzerine kurulmalıdır. Bu ilkeler doğrultusunda geliştirilecek bir bölgesel işbirliği modeli Ortadoğu'nun kronik krizlerini aşmak için önemli bir fırsat sunabilir. Aksi halde Ortadoğu'nun güvenliği, küresel güçlerin stratejik önceliklerine göre şekillenecektir.

Ortadoğu'nun temel sorunu askeri üstünlük değil, düzen kurma kapasitesidir. Ortak bir stratejik vizyon geliştirilemezse bölgenin kaderi, ABD ve işgalci müttefikleri tarafından belirlenecektir. Ancak bölgesel aktörler kendi güvenlik mimarilerini kurma iradesi gösterebilirlerse Ortadoğu yalnızca krizlerin değil, yeni bir siyasi düzen arayışının da merkezi haline gelebilir.

“Batı Medeniyeti” Gerçekten Ne Anlama Geliyor

YAZAR: FRANCIS FUKUYAMA

Biz tek bir medeniyetin parçasıyız; Batı medeniyetinin. Yüzyıllar süren ortak tarih, Hıristiyanlık inancı, kültür, miras, dil, soy ve ortak medeniyet için atalarımızın birlikte yaptığı fedakârlıklarla şekillenmiş bağlar gibi ulusların paylaşabileceği en derin bağlarla birbirimize bağlıyız.

—ABD Dışişleri Bakanı Marco Rubio, Münih Güvenlik Konferansı’nda, 14 Şubat 2026.

Dışişleri Bakanı Marco Rubio, Şubat ayında Münih Güvenlik Konferansı’ndaki konuşmasının sonunda ayakta alkışlandı; bunun başlıca nedeni yukarıda alıntılanan, ABD ve Avrupa’nın tek bir “Batı Medeniyeti”nin parçası olduğu yönündeki iddiasıydı. Rubio’nun dinleyicileri, bir önceki yıl Başkan Yardımcısı JD Vance’in Avrupa’ya yönelik sergilediği saldırgan ve kaba tavırdan geri adım atmış olmasından ve Donald Trump’ın yükselişinden önceki yıllarda pek çok Amerikan liderinin yaptığı gibi transatlantik ilişkiyi değerlere dayandırıyor görünmesinden kuşkusuz memnun kaldılar.

Peki Rubio’nun sözünü ettiği “Batı Medeniyeti” nedir? Rubio’nun kendisine özgü Batı Medeniyeti versiyonu, muhtemelen çağdaş Avrupalıların çoğunun anladığından ve benim anladığımdan oldukça farklıdır. (Rubio, bana ve “tarihin sonu” tezine de bir gönderme yapmayı ihmal etmedi.)

Amerikalı muhafazakârların önemli bir kesimi için “Batı Medeniyeti”, özellikle Hıristiyan bir medeniyeti ve etkin Hıristiyan inancı etrafında inşa edilmiş bir kültürü ifade eder. Rubio da konuşmasında “Hıristiyan mirası” yerine “Hıristiyan inancı”ndan söz ederek buna gönderme yapıyor. Ortak medeniyetin paylaşılan unsurlarını sıralarken “miras” ve “soy” kelimelerini de kullanması, Vance’in “heritage Americans” (soy zincirini Amerikan İç Savaşı zamanına kadar geri götürebilenleri tanımlamak için kullanılan bir ifade) ifadesini kullanarak kültürümüzün yalnızca paylaşılan bir dine değil, aynı zamanda ortak bir etnisiteye dayandığını ima etmesini çağırıyor.

Batı medeniyetinin “Hıristiyan mirası”na dayandığı konusunda kuşku yoktur. En derin Hıristiyan değerlerinden biri, tüm insanların Tanrı’nın gözünde evrensel eşitliğine inançtır.

Ulusal muhafazakârlar, liberal evrensel insan eşitliği inancıyla alay ediyor ve Rubio da herhangi bir insanın bir soyutlama için değil, belirli bir yaşam tarzı için savaştığını savunuyor.

Ancak Hıristiyanlığın ve Batı kültürünün özünde yer alan önemli bir soyut fikir vardır. Elçi Pavlus Galatians 3:28’de (Yeni Ahit/Galatlara Mektup) şöyle ifade etmiştir: “Ne Yahudi ne de Gentile (Yahudi olmayan), ne köle ne de özgür ne erkek ne de kadın vardır; çünkü hepiniz Mesih İsa’da birsiniz.”

Alexis de Tocqueville'den G.W.F. Hegel'e ve Friedrich Nietzsche'ye kadar birçok önemli düşünür, Hıristiyanlığın modern liberal demokrasiyi doğurduğunu anlamıştır. Bugün insan haklarını savunan pek çok kişi bunu dini terimlerle yapmasa da modern hak anlayışlarının Hıristiyan inançlarından türediği konusunda kuşku yoktur.

Ancak dinle ilişkili olmayan bu geçişi yaparken, Batı medeniyeti kendisini dinle ilişkili olarak kimliklendirecek açık herhangi bir süreçten kendisin uzak tuttu. Bunun nedenleri tarihseldi: Protestan Reformu'nun ardından Avrupalılar, sonraki 150 yıl boyunca Hıristiyan doktrininin farklı yorumları, örneğin transsubstansiyasyon (ayinlerdeki ekmek ve şarabın İsa'nın kanına ve bedenine dönüştüğü inancı) veya çocukluk vaftizi gibi fikirler yüzünden birbirlerini öldürdüler. Orta Çağ'dan beri tek bir yekpare Hıristiyan doktrini yoktur; Protestanlık, Katoliklikten oldukça farklı bir "yaşam tarzı" ortaya çıkarmıştır. Nihai amaçlar konusundaki bu anlaşmazlığın bir sonucu olarak, modern liberalizmin Aydınlanma kurucuları, dini özel inanç alanına itmeyi ve siyaseti, belirli bir dini doktrin tarafından tanımlanan iyi yaşamdan ziyade yaşamın kendisine odaklamayı kabul ettiler. Ayrıca erken dönem doğa bilimciler Katolik Kilisesi ile uzun bir mücadele içindeydi; modern doğa bilimi ve onun mümkün kıldığı ekonomik dünya ancak ampirik araştırmanın dini dogmadan ayrılmasıyla ortaya çıktı. Dolayısıyla Rubio'nun savunduğundan oldukça farklı bir Batı medeniyeti anlayışı vardır; bu anlayış, açıklık, hoşgörü ve yerleşik fikirlere karşı şüphecilik gibi Aydınlanma değerlerini kuşanarak liberalizmin kendisi etrafında şekilleniyor. Bu Batı medeniyeti yorumu, dinin siyasetteki rolünü geri plana itti. Demokratik haklara ilişkin pek çok fikrimizin Hıristiyan kökenlerini tamamen kabul edebiliriz; ancak ortak medeniyetimizi dini terimlerle tanımlamak zorunda değiliz. Nitekim toplumlar yalnızca günümüz kitlesel göç çağında değil, 16. yüzyıldan itibaren de dini inanç bakımından oldukça çeşitlilik göstermiştir. Paylaşılan dinin ötesinde, medeniyetimizi "miras" ya da "soy" üzerinden tanımlama çabası daha da sorunludur. Marco Rubio'ya hatırlatmak istemem ama onun kendi kişisel mirası ve soyu otoriter ve Katolik bir Habsburg İmparatorluğu'na uzanırken, James Monroe ve Thomas Jefferson'unki Avrupa'nın çok daha farklı ve daha liberal Protestan bir bölgesine uzanmaktadır. Geçen ay sivil haklar lideri Jesse Jackson'ın vefatına tanık olduk. Jackson, akıl hocası Martin Luther King'in başlattığı ırksal eşitlik mücadelesini canlı tutmada kritik bir rol oynadı. Ancak bir bakımdan Jesse Jackson pek yardımcı olmadı. 1987'de Stanford Üniversitesi'ne gelmiş ve öğrencilerin "Hey, hey, ho, ho, Western Civ has got to go" (Hey hey, ho ho, Batı medeniyeti gitmeli) sloganları attığı bir yürüyüşe katılmıştı. Bu tür baskıların sonucunda Stanford ve diğer seçkin üniversiteler Batı kültürü çekirdek derslerini kaldırarak yerine tutarsız bir çokkültürlü dersler karması koydu. Bu büyük bir hataydı.

Jackson, görünüşe göre Batı kültürünün bu reddini kabul etmedi, zaten kabul etmemesi de beklenirdi. Kendi hayatı, her iki tanımıyla da tamamen Batı medeniyeti çerçevesinde şekillenmişti. O, Martin Luther King gibi diğer Hıristiyan din adamları tarafından yönetilen bir sivil haklar hareketinde yer alan Hıristiyan bir din adamıydı ve İsa'nın Matta'da belirttiği gibi, "en muhtaç olanlar" için yardım yapılmasına yönelik vaaz veriyordu. Aynı zamanda evrensel insan haklarının savunucusuydu; aldığı bu pozisyon, ülkesinin Bağımsızlık Bildirgesi ve Anayasası tarafından tesis edilen hukuk devleti tarafından korunuyordu.

Bu koruma, Batı'daki öğrenciler kendi kültürlerinin tarihini öğrenmedikçe varlığını sürdüremez. Rubio ya da Vance gibi gerici fikirlere mücadele etmenin tek yolu, Batı medeniyetinin nasıl evrildiğini ve bugün kökleri başlangıçta Hıristiyan inancına dayanan liberal Aydınlanma değerleriyle tanımlandığını doğru biçimde anlamaktır. Yaşam tarzımızı tanımlayan ve bugün uğruna mücadele etmeye ve gerekirse ölmeye hazır olmamız gereken işte bu "soyut fikirler"dir.

DİPNOTLAR:

***Francis Fukuyama**, Stanford Üniversitesi'nde Olivier Nomellini Kıdemli Araştırmacıdır. Son kitabı *Liberalism and Its Discontents*'tir. Ayrıca *American Purpose*'tan *Persuasion*'a taşınan "Frankly Fukuyama" köşesinin yazarıdır.

Tercüme: Ali Karakuş

Kaynak: <https://www.persuasion.community/p/dont-define-western-civilization>

Medeniyetler Arası Savaşı Meşrulaştırmak: Rubio Doktrini ve Huntington'ın Hayaleti

YAZAR: RICHARD RUBENSTEIN

Marco Rubio'nun bu yıl 14 Şubat'ta Münih Güvenlik Konferansı'na yaptığı konuşma, sağ kanatta büyük övgüyle, sol kanatta hafif eleştirilerle ve Avrupa başkentlerinin çoğunda rahatlatma iç çekişleriyle karşılandı. Pek çok diplomat ve yorumcu, ABD Dışişleri Bakanı'nın Donald Trump'ın Atlantik İttifakı'nı soğuk bir biçimde değersizleştiren ve çoğu Avrupalı lidere yönelik görünür küçümsemesini yansıtan söylemini yinelemesinden korkuyordu. Ancak Trump'a özgü bazı karakteristik ezgileri tekrar etmiş olsa da, Rubio'nun tonu sıcaktı ve baskın teması medeniyetsel birlik ve gururdu.

“Biz tek bir medeniyetin parçasıyız, Batı medeniyetinin,” diye ilan etti. “Ulusların paylaşabileceği en derin bağlarla birbirimize bağlıyız; yüzyılların ortak tarihi, Hristiyan inancı, kültürü, mirası, dili, soy bağı ve ortak medeniyet için atalarımızın birlikte yaptıkları fedakârlıklarla dövülmüş bağlarla — mirasçısı olduğumuz o ortak medeniyet için.”

Konuşma Münih'te ayakta alkışlandığında, bunun küresel politikada yeni ve tehlikeli bir dönemeç anlamına gelen gerçek öneminin fark edilmediği açıktı. Felsefi açıdan Rubio'nun konuşması, 1990'larda Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması adlı kitabı yazan Harvard profesörü Samuel P. Huntington'ın fikirlerinin zaferini temsil etmektedir. Huntington, bundan böyle küresel çatışmaların milliyet, toplumsal sınıf ya da siyasal ideoloji farklılıklarına değil, rekabet hâlindeki “medeniyetler” tarafından somutlaştırılan ve ifade edilen kültürel farklılıklara dayanacağını ilan etmişti.

Medeniyetleri, ortak kültürel ve dinsel değerlerle birleşmiş büyük çok uluslu birimler olarak tanımlıyordu — örneğin “Batı”, “İslam”, “Sırp-Ortodoks”, “Hindu” ve “Sinik” ya da “Çin” medeniyetleri. Muhtemelen taktik nedenlerle, Batı medeniyetini “Hristiyan” olarak adlandırmamıştı — ancak Marco Rubio böyle bir çekinceyle sınırlı değildir.

Huntington'ın vizyonu barışçıl değildi. Değerleri ve çıkarları çoğu zaman bağdaşmaz olduğu için, bu medeniyetlerin kaçınılmaz olarak şiddetli çatışmalara gireceğini söylemişti. En önemli mücadelenin, fazla bir açıklama yapmaksızın ileri sürdüğü üzere, “Batı'ya karşı geri kalanlar” arasında cereyan edeceğini belirtmişti. Durum böyleyse, Batılıların medeniyetsel düşmanlarına karşı — özellikle de korkulan “Sino-İslami” eksene karşı — askerî ve psikolojik olarak savaşa hazırlanmaları akıllıca olacaktır.

Huntington bu görüşlerini ilk kez 1993 yılında Foreign Affairs dergisi için yazdığı makalede dile getirdi. Birkaç ay sonra, Jarle Crocker ile birlikte Foreign Policy dergisinde yayımlanan “Challenging Huntington” başlıklı bir yanıt kaleme aldık ve teoriyi üç temel noktada eleştirdik:

Birincisi, Huntington'ın “medeniyetleri” birlikten uzaktı. Örneğin İslam, Sünni ve Şii fraksiyonlar arasında ve etnik hatlar boyunca şiddetli biçimde bölünmüştü; benzer iç çatışmalar başka yerlerde de hızla gelişmekteydi. İkincisi, medeniyetlerden tutarlı siyasal birimler olarak söz etmenin anlamlı olduğu ölçüde bile, onların savaşmaya mahkûm oldukları sonucuna varmak gerekmezdi.

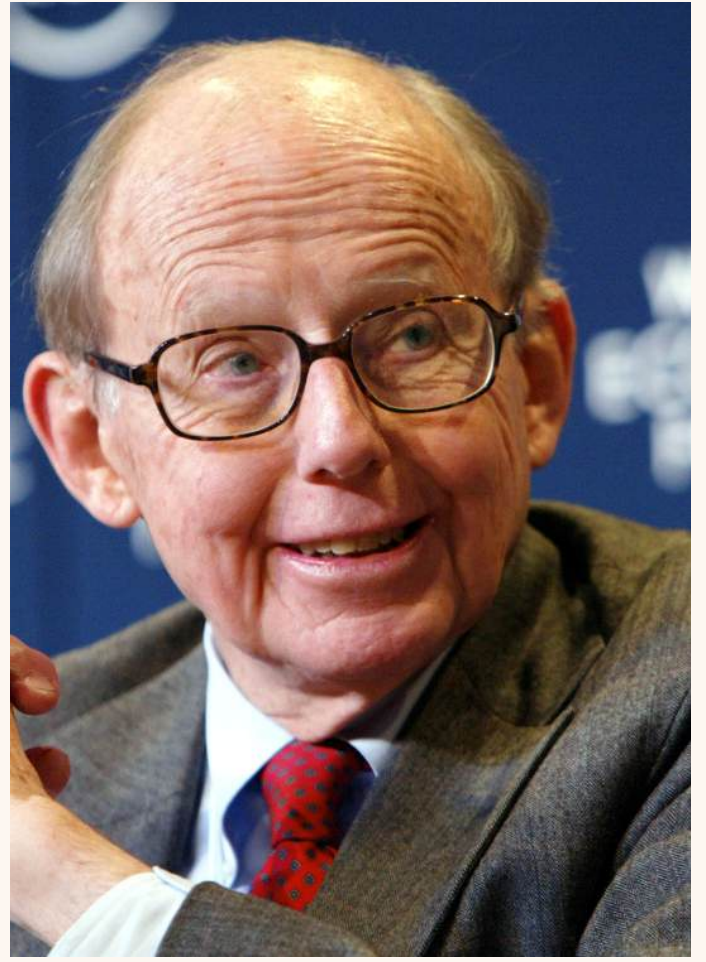
Huntington, ulus-devletler arasındaki şiddetli çatışmanın insan doğası gereği kaçınılmaz olduğunu öğreten muhafazakâr bir “Realist”ti. Bu karamsarlığı yalnızca medeniyetler alanına aktarmıştı. Üçüncüsü ve en önemlisi, “Batı’ya karşı geri kalanlar” öngörüsü gerçekte kültürel farklılıklara dayanmıyor, Huntington’ın görmezden gelmeyi tercih ettiği bir gerçekliği yansıtıyordu: ABD öncülüğündeki imparatorluk inşası gerçeğini. Gelecekteki şiddet, Batılıların özgürlüksever Hristiyanlar olması nedeniyle değil, Amerika’nın Avrupa’nın yerini alarak dünyanın başlıca sermaye, neo-sömürgeci baskı ve emperyalist savaş üretimi ihracatçısı hâline gelmiş olması nedeniyle muhtemeldi.

Huntington’ın hayaleti tarafından yazılmış gibi görünen Marco Rubio’nun konuşması, bu kuşku ortadan kaldırmayı amaçlıyordu. Gerçek amacı, Başkan George H. W. Bush’un 1990 yılında Saddam Hüseyin’in Kuveyt’teki ordusuna karşı ABD güçlerini harekete geçirdikten sonra söylediği sözler hatırlandığında anlaşılabilir: “Tanrı’ya şükür, Vietnam Sendromu’nu bir kez ve sonsuza dek yendik!” Trump ve Rubio’nun “bir kez ve sonsuza dek yenmek” istedikleri zihniyet, Anti-Emperyalist Sendrom’dur: ABD ve Avrupa Solu’nda birçok kişiyle ve Sağ’daki bazı kesimlerle paylaşılan; kendi uluslarının ekonomik ve siyasal liderlerinin dünya tarihindeki en baskıcı ve en şiddetli toprak işgallerinden bazılarından sorumlu olduğu bilinci.

Ama hayır, diyor Rubio. Geçmişteki zulümleri tanımak yerine, Batı tarihsel askerî ve kültürel başarılarıyla sınırsız gurur duymalıdır:

Ordular bir halk için savaşır. Ordular bir ulus için savaşır. Ordular bir yaşam tarzı için savaşır. Ve bizim savunduğumuz da budur. Tarihiyle gurur duymak için her türlü nedene sahip, geleceğine güvenen ve her zaman kendi ekonomik ve siyasal kaderinin efendisi olmayı amaçlayan büyük bir medeniyet. Dünyayı değiştiren özgürlük tohumlarını eken fikirler burada, Avrupa’da doğdu. Hukukun üstünlüğünü, üniversiteleri ve bilimsel devrimi dünyaya veren dünya burada, Avrupa’da ortaya çıktı.

Buna, gurur ve sorumluluk gibi karmaşık meselelere yönelik ya/ya da yaklaşımı denebilir. Rubio, bir kültürün hayırhah özelliklerini takdir etmenin, aynı zamanda onun yanlışlarını tanıyıp eleştirmeye ve bunlardan ötürü pişmanlık duymaya engel olmadığını farkında görünmemektedir. Hayır — ya geleneklerinizi koşulsuz seveceksiniz ya da kültürel hain sayılacaksınız! Bu basit fikirli tezahüratçılık, diğer kusurlarının yanı sıra, ırksal, dinsel ya da kültürel üstünlük doktrinini güçlendirmek üzere tasarlanmış mitolojikleştirilmiş bir tarih üretir. “Hukukun üstünlüğünü, üniversiteleri ve bilimsel devrimi dünyaya veren dünya burada, Avrupa’da ortaya çıktı.” Hayır. Üzgünüm Marco, öyle olmadı. Avrupa, kökenleri antik dünyaya uzanan ve Orta Çağ’ın parlak Müslüman medeniyeti tarafından yüksek bir düzeye taşınan hukuk, eğitim ve bilim fikirlerini geliştirdi. Elbette Avrupa insanlığın iyileştirilmesine önemli

katkıları bulundu. Ve önceki imparatorluklarda olduğu gibi, başarılarına korkunç suçlar eşlik etti. Bu karmaşıklığı inkâr etmek gelecekteki suçların zeminini hazırlar — fakat Rubio’nun konuşmasının tam da başarmayı amaçladığı budur. II. Dünya Savaşı’ndan sonra, bize söylediğine göre, bazı muhalifler “büyük Batı imparatorluklarının, tanrısız komünist devrimler ve önümüzdeki yıllarda haritanın geniş alanlarını kırmızı çekiç ve orakla kaplayacak anti-sömürgeci ayaklanmalar tarafından hızlandırılan ölümcül bir gerileme sürecine girdiğini” savunmuştu. “O arka plan karşısında, o zaman da şimdi olduğu gibi, birçok kişi Batı’nın egemenlik çağının sona erdiğine ve geleceğimizin geçmişimizin silik ve zayıf bir yankısı olmaya mahkûm olduğuna inanmaya başladı... Ama birlikte, seleflerimiz gerilemenin bir tercih olduğunu ve onların yapmayı reddettiği bir tercih olduğunu fark ettiler.”

Dikkate değer! Rubio, savaş sonrası anti-sömürgeci devrimleri bir Komünist komplonun parçası olarak nitelendiriyor ve “Batı’nın egemenlik çağının” sona ermesinden açıkça üzüntü duyuyor. Dulles kardeşler bile imparatorluk sevgilerini bu kadar açık ifade etmemişti! Fakat elbette, Batı medeniyeti üstünse egemen olmalıdır. Ve bu egemenliği dayatmak için askerî güç gerekli olacaktır — 1950’den bu yana tahminen 10 milyon Batı-dışı insanın ölümüne yol açan emperyalist savaşlarda olduğu gibi. Rubio’nun şovenizmi yalnızca moral yükseltmeye yönelik bir alıştırma değildir. Amacı, Atlantik İttifakı’nı (elbette ABD’nin egemenliğinde) savaş düzenine sokmak için Avrupa’yı hızla yeniden silahlanmaya teşvik etmektir.

Bu durum Amerikan liderleri için neden bu kadar önemli olsun? — Doğu Avrupa'yı boyunduruk altına alma yönünde bir Rus planı olduğu şeklindeki saçma mite inanılmadıkça — Avrupa ya da ABD güvenliğine yönelik ciddi bir tehdit nerede? Korkarım ki cevap, Huntington'ın Hayaleti'nin süregiden varlığı ve etkisinde yatıyor.

Eğer medeniyetlerin yeni çatışma birimleri olduğu ve şiddete sürüklenmeye mahkûm buldukları öncülünü kabul eder, ayrıca Batı emperyalizminin şiddet üreten bir makine — isyanın ve devletler arası savaşın sürekli bir kışkırtıcısı — olduğunu reddederseniz, ufukta çok sayıda “medeniyetsel” tehdit görmek kolaylaşır.

Huntington'ın Hayaleti, “Sırp-Ortodoks” Rusya'yı potansiyel bir düşman ilan ediyor ve Putin hayranı olduğu iddia edilen Trump'ın bu yargıya katılıp katılmadığı merak konusu. Avrupa'yı yeniden silahlandırma tutkusu ve Grönland'ı edinmeye yönelik yeni ilgisi, Rusya'yı yerinde tutmayı amaçlayan manevralardır.

Çin elbette en çetin medeniyetsel Öteki'dir — ve ABD'nin Latin Amerika'yı boyunduruk altına alma yönündeki mevcut kampanyası, Batı Yarımküre'yi “Sinik” çıkarlar açısından NATO Avrupa'sının Rus etkisine karşı olduğu kadar elverişsiz hâle getirmeyi hedeflemektedir.

Bu arada ABD, İslam dünyasında klasik bir emperyalist rol oynamakta; İsrail ile muhafazakâr Sünni devletler

arasında bir ittifak kurarak bölge genelinde isyanları bastırmaları için Amerikan vekilleri olarak hareket etmelerine imkân vermekte ve Huntington'ın çok korktuğu “Sino-İslami” ittifaka son vermeyi amaçlamaktadır. Bu strateji şu anda Trump ve Rubio'nun himayesinde şekillenmektedir; ancak Libya'daki Kaddafi rejiminin yıkımına ve bu petrol zengini ülkenin parçalanmasına NATO'yu davet ettiklerinde öncülüğünü Obama ve Hillary Clinton yapmıştı. Mario Rubio'nun Münih'teki konuşması bir, iki, pek çok Libya'nın habercisidir. Roma İmparatoru Diocletianus'un Roma İmparatorluğu'nu canlandırma planına ilişkin bir konuşmasına ya da Nazi dışişleri bakanı Von Ribbentrop'un Doğu Avrupa'yı “medenileştirme” planlarına dair sözlerine gösterilecek dikkatle incelenmelidir. Rubio, etno-kültürel birlik ve üstünlük temalarını işler. Avrupalılara geçmiş sömürge maceraları nedeniyle duyabilecekleri suçluluk duygusundan kurtuluş sunar ve onları, canlandırılmış bir Batı emperyalizminin ganimetlerinden pay alma karşılığında Atlantik İttifakı içinde ikincil bir rolü kabul etmeye davet eder.

Rubio'nun konuşması habis bir sanat eseridir. Bunu düşünün — ve Münih'te ayağa kalkıp alkışlayan topluluğu. Sonra da Huntington'ın Hayaleti'ni nihayet ve kalıcı biçimde istirahate göndermek için ne gerektiğini düşünün.

Ekonomik Dayanıklılık Savaşı

DOÇ. DR. NECMETTİN ACAR

www.kritikbakis.com

İsrail ve ABD'nin İran'a yönelik saldırıları bir haftayı geride bıraktı. ABD ve İsrail'in askeri endüstriyel kapasitesi ile kendi askeri endüstriyel kapasitesi arasında büyük bir uçurumun farkında olan İran, çatışmayı simetrik bir güç mücadelesi olarak değil, asimetrik bir yıpratma savaşı olarak sürdürmeye çalışıyor. Şu an herkesin aklında ortak bir soru var: Bu savaş ne zaman bitecek? Bu soruya verilebilecek en gerçekçi yanıt; taraflardan biri için savaşın ekonomik maliyeti artık katlanılamaz bir eşiği aştığında, savaş o zaman bitecektir.

Zira bugün Ortadoğu'daki çatışma, askerî stratejinin çok ötesinde, küresel dengeleri sarsan devasa bir ekonomik satranç tahtasına dönüşmüş durumda. Savaşların galibini artık yalnızca askeri endüstriyel kapasitesinin üstünlüğü değil, tarafların bu çatışmanın maliyetini ne kadar süre taşıyabileceği, başka bir deyişle "ekonomik dayanıklılık" belirliyor. Mühimmat stoklarından enerji arzına, petrodolar akışından küresel enflasyon dinamiklerine kadar her unsur, savaşın gidişatını şekillendiren görünmez birer zamanlayıcı işlevi görüyor. İran, bu gerçeğin farkında olarak simetrik bir askerî yanıt vermek yerine rakiplerini çok katmanlı bir maliyet tuzağına çekmeyi hedefleyen bir yıpratma doktrini izliyor. Tahran'ın düşük maliyetli drone ve füzeleri ABD'nin değerli mühimmat stoklarını eritirken, Hürmüz Boğazı üzerindeki baskı Körfez'in petrodolar fonlarını ve Batı'nın enerji güvenliğini doğrudan tehdit ediyor. Küresel enerji fiyatlarındaki her sıçrama ise bir yandan Rusya'ya jeopolitik nefes alanı kazandırırken öte yandan Batı başkentlerinde toplumsal huzursuzluğu ve siyasi baskıyı derinleştiriyor. Bu durum yalın bir gerçeği bize

tekrar hatırlatıyor; askerî strateji ancak ekonomik gücün izin verdiği ölçüde hayat bulur. Ekonomik dayanıklılık sınırı aşıldığında ise sadece savaşın yönü değil, anlamı da değişir.

Savaşın Görünmez Belirleyicisi Olarak Ekonomik Dayanıklılık

ABD ve İsrail'in İran'a yönelik saldırıları bağlamında savaşların nasıl ve ne zaman sonuçlandığını değerlendirirken, "askerî üstünlüğün" tek başına belirleyici olmadığını; en az onun kadar, hatta çoğu zaman daha fazla, "ekonomik dayanıklılığın" çatışmanın süresini ve sonucunu şekillendirdiğini dikkate almak gerekir. Modern savaşlar, yalnızca cephede sağlanan taktik kazanımlarla değil, bu kazanımların ne ölçüde finanse edilebildiğiyle yürütülür. Savunma harcamalarındaki artış ilk bakışta en görünür maliyet olsa da, savaş ekonomisinin etkileri bunun çok ötesine uzanır. Enerji tedarik zincirlerindeki kırılmalık, sigorta primlerindeki yükseliş, ticari taşımacılıkta artan navlun maliyetleri, dış finansmana erişimin zorlaşması, yaptırımların dolaylı baskıları, müttefikler üzerinde oluşan siyasi ve ekonomik yük ile piyasalardaki belirsizlik, devletlerin ekonomik direncini doğrudan sınavan faktörlerdir.

Bu nedenle ekonomik maliyet, savaşın gidişatını belirleyen görünmez fakat son derece etkili bir zamanlayıcı işlevi görür. Ekonomik kapasite zorlandıkça taraflar stratejik hedeflerini yeniden tanımlamaya, müzakere seçeneklerini değerlendirmeye veya çatışmayı daha kontrollü bir çerçevede sürdürmeye yönelir. Uzun vadede askerî stratejinin sürdürülebilirliği, tamamen ekonomik dayanıklılığın sınırlarıyla belirlenir.

Ekonomi bu sınırın ötesine geçtiğinde ise hem politik hem de askerî yaklaşım kaçınılmaz biçimde değişir.

Sonuç olarak ekonomik maliyet, savaşın bitişini tek başına belirlemese bile, tarafların hedeflerini gözden geçirmeye, tırmanmayı sınırlamaya ya da diplomatik kanalları zorlamaya iten görünmez bir geri sayım mekanizmasıdır. Askerî strateji, ekonomik gücün izin verdiği ölçüde hayat bulur. Ekonomik dayanıklılık zayıfladığında ise sadece savaşın yönü değil, savaşın anlamı da değişir.

İran'ın Maliyeti Artırma Stratejisi

İran'ın ABD ve İsrail'e karşı doğrudan askerî güc dengesine dayanmak yerine savaşın maliyetini artırmaya odaklanan stratejisi, dört temel başlık altında incelenebilir. Bu yaklaşım, Tahran'ın sınırlı kaynaklarını maksimum stratejik etkiyle kullanmasına imkân verirken, ABD ve İsrail'in uzun vadeli savaş kapasitesini ekonomik, lojistik ve jeopolitik açılardan zorlamayı hedefler. Her bir unsur, görünürde taktik bir hamle gibi görünse de, bütün olarak değerlendirildiğinde İran'ın rakiplerini küresel ölçekte baskılayan kapsamlı bir maliyet-enflasyon mekanizması oluşturduğu görülmektedir.

İlk olarak; asimetrik mühimmat maliyeti ve ABD'nin stratejik stok sorununa odaklanmak gerekiyor. İran'ın en etkin araçlarından biri, düşük maliyetli mühimmat ve insansız sistemler kullanarak ABD ve İsrail'i çok daha pahalı savunma sistemlerini tüketmeye zorlamasıdır. Basit dronelardan kısa menzilli füzeye uzanan bu mühimmat portföyü, maliyet açısından büyük bir asimetri yaratıyor. ABD ve İsrail, İran'ın bu nispeten ucuz sistemlerini bertaraf etmek için Patriot, Arrow, Iron Dome ve diğer yüksek maliyetli savunma sistemlerini devreye sokmak zorunda kalıyor. Geniş coğrafyalarda sürdürülen operasyonlar, özellikle ABD'nin hassas güdümlü mühimmat stoklarını hızla tüketirken, bu stokların yenilenmesi ise hem zaman hem de kritik hammadde ihtiyacını artırıyor.

Daha da önemlisi, modern savunma sanayiinin kalbi olan nadir toprak elementlerinin büyük bölümü Çin tarafından kontrol edilmesidir. ABD, Çin'le stratejik rekabet içindeyken Ortadoğu'da mühimmat stoklarını eritmesi, uzun vadede Pasifik'teki caydırıcılığını zayıflatacaktır. Çin ile olası bir Tayvan krizinde ihtiyaç duyulacak kritik mühimmatın önemli bir kısmının Ortadoğu'daki çatışmalarda tükeniyor olması, ABD açısından doğrudan bir stratejik güvenlik açığı doğuracaktır. Bu durum, Washington'ın küresel askeri rezervlerini aşındırırken, aynı zamanda Çin ve Rusya gibi rakipleri için hem askerî hem de diplomatik alanda geniş bir fırsat penceresi aralamaktadır. Rand Corporation gibi önde gelen analiz kuruluşlarının da vurguladığı gibi ABD'nin çift cepheli bir çatışmayı kaldıracak stok kapasitesi bulunmamaktadır. Dolayısıyla İran'ın ucuz mühimmat stratejisi, yalnızca bölgesel bir maliyet değil, ABD'nin küresel güç projeksiyonunu zayıflatan yapısal bir tehdittir.

İran'ın maliyet artırma stratejisinin ikinci ayağı,

Hürmüz Boğazı üzerinden Körfez ekonomilerini baskılamaktır. Dünya petrol ticaretinin yaklaşık üçte biri bu boğazdan geçmektedir. İran'ın boğazı kapatması ya da gemi trafiğini uzun süre aksatması, Suudi Arabistan, BAE, Katar ve Kuveyt gibi enerji ihracatına bağımlı rejimler için ağır bir ekonomi-politik maliyet yaratacaktır. Petrol akışındaki her kesinti, bu ülkelerin bütçe dengelerini bozacak, sosyal harcama kapasitesini daraltacak ve iç siyasette meşruiyet krizine yol açacaktır. Dahası, Körfez'in devasa petrodolar fonları, Batı finans piyasalarının likiditesini besleyen en kritik kaynaklardan biridir. Bu gelirlerde yaşanacak her düşüş, yalnızca Körfez bütçelerini değil, ABD ve Avrupa finans sistemlerini de doğrudan etkileme potansiyeline sahiptir. Trump yönetiminin geçtiğimiz yıl duyurduğu 3.2 trilyon dolarlık yatırım anlaşmasının önemli ölçüde Körfez sermayesiyle finanse edilmesi beklenirken, Hürmüz'de yaşanacak kalıcı bir deniz ticareti aksaması bu vaatleri fiilen imkânsız hale getirebilir.

Son günlerde Körfez ülkelerinin büyük şirketleri, çatışmanın enerji fiyatları, sigorta maliyetleri ve bölgesel risk primi üzerindeki olumsuz etkilerinden dolayı hem ABD'ye hem diğer muhataplarına yönelik hoşnutsuzluklarını açıkça dile getirmeye başladı. Yerli-yabancı yatırımcıların artan tedirginliği, Körfez borsalarında dalgalanmaları tetiklerken, bölgedeki uzun vadeli yatırım planlarının revize edilmesine yol açacaktır.

Bu ekonomik rahatsızlığın büyümesi, ABD ve İsrail üzerinde çift yönlü bir baskı mekanizmasına yol açacaktır: Bir yandan Körfez rejimlerinin siyasi desteğinin zayıflaması, diğer yandan küresel sermayenin risk algısındaki bozulma Washington ve Tel Aviv'i stratejilerini yeniden düşünmeye zorlayabilir. Kısacası, Körfez ekonomilerinin ve yatırımcılarının duyduğu rahatsızlık, savaşı sadece bir askerî hesap değil, giderek daralan bir ekonomik sabır sınırı haline getirmektedir.

İran'ın maliyet artırma stratejisinin üçüncü ayağı enerji arzının daralmasının yol açacağı yeni sonuçlardır. İran kaynaklı bir kriz nedeniyle petrol ve LNG arzının kısıtlanması küresel enerji fiyatlarını hızla yükseltirken, aynı zamanda Rusya üzerindeki yaptırımların gevşetilmesi yönünde güçlü bir baskı üretecektir. Hâlihazırda Ukrayna savaşının ardından Avrupa için ciddi bir güvenlik tehdidi oluşturan Rusya, artan enerji gelirleriyle ekonomik ve askerî kapasitesini yeniden güçlendirebilir. Avrupa ve Asya-Pasifik ülkeleri, Körfez'den gelen arzın aksamaması durumunda zorunlu olarak Rus pazarına yönelmek zorunda kalabilir.

Bu yönelme, Moskova'ya hem ekonomik kaynak sağlayacak hem de diplomatik manevra alanı kazandıracaktır. Avrupa güvenliğini tehdit eden Rusya'nın güçlenmesi, ABD'nin stratejik odaklanmasını bölerek Washington'ın hem İran hem Rusya hattında aynı anda baskı altında kalmasına yol açacaktır. İran böylece dolaylı bir hamleyle ABD'nin küresel stratejik planlamasını zayıflatmaktadır.

İran'ın maliyet artırma stratejisinin dördüncü ayağı artan enerji fiyatlarının küresel ölçekte yol açacağı sosyoekonomik etkilerdir.

İran'a yönelik saldırıların tetikleyebileceği enerji arz kesintileri, Avrupa başta olmak üzere büyük ekonomilerin enerji faturalarını dramatik biçimde artıracaktır. Bu artış yüksek enflasyon, üretim maliyetlerinde yükseliş, büyümede yavaşlama ve işsizlik riskinin artması gibi zincirleme etkiler doğuracaktır. Toplumsal düzeyde yaşam maliyetinin artması siyasi kutuplaşmayı ve hükümetlere yönelik memnuniyetsizliği derinleştirecek, bu da başta ABD olmak üzere Batı kamuoyunda İran operasyonlarına verilen desteği azaltacaktır. Devlet düzeyinde artan enerji sübvansiyonları bütçe dengelerini bozacak, mali sürdürülebilirliği zayıflatacak ve hükümetlerin dış politikada daha temkinli davranmasına yol açacaktır. Avrupa ve Asya-Pasifik'teki müttefiklerin isteksizliği ise ABD ve İsrail'in İran operasyonlarını hem diplomatik hem ekonomik açıdan daha maliyetli hale getirecektir. İran ile ABD-İsrail arasındaki mevcut çatışma, klasik askerî hesaplamaların ötesine geçerek ekonomik dayanıklılığın belirleyici olduğu yeni bir savaş dinamiğini gözler önüne seriyor. Cephede atılan her adım, enerji piyasasında, küresel tedarik zincirlerinde, finansal akışlarda ve iç siyasi dengelerde yankı buluyor. İran'ın maliyet artırma stratejisi, yalnızca taktiksel değil; ekonomik, diplomatik ve psikolojik boyutlarıyla çok katmanlı bir baskı mekanizması üretirken, ABD ve İsrail'in uzun vadeli savaş kapasitesini aşındırıyor. Bu nedenle çatışmanın geleceğini anlamak için silah sistemlerinin menziline çok ekonomilerin dayanıklılık eşiğine bakmak gerekiyor. Savaşın ne zaman biteceğine dair en gerçekçi belirleyici, taraflardan biri için maliyetin artık taşınmaz hale gelmesi olacak.

Savaşın Hikâyesini Kim Yazıyor?

DOÇ. DR. MEHMET RAKİPOĞLU

www.kritikbakis.com

Batı Medyasının İran'ı Tehdit, ABD ve İsrail'i Mağdur Gösterme Çabası

Ocak ayından beri tartışılan ve Türkiye'nin müdahil olması ile ertelenen Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) İran'a saldırıları Şubat ayının son günlerinde başladı. Netanyahu'nun yıllardır arzu ettiği biçimde ABD Başkanı Donald Trump, İran'daki siyasi, askeri ve dini liderliğin tamamını ortadan kaldırdı ve gerilim artık savaşa dönüştü. Bilindiği üzere Ortadoğu'daki çatışmalar yalnızca askeri cephelerde değil, aynı zamanda anlatı ve algı alanında da yürütülür. Son yıllarda Gazze savaşında yoğun biçimde tartışılan bu durum, ABD ve İsrail'in İran'a yönelik saldırılarının ardından Batı mediasında ortaya çıkan haber dilinde de açık şekilde görülebilmektedir. İngiltere ve Amerika'daki önde gelen medya kuruluşlarının haberlerine bakıldığında, çatışmanın nasıl anlatıldığına dair belirli bir çerçeveleme (framing) düzeni dikkat çekmektedir.

Çerçeveleme teorisine göre medya, olayları yalnızca aktaran bir araç değildir; aynı zamanda olayın nasıl anlaşılacağını belirleyen anlam çerçevelerini üretir. Haber başlıklarında kullanılan kelimeler, hangi aktörlerin konuşmasına yer verildiği ve olayların hangi bağlam içinde anlatıldığı, okuyucunun zihninde belirli bir hikâye oluşturur. İran krizi söz konusu olduğunda Batı mediasında çoğu zaman ortaya çıkan anlatı şu şekilde kurulmaktadır: İsrail ve ABD güvenlik tehdidiyle karşı karşıya olan aktörlerdir; İran ise bölgesel

istikrarsızlığın kaynağıdır. Böylece saldırının faili ile güvenlik tehdidi arasındaki ilişki tersine çevrilir. Batı ve özellikle İngiliz basınındaki başlıklar ve haber çerçeveleri incelendiğinde bu anlatının üç temel mekanizma üzerinden üretildiği görülmektedir. İlk olarak ABD ve İsrail ortaklığında gerçekleşen tamamen hukuksuzluğa dayalı saldırıların meşru güvenlik operasyonları olarak sunulması. İkincisi mağdur ve saldırılan taraf olmasına rağmen İran'ın tehdit aktörü olarak konumlandırılması. Üçüncüsü ise İran'ın uluslararası hukuktan doğan misilleme hakkını kullanması ile birlikte İsrail'in mağdur olarak resmedilmesi.

İsrail ve ABD Saldırıları Nasıl Sunuldu?

Batı mediasında dikkat çeken ilk unsur, İsrail ve ABD'nin İran'a yönelik askeri hamlelerinin çoğu zaman saldırı değil güvenlik operasyonu olarak sunulmasıdır. Özellikle İngiltere'deki ana akım gazetelerde kullanılan dil bu çerçeveyi açık biçimde yansıtmaktadır. Örneğin The Times ve Financial Times, İsrail'in İran'daki hedeflere yönelik operasyonlarını çoğu zaman "precision strikes" veya "targeted operation" gibi ifadelerle aktarmıştır. Bu tür kavramlar, askeri müdahaleyi geniş ölçekli bir saldırıdan ziyade teknik ve kontrollü bir operasyon olarak göstermektedir. Benzer şekilde BBC haberlerinde de İsrail'in askeri eylemleri sıklıkla "targeting Iranian facilities" veya "strikes against military infrastructure" şeklinde ifade edilmiştir.

Saldırıları güvenlik operasyonu çerçevesi ile sunan bu dil tercihi, saldırıların politik ve hukuki niteliğini görünmez hale getirir. Bir devletin başka bir devletin topraklarını bombalaması normalde uluslararası hukuk açısından son derece tartışmalı bir eylemken, haber dilinde bu durum çoğu zaman “önleyici güvenlik hamlesi” şeklinde çerçevlenir.

Muhafazakâr çizgideki The Telegraph ise bu çerçeveyi daha da ileri götürerek İsrail’in saldırılarını İran’ın nükleer kapasitesine karşı “zorunlu bir müdahale” olarak sunmuştur. Gazetede yayımlanan yorumlarda İsrail’in eylemleri çoğu zaman “existential threat” yani varoluşsal tehdit söylemi üzerinden açıklanmıştır. Böylece saldırı, agresif bir askeri hamle olmaktan çıkarılarak hayatta kalma mücadelesi olarak anlatılır.

Bu anlatı yapısında dikkat çekici olan nokta, haberlerin büyük kısmında “İsrail neden saldırdı?” sorusunun yerini “İsrail neden saldırmak zorunda kaldı?” sorusunun almasıdır. Böylece olayın başlangıç noktası çoğu zaman İran’ın politikaları veya nükleer programı olarak gösterilir. Bu da saldırıyı başlatan aktörün kim olduğu sorusunu ikinci plana iter.

İran Nasıl Resmediliyor?

Batı mediasındaki ikinci önemli çerçeve, İran’ın sürekli olarak tehdit ve istikrarsızlık kaynağı olarak konumlandırılmasıdır. Bu durum özellikle haber metinlerinde kullanılan kavramlarda açık biçimde görülür. Örneğin birçok haberde İran hükümetinden bahsedilirken “Iranian regime” ifadesi kullanılmaktadır. Bu kavram teknik olarak doğru olsa da Batı siyasi söyleminde güçlü bir normatif anlam taşır ve genellikle otoriter, saldırgan ve güvenilmez aktör imajını çağırır. Benzer şekilde İran’ın askeri faaliyetleri çoğu zaman “aggressive posture”, “regional proxies” veya “missile threat” gibi ifadelerle anlatılmaktadır. Bu söylem özellikle The Guardian, BBC ve Reuters gibi kuruluşlarda bile zaman zaman görülmektedir. Bu gazeteler İsrail’i eleştiren haberlere yer verse de genel anlatı içinde İran çoğu zaman bölgesel krizlerin kaynağı olarak sunulmaktadır. Bu çerçeveleme tek başına sorunlu görünmeyebilir; ancak olayların bağlamıyla birlikte düşünüldüğünde önemli bir etki yaratır. Çünkü İran sürekli tehdit olarak anlatıldığında, İsrail’in saldırıları tepki değil önleyici savunma gibi görünmeye başlar.

Dolayısıyla İran, pejoratif anlamlar yüklenilerek tehdit aktörü şeklinde çerçevlenmiş, ABD ve İsrail’in saldırganlığı görünmez kılınmıştır. Bu durum framing teorisinin klasik bir örneğini oluşturur. Medya doğrudan “İsrail haklıdır” demese bile, olayları İran tehdidi merkezli bir hikâye içinde anlatmak okuyucunun zihninde belirli bir sonuç üretir. Buna göre Batı’daki temel anlatı İran nükleer programı ve bölgesel politikalarıyla tehdit oluşturduğu üzerine inşa edilirken İsrail ise bu tehdidi kontrol altına almaya çalışan bir aktördür.

Bu hikâyede saldırının hukuki veya insani sonuçları çoğu zaman ikincil bir mesele haline gelir.

Misilleme Anlatısı: İsrail Nasıl Mağdur Konumuna Yerleştiriliyor?

Batı mediasındaki üçüncü önemli çerçeve ise misilleme saldırılarının aktarılma biçiminde ortaya çıkar. İran’ın İsrail’e yönelik askeri tepkileri çoğu zaman dramatik ve kriz odaklı bir dil kullanılarak haberleştirilir. Örneğin birçok gazetede İran’ın saldırıları “missile barrage”, “rocket attack” veya “massive strike” gibi ifadelerle anlatılmıştır. Bu tür kelimeler okuyucuya yoğun bir tehdit algısı sunar.

Aynı haberlerde İsrail şehirlerinde sirenlerin çalması, sivillerin sığınaklara gitmesi veya hava savunma sistemlerinin çalışması gibi görüntüler geniş yer bulur. Bu haber yapısı, İsrail’i doğrudan tehdit altındaki bir toplum olarak gösterir. Özellikle BBC, Sky News ve The Guardian gibi kuruluşların canlı yayınlarında İsrail şehirlerinden yapılan bağlantılar, bu dramatik anlatının önemli bir parçası haline gelir. Ancak burada önemli bir bağlam sorunu ortaya çıkar: İran’ın saldırılarının çoğu zaman öncesinde gerçekleşen İsrail operasyonlarına yanıt olduğu gerçeği ikinci plana itilebilir. Haberlerde misillemenin nedeni yerine çoğu zaman sonuçları öne çıkarılır. Böylece izleyicinin zihninde oluşan tablo şu şekilde olabilir: İsrail saldırı altında olan bir ülke; İran ise saldırgan bir aktördür. Oysa kronolojik olarak bakıldığında saldırının ilk adımının kim tarafından atıldığı çoğu zaman daha karmaşık bir hikâyedir. Bu durum özellikle televizyon haberciliğinde daha belirgindir.

Görsel medyada sirenler, patlamalar ve sığınak görüntüleri güçlü bir dramatik etki yaratır. Bu da haberin duygusal tonunu değiştirerek mağduriyet anlatısını güçlendirebilir.

Sonuç olarak Batı mediasındaki İran krizine ilişkin haberler incelendiğinde tek tip bir yayın politikası olduğunu söylemek doğru olmayabilir. İngiliz basını içinde farklı perspektifler bulunmaktadır. The Guardian gibi gazeteler İsrail politikalarını eleştiren yorumlara yer verirken, The Telegraph veya The Times daha güvenlik merkezli bir anlatı sunabilmektedir. Ancak bu çeşitliliğe rağmen, genel haber dilinde belirli bir çerçeveleme eğilimi olduğu görülmektedir. Bu çerçeve üç temel unsurdan oluşmaktadır: İsrail ve ABD’nin askeri hamlelerinin güvenlik operasyonu olarak sunulması, İran’ın tehdit aktörü olarak konumlandırılması ve misilleme sırasında İsrail’in mağdur olarak resmedilmesi.

Bu durum yalnızca Ortadoğu politikası açısından değil, medya çalışmaları açısından da önemli bir örnek sunmaktadır. Çünkü modern savaşlarda askeri güç kadar anlatı gücü de belirleyici hale gelmiştir. Hangi aktörün saldırgan, hangisinin savunmacı olarak görüleceği çoğu zaman askeri gerçeklikten çok medyanın kurduğu hikâyeye ile şekillenmektedir. Bu nedenle ABD-İsrail ortaklığının İran saldırısı, uluslararası ilişkilerde bilgi ve anlatı savaşlarının nasıl işlediğini gösteren önemli bir vaka olarak değerlendirilebilir.

Kuşak ve Yol'un Sessiz Halkası: Orta Amerika'da Çin Etkisi

YASİN DEMİRHAN
www.kritikbakis.com

Küresel güç dengelerinin yeniden şekillendiği 21. yüzyılda Orta Amerika, coğrafi küçüklüğüne rağmen büyük stratejik anlamlar yüklenen bir ara mekâna dönüşmüştür. Atlantik ile Pasifik'i birbirine bağlayan dar kara kuşağı, yalnızca ticaret yollarının değil; aynı zamanda nüfuz mücadelelerinin, diplomatik yön değişimlerinin ve çok katmanlı ekonomik ilişkilerin de kesişim noktasıdır. Bu coğrafya, tarih boyunca imparatorlukların, denizci güçlerin ve küresel ticaret ağlarının ilgi odağı olmuş; Soğuk Savaş döneminde ise ideolojik rekabetin ve askerî müdahalelerin sahnesi hâline gelmiştir. Günümüzde ise Orta Amerika, askeri cephelerden çok altyapı projeleri, finansman akışları ve diplomatik tercihler üzerinden şekillenen yeni bir küresel rekabetin merkezlerinden biri olarak öne çıkmaktadır.

Çin Halk Cumhuriyeti'nin Kuşak ve Yol Girişimi (Belt and Road Initiative - BRI) kapsamında Orta Amerika'ya yönelen ilgisi, bu dönüşümün en dikkat çekici göstergelerinden biridir. İlk bakışta Asya, Afrika ve Avrasya ekseninde tasarlanmış gibi görünen Kuşak ve Yol Girişimi, zamanla coğrafi sınırlarını aşarak küresel bir ekonomik ve jeopolitik mimariye evrilmiştir. Orta Amerika, bu mimarinin yüksek sesle ilan edilmeyen, ancak stratejik önemi giderek artan "sessiz halkalarından" biri olarak konumlanmaktadır.

Bölge, Çin açısından yalnızca yeni pazarlar ve yatırım alanları değil; aynı zamanda küresel ticaretin can damarlarını kontrol eden geçitlere, deniz yollarına ve diplomatik oylara erişim imkânı sunmaktadır.

Çin'in Orta Amerika politikası, klasik büyük güç projeksiyonlarından belirgin biçimde ayrılmaktadır. Yüksek profilli askerî üsler, doğrudan güvenlik ittifakları ya da sert güç unsurları yerine; altyapı yatırımları, liman işletmeleri, ticaret hacmi artışı, diplomatik tanınma süreçleri ve uzun vadeli finansman araçları üzerinden ilerleyen düşük görünürlüklü fakat kalıcı bir etki stratejisi söz konusudur. Bu yaklaşım, Çin'in kendisini "alternatif bir kalkınma ortağı" olarak sunmasına olanak tanırken, aynı zamanda bölge ülkelerinin Batı merkezli ekonomik ve diplomatik yapılara bağımlılığını azaltma vaadini de beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda Orta Amerika, yalnızca Çin ile ABD arasındaki güç rekabetinin pasif bir sahnesi değil; aynı zamanda bölge ülkelerinin kendi kalkınma ihtiyaçları, siyasi kırılganlıkları ve dış politika tercihleri doğrultusunda **aktif biçimde manevra yaptığı** bir alan hâline gelmektedir. Çin'in sunduğu krediler, altyapı projeleri ve ticaret imkânları; zayıf sanayi altyapısına, sınırlı sermaye birikimine ve kronik dış finansman ihtiyacına sahip Orta Amerika ekonomileri için kısa vadede cazip bir seçenek oluşturmaktadır.

Ancak bu cazibenin, uzun vadede nasıl bir bağımlılık ilişkisi üreteceği sorusu, bölgedeki Çin etkisinin en tartışmalı boyutlarından birini teşkil etmektedir.

Dolayısıyla Çin'in Orta Amerika'daki varlığı, yalnızca ekonomik göstergelerle ya da diplomatik tanınma kararlarıyla açıklanabilecek dar bir olgu değildir. Bu etki, küresel ticaretin yeniden yönleneceği, çok kutuplu dünya düzeninin kurumsallaşması ve ABD merkezli jeopolitik tahayyülün aşınmasıyla birlikte ele alınmalıdır. Orta Amerika, bu dönüşüm sürecinde ne tamamen edilgen bir "arka bahçe" ne de bütünüyle bağımsız bir güç odağıdır; aksine, büyük güçlerin stratejik hesapları ile küçük devletlerin pragmatik tercihlerinin kesiştiği ara bir jeopolitik alan olarak şekillenmektedir.

Diplomatik Eksen Kayması: Tayvan'dan Pekin'e

Orta Amerika, uzun yıllar boyunca Tayvan'ın (Çin Cumhuriyeti) uluslararası alandaki son diplomatik dayanaklarından biri olmuştur. Tayvan'ın sınırlı diplomatik tanınma ağı içinde Orta Amerika ülkeleri, hem sembolik hem de stratejik bir önem taşımaktaydı. Ancak son on yılda bu tablo belirgin biçimde değişmiş; Panama (2017), El Salvador (2018), Nikaragua (2021) ve Honduras (2023) Tayvan ile diplomatik ilişkilerini keserek Çin Halk Cumhuriyeti'ni tanımıştır. Böylece Pekin, Orta Amerika'daki diplomatik varlığını sistematik ve neredeyse geri döndürülemez bir biçimde genişletmiştir.

Bu kopuşlar yalnızca ideolojik ya da sembolik tercihler değildir; aksine, somut ekonomik beklentiler ve yapısal ihtiyaçlarla doğrudan bağlantılıdır. Çin, diplomatik tanınma karşılığında altyapı yatırımları, ticaret anlaşmaları, kredi hatları ve kalkınma finansmanı sunarak devletler arası ilişkileri hızla derinleştirmiştir. Dominik Cumhuriyeti örneğinde, Pekin'in tanınma sürecinde yaklaşık **3,1 milyar dolarlık yatırım ve kredi paketi** gündeme gelmiştir. Benzer biçimde El Salvador'da liman, enerji ve ulaşım projeleri; Honduras'ta ise altyapı ve tarım yatırımları öne çıkmıştır.

Her ne kadar Çin bu tür anlaşmaların "şartlı diplomasi" içermediğini savunsa da, diplomatik tanınma ile ekonomik angajmanın eşzamanlı ilerlemesi dikkat çekicidir. Bu durum, Pekin'in klasik askerî nüfuzdan ziyade **ekonomik kaldıraçlara dayalı bir dış politika modeli** benimsediğini göstermektedir. Çin'in sunduğu paketler, kısa vadede hükümetler için cazip görünmekte; özellikle borçlanma imkânları sınırlı, altyapı açığı yüksek ve ABD'den beklenen desteği bulamayan ülkelerde güçlü bir çekim yaratmaktadır.

Tayvan açısından bakıldığında ise bu süreç, yalnızca diplomatik alan kaybı değil, aynı zamanda **uluslararası meşruiyetin daralması** anlamına gelmektedir. Tayvan, Orta Amerika'da diplomatik müttefiklerini kaybettikçe, Pekin'in "tek Çin" tezine karşı direnç gösterebileceği alanlar da daralmaktadır. Washington'un Tayvan'a verdiği askerî ve siyasi destek sürse dahi, diplomatik tanınmanın azalması Tayvan'ı giderek daha fazla

fiilî ama tanınmayan bir aktör konumuna itmektedir. ABD açısından bu eksen kayması, Batı Yarımküre'de uzun süredir varsayılan diplomatik ve siyasi üstünlüğün sorgulanmasına yol açmaktadır. Monroe Doktrini'nin tarihsel mirasına rağmen, Çin'in Orta Amerika'da artan varlığı, ABD'nin bölgedeki yumuşak gücünün zayıfladığını ve ekonomik cazibesinin Pekin'le rekabet etmekte zorlandığını ortaya koymaktadır. Çin'in altyapı ve ticaret merkezli yaklaşımı, ABD'nin daha çok güvenlik ve siyasal söylem odaklı stratejisiyle karşılaştırıldığında, bölge ülkeleri açısından daha "somut" ve kısa vadeli kazanımlar sunmaktadır.

Sonuç olarak, Orta Amerika'daki Tayvan'dan Pekin'e yönelen diplomatik eksen kayması, yalnızca iki Çin arasındaki rekabetin değil; aynı zamanda küresel güç dengelerindeki dönüşümün, ABD'nin Batı Yarımküre'deki nüfuz kaybının ve Çin'in ekonomik diplomasiye dayalı yükselişinin bir yansımasıdır. Bu süreç, önümüzdeki yıllarda yalnızca Orta Amerika'yı değil, Karayipler'i ve hatta Güney Amerika'yı da kapsayacak şekilde genişleyebilir. Tayvan'ın bu trendi tersine çevirebilmesi ise, artık yalnızca ikili yardımlar ya da sembolik dostluklarla değil, çok daha kapsamlı ve yaratıcı bir uluslararası strateji geliştirmesine bağlıdır.

Ticaretin Asimetrisi: Büyüyen Hacim, Derinleşen Açık

Çin'in Orta Amerika'daki artan varlığı en net biçimde ticaret verilerinde görünür hâle gelmektedir. 2000 yılında Çin ile Orta Amerika ülkeleri arasındaki toplam ticaret açığı yalnızca **163 milyon dolar** düzeyindeyken, bu rakam **2022 itibarıyla 17,3 milyar dolara** yükselmiştir. Bu dramatik sıçrama, ticaret hacminin niceliksel olarak hızla büyüdüğünü; ancak bu büyümenin **niteliksel olarak derin ve yapısal bir dengesizlik** ürettiğini açık biçimde ortaya koymaktadır. Bu asimetri, tarafların küresel değer zincirlerindeki konumlarından kaynaklanmaktadır. Orta Amerika ülkeleri Çin'e büyük ölçüde **düşük katma değerli tarım ürünleri, hammadde ve yarı işlenmiş mallar** ihraç ederken; Çin'den **yüksek hacimli sanayi ürünleri, elektronik, makine, ulaşım ekipmanları ve tüketim malları** ithal etmektedir. Sonuç olarak ticaret artışı, bölge ekonomilerinde sanayileşmeyi ve teknolojik dönüşümü hızlandırmak yerine, **ithalata bağımlılığı ve cari açık baskısını** artırmaktadır.

Nicaragua örneği bu yapısal sorunu açıkça göstermektedir. Çin'in Nikaragua'dan yaptığı ithalat 2025 sonunda aylık **7,1 milyon dolar** seviyesine ulaşmış olsa da, Çin menşeli ürünlerin Nikaragua pazarındaki payı çok daha hızlı artmıştır. Bu durum, ihracat artışının mutlak rakamlar açısından sınırlı kalırken, ithalatın hem hacim hem çeşitlilik bakımından genişlediğini göstermektedir. Benzer bir tablo Kosta Rika için de geçerlidir: Çin, ülkenin en büyük ithalat kaynaklarından biri hâline gelirken, Kosta Rika'nın Çin'e ihracatı belirli sektörlerde yoğunlaşmış ve sınırlı kalmıştır.

Bu ticari dengesizlik yalnızca kısa vadeli cari açık sorunları yaratmakla kalmamakta, aynı zamanda **uzun vadeli kalkınma modellerini de şekillendirmektedir.**

Çin ile ticaret, Orta Amerika ülkelerini düşük katma değerli üretim yapısına kilitleme riski taşıırken, yerel sanayinin gelişmesini ve bölgesel tedarik zincirlerinin güçlenmesini zorlaştırmaktadır. Çin'den gelen ucuz ve ölçek avantajına sahip ürünler, yerel üreticiler üzerinde ciddi bir rekabet baskısı yaratmakta; özellikle imalat sektöründe erken sanayisizleşme riskini artırmaktadır.

Daha da önemlisi, bu asimetrik ticaret yapısı finansman ve borçlanma ilişkileriyle birleştiğinde ekonomik bağımlılığı derinleştirmektedir. Ticaret açıklarını finanse etmek için Çin kredilerine ve yatırımlarına yönelen ülkeler, zamanla ekonomik karar alma süreçlerinde Pekin'e karşı daha kırılgan hâle gelmektedir. Böylece ticaret, yalnızca ekonomik bir değişim alanı olmaktan çıkarak, jeopolitik bir kaldıraç işlevi görmeye başlamaktadır.

Sonuç olarak, Çin-Orta Amerika ticareti büyümekte; ancak bu büyüme simetrik, dönüştürücü ve sürdürülebilir bir kalkınma üretmekten ziyade, **merkez-çevre ilişkisini yeniden üreten** bir yapıya evrilmektedir. Orta Amerika ülkeleri açısından temel soru artık ticaretin artıp artmadığı değil; bu ticaretin **hangi üretim yapısını teşvik ettiği, hangi bağımlılıkları derinleştirdiği ve uzun vadede nasıl bir ekonomik egemenlik alanı bıraktığıdır**. Bu sorulara verilecek yanıtlar, bölgenin Çin ile ilişkilerinin yönünü belirleyecek temel parametreler olacaktır.

Kuşak ve Yol'un Lojistik Boyutu: Limanlar ve Geçitler

Orta Amerika'nın Çin açısından asıl stratejik değeri, doğal kaynaklarından ziyade küresel lojistik ağındaki kilit geçiş noktalarını kontrol etme potansiyelinden kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda Panama Kanalı, yalnızca bölgesel değil, küresel ölçekte bir jeoekonomik boğaz niteliği taşımaktadır. Dünya ticaretinin yaklaşık %5'i bu dar geçitten sağlanmakta; ABD dış ticaretinin ise yaklaşık üçte ikisi doğrudan ya da dolaylı olarak Panama Kanalı hattına bağlanmaktadır. Dolayısıyla kanal ve çevresindeki altyapı, yalnızca ticari verimlilik açısından değil, stratejik kırılganlık açısından da büyük önem arz etmektedir.

Çin, Panama Kanalı'nın doğrudan işletmesini üstlenmese de, dolaylı kontrol ve etki stratejisi izlemektedir. Bu strateji, kanalın kendisinden ziyade, kanala erişimi mümkün kılan limanlar, serbest ticaret bölgeleri, lojistik merkezleri ve bağlantı altyapıları üzerinden yürütülmektedir. Limanların mülkiyeti, işletme süreleri, yük elleçleme kapasitesi ve dijital altyapısı; modern küresel ticarete devletlerin doğrudan askerî varlık bulundurmasına gerek kalmadan stratejik nüfuz tesis edebilmesine imkân tanımaktadır.

2024 itibarıyla Çin bağlantılı şirketlerin dünya genelinde en az 129 liman projesine yatırım yaptığı bilinmektedir. Bu yatırımlar yalnızca Asya ve Afrika ile sınırlı olmayıp, Latin Amerika ve Karayipler'de yoğunlaşan bir ağ oluşturmaktadır. Bu ağ, Kuşak ve Yol Girişimi'nin deniz ayağını oluşturan "21. Yüzyıl Deniz İpek Yolu"nun fiilî altyapısını teşkil etmektedir. Liman yatırımları çoğu zaman konteyner terminalleriyle sınırlı kalmamakta;

demiryolu bağlantıları, serbest ticaret bölgeleri, enerji altyapısı ve dijital lojistik sistemleriyle bütünleşmektedir. Panama'daki Balboa ve Cristóbal limanları etrafında yaşanan mülkiyet ve yönetim tartışmaları, bu yatırımların yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda jeopolitik ve güvenlik boyutu taşıdığını açık biçimde ortaya koymuştur. Liman işletmeciliğinin hangi şirketin elinde olduğu, kriz dönemlerinde hangi yüklerin önceliklendirileceği, veri akışının kim tarafından kontrol edileceği ve hatta askerî lojistiğin dolaylı olarak nasıl etkileneceği gibi sorular, bu tartışmaların merkezinde yer almaktadır.

Bu noktada Çin'in liman yatırımları, klasik sömürgecilik modellerinden farklı bir mantıkla işlemektedir. Egemenlik iddiası yerine, altyapı üzerinden bağımlılık üretme ve stratejik geçitlerde kalıcı varlık tesis etme hedeflenmektedir. Limanların işletilmesi, Çin'e kriz anlarında ticari akışları yavaşlatma, yönlendirme ya da hızlandırma gibi örtük kaldıraçlar sunmaktadır. Bu durum, ABD ve müttefikleri açısından yalnızca ticari rekabet değil, tedarik zinciri güvenliği ve ulusal güvenlik meselesi olarak algılanmaktadır.

Özellikle ABD'nin Batı Yarımküre'ye yönelik güvenlik algısında, bu liman yatırımları giderek daha fazla Monroe Doktrini'nin modern bir ihlali olarak okunmaktadır. Çin'in askerî üs kurmasına gerek kalmadan, lojistik ve ticari altyapı üzerinden bölgeye nüfuz etmesi; klasik askerî caydırıcılık araçlarını büyük ölçüde işlevsiz hâle getirmektedir. Bu da ABD'nin, Çin'in Orta Amerika'daki varlığını yalnızca ekonomik değil, stratejik bir meydan okuma olarak değerlendirmesine yol açmaktadır.

Sonuç olarak Kuşak ve Yol Girişimi'nin Orta Amerika'daki lojistik boyutu, limanlar ve geçitler üzerinden kurulan sessiz ama derin bir güç mimarisi ortaya koymaktadır. Bu mimari, küresel ticaretin akışını etkileme kapasitesiyle, yalnızca bölge ülkelerinin değil, dünya ekonomisinin ve büyük güçler arasındaki rekabetin geleceğini de şekillendirmektedir. Orta Amerika bu tabloda bir "geçiş alanı" olmaktan çıkarak, küresel güç dengelerinin kilit düğüm noktalarından biri hâline gelmektedir.

Borç Diplomasisi Tartışması ve Kalkınma Gerilimi

Çin'in Orta Amerika'da sunduğu finansman modelleri, bölge ülkeleri açısından **hızlı kalkınma imkânları ile uzun vadeli mali kırılganlıklar** arasında giderek derinleşen bir gerilimi beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda tartışma, çoğu zaman basit bir ikiliğe indirgenmektedir: Çin kredileri bir **kalkınma fırsatı** mı sunmaktadır, yoksa ülkeleri **borç tuzağına** mı sürüklemektedir? Gerçekte ise mesele, finansmanın niteliği, projelerin verimliliği ve ulusal ekonomik yapıların dayanıklılığı gibi çok daha karmaşık unsurlara dayanmaktadır.

Çin Kalkınma Bankası (CDB) ve Exim Bank tarafından sağlanan krediler, Batılı finans kuruluşlarına kıyasla genellikle **daha hızlı onay süreçlerine, daha az görünür siyasi koşullara ve altyapı odaklı projelere**

yönelmektedir. Bu özellikler, kamu maliyesi kırılğan olan ve acil altyapı yatırımlarına ihtiyaç duyan Orta Amerika ülkeleri için cazip bir alternatif yaratmaktadır. Özellikle limanlar, otoyollar, enerji santralleri ve telekomünikasyon altyapısı gibi yüksek maliyetli projeler, Çin finansmanı sayesinde kısa sürede hayata geçirilebilmektedir.

Ancak bu modelin en tartışmalı yönü, borçların uzun vadeli sürdürülebilirliği meselesidir. Çin kredileri çoğu zaman proje bazlı ve teminatlı yapılandırılmakta; geri ödeme mekanizmaları ise doğrudan devlet garantilerine, doğal kaynak gelirlerine ya da liman ve enerji altyapısı gibi stratejik varlıklara bağlanabilmektedir. Bu durum, borçların geri ödenememesi hâlinde yalnızca mali değil, stratejik egemenlik tartışmalarını da beraberinde getirmektedir. Sri Lanka'daki Hambantota Limanı örneği, bu riskin küresel ölçekte en sık referans verilen vakalarından biri hâline gelmiştir.

Latin Amerika ve Karayipler genelinde Çin ile ticaret hacminin 2000–2020 döneminde 26 kat artarak 12 milyar dolardan 310 milyar dolara yükselmesi, bu ilişkinin ölçeğini ve hızını çarpıcı biçimde ortaya koymaktadır. Bu büyüme, kısa vadede altyapı açığının kapatılmasına, ekonomik aktivitenin canlanmasına ve alternatif finansman kaynaklarının devreye girmesine katkı sağlamıştır. Ne var ki orta ve uzun vadede bu tablo, ticaretin asimetrik yapısı ve dış ticaret açıklarının derinleşmesi nedeniyle ciddi yapısal riskler barındırmaktadır.

Bölge ülkeleri Çin'e ağırlıklı olarak düşük katma değerli tarım ürünleri ve hammaddeler ihraç ederken, karşılığında yüksek katma değerli sanayi ürünleri ve teknoloji yoğun mallar ithal etmektedir. Bu yapı, yalnızca ticaret dengesizliğini değil, aynı zamanda sanayisizleşme riskini de beraberinde getirmektedir. Çin finansmanı ile inşa edilen altyapının, yerel üretim kapasitesini dönüştürmek yerine çoğu zaman Çin menşeli ekipman ve firmalara bağımlı kalması, kalkınma etkisini sınırlayan bir başka faktör olarak öne çıkmaktadır.

Bu noktada “borç diplomasisi” tartışması, Çin'in kasıtlı olarak ülkeleri borçlandırıp stratejik tavizler koparmaya çalıştığı yönündeki basitleştirilmiş anlatının ötesine geçmektedir. Sorun, tek başına Çin'in niyetlerinden ziyade, borç alan ülkelerin kurumsal kapasitesi, şeffaflık düzeyi ve uzun vadeli kalkınma stratejilerinin zayıflığı ile yakından ilişkilidir. Zayıf müzakere edilen sözleşmeler, fizibilitesi tartışmalı projeler ve siyasal hesaplarla şekillenen yatırım kararları, borç riskini daha da artırmaktadır.

Bununla birlikte Çin finansmanı, Batılı kalkınma rejimlerine yönelik tarihsel hoşnutsuzluklar nedeniyle de cazip görülmektedir. IMF ve Dünya Bankası gibi kurumların dayattığı yapısal uyum programları, özelleştirme ve kemer sıkma politikaları, Orta Amerika'da geniş toplumsal kesimler tarafından egemenlik aşındırıcı ve sosyal maliyeti yüksek uygulamalar olarak algılanmıştır.

Çin kredileri ise bu açıdan, kısa vadede daha “egemenlik dostu” bir alternatif gibi sunulmaktadır.

Sonuç olarak Orta Amerika'daki borç diplomasisi tartışması, basit bir “Çin iyi mi, kötü mü?” sorusuna indirgenemeyecek kadar karmaşıktır. Asıl mesele, dış finansmanın üretken kapasiteyi artıran, katma değer yaratan ve kurumsal dayanıklılığı güçlendiren bir kalkınma modeline entegre edilip edilemediğidir. Aksi hâlde Çin finansmanı da, tıpkı geçmişteki Batılı kredi rejimleri gibi, kalkınma vaadi ile bağımlılık gerilimi arasındaki kısır döngüyü yeniden üretme riski taşımaktadır.

ABD–Çin Rekabetinin Tropikal Cephesi

Orta Amerika'da Çin'in artan ekonomik ve diplomatik varlığı, Washington açısından yalnızca ticaret dengeleri ya da yatırım hacimleriyle sınırlı bir mesele değildir; bu gelişme, doğrudan ABD'nin tarihsel hegemonik konumu, güvenlik mimarisi ve nüfuz alanları ile ilişkilendirilmektedir. Amerika Birleşik Devletleri, Monroe Doktrini'nden bu yana Batı Yarımküre'yi kendi doğal etki alanı olarak görmüş; dış güçlerin kalıcı ve yapısal varlığını potansiyel bir stratejik tehdit olarak algılamıştır. Bu nedenle Çin'in Orta Amerika'daki liman, telekomünikasyon, enerji ve altyapı yatırımları, ABD güvenlik bürokrasisi tarafından çoğu zaman ekonomik girişimler değil, jeopolitik hamleler olarak okunmaktadır.

Washington'ın perspektifinde mesele, yalnızca bugünkü yatırımlar değil, bu yatırımların gelecekte yaratabileceği askerî ve istihbarî imkânlardır. Limanlar, lojistik merkezler ve dijital altyapılar; barış zamanında ticari görünse bile kriz anlarında askerî erişim, gözetleme ve güç projeksiyonu için kritik öneme sahiptir.

Bu nedenle ABD, Çin bağlantılı şirketlerin Panama Kanalı çevresindeki faaliyetlerini, 5G altyapılarını ya da uydu ve fiber ağ yatırımlarını, doğrudan ulusal güvenlik bağlamında değerlendirmektedir.

Nitekim ABD Ulusal Güvenlik belgelerinde Orta Amerika, giderek daha açık biçimde Çin'i "çevreleme" ve yarımküresel üstünlüğü yeniden tesis etme hedeflerinin bir parçası olarak konumlandırılmaktadır.

Çin ise bu güvenlik merkezli okumaya karşı, bölgedeki varlığını bilinçli biçimde farklı bir söylemle sunmaktadır.

Pekin, Orta Amerika'da "egemenliğe saygı", "iç işlerine karışmama" ve "kazan-kazan iş birliği" vurgusunu öne çıkararak, ABD'nin tarihsel müdahaleciliğiyle bilinçli bir karşıtlık kurmaktadır.

Altyapı projeleri, ticaret hacmi ve finansman araçları, siyasetten arındırılmış teknik iş birlikleri olarak çerçevelenmekte; demokrasi, insan hakları ya da yönetim gibi başlıklar bilinçli biçimde ikincil planda tutulmaktadır.

Bu yaklaşım, özellikle geçmişte ABD müdahalelerinden doğrudan zarar görmüş Orta Amerika toplumlarında, Çin'i daha "tarafsız" ve "pragmatik" bir ortak gibi gösterme potansiyeline sahiptir.

Ancak bu iki yaklaşım arasındaki fark, Orta Amerika ülkeleri için hem bir fırsat alanı hem de ciddi bir risk zemini yaratmaktadır.

Bir yandan bölge ülkeleri, ABD-Çin rekabetini

dengeleyerek daha fazla yatırım, kredi ve diplomatik ilgi çekme imkânı elde etmektedir. Çin'le yakınlaşma, ABD karşısında pazarlık gücünü artıran bir kaldıraç işlevi görebilmektedir.

Öte yandan bu durum, Orta Amerika'yı giderek daha fazla büyük güç rekabetinin tropikal cephesi hâline getirmekte ve bölge ülkelerini pasif izleyiciler olmaktan çıkarıp küresel stratejik denklemin doğrudan aktörleri konumuna itmektedir.

Bu bağlamda, Orta Amerika devletlerinin karşı karşıya olduğu temel ikilem şudur: Çin yatırımları kısa vadede altyapı ve finansman açığını kapatırken, uzun vadede ABD ile ilişkilerde siyasi ve güvenlik maliyetleri doğurabilir. ABD ise bölgeye yönelik ilgisini artırırken, bunu çoğu zaman kalkınma değil güvenlik merkezli bir çerçevede ele almakta; yaptırımlar, diplomatik baskılar ve askerî iş birliği kartlarını öne çıkarmaktadır. Böylece bölge ülkeleri, ekonomik kalkınma ihtiyaçları ile güvenlik bağımlılıkları arasında sıkışmaktadır.

Sonuç olarak ABD-Çin rekabeti Orta Amerika'da yalnızca iki büyük gücün çekişmesi değildir; aynı zamanda bölge ülkelerinin egemenlik, kalkınma ve stratejik özerklik arayışlarının sınındığı bir alan hâline gelmiştir. Çin'in "siyasetsiz ekonomi" söylemi ile ABD'nin "güvenlik öncelikli hegemonya" yaklaşımı arasındaki gerilim, Orta Amerika'yı küresel rekabetin edilgen bir sahnesi olmaktan çıkarıp, sonuçları uzun vadede şekillenecek bir jeopolitik laboratuvara dönüştürmektedir.

Amerika'nın Yeni Tek Kutuplu Anı

YAZAR: STUART GOTTLIEB

2001 yılının başlarında, önümüzdeki 25 yıl içinde Amerika'nın tarihin en ölümcül terör saldırısına maruz kalacağını, en uzun süren üç savaşıdan ikisini (her ikisi de başarısızlıkla sonuçlanacak şekilde) yürüteceğini, Büyük Buhran'dan bu yana en kötü finansal çöküşü yaşayacağını ve demokrasisinin temellerini zorlayan, Donald Trump kaynaklı on yıllık bir siyasi istikrarsızlıkla sarsılacağını size söyleselerdi, bunu hayal edin.

Şimdi de size, bu dönemin sonunda Amerika'nın İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana en güçlü küresel konumunda olacağını söylediğini hayal edin. Bu inandırıcı olur muydu?

Küresel gücün neredeyse tüm somut göstergelerine göre, durum gerçekten de böyle görünmektedir. Ve Amerika'nın liberal değerler ve kurumlar alanındaki yumuşak güç liderliği Trump döneminde gerilemiş olsa da, Amerika Birleşik Devletleri dünyanın önde gelen liberal demokrasisi ve dünya meselelerinin yönünü şekillendirme kapasitesine sahip tek ülke olmaya devam etmektedir.

Bu, Soğuk Savaş'ın hemen sonrasındaki erken dönemle birlikte, 1945'ten bu yana Amerika'nın üçüncü "tek kutuplu anı"dır. Washington'a, istikrarlı bir liderlikle birlikte Amerika'nın çıkarlarını ve değerlerini koruyan bir dünya şekillendirmeye yardımcı olmak için bir fırsat daha sunmaktadır.

Başarılı olabilmesi için, 1990'ların neoliberal "tarihin sonu" aşırılığına kapılmadan, Soğuk Savaş döneminin temel unsurlarını — güçlü ABD askeri caydırıcılığı ile küresel ekonomik üstünlüğün eşleşmesini — içermelidir. İhtiyat ve pragmatizmin doğru bileşimiyle, Amerika Birleşik Devletleri 21. yüzyılın belirleyici aktörü olarak kalmaya hazırlanmaktadır.

Amerika'nın mevcut küresel hakimiyetini kavramak için, 20 yıl önce Avrupa Birliği ile ABD ekonomilerinin kabaca eşit olduğunu; bugün ise Amerika'nın ekonomisinin yüzde 50 daha büyük olduğunu göz önünde bulundurun. 2021 yılında, yirmi yıllık hararetli büyümenin ardından Çin'in GSYİH'si Amerika'nın GSYİH'sinin yüzde 77'sine ulaştı; 2025'e gelindiğinde ise yüzde 63'e geriledi. Gazeteci Fareed Zakaria'nın 2008 yılında Çin, Hindistan, Brezilya ve diğer hızlı gelişen ülkelerin yaklaşımakta olan bir "Amerika sonrası dünya"nın habercisi olduğu yönündeki öngörüsü yalnızca gerçekleşmemekle kalmadı, ters yönde ilerlemektedir. 2008 yılında ABD'nin GSYİH'si dünya toplamının yüzde 23'üydü; 2025 yılında ise 1990'lardakiyle aynı şekilde yüzde 26 oldu.

Küresel gücün diğer büyük göstergesi olan askeri harcamalarda Amerika daha da büyük bir üstünlük sürdürmektedir. 2024 yılında Washington savunmaya 997 milyar dolar harcadı; bu, dünya genelindeki tüm harcamaların yaklaşık yüzde 40'ına ve kendisinden sonra gelen dokuz ülkenin toplamına eşittir. Buna rağmen bu tutar, ABD ekonomisinin yalnızca yüzde 3,4'ünü oluşturuyordu. Karşılaştırma yapmak gerekirse, 2005 yılında Amerika Birleşik Devletleri savunmaya yüzde 4,1 ayırmış, 1980'lerde ise bu oran ortalama yüzde 6,3 olmuştur.

Çin'in, tahmin edildiği üzere, bildirilenden çok daha fazla askeri harcama yapıyor olması durumunda bile, mevcut eğilim çizgisi açık ara Amerika Birleşik Devletleri'nin lehinedir. Çin üretimde dinamik bir güç olmaya devam etse de, halihazırda on trilyonlarca dolarlık serveti buharlaştırmış olan devasa bir kredi krizi ve dünyanın en hızlı yaşanan işgücü nedeniyle fırtına şiddetinde ekonomik karşı rüzgarlarla karşı karşıyadır.

Daha da kötüsü, Xi Jinping yönetimi altında Çin'in giderek artan Leninist eğilimi, bir zamanlar hızla büyüyen özel ekonomisini boğmaktadır: yabancı yatırımlar son otuz yılın en düşük seviyesindedir ve risk sermayesi girişimleri 2018'de 50.000'in üzerindeyken 2024'te 1.000'in altına düşmüştür. Çin'in yapay zeka (AI) alanındaki ilerlemeleri konusunda kaygılı tartışmalar sürse de, ABD şirketleri küresel yüksek teknoloji kârlarının yarısından fazlasını elde ederken, Çin ancak yüzde 6 kazanabilmektedir.

En son teknoloji küresel büyümenin geleceğini elinde tutuyorsa, yatırım ve icat açısından Amerika'nın çok daha dinamik ortamıyla Çin'in rekabet edebileceğini tasavvur etmek zordur. Amerika Birleşik Devletleri'nin son 150 yılın her büyük ekonomik dönüşümünün – ikinci sanayi devrimi, internet devrimi ve şimdi de yapay zeka devriminin – ön saflarında yer almış olması tesadüf değildir. Bu tempo belirleyicilik, meydan okuyanlar gelip giderken bile neden dikkate değer ölçüde tutarlı ekonomik getiriler sağladığını açıklamaktadır.

Ancak bugünün tek kutuplu anına ilişkin belki de en çarpıcı husus, bunun bir dünya savaşındaki (sıcak ya da soğuk) Amerikan zaferinden değil, yakın tarihin en çalkantılı dönemlerinden biri sırasında ortaya çıkmış olmasıdır. Bu durum, Amerika'nın uyum sağlama ve kendini yenileme konusundaki benzersiz kapasitesini ve bu anı sürdürme potansiyelini göstermektedir.

Bunu gerçekleştirebilmek için, tek kutupluluğun cezazsızlık anlamına gelmediğini kabul etmelidir. İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde olduğu gibi, özellikle Çin görece gücü azaldıkça daha saldırgan hale gelirse,

Washington'un güçlü ticari ilişkilere ve savunma ortaklıklarına ihtiyacı vardır. Ve 1990'lardan farklı olarak Amerika, yalnızca liberal-kapitalist devletler için inşa edilmiş basit bir "yeni dünya düzeni"ni değil, çeşitlilik ve karmaşıklık içeren bir dünyaya liderlik etmeyi tasavvur etmelidir.

İyi bir başlangıç noktası, karbon enerjisinden uzaklaşıp bol miktarda füzyon nükleer enerjiye doğru küresel bir dönüşüme liderlik etmek olabilir. Ayrıca, üretken yapay zekanın potansiyel zararlarını azaltmak için bir konsorsiyum kurulabilir ve 1990'ların küreselleşmesinin yapmadığı biçimde, ticari faydalarını dünyanın en yoksul bölgeleriyle paylaşabilir.

Amerika Birleşik Devletleri, büyük bir ulusal borç ve savrulmalı bir siyaset de dahil olmak üzere zorluklardan muaf değildir. Ancak benzersiz avantajları arasında muazzam ulusal servet (dünya toplamının yüzde 35'i) ve sıklıkla işlevsiz gibi görünen, fakat her zaman rotayı düzeltmeyi başaran, sert biçimde çekişmeli bir siyasi sistem bulunmaktadır. 250 yıldır Amerika dünyanın en sonuç doğurucu ülkesidir. En iyi günleri hâlâ önünde olabilir.

DİPNOTLAR:

*Stuart Gottlieb, Columbia Üniversitesi'nde Amerikan dış politikası ve uluslararası güvenlik dersleri vermektedir. Daha önce 1999-2003 yılları arasında Senato'da dış politika danışmanı ve konuşma yazarı olarak görev yapmıştır.

Kaynak: <https://www.msn.com/en-us/news/world/america-s-new-unipolar-moment-opinion/ar-AA1XbG0A?ocid=socialshare>

Açık Mektup: Dr. Ali Şeriatî

AHMET ÖZCAN

www.kritikbakis.com

*Biz yalnızlıktan doğduk o dağdağalı sudan
Biz yani; erdoğan, ayşenur, ali ve ahmet
Birkaç litre kan, bir hayli kemik, epeyce korku
Sanki bir tesbih koptu, tane tane savrulduk
Köy köy, bucak bucak, memleket memleket
Yani afyon, adilcevaz, akçadağ, turgutlu
Birkaç litre kan, bir hayli kemik, epeyce korku
Buzlu mehtap, alçakça kesmişti yolumuzu
Bütün kapılardan açıkça kovulmuştuk
Silahımız avcumuza yapışmıştı soğuktan
Biz yani; erdoğan, ayşenur, ali ve ahmet
Birkaç litre kan, bir hayli kemik, epeyce korku
Kestiremedik ne yaptığımızı, kim olduğumuzu
Sanki bir tesbih koptu, tane tane savrulduk
Köy köy, bucak bucak, memleket memleket
Yani afyon, adilcevaz, akçadağ, turgutlu
Birkaç litre kan, bir hayli kemik, epeyce korku
Ne kadar korkmuştuk, elimizden tutmadılar
Doğrudur kendi içimizde daraldığımız
Kim neyi savundu bilinmez, nereye kadar
Biz yani; erdoğan, ayşenur, ali ve ahmet
Başka bir yalnızlıkta boş olduk havasızlıktan
Sanki bir tesbih koptu, tane tane savrulduk
Köy köy, bucak bucak, memleket memleket
Ne solculuğumuz solculuktu, ne sağcılığımız
Karanlık bir kapı olup üstümüze kapandılar
Kimse bizi sevmeyi
ağır kan kaybımız*

Attila İlhan/ Ağır kan kaybı

Sevgili Dr. Ali Şeriatî,

Seninle 1980'li yılların başlarında tanışmıştık. İran devriminin rüzgarı ile gelen tercüme furyası, önce seni getirmişti. Sonradan, devrimin gerçek ideoloğu olduğunu öğrendik. Ama İran'dan gelen haberler, senin kitaplarının okunmasının mollalar tarafından yasaklandığını, fikirlerine karşı sistematik bir ambargo uygulandığını söylüyordu. Doğu felsefesinin deposu olan, hikmetin ve şiirin ülkesi İran, Şehinşah'lık rejimini yıkmış ama yerine Mollaşahlık düzeni kurmuştu. Ali Şeriatî yasaktı demek! Şah rejimine karşı bir ömür kalem ve yüreğiyle mücadele veren, onbinlerce genci 'Hüseyniye İrşad' denilen sivil okullarda bilinçlendiren, defalarca hapsedilen, sürgün edilen, aç, işsiz bırakılan, hasta çocuğunu dahi tedavi ettiremeyen, ama yine de yılmadan yorulmadan yazan, konuşan ve 1977 yılında sürgün gittiği Londra'da İngiliz istihbaratının yardımıyla Şahın ajanlarınca şaibeli bir şekilde şehid edilen o büyük öğretmene, 'İslam devrimi'nden sonra ambargo uygulanıyordu. Neden acaba? Biz ise , İranlı sosyoloji Doktoru, aydın ve aksiyoner Ali Şeriatî'yi yeni keşfetmiştik. 12 Eylül rejiminden demokrasiye geçiliyordu ve İran devriminin etkisini sınırlamak için sağcı bir İslamcılık pompalanıyordu buralarda. Devlet mi korkuyordu, Amerika mı, İsrail mi, İngiltere mi, en çok hangisi korkmuştu bilemiyorum ama, devrimin ruhuna karşı bulabildikleri tek silah, ruhsuz bir yeşil kuşak müslümanlığıydı. Biz o zamanlar buna Amerikancı İslam diyorduk.

Birileri devrimin coşkulu havasında İrancı olmuştu maalesef, ama biz devrimciydik, İrani değil İslam devrimini, o milyonlarca insanın İslami sloganlarla zalim bir rejimi devirmesini ve emperyalizme meydan okumasını sevmiştik. Şeriatî'nin literatürü sayesinde keşfettiğimiz İslamın devrimci özü, herhangi bir cı-cu olmamızı engellediği gibi, herhangi bir devletin, otoritenin, siyasi iradenin tahakkümünden de bizi koruyan bir zırh sağlıyordu. Şeriatî'nin İran ve şiilik üstü bakışına rağmen geleneği ayıklayarak sahiplenen halkçılığı, bizim de yerli-vatansever bir çizgide kendi ülkemiz ve halkımıza bakışımızı etkilemiş ve batıcılar gibi milletimize yabancılaşmamızı engellemişti. Kim olursa olsun zalime zalim, kim olursa olsun mazluma mazlum diyebilmenin erdemini, hakkı ve adaleti cesurca savunabilmenin celadetini, dünyaya, eşyaya, olaylara yukardan bakabilmenin mümince ferasetini Ali Şeriatî'nin kitaplarında keşfetmiştik ve o bize başka kitaplarda bulamadığımız müthiş bir ruh veriyor, yol ve yöntem öğretiyordu. Bu nedenle aynı ruh ve yöntemle Şeriatî'nin bir çok konudaki fikir ve yorumlarını da eleştiriyorduk.

Ali Şeriatî ismi, tıpkı İran'ın Şii mollaları gibi, bizim sünnici mollaları da rahatsız etmişti. Tek bir cümlesini dahi okumadan, Ali Şeriatî hakkında olmadık iftiralar atılıyordu; "Şeriatî Şii'di, gizli Marksisti-ne demekse-, sapık fikirleri vardı, Allah, Peygamber, Kur'an ve İslam hakkında itikat dışı yorumlar yapıyor, gençlerin kafasını karıştırıyordu, vb." İlginçti, İran'daki dinci molla rejimi ile Türkiye'deki sözde sünnici molla takımı, aynı kişiden korkuyor, aynı nedenlerle kaygılanıyor ve neredeyse aynı iftiralarla saldırıyordu. Acaba neden?

Biz her şeye rağmen okuyorduk Ali Şeriatî'yi. 'İnsanın dört zindanı', 'Biz ve İktidar', 'Dua', 'Hac', 'Medeniyet ve Modernizm', 'Marksizm ve diğer batı düşünceleri', 'Kevir', 'Ali şiası Safevi Şiası', 'İslam-Bilim', 'Ne yapmalı?', 'Öze dönüş', 'Dine karşı din', 'Fatıma Fatımadır', 'Ebuzer', 'Dinler tarihi'...Beynimiz allak bullar oluyor, bütün bildiklerimiz yeniden biçimleniyordu. Şeriatî, bir deprem etkisi yaratıyordu.

Tarih, iyi ile kötünün renk verdiği sınıf mücadelesi ve efendi köle kavgasıydı. Ezenler ve ezilenler, Habil-Kabil çatışmasıyla başlayan bir mücadelenin taraflarıydı. İnsan, beşer yanından gelen kötülükle, Allah'ın ruhundan gelen iyiliğin çatıştığı ve bu çatışmada insan yanın kazanması ile insanlaşabilecek bir türdü. Varolan insan, olması gereken insan değildi. Dört zindanın, yani doğa, tarih, toplum ve insanın kendi zindanı içinde yaşıyorduk. Doğadan, tarihten, toplumdan, bilim ve akıl ile kurtulabilirdik. Ancak, kendi zindanımızdan, beşer yanımızdan, zaaflarımız, bencilliklerimiz, ihtiras ve yıkıcı tutkularımızdan ancak ve sadece Aşk ile kurtulabilirdik. Aşk, varlığın özüyü ve bütün peygamberler, çöl, çobanlık ve hicret ile, bu aşkı tazelemeye gelmişlerdi. Gerçek din buydu; İnsanı özgürleştirmek.. Ancak, zer (altın, mülkiyet), zor (iktidar ve güç) ve tezvir (sahte tanrılar ve sahte din)den oluşan beşer düzenleri, insanı köleleştirmiş, kullaştırmış ve özne olmaktan çıkartmıştı.

İslam, İbrahim'in, Musa'nın, İsa'nın, Buddha'nın, Zerdüşt'ün, Sokrat'ın, Mani'nin, aşk ve özgürlük mesajının en son halkasıydı ve özü buydu. Mevlana, 'Biz Kuranın özünü aldık, kabuğunu köpeklere attık' demişti. Ali Şeriatî, işte bu özün peşindeydi ve İslam olarak bildiğimiz her şeyi yeniden öğrenmeye ve anlamlandırmaya çağırıyordu.

Marks'tan, Sartre'den, Alexis Carrell'den, L.Massignon'dan, Franz Fanon'dan, Mahavera'dan, Tagore'den, Pascal'dan bahsediyordu. Yunan mitolojisinden örnekler veriyor, Upanişadlar'dan, Vedalar'dan alıntılar yapıyordu. Konfiçyus'u, Lao Tse'yi, Eflatun'u, Aristo'yu, Descartes'i, Hegel'i anlatıyordu. Atman'ı, Samsarayı, Brahmanı, diyalektiği, monadı, aşkı, akli, bilimi, felsefeyi, ahlakı, estetiği, sanatı arka arkaya sıralıyor, konuşuyor, konuşuyor, konuşuyordu.. Başımız dönüyor, yüreklerimiz kanat çırpıyor, aklımız zorlanıyordu.

Bizde olmayan, ya da çok az bulunan bir tarzı vardı Şeriatî'nin. Hz. Ali'den yola çıkıp, Promethe'ye, Fatıma'dan başlayıp Meryem'e, oradan Kybele'ye, İsa'dan Buddha'ya, Hindistan'dan Atina'ya, Paris'ten Afrika'ya, Mekke'den Meşhed'e, Çölden kente, devrimden aşka atlıyor, şiirden, müzikten, resimden, heykelden, sınıflardan, sömürüden, bahsediyordu. 'Aydın', diyordu Şeriatî, 'peygamberi bir misyonu vardır, dava ve eylem adamı olmak zorundadır. Toplumu bilinçlendirmeli, yol göstermeli, öncü olmalıdır. Aydın, aykırı olmalıdır, yalnız ve yabancı, halkla iç içe ama halkın bir adım önünde..'

Ali Şeriatî, niteliksel bir bilinç düzeyiydi. O düzeyde sağcılık, solculuk, İslamcılık, milliyetçilik anlamsızlaşıyor, insan, varoluş, tarih, adalet, özgürlük ve hakikat arayışı evrensel bir anlam kazanıyordu. Bir müslümana da, ateiste de, Hristiyana da, Budist'e de konuşuyor, ortak, evrensel ve insana ait bir dil kullanıyordu. Kurumsal dinleri, dogmalaşmış ideolojileri, bütün yerleşik kurumları ve kuralları sorguluyor, her şeye yukardan ve derinden bakmanın özgüvenini kazandırıyor. Eleştirel düşünce, diyalektik, praksis, İslamın hikmet ve irfanıyla harmanlanıp, din dahil her şeye bakışımızı değiştiriyordu.

Sonuçta, İran'da ve Türkiye'de Ali Şeriatî'nin bu kadar çok ve benzer düşmanının olması tesadüf değildi. (İran'da Sünni ajanı derlermiş!, Türkiye'de ise gizli Şii, zerdüşt, yeşil komünist vb. demişlerdi.) Çünkü hepsinin ayakları altındaki halıyı çekiyor, hepsinin kullaştırdığı insan tipini özgürleştirip bilinçlendiriyordu.

Ali Şeriatî okuyanlarla okumayanlar arasında her zaman düzey, zeka ve bilinç farkı oldu. Şeriatî okumayanlar, 'yeşil kuşak İslamcılığına' kolay yem oldular. Çünkü, dertleri, davaları, düzeyleri, hep kadük kalmıştı. Geleneksel dini literatürle, alışıldık ezberlerle ve bir yığın tabuyla, ne dünyayı anlamak ne de anlamlı bir gelecek tasarlamak mümkün olmuyordu. Belki de bu nedenle, yeşil kuşak İslamcılığı, yerel ve genel iktidarlardan, toplumsal servetten ve statü ve ün dağılımından istediği her payı fazlasıyla aldı ama, hiçbir zaman muktedir olmadı, kişilikli insanlar çıkartamadı, güven ve umut vermedi..veremezdi de..

Sevgili 'Doktor',

Özel notların ve yaşarken yayınlamadığın makalelerinden oluşan 'Yalnızlık sözleri'nden, senin iç dünyana giriyor, daha yakından tanıyoruz. Meğer sen, seni okuyan ve sevenlerle aynı kumaştan, aynı dertten, aynı aşktan yaratılmışsın. Yazdıkların, konuştukların, başka aydınlar gibi bir rol ve misyon gereği değil, samimi, içten ve doğal patlamalardan ibaretmiş. İşte en çok bu yanını sevdim. Zira, biz şarklı insanlar, çoğu zaman yüceltmeleri severiz, insanlara kolayca erişilmez ve üstün nitelikler vehmeder, ün, san ve statülere büyük önem veririz. Bu nedenle de aydınlarımızı, bilginlerimizi göklere çıkartır, sonrada en küçük bir insani hataları karşısında büyü bozumuna uğrayıp, bilgi ve düşünceye de küsecek tarzda dumurlar yaşarız. Aydınlarımız da maalesef bu vehmedilen konumlara uygun bir rolü oynamaya soyunur, kendileri olmayan bir kişiliğin sahte elbisesi ile dolaşmaya başlarlar. Bu oyun, bizim buralarda kişiliklerin fikir ve eylemlerin önüne geçmesini sağlar ve bir süre sonra neye inandığımızı unutup, kime bağlandığımızı konuşmaya başlarız.

Senin özü sözü bir kişiliğin ve hayatın, zaaflarını, şüphelerini, tereddütlerini itiraf eden samimiyetin, o saf ve doğal iç dünya, beni gerçekten etkiledi. Bir an için, ülkemizde beş on tane Ali Şeriatî ayarında aydın olduğunu düşledim.. Vazgeçtim, bir tane olduğunu hayal ettim. Ne bileyim, tek nedenle mutlak dönüşümlere inanmam ama bir tane Ali Şeriatî çıkarmış olsaydı bu ülke, inan çok şey farklı olurdu diye düşündüm. En azından, son otuz kırk yıllık muazzam İslamcı enerjiden bambaşka ve daha ileri bir şeyler çıkardı. Milyonlarca insanın alınteri, emeği, gözyaşı, bileziği, küpesi, harçlığı, umudu, duası ile ortaya çıkan bu büyük yürüyüş Yeşil Kuşak politikalarına yem olmazdı belki. Ya da, Avrupacılık, İsrailcilik, Amerikancılık, İngilizcilikte dümen kırmazdı, toplumun bir kesimini korkutmaz, batının fincancı katırlarını boş yere ürkütmezdi. Dini bir köylü ideolojisi ve sistemden pay talep eden yeni sınıfların malzemesi yapmazdı, aksine tüm topluma ve insanlığa hayatın her alanında ileri ve kaliteli yaşam felsefesi ve etiği sunacak bir birikime dönüşürdü.. Daha medeni, daha doğal bir müslümanlık ve daha demokratik bir ülke için mücadele eder, varolan bir çok akım ve siyasetin de deniz feneri olurdu İslamcılık. Hatta, sol ve milliyetçi çevreler dahi, bu düzey ve nitelikten beslenir, emek ve eşitlik kavgası ile vatan ve bağımsızlık kavgası, bir biriyle çatışan değil, bir birini bütünleyen ve geliştiren tatlı bir rekabetin konusu olabilirdi. İnsanlar, etnik ya da mezhebi kimlikleri üzerinden konuşmaktan utanır, bu ilkel dil yerine, Ademin dilini, yani hayatın ve özgürlüğün ortak dilini üreten bir konuşma üslubu kazanabilirdi. Keşke, bir Ali Şeriatî'miz olsaydı..keşke..

Sonra bu düşümden uyandım. İyi ki olmamış dedim, sevgili doktor. İyi ki senin gibiler henüz çıkmamış. Eğer çıksaydı, bizde boğmaya çalışır, olmadık iftiralarla sürgün ederdik.

Senin kadar kitleleri, özellikle gençliği etkileyen bir yazarımız olsaydı, devlette boş durmaz, 'bu memlekete Ali Şeriatî lazımsa, onu da ben yaratırım' der ve seni de illaki zindanlarda çürütürdü. Ya da 'arkasında acaba kim var' der, ve mutlaka bir yabancı parmağı bulurdu. Alimlerimiz tekfir eder, aydınlarımız kıskanır, örgütlerimiz, cemaatlerimiz önce yanlarına çekip karizma çalmak ister, olmayınca düşman kesilip karalamaya başlardı. Kitaplarına, fikirlerine bu kadar düşman olanlar, eğer burada yaşasaydın sana neler yapmazdı.

Ali Şeriatî, Franz Fanon, K. Marks, Kant, David Hume, Weber, Gramsci, Kemal tahir, Cemil Meriç, M.Akif Ersoy, Sezai Karakoç.. Bu çapta aydınların, şairlerin çıkabildiği toplumlar, tabii ki bir yüksek düzeyi gösterir. Ama bundan daha önemlisi, bu çapta aydınları korumak ve yaşatabilmektir. Biz henüz bu aşamaya gelemedik. Henüz bilgi, felsefe ve sanata dönük kuşkularımızı atamadık. Belki de, toplumsal bilinçaltımız, henüz güvenlik ve beslenme ihtiyacını doyurup, uygarlık yaratma eylemine geçemedi. Bu nedenle, her farklı sese önce, elimizden ne almaya çalışıyor, diye bakıyoruz, sonra eğer bundan eminsek, peki karın doyuruyor mu? diye yaklaşıyoruz. Nihayet, elimizden bir şey almayan, ezberlerimizi bozmayan, kafa konforlarımızı rahatsız etmeyen, sahte kamplaşmalarda karşılıklı çatışma rolünde bir mevki kapmış, sonrada bundan ekmek yemeye başlayan bir sürü aydınımız oluyor. Ali Şeriatî'lerde tabii ki, bizim toplumlarımıza birkaç gömlek fazla geliyor.

Sevgili Doktor,

Sonuçta seni sadece biz okuduk ve sen sadece bizimle konuştun. Biz, Allah'tan başka sahibi olmayanlarız. Kimseye eyvallah etmeyen, kimseye biat etmeyen, bütün dogmalara, tabulara saldıran, kimsenin bir yerlere oturmadığı bir garip 80 kuşağıyız. Bizi sadece bizden olanlar anlar. Bizim konuşmalarımız yalnızlık senfonisidir. Sessizdir, derindir, manalıdır. Biz, gözlerimizden tanırız bir birbirimizi, göz bebeklerimizdeki hüzünden, yorgunluktan tanışırız. Bir demli çayın buğusudur şifremiz, ya da bir sigara dumanının kavisi.

Nedensiz dalıp gitmelerdir muhabbetimizin en koyu anları.. İç çekişlerimizle kurarız en uzun cümleleri..Ne mutluluğun resmini yapabilen bir ressam, ne hayatı kendimize yontabilen bir heykeltıraş olamamışızdır. Alış verişi bilmeyiz, tek ticaretimiz, gençliğimizi verip belirsiz bir geleceği satın almışlığımızdır. Geleceğin, yaşadıklarımızın tekrarı olacağına da farkındayızdır. Zira, her şeyi yaşamış, kavgayı, sevdayı, öfkeyi tatmışızdır. Bize, 'ölüm gelir, çitlembikler, sarmaşıklarla', çünkü ne yaşamdan ne ölümden bir beklentimiz kalmamıştır. Yolumuz, hedefimizdir ve yürürüz sadece, öyle mahsun ve öyle onurlu. Kardelen, bizim çiçeğimizdir, kartal, bizim kuşumuz. Her akıntıya karşı durur, her şeye yukardan bakarız. Özgürlüktür önce ve sadece, imanımızın özü. En çok bizden görünen yilandan korkarız, fırsatçı ve hainden..

Çöl ve denizdir, tabiatımız.

İki sonsuzluk arasında yaşamaya çalışırız. Ne saray takarız ne puthane..

Ne devlet sever bizi ne de 'dinci kiliseler'.

Bir bitimsiz yalnızlıktır yolumuz, bir sonsuz özgürlüktür menzili..Hem vatan deriz, hem özgürlük, hem akıl deriz, hem aşk. Hem halk deriz hem birey..

Hem doğudur ülkemiz, hem batı..

Hem Muhammed'dir önderimiz, hem İsa, Hem Spartaküstür yüreğimiz, hem Ali..

Hem Enver'dir, Kuşçubaşı Eşref'tir, Ömer Muhtar'dır, Che Guevara'dır kahramanımız, hem Şeyh Şamil, Osman Batur, Malcolm X, hem İzzetbegoviç'tir, hem Dudayev...

Biz bütün mısıralardan tek bir şiir, bütün sonatlardan tek bir senfoni yapar, hayatı tek bir film karesine sığdırırız.

Ne Amerika anlar bizi, ne Patagonya.

Biz sadece bir birbirimize tutunur, birlikte yanarız.

Ateşimiz suyumuzu yakar, nefesimiz ateşi.

Seni daima okuyacağız doktor, daima okutacağız. Seni, biz tanıttık bu toprağın yüreğine, biz dalgalandıracamız o put kıran sancağını.

Çocuklarımız, Ali Şeriatî, diyecek, Ali şeriatî okudum da adem oldum diyecek.

Okudumda piştim diyecek.

Ve seni okumayan ve okutmayanlar, cehaletin, bağnazlığın, zeka özürü din esnafları, düştükleri çukurun derinliğiyle övünenler, onlar bir gün çocuklarının ellerindeki Ali Şeriatî kitaplarını görünce yıkılacaklar.

Ali Şeriatî, onların azraili olacak..

Sevgili doktor, kalem tutan ellerinden öper, şehid kanından süzülen bereket için sana sonsuz teşekkür ederiz.

Hüdâ'nın rahmeti üzerinden eksik olmasın. Hoşça kal.

DİPNOTLAR:

* Yalnızlık Sözleri, Ali Şeriatî, Anka yay. İst.2004

**İlk yayın: Yarın Dergisi-2005

Kaynak: Açık Mektuplar, Ahmet Özcan-Yarın Yay. 2010

****Ali Şeriatî** (1933-1977), İranlı sosyolog, yazar ve İslam düşünürüdür. İslam'ı sosyal adalet, devrim ve Batı sömürgeciliğine direniş ekseninde yeniden yorumlayarak modern İslam düşüncesinin en etkili figürlerinden biri olmuştur. "Dine Karşı Din" ve "Hüseyn Kimdir?" gibi eserleriyle Şii düşüncesini devrimci bir çizgiye taşıyan Şeriatî, İran İslam Devrimi'nin fikri temellerini atmış ve 1977'de şüpheli bir şekilde hayatını kaybetmiştir.

Eğitim ve Düşünsel Altyapı: İran'ın Sebzevar kentinde doğdu. Paris Üniversitesi'nde sosyoloji ve dinler tarihi doktorası yaptı. Burada Marksizm, varoluşçuluk ve sömürgecilik karşıtı akımlarla tanıştı.

Fikirleri: İslam'ı pasif bir inanç değil, ezilenlerin (müstaz'af) sömürenlere (müstekbir) karşı direnişini esas alan aksiyoner bir ideoloji olarak tanımladı. Şiilik içerisindeki geleneksel ruhban sınıfını eleştirerek, "öze dönüş"ü savundu.

- **Hüseyniye-i İrşad Dönemi:** Tahran'da verdiği coşkulu konferanslarla gençliği etkiledi, ancak rejim tarafından tehdit olarak görülerek hapsedildi.
- **Ölümü:** 1977'de İngiltere'de şüpheli bir şekilde ölmüştür; destekçileri SAVAK (İran gizli servisi) tarafından suikasta uğradığını savunmaktadır.
- **Çocukları:** Puran Şeriatî ile evli olan Ali Şeriatî'nin İhsan, Suzan, Sara ve Mona adlarında dört çocuğu vardır.

Eserlerinin neredeyse tümü Türkçeye çevrilmiş olup, günümüzde de İslam dünyasında yankı uyandırmaya devam etmektedir.

Sizi rahatsız etmeye geldim!
Ali Şeriatî

15 Mart-Dera; Suriye Devrimi'nin Başlangıcı

AHMET ÖZGÜR

www.kritikbakis.com

Arap Baharı'nın Şam Kapıları

2010 yılının sonunda Tunus'ta Muhammed Buazizi'nin kendisini yakmasıyla başlayan ve "Arap Baharı" olarak adlandırılan toplumsal hareketler dalgası, bölgedeki statükoyu derinden sarstı. Tunus ve Mısır'daki rejim değişikliklerinin ardından gözler, Baas Partisi'nin yarım asırlık katı yönetimi altındaki Suriye'ye çevrildi. 15 Mart 2011 tarihi, Suriye için sadece bir takvim yaprağı değil, ülkenin çehresini sonsuza dek değiştirecek olan toplumsal patlamanın resmi başlangıcı oldu.

Kıvılcımı Ateşleyen Olay: Dera Duvarları

Devrimin sembolik başlangıcı Şam'daki protestolar olsa da, hareketi kitleselleştiren olay güneydeki Dera şehrinde yaşandı. Yaşları 10 ile 15 arasında değişen bir grup ortaokul öğrencisinin, okul duvarlarına yazdığı "**Sıra sana geldi ey doktor**" (Beşşar Esad'ın tıp eğitimine atıfla) sloganı, rejimin sert refleksiyle karşılaştı.

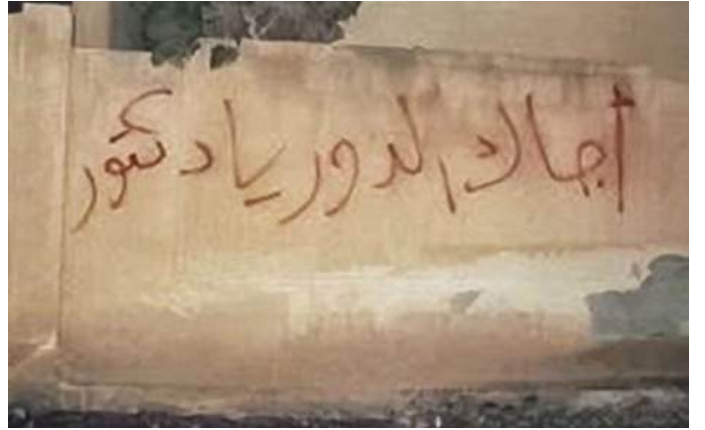
Çocukların gözaltına alınması ve ailelerine yönelik onur kırıcı muameleler, aşiret yapısının güçlü olduğu Dera'da infiale yol açtı. 18 Mart Cuma günü düzenlenen gösterilere güvenlik güçlerinin gerçek mermilerle müdahale etmesi, barışçıl protestoları bir halk isyanına dönüştüren "kanlı eşik" oldu.

Taleplerin Evrimi: Reformdan İstifaya

Başlangıçta halkın talepleri devrimci bir rejim değişikliğinden ziyade **reformist** bir nitelik taşıyordu. Göstericiler şu temel maddeleri savunuyordu:

- 1963'ten beri yürürlükte olan Olağanüstü Hal Kanunu'nun kaldırılması.
- Yolsuzlukla mücadele ve ekonomik adaletsizliğin giderilmesi.
- Siyasi mahkumların serbest bırakılması ve çok partili sisteme geçiş.

Ancak rejimin bu taleplere "diyalog" yerine "demir yumruk" ile cevap vermesi, sloganların kısa sürede "Halk rejimin yıkılmasını istiyor" (Eş-şa'b yurid iskât en-nizâm) şeklinde değişmesine neden oldu.

Barışçıl Gösterilerden Silahlı Çatışmaya

2011 yılının ilk aylarında protestolar Cuma namazı çıkışlarında düzenlenen silahsız yürüyüşler şeklindeydi. Ancak ordudan ayrılan askerlerin kurduğu **Özgür Suriye Ordusu** (ÖSO) gibi yapıların ortaya çıkışı, sürecin karakterini değiştirdi. Meşru müdafaa gerekçesiyle başlayan silahlı direniş, dış aktörlerin de sürece dahil olmasıyla birlikte 2012 yılı itibarıyla tam ölçekli bir iç savaşa evrildi.

Suriye'deki Nusayrı azınlık rejimini destekleyen İran, devrimi "rejimle birlikte batmak veya çıkmak" olarak görürken; Rusya, rejimi Batı'ya karşı jeopolitik bir koz ve bölgesel bir nüfuz aracı olarak görmekteydi. Her iki emperyalist ülke, ABD ve İsrail'in de tarafsız görünümü örtülü desteği sayesinde Hama, Halep, Humus, Dera ve Şam'da Suriye halkına karşı hava destekli bir çok katliama imza attılar.

Halep'te çocuklarında öldüğü kimyasal silahlı katliamlara batı kamuoyu da ses çıkartmadı. Humus'ta ise abluka altında aç kalan halk kedi köpek yemek için fetva isteyecek hale gelmişti. Tüm bu katliam ve vahşeti İsrail'e karşı direniş eksenini yalanyla perdeleyen İran, Nusayri şebbihalarla birlikte başta hizbullah gibi şii çeteler olmak üzere Afganistan ve Irak'tan getirdiği katil örgütlerle yüzbinlerce müslümanı katletti. Tüm bu operasyonu yöneten İran'ın katil çete başı Kasım Süleymani, daha sonra Irak ve Afganistan işgallerinde işbirliği yaptığı Amerikan güçleri tarafından öldürüldü. Çünkü İsrail, İran'a olası bir saldırı hazırlığında Süleymani'nin yönettiği katil şii çetelerinin engel olmasını istemiyordu. Aynı nedenle Lübnan'da hizbullah çetelerini de elektronik bir saldırıyla bertaraf eden İsrail, Suriye'de islamcı bir yönetim istemediği için Dürzi ve Kürtçü güçleri destekliyordu.

İran ve Rusya'nın açıktan, ABD ve İsrailin örtülü olarak sahadaki iş birliği, Esad rejiminin 2024'ün sonuna kadar ayakta kalmasını sağladı; ancak Türkiye destekli muhaliflerin son büyük saldırılarıyla (8 Aralık 2024) rejimin çöküşü, bu güçlerin Suriye üzerindeki etkisini de derinden sarsmıştı.

Sonuç

15 Mart 2011'de başlayan Suriye Devrimi, modern tarihin en büyük insani krizlerinden birine kapı araladı. Bir milyona yakın ölüm, milyonlarca mülteci, yıkılan şehirler ve değişen bölgesel dengeler, bu tarihin ne kadar kritik bir dönemeç olduğunu kanıtlamaktadır. Suriye halkı için 15 Mart, onur ve özgürlük arayışının sembolü olarak tarihteki yerini aldı.

Trump, İnanla Savaş Çabasında Kürt Liderleri Aradı

YAZAR: BARAK RAVID

KAYNAK: WWW.AXIOS.COM

Başkan Trump, pazar günü Irak'taki Kürt liderlerle telefon görüşmesi yaparak ABD-İsrail'in İran ile yürüttüğü savaşı ve bundan sonra neler olabileceğini ele aldı; görüşmeler hakkında bilgi sahibi üç kaynak Axios'a söyledi.

Neden Önemli: Kürtler, İran-Irak sınırı boyunca binlerce askere sahip ve savaşın seyri geliştikçe önemli olabilecek stratejik bölgeleri kontrol ediyor. Irak'taki Kürtler ayrıca İran'daki Kürt azınlıkla yakın bağlara sahip.

Yakınlaştır:

İki kaynağın aktardığına göre Trump, cumartesi günü başlayan bombardıman kampanyasının ertesi günü Irak'taki iki ana Kürt fraksiyonunun liderleri — Mesud Barzani ve Bafel Talabani — ile görüştü.

- Görüşmeler hakkında bilgi sahibi bir kaynak, görüşmelerin "hassas" olduğunu söyledi ve içeriklerine ilişkin ayrıntı vermeyi reddetti.
- Başka bir kaynağa göre bu görüşmeler, İsrail Başbakanı Benjamin Netanyahu'nun aylar süren perde arkası lobi faaliyetlerinin doruk noktasıydı. İsrail, on yıllardır Suriye, Irak ve İran'daki Kürtlerle

yakın güvenlik, askerî ve istihbarat bağlarına sahip.

- Bir yetkili, "Genel görüş — ve kesinlikle Netanyahu'nun görüşü — Kürtlerin sahneye çıkacağı... ayaklanacakları yönünde" dedi.

Oda İçinde:

İran'a yönelik saldırılar ve rejim değişikliği çağrısında "ısrarcı" olan Netanyahu, Kürtleri ilk olarak Beyaz Saray'da Trump ile yaptığı bir görüşmede savundu.

- Yetkili, "İlk geldiğinde ve Trump ile saatlerce oturduğunda, Netanyahu'nun her şeyi çözmüş olduğunu düşünürdünüz" dedi.
- Yetkili sözlerine şöyle devam etti: "Halefini bile planlamıştı. Kürtleri tamamen çözmüştü: Orada ve burada iki ayrı Kürt grubu. Bu kadar kişi ayaklanacak."

Ne Diyorlar:

Trump'ın Kürtlerle yaptığı görüşmeler hakkında özel olarak soru yöneltilen Beyaz Saray basın sekreteri Karoline Leavitt, ayrıntıları paylaşmayı reddetti.

- Leavitt, Axios'a yaptığı açıklamada, "Başkan Trump, son birkaç gün boyunca bölgedeki birçok müttefik ve ortakla temas hâlinde oldu" dedi.

Haberin Gelişimi: Pazar günü, Irak'ın Kürdistan bölgesinde bulunan Kürt-İranlı bir muhalif grup olan Kürdistan Özgürlük Partisi, İran'ı cezalandırıcı bir füze ve insansız hava aracı saldırı kampanyası yürütmekle suçladı.

- Savaş başlamadan altı gün önce, Irak'ta barınan beş muhalif Kürt grup, İran'a karşı mücadele etmek üzere İran Kürdistanı Siyasi Güçler Koalisyonu'nun kurulduğunu duyurdu.

Genel Bakış: "Kürtler, Irak'taki en büyük etnik azınlık ve İran'daki en büyük etnik azınlıklardan biridir; ayrıca sıklıkla dünyada kendi devleti olmayan en büyük etnik grup olarak tanımlanırlar. Atalarının toprakları Türkiye'nin güneydoğusunu, Suriye'nin kuzeyini, Irak'ın kuzeyini ve İran'ın kuzeybatısını kapsar.

- Kürtler, diktatör Saddam Hüseyin'i deviren 2003 ABD işgaliyle mümkün hâle gelen Irak'ın kuzeyindeki özerk bir bölgeyi yönetmektedir.
- "Peşmerge" – anlamı "ölümle yüzleşenler" olan – olarak adlandırılan Kürt savaşçılar, Irak'ta ve Suriye'de IŞİD'e karşı yürüttükleri mücadeleden gelen onlarca yıllık muharebe tecrübesine sahiptir.

Büyük Resim: Savaşta sertleşmiş, sahada aktif olarak

çatışan bir güç, cumartesi günü başlayan ABD-İsrail bombardıman kampanyasına hayati bir savaş boyutu kazandıracaktır.

2001 Afganistan Savaşı'nda ABD, Taliban rejimini devirmeye yardımcı olmak amacıyla, sahadaki etnik azınlık savaşçılarının manevralarını desteklemek için benzer şekilde yoğun hava desteği kullanmıştı.

Gerilim Noktaları: Kürtlerin, ABD ve NATO müttefiki Türkiye ile düşmanca bir ilişkisi var; bu durum bir komplikasyon yaratabilir.

- Kaynak, "Başkan herkesle konuşuyor. Kürt liderlerle konuşuyor. [Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip] Erdoğan ile de görüştü" dedi.
- Geçen hafta İran Kürdistanı Siyasi Güçler Koalisyonu'nun duyurulması, İran'ın eski veliaht prensi Reza Pahlavi'nin liderliğindeki bir sürgün grupla da gerilimlere yol açtı.

Sırada Ne Var: ABD'li politika yapımcılar, Netanyahu'nun İran'a karşı silahlanabilecek Kürtlerin sayısını abartmış olabileceğine inanıyor; ancak bir yetkili, "Bu azımsanacak bir şey değil" dedi.

- Yetkili, "Savaşta ya da savaş sonrası İran'da rollerinin ne olacağı, benim yetki alanımın dışında" dedi.

İran'ın Bitmeyen 20. Yüzyılı

TAHA ÖZHAN

www.kritikbakis.com

İran'ın bugün karşı karşıya olduğu savaş, tek başına askeri dengelerle, emperyalizmle, kısır döngüsünden çıkamayan bir ülke tarihiyle ya da diplomatik restleşmelerle açıklanamaz. Bu gerilim, aynı anda bir devletin modernleşme sancılarının, bir devrimin tortularının, bir imparatorluk hafızasının, toplumsal muhayyilesinin ve bitmeyen dış müdahale korkusunun kesişim noktasında şekilleniyor. İran söz konusu olduğunda savaş, yalnızca sınırların ya da devletin değil, tarihsel anlatının, kimlik inşasının ve siyasal aklın da sınılandığı bir eşik haline geliyor. Bu nedenle İran'a yönelik her saldırı, Tahran'da yalnızca stratejik bir tehdit olarak değil, tarihsel bir tekrar ya da kısır döngü olarak okunabilir. Her dış müdahale, geçmişteki bölünme planlarının, darbelerin ve işgallerin devamı gibi algılanıyor. Her iç kriz ise modernleşmenin yarım kalmış hikâyesinin yeni bir perdesine dönüşüyor. İran'ı anlamak için bugünkü savaş atmosferini değil, bu atmosferi sürekli yeniden üreten zihinsel ve tarihsel çerçeveyi görmek gerekiyor. Tam da bu noktada mesele, sadece İran'ın ne yaptığı ya da ne yapacağı değil, İran'ın kendisini nasıl gördüğü ve dünyayı nasıl okuduğudur. Zira İran zihinsel olarak sürekli geçmişte, fiziken de bugünde yaşamaya çalışan bir patinajın içerisinde krizleriyle mücadele ediyor.

İran'a dair ne söylersek söyleyelim, tarihin labirentine takılmamak mümkün değil. Zira aynı tarih bir yandan İran'ın kısır döngüsünün menşeyken, diğer yandan İran'ı İran yapan 'lütufların' da kaynağı.

Bir yanda kadim bir medeniyet ve gelenek, diğer yanda bu derin tarihin içerisinde son yüzyıllarda bir türlü ortaya çıkamayan modern devlet. Bir yanda coğrafyasının sunduğu eşsiz imkânlar sayesinde elde ettiği tabii güvenlik, diğer yanda son yüzyılın tabii kaynaklar laneti.

Aynı zamanda tarihten din, jeopolitikten mezhep, siyasal çatışmadan itikat devşiren müstesna bir pragmatizm, öte yandan her seferinde kendi hapishanesini inşa eden dogmatizm. Seyyar bir hafızayla bir türlü tarihsel eşzamanlamasını yapamayıp, 2500 yılın içerisinde salınan toplumsal muhayyile. Geleceğe veya bugüne odaklanma çabaları her seferinde mağlûb-ı zaman hissiyatıyla sönümlenmesi. Acıdan bilinç, matemden hayat çıkararak bir varoluş. Tarihin ölmediği, ölenlerin defnedilemediği, defnedilenlerin tarih olamadığı bir sarmaldan icat edilen siyasal teoloji ile kendi kendisini esarete mahkûm etmiş bir akıl. Tarihi, günahsız bir geçmiş inancı olan nostaljiye dönüştürerek bugüne dair sorunlardan ve gelecekteki tehditlerden korunmaya çalışan ve adeta rahat bir sığınak olarak cenin pozisyonundan bir türlü kurtulamayan bir siyasal ruh hali. Hesaplaşmalarını geçmişte yapıp zaferlerini bugün kazanmaya çalışan zamansal gerilime sıkışmış bir muhayyile.

Bütün bunlar, en genel anlamıyla, aktörlerden bağımsız olarak, İran'ın en azından 20. yüzyılın başından beri tecrübe ettiği siyasal ve toplumsal krizlerin tamamına yakınına şekillendiren unsurlar oldu.

Başka bir ifadeyle, İran'ın modernleşmesi sürekli inkıtaa uğrayan, bir türlü kritik eşiği aşamayan bir kısır döngüden çıkamadı. İran siyasal ve toplumsal tarihinin yüzlerce yıllık hikâyesinin içerisinde kaybolmadan 20. yüzyıla odaklandığımızda bile bu durumu gözlemlemek kaçınılmaz oluyor. Ancak burada insafli davranmak gerekiyor. Zira, en azından 20. yüzyılda, İran'ın yaşadığı kısır döngünün kendisinden kaynaklanan yönleri olduğu kadar emperyalist saldırganlıkların da ağır maliyeti bulunuyor. Bugün İran, geçen yüzyılda defalarca yaşadığı bir başka emperyalist momentle karşı karşıya: Moskova ve batılı başkentler arasında gidip gelen iktidar krizi ile iki asırdır yorulmuş, hatta tükenmiş bir ülke.

AIOC'nin (Anglo-Iranian Oil Company) Genel Ofisinde İran bayrağının göndere çekilmesi. İran petrolünün millileştirilmesi. 20 Haziran 1951.

Tarihin Labirentinde Patinaj

Tarihin ironisi şudur ki; 1946'da İran'ın toprak bütünlüğünü Sovyet baskısına karşı savunan ve BM'yi bu amaçla devreye sokan ABD, bugün İran'ı çökertmek için kanlı bir işgal girişimi başlatmış durumda. Bu elbette Washington'un İran'a ilk müdahalesi değil. 1953'te Başbakan Musaddık'ın CIA darbesiyle devrilmesinden bu yana, Amerika'nın İran müdahalelerinin on yıllar içerisinde birikerek kanlı bir işgal planına dönüşmesine şahitlik ediyoruz. Geçen yüzyılın başında Rusya ve İngiltere tarafından Sykes-Picot benzeri bir anlaşma ile Kuzeyden ve Güneydoğusundan bölünmeye kalkışılan İran, 1907'den beri dış müdahalelere maruz kaldı. Lakin Rusya'yı meşgul eden Rus-Japon Savaşı ile Avrupa'da Almanya'nın yükseldiği bu dönemde, İran'ın da yaşadığı saldırganlığa içeride 'Meşrutiyet Devrimi' ile cevap vermesi neticesinde Anglo-Rus planı işlevsiz kaldı. 1905-11 Meşrutiyet Devrimi döneminde İran Meclisi Ruslar tarafından bombalandı. Bölünme ortaya çıkmasa da, İran ilerleyen yılların tamamını dış müdahale ile iç tahkimat krizi arasında geçirdi. İstibdad-ı Sağır (Küçük Tiranlık) olarak kayda geçen bu kısa dönemde İran'da Meşrutiyet yanlısı Meclis bombalanırken, birçok lider isim de infaz edildi. Burada dikkat çeken husus, İran'ın daha sonraki yıllarda da ancak ülke içerisinde meşrutiyet gücüne sahip olduğu anlarda dış müdahaleyi püskürtebildiği gerçeğidir.

Benzer şekilde 1951'de İran Başbakanı Muhammed Musaddık'ın Anglo-İran Petrol Şirketi tarafından kontrol edilen enerji kaynaklarının yönetimini millileştirmesi hamlesi üzerine, CIA ve MI6'nun ortak darbesiyle 1953'te devrilmesiyle bir başka kırılma yaşandı. İran'ın bir kez daha liderliğini dış müdahale ile kaybetmesiyle birlikte, 'Pehlevi mutlakiyetçi iktidarının' Batı desteğiyle tahkim

edildiği dönem başladı. Bu darbe daha sonra devrime giden yolun da taşlarını döşeyecekti. İslam Devrimi ile ortaya çıkan yeni liderlik de yine dış müdahaleye maruz kaldı. Önce devrimden bir buçuk yıl sonra, Irak İran'a saldırarak 20. yüzyılın en uzun ve kanlı savaşını başlattı. Savaşın ortasında, 1981'de, İslami Cumhuriyet Partisi Genel Merkezine yapılan bombalı saldırıda, sistemin en önemli isimlerinden Ayetullah Beheştî'nin yanı sıra bakanlar ve milletvekillerinin de olduğu 74 kişi hayatını kaybetti. Bir ay sonrasında Başbakanlık binasında yapılan bombalamada başta Cumhurbaşkanı ve Başbakan olmak üzere birçok kişi hayatını kaybetti. O tarihlerden beri sıcak savaşın dışında, yarım yüzyıldır oldukça acımasız bir ambargo savaşı altında ezilen İran, iç normalleşmesini sağlayamadığı gibi dış müdahalelerin altında bugünlere geldi.

İran'ın 20. yüzyıl tarihinde defalarca yaşadığı ve liderlik kaybıyla sonuçlanan müdahalelerin sonuncusu Amerika-İsrail saldırılarıyla gerçekleşti. İran açısından geçmişte defalarca yaşanan bu gelişmenin bir yandan yeni bir tarafı bulunmazken, diğer yandan 1979'dan beri, özellikle de Humeyni sonrası dönemde yaşanan değişimden dolayı farklı dinamikleri bulunuyor. Zira imkânsız bir misyon olan 'rejim değişikliği' hedefiyle başlayan saldırı dalgası, bir hafta dolmadan 'harita değişimi' hayaline dönüştü. Nereye doğru evrilirse evrilsin, aşikâr olan gerçek, ABD ve İsrail saldırganlığının ana hedefinin İran'ın her açıdan ağır bir darbe almasını sağlayarak, 'Körfez Savaşı' sonrasındaki Irak gibi 'çökmüş bir devlete' dönüştürülmek olduğu görülüyor. Irak'tan farklı olarak, ABD'nin inşa etmeye çalıştığı 'enerji imparatorluğunun' önemli bir unsuru olarak İran petrolünün 1951 öncesinde olduğu gibi tam anlamıyla bir sömürü mekanizması içerisine sokulması da hedefleniyor.

İran'ın 20. yüzyılı birçok açıdan yarım asır gecikmeyle 20 Haziran 1951'de Hürremşehir'de Anglo-İran Petrol Şirketi'nin genel merkezine İran bayrağının çekilerek İngiliz hâkimiyetine son verilmesiyle başladı. Ne Meşrutiyet Devrimi ve Kaçar Hanedanlığının çöküşü ne Pehlevi iktidarı ve radikal seküler modernleşme çabası ne de Rus-İngiliz işgali İran için süreklilik içeren krizlerdi. Her birisinin kendisine özgü bağlamı ve sebepleri vardı. İran, enerji kaynaklarının millileştirilmesiyle artık tek bir hat üzerinde siyasal gerilimlerini yaşayacaktı. Bu gerilimlerin merkezinde enerji kaynakları bulunuyordu. İran, dünya petrol ve doğal gaz kaynaklarının yarısına yakınının bulunduğu bölgede, Batı'nın petro-devletlerle kurduğu ilişki düzenine tâbi olduğu dönemlerin dışında istikrarsızlığa mahkûm edildi. 1979 sonrasında İran'ın açık bir şekilde bu emperyalizme milliyetçiliği aşan bir şekilde aktif bir ideolojik eksende cevap vermesi, çoğu kez de ideolojik çıkmazlarından dolayı kendisini de büyük bir krize sokan yanlış cevaplar üretmesi yanlıtıcı olmamalıdır. İran'ın, tarihinden ve ölçeğinden dolayı istese de etrafındaki petro-devletler gibi Batı ile sürekli ve ağır bir sömürge ilişkisi içerisine girmesi mümkün değildir.

Bugün de İran; ABD ve İsrail'in arzuladığı radikal bir rejim değişikliği yaşasa bile, bu değişikliğe rağmen kendi özgün dinamikleriyle belli bir süre sonra farklı bir damarla yeniden bağımsızlık arayışına girmesi kaçınılmaz olacaktır.

Direnış Ekseninden Paradevlet'e

İran'ın devrim sonrasında normalleşmemesinde iki kırılma çok ciddi rol oynadı. Bunlardan birincisi; Irak'ın İran'a saldırıp, Batı destekli savaşı başlatarak devrimi boğmasıydı. Özellikle Humeyni sonrası dönemde, başka bir ifadeyle Irak Savaşı sonrasında, İran siyasetinin rasyonelleşmemesinde ve normalleşmemesinde yaşanan savaşın kalıcı ve yapısal etkileri oldu. Beka sorunu, bir savaş halinden çıkarak, İran'da sürekli normal şekillendiren siyasal fonksiyona dönüştü. Bugün neredeyse bütün liderliğinin kimliğini ve aklını Irak Savaşı'nın inşa ettiğini söylemek yanlış olmaz. Başka bir ifadeyle, Kaçarlardan bu yana devlet olma krizini yaşayan, Pehlevi döneminde ilk kez bütün İran'a asgari düzeyde ulaşmaya başlayan devletin en basit düzeyde merkezleşme ve kurumları ortaya çıkarmaya çalışan süreci Irak Savaşı'yla yeni bir tabiata kavuştu. İran içine hapsediği 'direnış dünyasında' rasyonel bir devlet olmaktan uzaklaşarak, dünyanın en büyük 'direnış örgütüne' dönüştü. Bu durum belli ölçüde anlaşılabilir olsa da, Irak Savaşı ve Soğuk Savaş sonrasında rasyonelleşme yerine İran'ın çok daha fazla yönsüzlüğe kapılmasıyla sonuçlandı. Özellikle, aslında Şah döneminde başlayan nükleer programını aktive etmesiyle birlikte, rasyonelleşmesinin kapılarını da kapatmasına neden oldu. Bu dönemle birlikte İran, 'kusursuz bir izolasyon' dönemine girdi. Ancak burada dikkatten kaçırılmaması gereken husus, İran'ın sadece Batı ve İsrail eliyle izolasyona tâbi tutulmadığıdır. Zira Tahran, ikisi kendi icadı olan, aynı anda üç izolasyonu beraber yaşadı. Uluslararası izolasyonun yanında bölgesel ve ulusal izolasyon da ortaya çıkınca, İran içinden çıkamayacağı bir kısır döngüye tâbi oldu.

Bu kısır döngünün ikinci ayağında yine Irak vardı. İran, ABD'nin 2003 Irak işgalini hem ulusal hem de bölgesel bir tehdit olarak görmek yerine, işgali, yıllardır tıkalı sistemine alan kazandıracak bir fırsat olarak değerlendirdi. Mezhepçi bir siyasetin eşliğinde, yaşadığı jeopolitik aşermeyi bir strateji olarak kodlayarak, on yılların açlığı ile Irak'a müdahil oldu. 1980'lerde İsrail'in Lübnan'ı işgali sırasında, oldukça özgün şartlar altında ortaya çıkan vekil güç kullanımını doğrudan Irak'a devlet düzeyinde taşıyarak oldukça sorunlu bir yeni sayfa açtı. Bu sayfa İran'ın bölgesel izolasyonunun da artık kalın duvarlarla örüldüğü dönemi başlatmış oldu. Bir Arap ülkesinde mezhep dinamiği üzerinden iktidara yürümenin aynı anda bölgesel mezhepçi ve etnik refleksleri harekete geçirmesi kaçınılmazdı zira. Bu refleksler güçlendikçe İran'ın bölgesel izolasyonu da arttı. 'Şii hilalini' finanse etmek için kaynaklar harcadıkça milyonlarca İranlının ekmeği küçüldü, İran'ın bölgesel yabancılaşması arttı, hepsinden önemlisi devrimle kazandığı bölgesel sempatiyi hatta

İslami hareketlerle duygusal ve düşünsel bağınu büyük ölçüde kopardı. Öte yandan, dünyanın ambargo altındaki en büyük devleti olarak geçen on yıllar içerisinde İran'da toplumsal talepler de arttı. Talepler arttıkça da, örgüt reflekslerinin daha belirgin hale gelmesi ve tam bir güvenlik devletine dönüşümün bir sonucu olarak 'kusursuz izolasyon' ortaya çıktı. Diğer yandan bölgesel yayılma (Irak, Lübnan, Suriye, Yemen) arttıkça, organları iflase sürüklenen bir vücut geliştiricinin durumunu yapay güç gösterisiyle gizlemeye çalışması gibi, İran da nihayetinde tedavisi mümkün olmayan marazları perdeleyen harici bir zindelik sergilemekteydi.

İkinci Irak Savaşı'ndan da büyük bir fırsat çıkarmaya çalışan İran, aslında bir kez daha lanete dönüşecek bir mezhepçi kof zafer elde etmişti. Tüm bu vahim ve örgüt aklından dolayı kaçınılmaz hatalara rağmen İran'ın önüne bir kez daha bir fırsat doğdu: Arap İsyaları. Bölgesel değişim karşısında panikleyen İran bir kez daha vahim bir hataya savrularak, jeopolitik arka bahçesi olarak gördüğü 'direnış ekseninin' direndiğini iddiasıyla, Arap Baharı'nı doğuran bölgesel taleplere karşı pozisyon alarak, İsrail-Körfez eksenine benzeyen refleksler verdi. Oysa İran, özellikle Arap Baharı'nın tabutunda son çivi haline dönüşen Suriye'de, doğru bir pozisyon alabilseydi bugün hem bambaşka bir İran hem de bölge olabilirdi. Suriye'de Baas diktatörlüğünü ayakta tutma çabası yerine değişimi destekleseydi, ne Filistin ne Lübnan ne de İran'ın kendisi bugünkü halinde olurdu. İsrail'in, sınırları etrafında demokratik meşruiyeti olan herhangi bir devlete müsamaha göstermemesine hizmet eden İran politikası, Suriye'de milyona yakın insanın hayatını kaybetmesine yol açtı. Irak'ta ilkel mezhepçi ve etnik bir siyasal paylaşımın yerleşmesi yerine anayasal vatandaşlığa dayalı, sorunlu ve yavaş da olsa, normalleşmenin önü açılabilirdi. Lübnan'da İsrail'le askeri olarak savaş kapasitesi olmayan bir silahlı gücün, işgalin sona ermesinden sonra ülke siyasetini tıkanmasına alan açmak yerine, İsrail'in arzulamadığı normalleşen bir Lübnan'ın önü açılabilirdi. Ancak bütün bunların yerine "direnış eksenini" ütopyası peşinde jeopolitik güç devşirebileceğine inanan İran, vekil örgütlere ve paramiliter gruplara yatırım yaptıkça, Tahran'ı da bir örgüt aklına teslim etti. Sonuçta İran, aynı anda birkaç ordusu ve polis güçleri, yetki karmaşası içerisindeki siyasal kurumları, dövizin birkaç farklı fiyatının olduğu ekonomisi ve bu yüzyılın başındaki Kaçar dönemini andıran herkesin kendi kapattığı alanda/sectörde derebeyliğini sürdürdüğü bir 'paradevlet'e dönüştü. Dolayısıyla, paralel odaklar arası tam güvensizlik düzeni üzerine kurulu karmaşık bir ağır vesayet sistemi içerisinde "kusursuz izolasyon" inşa edilmiş oldu.

Kusursuz İzolasyon: Üç Kuşatmanın Anatomisi

Burada önemli diğer bir husus, kesintisiz vekâlet savaşı içerisinde olmanın İran askeri kadrolarının sürekli bir şekilde takviye edilmesini sağlamasıydı. Bu takviye mekanizması, ortaya çıkardığı ekonomi-politik zemin ve

kariyer hattı sebebiyle, bir taraftan kurumsal akışı zehirlerken, diğer taraftan da vekil güçlere yatırımın rasyonelleşmesini doğurarak, bir noktada vekâlet savaşlarının nihayete ermesinin de önünü kesti.

Diğer yandan aynı dönemde dünyada başka toplumsal devrimler sonrası o ülkelerde ortaya çıkan 'iktidar partisinin yokluğu' sorunu da, siyasal alanda güç temerküzünü bir karmaşanın içerisine sokuyordu. Bu da iktidarların çok daha dağınık, koalisyonlara ve vesayet dengesine dayalı olduğu, hizipleşerek varlığını sürdürme sorunlarına yol açmıştı. Zamanla cumhurbaşkanı ve kabinesine hükümet denmeye başlanmış; buna karşılık liderin gayri resmî ve takdirî otoritesi altında bulunan, ağ benzeri paralel kurumlar bütünü ise devlet veya nizam diye anılmaya başlanmıştı. İran'ın yaşadığı onlarca yıllık izolasyon onu yalnızca küresel gelişmelerin dışına değil, kendi eylemlerinin bir geleceği şekillendirebileceği inancından da koparak adeta tarihin dışına itmiştir. Tarihin dışına düşen bir toplumda siyaset daralır, nostalji genişler ve savaş bile tarihe yeniden girişin şiddetli bir biçimi olarak görünmeye başlar.

İran bu dönemde, herhangi bir örgütün bir devleti, bölgeyi, toplumsal fay hatlarını ya da ekonomiyi oldukça rahat ve düşük bir maliyetle rahatsız etme kapasitesine büyük anlamlar yükleyerek, yaptığı yatırımlar sonucu gerçekten ciddi bir jeopolitik güce dönüştüğüne kendisini inandırdı. Vekil güçlere yatırım yaptıkça, asli gücünü zayıflattı; aracı aktörlerle ilişkilerinin tabiatını şekillendirdikçe, gerçek muhataplarıyla güven krizini derinleştirdi; istihbarat dünyasına müptela oldukça, siyaset yapma biçimine dönüştürdüğü gerilla taktikleri nedeniyle konvansiyonel diplomatik kapasitesini kaybetti. Bu kanayan yarasını kapatmak ve normalleşmek istediğinde ise cari yeraltı devlet hâlinin acı ekonomi-politiği ile ülke içerisinde meşruiyet krizine girdi; komşuları ve dünya ile de sağlıklı ilişki kuramayı, her seferinde biraz daha örgütledi.

Devrimden sonraki on yılını kendisine açılan savaş dünyasında geçiren İran, sonraki on yılını bu savaşın ağır maliyetlerini telafi etme çabası içerisinde geçirdi. 1990'lar aslında bir yönüyle karşı-devrim sürecinin ya da geriliminin yaşandığı yıllardı. Bu dönem petrol fiyatlarının da tarihi düşük seviyeleri görmesiyle birlikte kaynakların da sınırlı olduğu yıllardı. Hamaney-Rafsanjani iki başlı yönetimi arasında sıkışan İran, ekonomik liberalizasyon, temel hak ve özgürlükler tartışmaları içerisinde demokrat bir isim olarak görünen Hatemi'nin müesses nizama karşı (yüzde 80 katılım ve yüzde 70 oy alarak) seçimi ezici bir şekilde kazanmasına şahitlik etti. İran'ın önüne bir kez daha makus tarihini kırma imkânı doğmuştu. Dünyada da liberalizm rüzgârının estiği bu dönemde Hatemi, İran'ın uluslararası ve ulusal izolasyonunu kırmak için çaba sarf etti. İngiltere ile ilişkileri ilk kez 1979 sonrası yeniden tesis etti. Clinton'la ekonomik ambargonun kısmi hafiflemesini sağlarken, ABD, 1953 Darbesi için bir tür özür kabul edilebilecek bir açıklama bile yaptı o

dönemde. 11 Eylül sonrasında, ABD ile utangaç balayı girişimleri, ironik bir şekilde yıllardır "büyük şeytan" diye isimlendirdikleri ABD'nin yeni başkanı Bush'un İran'ı "şeytan eksenine" dahil etmesiyle ortadan kalktı. Sonrasında, İran'a özgü ilginç bir tarihsel ritim yeniden ortaya çıkıyordu. ABD'de şahinlerin yükselişi, İran'da da muhafazakârların yeniden güçleneceğini gösteriyordu. Öyle de oldu. Muhafazakârlar 2003'te belediyeleri, 2004'te Meclis'i, 2005'te de Cumhurbaşkanlığı seçimlerini kazandılar.

İran'da karşı devrim süreci sona erdi ama açılan yeni sayfanın ne olduğunu artık muhafazakârlar da bilmiyorlardı. İran bir anda iki düşmanı olarak gördüğü Taliban ve Saddam'ın ABD tarafından iktidardan indirilmesiyle, kendisini yönetemeyeceği bir geniş jeopolitik imkân içerisinde buldu. Diğer yandan, bu yıllar, 1980'lerin ortasından milenyumuna kadar 20 doların altında seyreden petrol fiyatlarının tarihi zirvelerini gördüğü senelere denk geldi. İran'daki iktidar değişimini izleyen yıllarda petrol 150 doları görerek, "yeni devrimcileri" ve Irak'ın işgaliyle açılan jeopolitik alandaki faaliyetleri sorumsuz bir şekilde finanse etme imkânı sundu. Aynı anda yanılıcı bir bütçe imkânı ortaya çıkarken, ekonomik dinamikler aslında geri dönülemez bir çürümenin içerisine giriyorlardı.

Aynı dönemde, düzenli bir şekilde sokakları hareketlendiren, son olarak da 1979'dan sonra ilk kez (Pazar) esnafı(nı) da sokağa indiren ekonomik darboğazlar da inşa edildi. Literatüre kamu-dışı kamu sektörü inşası olarak geçen sermaye transferi hareketi Ahmedinejad'ın seçilmesiyle hayata geçirildi. Sistem içerisinde farklı dinamiklerle var olan birçok odak (devrimci vakıflar, dini ve sosyal destek kurumları, varlık ve emeklilik fonları, paralel askeri yapılar vb.) mezkûr sermaye transferinden nasiplerini alırken, ekonomide yapısal hale gelen süper-kurumsal yolsuzluk ve verimsizlik düzenini de tesis ettiler. Bu durum arzulansa bile fiilen yönetilemez bir ekonominin ortaya çıkmasına yol açtı. Batı'nın ağır ambargo rejiminin de eşlik etmesiyle endüstriyel ve üretim altyapısı ciddi şekilde daralan ekonomi, ağırlıklı olarak enerji ve maden kaynaklarına yönelirken, yaptırımları aşmak için ağır maliyetli gri iktisadi faaliyetler de arttı. Bu durum kemer sıkımayı sürekli bir yönetim aracına dönüştürdü ve her anlamda kıtlık, ayrıcalıklı erişime sahip olanlar için akıl almaz bir kâr mekanizması üretti. Hanelerin üçte birinin yoksulluk sınırı altında yaşamak zorunda kaldığı ülkede, İranlıların "direniş ekonomisi" dediği, halkın ise sonu gözükmeyen bir yoksunluk yaşadığı düzen ortaya çıktı. Sonuçta İran, son yarım yüzyılın fiilen 30 yılını aktif savaş, işgal, iç çatışma ve ağır ambargo altında geçiren Irak'ın kişi başına gelirinden bile daha az bir gelire mahkûm oldu.

'Yeni' Rehber, Aynı İsim: Askeri Vesâyetin Zaferi

Bu şartlar altında, İran'da Ahmedinejad'ın seçilmesi dahil olmak üzere, bütün sorunlarına ve demokrasi açığına rağmen sistemin büyük bir meşruiyet krizi bulunmuyordu.

Küresel şartların, enerji fiyatlarının ve bölgesel dinamiklerin hem büyük ölçüde sakin olduğu hem de Tahran'ın avantajına olduğu yılları neredeyse israf eden İran, ortaya çıkan ağır toplumsal ve ekonomik maliyetlerden dolayı büyük bir meşruiyet kriziyle başa başa kaldı. Seçimlere katılım, 2020 Meclis Seçimleriyle başlayarak bugüne kadarki bütün seçimlerde yüzde 50'nin altına inerek, fiilen halkın ülkenin siyasal sisteminden kopuşunu ortaya çıkardı. Tıpkı dövizin birkaç farklı fiyatının olması gibi, ülke içerisinde de ayrı dünyaları yaşayan kesimler oluştu. Geniş kitlelerin yaşadığı İran'la, yaptırımların ve kötü yönetiminin sebep olduğu alanda oluşan arbitraj içerisinde imtiyazlarını kullanan ve direniş eksenini dünyasında yaşayan İran birbirinden tamamen koptu. Devriminin sosyal adalet vaat ettiği "mahrumlar" ve "mustazaflar" yerlerini sistemde imtiyaz kullanabilen "muvafıklara" bıraktılar. Bütün bu ağır kutuplaşmaya hatta parçalanmaya rağmen, İran'da yönetimi ayakta tutacak güvenlik enstrümanları kadar mevcut rejimin iktidarını sürdürmesine yetecek belli bir kitlesel desteğin olduğunu da akıldan çıkarmamak gerekiyor. Kaldı ki, ABD-İsrail saldırganlığının halkın şikayetçi olduğu yönetimi zorla değiştirme hedefinden hızla İran'ın sınırlarını değiştirmeye yönelmesiyle ülke içerisindeki meşruiyet tartışmaları bambaşka bir zemine kayarak, dış tehdide karşı iç bütünlüğü koruma refleksini ortaya çıkardı.

Bütün krizlerine rağmen, İran yönetiminin Şah gibi yalnızlaştığını iddia etmek gerçekçi olmayacaktır. Aynı şekilde Şah'ın iktidarı krize girdiğinde kullanamadığı yaygınlıkta şiddeti de, İran yönetiminin tıpkı Suriye'de olduğu gibi kullanmaktan çekinmeyeceği de ortadadır. Bugün emperyalist ve kibirli bir saldırının altında bulunan İran, çökmüş ama enkazının silüeti ayakta duran, tıkanmış ama bir şekilde işleyen, meşruiyetini kaybetmiş ama iktidarını sürdüren, dostu olmayan ama jeopolitik dengelerden destek bulan bir devlete dönüşmüş durumdadır. Dolayısıyla, Amerika ve İsrail'in savaş açtıkları şey tıkanmış hatta çökmüş İran'ın silüetidir. Silüetin dış müdahale ile değişmesi mümkün değildir. İran, tarihinde olduğu gibi yine kendi iç dinamikleriyle nihai istikametine karar verecektir.

Amerika'nın İran'a karşı başlattığı savaş, her açıdan son 80 yıldır dünyanın bütün sorunlarına ve ihlallerine rağmen uluslararası teamülleri örneği görülmemiş bir şekilde ortadan kaldıran yeni bir fenomen olarak karşımıza çıkıyor. En azından 1945 sonrası dönemde benzer bir örneği bulunmuyor. Bir taraftan hegemon-vasal devlet ilişkisini terse çeviren, diğer yandan siyasi hedefleri olmayan ve sadece azgın bir güce sahip olduğu için başlatılan bir savaşla karşı karşıyayız. Ne bölgesel ne de küresel jeopolitik ve ekonomik sonuçları önemsenmeyen, hemen her gün ayrı bir ciddiyetsizlik içerisinde ve benzeri görülmemiş bir tutarsızlıkla sürdürülen bir savaş bu. Savaşın bir hegemon gücün elinde bu denli şarlatanca ele alındığına dünya şahitlik etmemiştir.

Amerikan yönetimi ve elitleri, adeta İsrail'in zihinlerine yerleştirdiği stratejik parazitlerle Vonnegut'un distopik hikâyesindeki George Bergeron'a dönüşmüş durumdadır. İran Savaşı'na sürüklenirken hakikati görseler de kavrayamaz haldeler. Zira her sağduyu kırıntısı Vonnegut'un hikâyesindeki gibi kulaklarında patlayan Siyonist gürültüyle anında sönümlenmektedir. Ancak bu durum, ABD'nin Siyonist esaretle İran'a savaş açmasını açıklamaya yetmez. Çünkü ABD'nin İran'a müdahaleleri artık üç çeyrek asırlık bir tarihin içinden ve devamlı surette vuku bulmuştur. İran ne geçen yüzyılın başlarında, radikal Kemalist döneme benzer bir şekilde fanatik ve sorumsuz bir toplumsal seküler dönüşüm mühendisliğine giriştiğinde ne de Batı ile ilişkilerini rasyonelleştirdiğinde dış müdahalelerden beri olmadı.

İran ile olan çatışmayı bir bütün olarak ele aldığımızda, ABD'nin saldırganlığı kesintisiz bir strateji olarak görülebilir. 1951'den devrim sonrası yıllara kadar süren dönemde, darbe, ekonomik baskı, vekil güçler, bölgesel aktörlerin kullanımı ve siyasi manipülasyon gibi araçlarla yürütülen hibrit veya asimetric savaş uygulanmış, doğrudan çatışmadan kaçınılmıştır. 2025 Haziran'ından itibaren ABD ve İsrail'in gerçekleştirdiği açık saldırılar ise geleneksel devletler arası savaş biçimini almış, ancak bu yeni bir dönem değil, aynı stratejik saldırganlığın doğrudan ve görünür bir devamıdır. İki dönemi birbirine bağlayan temel unsur, İran'ı sürekli kontrol ve baskı altında tutma amacıdır. Dolayısıyla ABD'nin İran'a saldırması yeni bir gelişmeden ziyade, 75 yıldır sürdürdüğü savaşın devamıdır. Bugün İran açısından da kriz; benzer bir şekilde son ABD saldırganlığının anlık tahribatından ziyade, sonrasında Tahran'ın siyasal, ekonomik, toplumsal ve jeopolitik enkazını nasıl kaldıracığıdır.

Ayrıca dış müdahaleler veya askerî darbelerden ziyade, kökleri toplumsal devrimlere dayanan otoriter yapılar çok daha dirençli bir bekâ kabiliyetine sahiptir. Benzer örneklerde görüldüğü üzere, bu tür rejimler zamanla monolitik bir yönetici elit ve sarsılmaz bir sadakatle işleyen baskı aygıtları inşa ederler. İran da, bu tarihsel örüntünün en tipik tezahürlerinden biridir. Ancak bu yapı, direniş zemini inşa etse de, İran ölçeğinde bir ülkede bir noktada normalleşmeyi sağlayacak, refah üretmeye başlayacak ve dost kazanacak bir momente ulaşmalıdır. Aksi takdirde kısa süreliğine İran'ın bünyesi yaşayacağı dış baskıya dayanacak olsa da, asıl krizi ülke içerisindeki normalleşme sancılılarıyla yaşayacaktır.

İran'a ABD-İsrail saldırısının üzerinden iki hafta geçti. Savaşın başlamasıyla birlikte ortaya dökülen birçok tahmin boşa çıktı. Diğer yandan İran'ı, oturduğu tarihsel, toplumsal ve jeopolitik bağlamı üzerinden ciddiyetle okuyanların tahminleri de doğrulandı. İran'ın yönetim anlamında, bugün geldiği noktada, yıllar içerisinde yaptığı feci hatalar neticesinde savunulamaz hale dönüştüğü doğrudur. Ancak bu durum İran'a karşı başlatılan vahşi saldırıyı hiçbir şekilde rasyonelleştiremez.

İran'ın neredeyse iki asra uzanan krizler sarmalı içerisinde 'İslam Devrimi sonrası dönemi' büyük bir parantezi de ifade etmiyor. İran'ın oldukça radikal bir sekülerleşme dönemine maruz kaldığında da, ilk demokratikleşme adımları atılmaya çalışılırken de benzer dış müdahalelere maruz kaldığı akıldan çıkarılmamalıdır. Kâh 20. yüzyılda Rus-İngiliz işgal ve sömürge inşa planları kâh ABD'nin devreye girmesiyle uygulanan 75 yıllık boyun eğdirme stratejilerinin İran'ın ideolojik eğilimleriyle çok fazla bir alakası olmadı. Tıpkı diğer örnekleriyle olduğu gibi asıl belirleyici eksen, müdahale eden güç ya da eksenle Tahran'ın nasıl bir ilişki içerisinde olduğudur. ABD'nin bugünlerde kibirli bir şekilde diline pelesenk ettiği "tam teslimiyet" talebi tam da budur. Kriz de burada çıkmaktadır. İran ölçeği, tarihi, toplumsal muhayyilesiyle ve siyasal teolojisiyle istese de "tam teslimiyeti" taşıyabilecek bir ülke değildir. İran'ın ABD'ye karşı askeri bir zafer elde etmesi mümkün değildir. Ancak ABD'nin de İran'dan bir Körfez yönetimi, hatta II. Dünya Savaşı sonrası Almanya ya da Japonya çıkarması da mümkün değildir.

Bütün bunlar bütün dünyanın tecrübe ettiği yeni bir dinamikten dolayı sürecin nereye doğru şekilleneceğini okumayı zorlaştırıyor, belirsizlikleri had safhaya çıkarıyor. Bu dinamik ABD tarihinde ilk kez tecrübe edilen Washington yönetiminden kaynaklanıyor. Bütün teamülleri, uluslararası hukuku değilse de asgari yasallığı, küresel ilişkileri ve jeopolitik dengeleri zerre umursamayan, şarlatanlıktan ve şımarıklıktan başka biçimde tarif edilemeyecek bu sorumsuzluk; global ve bölgesel düzlemi altüst ediyor. Ne İran'ın ne de dünyanın geri kalanının ABD'nin imparatorluktan kaba bir şirketvari ulus devlete dönüşme sürecine müdahale şansı bulunuyor. Üstelik artık küresel sorun ve hatta tehdit listesinde başa oturan "Amerikan Sorunu", bizim bölgemizde "İsrail Sorunu" çarpanıyla birlikte hissediliyor. Dünya en azından Washington ile "Amerikan Sorununu" çoğu kez ikili bir düzlemde ele alıp hal yoluna koyma imkânına sahip. Ancak bizim bölgemiz, Amerika'nın imparatorluktan ulus devlete dönüşüm krizini fırsata çeviren ve kelimenin tam anlamıyla ABD'nin geniş Ortadoğu politikasını esir alan "İsrail Sorunu" ile de aynı anda baş etmek zorunda. Yarın ABD, savaşını durdursa bile, İsrail'in artık İran'ı Gazze ve Lübnan gibi bir savaş sahası olarak kullanacağını söylemeye bile gerek yok.

Amerika-İsrail saldırısıyla Hamaney'in öldürülmesi özünde stratejik değil taktiksel başarıdır. Zira hem İran liderliğinin karmaşık bir ağ üzerine oturuyor olmasından hem de Washington'un bu adımını içine oturttuğu bir stratejisinin olmamasından dolayı savaş dengesi baştan aşağı değişmemiştir. Hedefsiz bir savaşın ABD açısından çıkmazları olduğu doğrudur. Washington şu an Hobbesçu bir ikilem içinde sıkışmıştır: ya gerilimi düşürüp zayıflık riskini göze alacak ya da savaş hedefsiz bir şekilde genişletip Johnson'ın Vietnam sırasında karşılaştığı türden bir tuzağa düşecektir. Ancak zannedilenin aksine hedefsiz bir savaş, İran için

koordinatları belirlenmiş bir savaştan çok daha yıkıcı olabilir. Özellikle jeopolitik bir hedefi olmayan bir savaş tam bir istila ve tahrip etme stratejisine yönelerek, İran'ı uzun yıllar boyunca ağır bir ekonomik ve toplumsal maliyetle baş başa bırakabilir. Bir yönüyle Irak'ın Körfez Savaşı sonrasında tam anlamıyla çökmüş devlete dönüşme sürecinin İran için de başat ihtimal olduğunu söyleyebiliriz. Geline nokta, devam edecek sıcak savaş ne İran'ın çaresizliği ne de ABD'nin tartışmasız askeri üstünlüğü bitirmeyecek. Savaşı bitirecek tek dinamğin küresel enerji piyasası olduğu görülüyor. Husiler aracılığıyla Kızıldeniz'i de tehdit altına alan İran, Arap Yarımadası'nın her iki yakasından küresel tedarik zincirlerini sıkıştırabilecek eşsiz bir coğrafi konumdan yararlanıyor. Bu asimetrik savaş stratejisi, bombalar değil enerji fiyatlarına oluşturduğu baskı ile Washington'u anlaşmaya zorlamaya çalışıyor.

Vizyon Fazlası, Kapasite Açığı: Savaşın Çıkmazları

İran için askeri bir çıkış yolu bulunmuyor. Yıllardır devam eden "kusursuz izolasyon" altındaki İran'ın kısa ve orta vadede görünen tek çıkış yolu bu tecridi kırması olabilir. Tahran'ın, 'uluslararası izolasyonu', bu aşamada, Çin ve Rusya gibi ülkelerle en fazla sınırlı askeri tedarikle rahatlatmaktan başka bir girişimi olamaz. Bu ise yaşadığı ağır yaptırım dünyasının tabiatını ve sorunlarını ciddi şekilde değiştirmeyecektir. İkinci olarak, oluşmasında kendisinin de ciddi katkısı olan "bölgesel izolasyonu" kırması gerekiyor. Ancak bütün komşu ülkelere karşı kaçınılmaz olarak başlattığı saldırılardan ve 2003 sonrası sıcak hafızadan sonra bölgesel izolasyonun gevşemesi de kolay olmayacaktır. Burada, İran'ın kullanmayı başarabilirse iki alanı bulunmaktadır. Birincisi, yaşanan savaşa rağmen, bölge ülkelerinde BAE dışında kalanlar, zayıflamış ve daha fazla kriz üretme potansiyeli olan bir İran istememektedirler. Diğer yandan bölgede belli bir ölçeği olan ülkeler "çökmüş bir İran" senaryosundan sonra İsrail'in bir sorun olmaktan hızla çıkarak tehdide dönüşeceğini bilmektedirler. İran bu iki dinamik üzerinden orta vadede bölgesel izolasyonunu kısmen ortadan kaldırabilir. Ancak bunun da olabilmesi için İran'ın bölge ülkeleriyle artık kesin bir şekilde vekil güçler üzerinden değil, devletten devlete muhatap olması gerekmektedir. Tahran'ın, bizzat ülkesi büyük bir tehdit altındayken, vekil ve taşeron aktörler üzerinden bölgesel jeopolitikteki konumunu ve derinliğini işaretleme obsesyonundan çıkması gerekmektedir. Burada Yemen'i araçsal işlevselliğinden dolayı daha gündemine alabilir. Ancak en başta Irak olmak üzere, Lübnan'da da yeni bir normalleşmenin önünü açması gerekmektedir.

Son olarak, İran'ın 'ulusal izolasyonunu kırması' gerekmektedir. Aslında Tahran'ın elindeki tek açılım imkânı da budur. Zira bu izolasyon baştan aşağı İran'ın kendi başına ördüğü bir sorundur. Tahran 20. yüzyılın başından beri normalleşme sancılarını bitirememiş bir ülkedir. Bu savaş İran'a aslında altın tepside bir fırsat sunmaktadır.

Üstelik diğer iki izolasyonun aksine, ulusal krizini, eğer arzularsa kısa vadede sakinleştirme ve orta vadede normalleştirme imkânına da sahiptir. İran'da yönetimde yıllardır yaşanan krizin artık yönetilebilir bir tarafı kalmamıştır. Aslında Humeyni'nin ölümüyle nihayete eren Velâyet-i Fakih sistemi, borç alınmış bir zaman ve irade içerisinde yıllardır ayakta tutulmaya çalışılan bir düzendi. Özünde Velâyet-i Fakih düzeni ya da bir siyasal sistemde Veli-yi Fakih tarzı bir makamın olması krizin kaynağı değildir. Zira demokrasi açığı olması ya da bir sistemin bilinen liberal demokrasi ya da benzeri bir tabiatla olmaması kabul edilemez bir yönetim olduğu anlamına gelmemektedir.

İran'da sorun; Veli-yi Fakih'in bir yandan sistemin başında durması ama iradesinin neredeyse onlarca farklı vesâyet kurumu, paralel yapılanma ve imtiyaz odağı tarafından kullanılmasıyla ortaya çıkan kaostan kaynaklanmaktadır. Başka bir ifadeyle, adeta deist bir mekanizma gibi, en yüksek, en güçlü hatta ruhani bir makam bulunmasına rağmen günlük işleyiş ve hayati kararlara fiilen vaziyet etmemekte ancak aracılıyla ağır bir vesâyet dünyasını çalıştırmaktadır. Başka bir ifade ile Veli-yi Fakih'in tam bir irade ile yönettiği sistemden ziyade, ağır vesayet rejiminin kullandığı bir liderlik makamından bahsedilebilir. Bu noktada İran'da, Irak Savaşı'nın sona ermesinin ardından cepheden dönen askerlerin sebep olduğu yeni bir iktidar matrisinin oluştuğunu fark etmeden, 1988 sonrası yönetimde yaşanan dönüşümün yanlış anlaşılması mümkündür. Bugünkü krizi inşa eden o dönemki gelişme, Humeyni ile başlayan Velâyet-i Fakih sistemini ciddi bir dönüşüme tâbi tutmuştur. Başka bir ifadeyle sistem, Batı'da oldukça klişe bir şekilde ifade edilen bir 'Molla Rejimi'nden ziyade, oldukça sert güç temerküzü ve rekabeti dünyasında işleyen tipik bir seküler iktidar alanıdır.

İran bir Veli-yi Fakih tarafından yönetiliyor görünse de, gerçek güç 1988 sonrasında ağırlıklı olarak Devrim Muhafızlarına kaymıştır. Irak Savaşı sonrası Rafsancani'nin Devrim Muhafızlarını siyasetten uzak tutmak amacıyla orduyu savaş sonrası ülkenin yeniden inşa sürecine entegre etmesi ve büyük bir ekonomik transfer yapması bu durumun ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Askeri vesayet yönetimlerinde oldukça bilindik bir mekanizma olan ordunun ekonomik güce hükmetmesi, Ahmedinejad döneminde özelleştirmeler (daha doğrusu yarı-resmî odaklara ekonomik güç transferleri) ve siyasi atamalar yoluyla daha da genişlemiştir. Sonuç olarak, ruhani lider ya da din adamları sistemin tepesinde görünseler de, asker asıl güç merkezi hâline gelmiştir. Bu dönüşüm, bugün İran'ın karşı karşıya olduğu tehditleri yönetmesinde en temel sorunların başında bulunmaktadır. Ancak bu sorun aynı zamanda İran'ın çözümünün de olmadığı darboğazdır.

İran, İslam Devrimi sonrasında ikinci kez Veli-yi Fakih değişimi yaşamaktadır. Bugünlerde fazla hatırlanmasa da Mayıs-Haziran 1989'da, ilk Rehber değişimi sırasında,

Hamaney sonrasındaki geçişle mukayese edilmeyecek kadar yoğun tartışmalar yaşanmıştır. Yasal zemin fiilen ilga edilip, İran'da makam için bir 'Ayetullah bulamayıp', aktörler arası rekabetin sonrasında üzerinde 'geçici çözüm' olarak anlaşılacak zorunda bırakılan, zayıf ve anayasal yeterliliği olmayan bir isimde uzlaşarak, Hamaney'le sorunu çözmüşlerdi. Burada asıl dikkat çekici husus; o dönemde, Anayasa değişikliği ve yetkilerin yasal olarak yeniden yapılandırılması, Başbakanlığın ilgası gibi birçok başlıkta gösterilen siyasal pragmatizmin varlığıdır. Bugün İran benzer bir dönüm noktasındadır.

Humeyni'nin açık bir şekilde karşı çıktığı saltanat yönetiminin fiilen hayata geçirilmesi, savaş başladığından beri İran'ın kendi kendisine yaptığı en büyük tahribat oldu. Kaldı ki Mücteba Hamaney'in seçilmesi aslında beklenmedik bir gelişme değildi. Ancak tercihin bu şekilde yapılması, bugün İran ağır bir saldırı altında olmasaydı da büyük bir yanlış olacaktı. Daha iki yıl öncesinde, İran'da zihinsel bir sıçrama olmazsa Mücteba Hamaney'in seçileceğini bu sayfada yazmıştık. Bu tahmini yapabilmeyen imkânı, İran'da tıkanmış olan sistemin açılım yapma ihtimalinin zayıflığıydı. Ancak İran'ın işgal veya parçalanma tehdidi altındayken hâlâ aynı neticenin çıkmasının ardındaki temel dinamik sadece yaşanan tıkanma değil, askeri vesayetin ağırlığı ve Velâyet-i Fakih sisteminin fiilen işlevsiz oluşundan kaynaklanmaktadır. Diğer yandan, 37 yıl önce, babası da benzer bir akıl yürütmeyle, etkisiz isim olacağı varsayımıyla Rafsancani'nin pragmatist tasarımıyla seçilen Hamaney, bugün de kendisinden kaynaklanan sebeplerden ziyade sistem için dengenin bir ürünü olarak ortaya çıktı. Dolayısıyla İran'ın yeni rehberini seçmesinden ziyade, askeri ve ekonomik bir güç ağını kontrol eden askeri vesâyet kendisine uygun bir ismi tercih etmiş oldu.

Bu gelişme İran'ın önümüzdeki dönemde ulusal izolasyonunu kırmasını zorlaştıracaktır. Ulusal tecridini kıramayan İran, savaşın sona erdiği senaryoda iç meşruiyet ve toplumsal rıza üretmekte ciddi sıkıntılar yaşayacaktır. Birçok kaynağını kaybetmesinden dolayı hem geniş kitlelere sınırlı da olsa rahatlama sağlayacak imkânlardan hem de imtiyazlı elitleri tatmin edecek ekonomik akardan yoksun olacaktır. Tahran'ın önünde fazlaca tercih imkânı yoktur. İran rekabetçi seçimlerin önünü açarak, İran'ı İranlıların yönetmesine imkân vermediği sürece krizini bitiremeyecektir. Geçmişte bu krizle birçok farklı şekilde yaşamaya alışkın olduğundan, yeri geldiğinde ağır bir devlet şiddetiyle sorunları baskılayarak örtme imkânları da daralacaktır. Kuvvetle muhtemel, imkânların çok sınırlandığı bir dönemde, Esed benzeri bir şekilde baskıların çok daha kanlı hale dönüşmesi kuvvetli bir senaryo olacaktır.

İran'ın tıpkı Mayıs-Haziran 1989'da olduğu gibi anayasal pragmatizm göstermesi kendisi açısından en rasyonel çıkış olabilir. Ancak bugün İran'ın henüz bir Rafsancani'si ortada görünmemektedir. Aylardır İran'ı fiilen yöneten Laricani'nin böylesi bir pragmatizm

sergileyip sergileyemeyeceği de bilinmemektedir. İran'da rekabetçi seçimlerin önünün açılması aslında askeri vesayet bitmesi bile hafiflemesi anlamına gelecektir. Yeni seçilen ismin silikliği, Şah'ın saltanatını deviren hareketin saltanat modeline dönüşündeki iç krizini aşma ihtimalinin olmaması da, İran için tek yolun iç konsolidasyona katkı sağlayacak adım olan rekabetçi seçimlerin önünün açılması olacaktır. Zira İran açısından artık savaşın nasıl biteceğinin fazla bir anlamı bulunmuyor. Karşısında vahşi, mücadele ve müzakere edemeyeceği bir güç bulunuyor. İran yıllardır ağır askeri ve ekonomik 'kapasite açığına' karşın siyasal teolojisinin ve tarihsel mitolojilerinin içerisinde ciddi 'vizyon fazlası' veren bir devlet oldu. Bu durum İran'ı asla taşıyamayacağı maceraların içerisine soktu durdu. Bugün yüzleştiği ABD ise abartılı kapasite fazlasına ve çok yoğun bir vizyon açığına sahip. Bu durum, Washington'un savaşı siyasetin bir uzantısı olarak yapmasını engelliyor. Savaş siyasetin bir aracı olmayınca da siyasal hedef ve jeopolitik amaç zemini ortadan kalkıyor. Zira vizyon açığı, Amerika'nın her seferinde kapasite fazlasının sağladığı imkânlarla amacına ulaşamadığı savaflara sürüklenmesine yol açıyor. İran'ın da bir istisna olması için bir sebep yok. Tahran'ın geçen yüzyılın başından beri kapatamadığı kapasite açığını savaş döneminde düzeltmesi düşünülemez. Ancak yarım yüzyıla yakındır verdiği vizyon fazlasını rasyonelleştirebilir. Kaldı ki devrimden hemen sonraki yıllarda, özellikle Rafsancani'nin ikinci döneminden 2005'e kadar olan dönemde benzer bir çaba da sarf edildi.

İran'ın Tek Çıkış Yolu: İran'ı İranlıların Yönetmesi

İran geçen yüzyıldan beri, örneği olmayan bir şekilde, boğulmaya çalışılan bir ülke. Nefesini kesmeye çalışan eller biraz gevşediğinde de, kendi kendisini yönetemeyeceği bir kısır döngünün içerisine soğan düzeneği inşa ederek, asrı aşkın süredir krizlerini tecrübe edip duruyor. İran'ı anlamak, onu yargılamaktan çok daha zordur.

Bir asrı aşkın süredir aynı kısır döngünün içinde dönen bu ülke, ne salt bir kurbanın masumiyetiyle ne de salt bir failin hesap verebilirliğiyle tanımlanabilir. İran, hem kendi örgüte dönüşen aklının hem de dış müdahalelerin eş zamanlı kurbanı olarak bugüne gelmiştir. Bugün karşı karşıya olduğu savaş, bu ikili mahkûmiyetin en vahşi tezahürüdür. Ancak tarih, İran'a her seferinde olduğu gibi yine bir kapı aralamaktadır. Bu kapı askeri zaferden değil, iç rasyonelleşmeden geçmektedir. İran'ın önünde yalnızca bir yol kalmaktadır: Geçen yüzyılda başlattığı ve yarım bıraktığı iki devrimi de nihayet hitama erdirerek, demokratik normalleşmeye doğru kararlı bir adım atmak.

Rekabetçi siyaset, sivil denetim ve ulusal uzlaşma —bunlar İran'ın yabancı olduğu kavramlar değil, defalarca ulaşmaya çalıştığı ve her seferinde dış müdahale ya da kendi iç dinamikleriyle geri itildiği eşiklerdir. Bu, ne bir teslimiyetin ne de bir vazgeçişin ifadesidir. Tam aksine İran'ın kendi tarihsel birikimini sahiplenerek geleceğini inşa etmesinin tek meşru zemindir.

Yıllarca Kant'ı mütalaa etmiş biri olarak Laricani'ye bugün Kant'ın söyleyeceği söz malûmdur: Sapere aude – aklını kullanma cesaretini göster! Bu, fiilen yazdan beri ülkeyi yöneten Laricani için kişisel bir tutarlılık sorunu da değildir. İran için de Kantçı bir şekilde söylersek, mesele uygun şartların gelmesini beklemek değil, bugün doğru olanı yapmaktır. İran asırlık gecikmeyle normalleşme hattına girmekten başka bir savunma gücüne sahip olamaz. Bunun anlamı, İran'ın bugünkü krizini yönetebilmesi için acilen ihtiyaç duyduğu kaynaktır.

Bu kaynak; vesâyet sistemine, en azından sahici seçimler düzeyinde son vererek, İran'da gerçekten İranlıların seçtiği, yönettiği ve meşruiyet krizini bitiren bir iktidar ortaya çıkmasını sağlamaları olabilir. İran halkı, savaşla birlikte sergilediği takdire şayan tavırla, yıllardır nefeslerini kesen yönetime acil meşruiyet ihtiyacını hem gösterdi hem de fiilen kabul ettirdi. Şimdi sıra Laricani'nin bu fotoğrafı okumasında!

İran'ın Psikolojik ve Stratejik Anatomisi

TURAN KIŞLAĞI
www.kritikbakis.com

İran, modern jeopolitiğin en karmaşık ve en çok yanlış okunan devletlerinden biridir. Bu topraklarda din ile siyaset, ideoloji ile pragmatizm, imparatorluk mirası ile tarihsel mağduriyet duygusu iç içe geçmiştir. İran'ı anlamaya çalışan bir zihin, gündelik haberlerin yüzeyinde dolaşmakla yetinmemeli; daha derine, tarihsel hafızanın karanlık odalarına, siyasal psikolojinin kırılma noktalarına ve kolektif bilinçaltının katmanlarına inmek zorundadır. Çünkü İran yalnızca bir devlet değildir; aynı zamanda binlerce yıllık bir imparatorluk hatırasının ve kırılmış bir medeniyet gururunun taşıyıcısıdır.

Bu nedenle “İran bilmececi” yalnızca stratejik hamleleri analiz ederek çözülemez. Bu bilmeceyi çözebilmek için İran toplumunun ve liderliğinin zihnini şekillendiren tarihsel travmaları, kimlik çatışmalarını ve derin çelişkileri anlamak gerekir. İran'ın Ortadoğu'daki davranışlarını, özellikle bölge ülkelerine yönelik stratejilerini kavramanın yolu, onun kendi geçmişine ve “ötekine” nasıl baktığını anlamaktan geçer.

Bir Medeniyetin Yaralı Gururu

İran'ın kolektif bilinci, özellikle Fars milliyetçi bilinci, Ahameniş ve Sasani imparatorluklarının ihtişamı üzerine kuruludur. Bu tarihsel anlatıda İran kendisini kadim ve üstün bir medeniyetin —çoğu zaman “Aryan” olarak tanımlanan bir uygarlığın— varisi olarak görür. Persepolis'in sütunları, Kiros'un fermanları ve Sasani saraylarının görkemi İran ulusal kimliğinin zihinsel mimarisinde hâlâ canlıdır.

Ne var ki bu ihtişam anlatısı tarihsel olarak büyük bir

kırılmayla karşılaşmıştır: 7. yüzyılda İslam'ın Arap fetihleriyle İran'a gelişi ve Sasani İmparatorluğu'nun çöküşü. İslam'ın gelişi Müslüman dünya için bir fetih ve hidayet olarak görülse de, aşırı Fars milliyetçiliği bu olayı çoğu zaman bir medeniyetin “aşağı bir halk” tarafından istilası şeklinde yorumlamıştır. Böylece İran tarihsel hafızasında derin bir narsistik yara oluşmuştur. Bir zamanlar dünyanın en güçlü imparatorluklarından birine sahip olan bir toplumun, tarih sahnesinde Arap kabileleri karşısında yenilmesi, kolektif bilinçte silinmeyen bir travma yaratmıştır.

Şuubiye'den Şehnâme'ye

Bu travmanın ilk entelektüel yansımalarından biri Şuubiye hareketidir. Emevî ve Abbâsî dönemlerinde ortaya çıkan bu akım, Arapların kültürel üstünlük iddialarına ve “mevâlî” politikalarına karşı Farsların tarihsel ve kültürel üstünlüğünü savunuyordu. Şuubiye düşünürleri Arapların dilini ve dinini benimsemiş bir toplumun içinde doğmuştu; fakat aynı zamanda Arap kültürünü küçümseyen ve Fars mirasını yücelten güçlü bir entelektüel direnç geliştirdiler.

Bu zihinsel direniş modern dönemde edebiyatın büyük eserlerinde de görülür. Bunların en önemlisi şüphesiz Firdevsî'nin Şehnâme'sidir. Firdevsî, Şehnâme'sinde bir zamanlar çölde deve sütü ve kertenkele etiyile geçinen Arapların gelip Fars diyarına hâkim olmasını derin bir hüznün ve sitemle anlatır. Kitabın satırlarında yalnızca bir tarih anlatısı değil; kaybedilmiş bir imparatorluğun gururunun ve kırılmış bir medeniyet hafızasının yankısını da hissedersiniz...

Bu yüzden Şehnâme yalnızca bir destan değildir; aynı zamanda kaybedilmiş bir imparatorluğun şiirsel intikamıdır. Firdevsî'nin dizelerinde Fars kahramanları yüceltilir, Aryan kimliği kutsanır ve Araplar, Türkler ve Kürtler çoğu zaman küçümseyici bir dil ile tasvir edilir. Sanki tarih sahnesinde kaybedilen ihtişam, şiirin sayfalarında yeniden fethedilmek istenmiştir.

Kuşatma Altındaki Kale

İran'ın siyasi bilincini şekillendiren travmalar yalnızca erken İslam dönemine ait değildir. Modern tarih de İran hafızasında derin yaralar bırakmıştır. Bu travmaların en önemlilerinden biri 1953 darbesidir. ABD ve İngiliz istihbaratı tarafından düzenlenen bu operasyonla demokratik olarak seçilmiş Başbakan Muhammed Musaddık devrilmiştir.

Bir diğer büyük travma ise 1980-1988 İran-İrak savaşıdır. Sekiz yıl süren bu savaş İran toplumunda güçlü bir "varoluş mücadelesi" bilinci oluşturmuştur. İran bu savaş sırasında yalnızca Irak ordusuyla değil, aynı zamanda Batı'nın ve birçok Arap ülkesinin dolaylı desteğiyle karşı karşıya kalmıştır.

Bu deneyimler İran'da güçlü bir "kuşatma altındaki kale" zihniyeti doğurmuştur. Uluslararası yaptırımlar ve sürekli tehdit algısı İran siyasetinde "direniş kültürünü" beslemiştir. Bu yüzden İran dış baskılar karşısında çoğu zaman geri çekilmez; aksine daha sertleşir. Çünkü mesele yalnızca stratejik çıkar değil, aynı zamanda ulusal onur ve devlet itibarının korunmasıdır.

Devrimin İkili Devleti

1979 İran Devrimi sonrasında ortaya çıkan siyasi sistem benzersiz bir yapıya sahiptir. Bu sistemde modern devlet ile imamet anlayışı yani cumhuriyet ile teokrasi aynı anda var olur. Bir yanda seçimle gelen Cumhurbaşkanı ve Meclis bulunurken, diğer yanda nihai otorite "Velayet-i Fakih" doktrinine dayanan Dini Lider'in elindedir.

Ayetullah Ruhullah Humeyni tarafından geliştirilen bu doktrin, dini lidere devletin genel politikalarını belirleme ve silahlı kuvvetleri kontrol etme yetkisi verir. Bu yapı İran'da "sınırlı çok-merkezlilik" olarak tanımlanan bir güç dengesi üretir: güç merkezleri vardır, fakat hepsi aşılması mümkün olmayan bir sınır içinde hareket eder.

Bu sistemin en güçlü kurumu ise İran Devrim Muhafızlarıdır. 1979 devrimini korumak amacıyla kurulan bu yapı zamanla ekonomik, askeri ve güvenlik alanlarında devasa bir güce dönüşmüştür. Bugün Devrim Muhafızları yalnızca bir askeri güç değil, aynı zamanda İran'ın derin devleti ve bölgesel strateji mimarıdır.

Ayetullah Hüseyin Ali Muntazeri başta olmak üzere bazı Şii âlimler de Humeyni'nin ortaya koyduğu "Velayet-i Fakih" doktrinine itiraz etmiş ve bu anlayışın dinî ve siyasi meşruiyetini sorgulamışlardır.

İran Halısı Stratejisi

İran'ın stratejik davranışını anlamak için sıkça şu benzetme yapılır: İran bir halı dokuyucusu gibi hareket eder.

Her ilmek sabırla atılır, her desen uzun vadeli bir planın parçasıdır. Bu nedenle İran çoğu zaman "detayların milleti" olarak tanımlanır. Uzun soluklu stratejiler kurma ve sabırlı ilerleme konusunda ustadır.

İran dış politikası ideolojik sloganlar ile pragmatik çıkarlar arasında kurulan ince bir denge üzerine kuruludur. Bu gerçek İran siyasetinin temel mantığını gösterir: İdeoloji mobilizasyon içindir; strateji ise devletin bekası için. Yani düşmanlığın mutlak ideolojik bir zorunluluktan ziyade stratejik bir araç olduğunu ve rejimin bekası söz konusu olduğunda İran'ın ideolojik "kırmızı çizgileri" aşmaya hazır olduğunu göstermektedir.

Asimetrik Gücün Jeopolitiği

İran, geleneksel askeri üstünlüğe sahip rakiplerini dengelemek için asimetrik caydırıcılık stratejisi geliştirmiştir. Balistik füzeler, insansız hava araçları ve bölgesel vekil güçler bu stratejinin temel araçlarıdır. Vekil güçler ağı, İran'ın "Direniş Eksenini" olarak adlandırdığı geniş bir coğrafyaya yayılmıştır.

Bu stratejinin amacı yalnızca askeri değil, aynı zamanda psikolojiktir: İran'a karşı yapılacak bir saldırının maliyetini bölgesel ve küresel ölçekte yükseltmek. Enerji hatlarını hedef alan hamleler veya Körfez'de gerilimi tırmandıran operasyonlar çoğu zaman küresel ekonomiyi baskı altına alarak büyük güçleri müdahaleye zorlamak için kullanılan stratejik araçlardır.

Körfez'deki çıkarları hedef alan saldırılarının arkasındaki hem stratejik hem psikolojik amaç budur. Bunlardan biri ekonomik baskı yoluyla "acı paylaşımı" yaratmak; diğeri ise enerji hatlarını hedef alarak askeri bir çatışmayı küresel ekonomik krize dönüştürmek ve böylece büyük güçleri müdahale ederek gerilimi durdurmaya zorlamaktır.

Ayrıca İran, güvenlik tehditlerini uluslararası müzakerelerde siyasi baskı aracı olarak kullanarak tavizler elde etmeye ve yaptırımların kaldırılmasını sağlamayı hedeflemektedir.

Bölgesel Üstünlük Arayışı

İran, ister Şah dönemi İran'ı ister devrim sonrası İran olsun, tarihsel aşağılık kompleksini çoğu zaman bölgesel bir üstünlük iddiasına dönüştürmeye çalışmıştır. Bu yaklaşım, komşu Arap dünyası üzerinde nüfuz kurma ve tarihsel kırılmayı telafi etme arayışı olarak okunabilir. Nitekim Yemen, Irak, Suriye ve Lübnan'da vekil güçler üzerinden yürüttüğü siyaset de büyük ölçüde bu stratejinin bir yansımasıdır.

İdeolojik olarak ise İran, Muhammed Cevad Laricani'nin geliştirdiği "Ümmü'l-Kurâ teorisini" benimsemiştir. Bu teori İran'ı İslam dünyasının merkezi olarak görür ve İran'ın bölgesel müdahalelerini meşrulaştırır. Bu durum özellikle Suudi Arabistan ile yürütülen jeopolitik rekabeti beslemektedir. Bu rekabet aynı zamanda İslam dünyasının liderliğini Araplardan devralma çabasını da yansıtır.

İran toplumu bugün iki kimlik arasında derin bir gerilim yaşıyor: İslam öncesi geçmişi yücelten Fars milliyetçi kimliği ile rejimin dayattığı Şii-İslami kimlik.

Bu çelişki sürekli bir iç gerilim üretiyor. Ayrıca İran'da yönetici elit ile halk —özellikle genç kuşak— arasındaki mesafe giderek büyümektedir. Yaptırımlar ve kötü yönetim nedeniyle toplum ağır ekonomik baskılar altındadır. Zaman zaman geniş çaplı protesto dalgaları ortaya çıkar; 2022'de Mahsa Amini'nin ölümü sonrası patlak veren protestolar bunun en çarpıcı örneklerinden biridir.

Bu iç gerilimler rejim üzerinde sürekli baskı oluşturur ve çoğu zaman yönetimi dış gerilimleri tırmandırmaya sevk eder. Dış krizler, iç birlik görüntüsü oluşturmanın, güvenlik aygıtının sertliğini meşrulaştırmanın ve iç sorunları gölgede bırakmanın bir aracı olarak kullanılabilir. Bu nedenle İran, rastgele hareket eden bir "haydut devlet"ten ziyade; tarihsel aşağılık kompleksleri ile büyüklük iddialarının biriktiği karmaşık bir siyasi ve psikolojik yapıdır.

Düşmüş İmparatorluk Sendromu

İran'ın davranışlarını anlamak; Fars gururunu yaralayan tarihsel travmaları, güçlü bir hayatta kalma refleksini, Devrim Muhafızlarının belirleyici rol oynadığı siyasi yapıyı ve ideolojiyle örtülü pragmatizmi birlikte okumayı gerektirir. Bu nedenle İran'ı yalnızca güncel haber akışları üzerinden değerlendirmeye çalışanlar, çoğu zaman meselenin derinliğini ıskalar ve ciddi bir yanılmanın içine düşerler.

Siyaset psikolojisinde İran'ın yaşadığı durum bazen "düşmüş imparatorluk narsisizmi" olarak tanımlanır. Bu kavram, bir zamanlar büyük bir imparatorluk olan fakat sonrasında gerileyen toplumların yaşadığı psikolojik gerilimi ifade ediyor.

Bu toplumlar geçmişin ihtişamı ile bugünün zayıflığı arasında sıkışır; bu gerilimi ise çoğu zaman dış saldırganlık ve iç baskı ile telafi etmeye çalışırlar.

İran'ın davranışlarını anlamak için yalnızca bugünkü gücüne değil, geçmişte kaybettiğini düşündüğü imparatorluğa bakmak gerekir. Çünkü İran siyaseti çoğu zaman yalnızca bugünün değil, kaybedilmiş bir tarihin gölgesinde hareket eder...

Hasıl-ı kelâm, meseleye bu geniş tarihî ve psikolojik çerçeveden bakıldığında İran yalnızca sıradan bir devlet olarak görülemez. Karşımızda geçmişteki imparatorluk ihtişamına özlem duyan, tarih boyunca gururunun kırıldığını düşünen ve kendisini sürekli kuşatma altında hisseden bir devlet ve toplum bulunmaktadır.

Böyle bir tarihsel hafızaya sahip, ideolojik olarak mobilize edilmiş bir toplumu ve rejimi, dışarıdan yürütülen bir savaşla kısa sürede dize getirmek kolay değildir. Çünkü bu tür baskılar çoğu zaman çözüme değil, aksine daha güçlü bir direnç ve kenetlenme üretir. Nitekim son yıllarda yaşananlar bunun işaretlerini vermiştir. Gazze savaşı, "İbrahimîlik" ve bölgesel normalleşme söylemleri üzerine kurulan siyasi projelerin hızını kesmiş, Ortadoğu'da yeni bir kırılma yaratmıştır. İran'a karşı yürütülen bu savaşın da benzer biçimde bölgenin jeopolitik dengelerini sarsması ve İsrail Başbakanı Netanyahu'nun tasarladığı "Yeni Ortadoğu" vizyonunun önüne ciddi bir set çekmesi muhtemeldir.

Başka bir ifadeyle, bu çatışma yalnızca İran ile sınırlı kalmayacak; bölgenin güç dengelerini ve gelecek tahayyülünü de yeniden şekillendirecektir...

Modern Kolonizasyon ve Batı Paradigmasınının Çöküşü

AYŞE DOĞU

www.kritikbakis.com

Suriye ve Gazze'den İran'a; Topyekün saldırı

20. yüzyılın şafağında, Ortadoğu'nun kalbi olan Filistin ve stratejik önemi haiz Kıbrıs, önce "kiralama" adı altında bir nezaketle, ardından "el koyma" cüretiyle İngiltere'nin boyunduruğuna girmişti. 21. yüzyıla geldiğimizde ise senaryo sadece aktörlerini ve yöntemlerini güncelledi. Bugün Gazze'de şahit olduğumuz sahte ateşkes ve barış kurulları, aslında Birleşmiş Milletler'in (BM) devre dışı bırakıldığı, bölgenin resmen kolonileştirilmesini amaçlayan modern bir istila aygıtıdır. Medeniyetin beşiği olan bu topraklar, tarihin aşına olduğu ancak bu kez daha rafine bir vahşetle donatılmış bir kaos ortamına teslim edilmiştir. Suriye halkının 15 yıl boyunca Rusya ve İran destekli rafizi bir faşist rejim tarafından katledilmesi ve sürgünew gönderilmesi, Gazze'de 1948'den beri süren Filistin'i filistinsizleştirme operasyonunun 7 Ekim direnişi sonrası kanlı bir katliam ve yıkımla sonuçlanması ve şimdi İran ve Lübnan'a ABD-İsrail ortak saldırısı, batının bölgemize ve halklarımıza dönük haçlı saldırılarının son örnekleridir. Müslüman halklar arasında etnik ve mezhebi farklılıkları çatışmaya dökecek her fitneyi destekleyip, daha sonra teker teker

ülkeleri hedef alarak vahşi saldırılarla çökertmeye çalışan ABD-Siyonizmi, en son Suriye halkının katili İran'ı da hedef alarak kendi ajandasına uygun bir savaş başlattı.

Mezhepçi ve katil İran rejimi Suriye'de işlediği suçların özeleştirisini bile vermeden hala sahte direniş masalları anlatsa da, yangın evini vurduğu için can havliyle ABD, İsrail ve bazı körfez ülkelerine cevap vermekte, bu savunmasını bile bir yandan Suriye devrimine kara çalan münafıklığı ve kadim Arap düşmanlığından beslenen Arap ülkelerine saldırıları ile birlikte yapmaktadır. Saldırganların ise İran'a diz çöktürüp kendilerine 'yeni İsrail' rejimi yaratmayı amaçladıkları aşikardır. Ki, tarihsel olarak zaten İran-Aryan varlığı batının İslam içindeki kadim müttefiki olarak bu misyona teşne unsurlar barındırmaktadır. Bu yeni İsrail misyonu ise yükselen Çin'e karşı ön hazırlık ve yine 2030'larda start verecekleri büyük sıfırlanma sonrası yeni tekno-pagan dünya düzeni için saha temizliği anlamında mevcut küçük siyonist israilden daha tehlikeli bir projedir. Sonuçta Müslüman halklara dönük haçlı ruhlu siyonist saldırınlığın durmayacağı görülmektedir.

Yerli Elitlerin İhaneti ve “Yetim” Kalan Topraklar

Yüzyılı aşkın süredir batılı ve yerli kolonyalistlerin hedef tahtasında olan Ortadoğu, işbirlikçi iktidar elitlerinin elinde tam anlamıyla yozlaştı ve sahipsiz kaldı. Filistin ve Gazze, bu küresel çürümenin turnusol kağıdı konumundadır. Dünya genelinde yükselen Gazze yanlısı sivil hareketler, vicdani bir barikat kurmaya çalışırken; bu halkların tepkisi, kendi ülkelerindeki zorba yönetimler ve ekonomik zayıflık nedeniyle çoğu zaman cılız kalmaktadır. Kendi halkının çığığını şiddetle bastıran yerli sömürgeci elitler, istilacıların en işlevsel aparatları haline gelmiştir. 1900’lerin başından beri müslüman elitlerin yaptığı uyarıların hafife alınması, bugün soykırım ve işgalin meşrulaştığı o karanlık zemini hazırlamıştır.

Demokrasi Vaveylasından Müze Zorbalığına

Batı’nın yıllardır sürdürdüğü “demokrasi”, “kadın hakları” ve “nüfus planlaması” gibi söylemlerin, BM’nin işlevsizleştirilmesiyle birlikte nasıl taktiksel birer çıkar aracına dönüştüğünü görüyoruz. Bir yanda modernlik ve özgürlük propagandası yapanlar, diğer yanda istila ettikleri ülkelerden yağmaladıkları tarihi objeleri müzelerinde utanmadan sergileyerek zorbalığın estetiğini yapmaktadırlar.

Bugün Filistin halkı, yasal görünümlü ancak yetkisiz elitler tarafından temsil edilmenin bedelini, BM tarafından güvence altına alınmış haklarından vazgeçirilerek ödemektedir.

Batı’nın Boşalan Zemini ve Epstein Düzeni

Ancak bu madalyonun bir de diğer yüzü var. Batılı halkların soykırım karşıtı sivil eylemleri, batıcı söylemin gizli ve açık tüm zaaflarını ifşa etmektedir. İşgalci elitler henüz “zafer sarhoşluğu” ve “ganimet tutkusuyula” fark edemeseler de, Batı medeniyetinin altındaki zemin hızla boşalmaktadır. Batı’nın “medeniyet” iddiası, artık işgalci doğasını ve Epstein gibi elitlerin akıllara durgunluk veren istismar ağlarını örtmeye yetmemektedir.

Amerika, Fransa, İngiltere ve Almanya gibi ülkelerin kendi vatandaşlarına karşı uyguladığı baskıcı tavır, aslında İsrail’in Gazze’deki soykırımının ve Batı Şeria’nın ilhakının arkasındaki asıl mimarların kimler olduğunun somut bir kanıtıdır. Antisemitizm ve İslamofobi gibi kavramlar üzerinden üretilen faşist anlatı, artık sadece Ortadoğu’yu değil, Batı’nın kendi sokaklarını da esir almaktadır.

Normalleşen Vahşet: Devletler ve Halklar Köleleştirilirken

Gelinen noktada korkutucu olan, vahşetin sistematik olarak normalleştirilmesidir:

- Enerji kaynaklarına el koymak ve ülkeleri aç bırakmak,
- Çocuk istismarı, organ ve uyuşturucu ticareti,
- Ülke liderlerine yönelik suikastlar ve içişlerine müdahaleler...

Tüm bunlar, “terörizmle mücadele” kılıfı altında meşrulaştırılırken, buna direnen her unsur sistem dışına itilmektedir. Hem devletler hem de halklar topyekun bir köleliğe zorlanmaktadır.

Evrensel Direniş mi, Topyekun Kıyamet mi?

Geleceğin projeksiyonu bize şunu fısıldıyor: Batılı devletlerin kendi içlerinde yaşayacağı toplumsal hesaplaşma ve arınma, bugün Ortadoğu’nun yaşadığı trajediden daha muhtemel görünmektedir. Ancak bu insani kriz, sadece lokal bir direnişle değil, evrensel bir vicdan hareketiyle bertaraf edilebilir. Batının afili modern imajı, holokostun diyeti olarak şımarttıkları Yahudi şirretliği sayesinde artık hükümsüzdür. İnsanlık, yeni ve sahici bir medeniyet/modern uygarlık arayışına başlayacaktır.

Batı paradigmasıyla birlikte, içi boşaltılmış “şanlı tarih” ve “kurumsal din” anlatıları da tarihe karışmaktadır. Etnik ve mezhepçi bölünme, Arap, Fars, Kürt, Türk ayrımları, emperyalist saldırganlığın ekmeğine yağ sürmektedir. Bütün bölgeyi, bütün halkları topyekun birlik ve bütünlük gözüyle ortak bir zeminde birleştirmeyen her söylem ve eylem, fitneye benzin taşımaktadır.

Artık belirleyici olan, adaletsiz hukuk düzenlerine karşı sergilenen kolektif duruşlar ve bu duruşların tetikleyeceği toplumsal dönüşümdür. Ya bu evrensel direnç kazanacak ya da insanlık kendi eliyle hazırladığı o “topyekun kıyamet” senaryosuna doğru sürüklenmeye devam edecektir.

İran'ı Kim Yönetiyor?

TAHA ÖZHAN

www.kritikbakis.com

“İran’ı kimin yönettiği sorunsalı” sadece 28 Şubat’ta Amerika ve İsrail’in Tahran’a karşı suikastlarla başlattıkları savaşın ilk andaki ağır bilançosundan ortaya çıkan bir mesele değil. Ya da İran Milli Güvenlik Konseyi’nin başında bulunan Laricani’nin öldürülmesiyle gündeme gelen bir sorun değil. Aksine, Laricani’nin Haziran 2025’te İran’a yönelik saldırıların ardından fiilen ülkeyi yönetmeye başlaması sonrası zirveye oturan ya da ismi konulan bir kriz aslında. Zira “İran’ı kimin yönettiği sorununun” tarihi, eğer istenirse farklı argümanlarla, 2005’lere kadar götürülebilir. Kaldı ki mezkûr meselenin varlığı, devrim sonrası “nihai irade” anlamında sorunlar yumağı içerisinde işleyen yönetim sisteminde tespit edilebilir. Ancak yaşanan sıcak krizin tarihi içerisinde kalarak analiz yaptığımızda, en genel anlamıyla, ülkeyi “kimin yönettiği sorunu” Reisi sonrasında başlayarak iki yıla yakındır zirve noktasına çıkan bir meseledir.

2025 Haziran saldırılarının ardından bu sorunu acı bir şekilde var eden İran sistemi, çözümünü de gücü ahalinin sağlayacağı meşruiyetten alacak yaklaşımları aklına bile getirmemekte aramış; yine bir paradevlet refleksi gösterip, Laricani’yi “de facto lider” olarak konumlamıştı. Bu gelişmenin ardında, yalnızca Pezeşkiyan’ın kişisel olarak sönük, karizması ve irade

sahibi olmayan bir isim olması da yatmıyordu. Zira Pezeşkiyan, gece geç saatlere kadar açık tutularak katılımın artırılmaya çalışıldığı ama seçmenin yarısının bile gitmediği sandıklardan çıkmıştı. Toplam seçmen üzerinden ilk turda yüzde 17’yi ancak bulan oy alan Pezeşkiyan, arkasında asgari düzeyde kabul edilebilir bir toplumsal meşruiyet olmadan, matematiksel bir netice ile (son 20 yılda ilk kez ikinci tura kalarak) Cumhurbaşkanı seçildi. Eğer seçimde Pezeşkiyan’ın rakibi ve Veli-yi Fakih’in İran Milli Güvenlik Konseyi’ndeki temsilcisi olan Said Celili Laricani’nin yerine atanırsa yönetim karmaşası yeni vechesiyle sürecek. Celili, Laricani sonrası oluşan boşluğu doldurabilecek bir isim değil. Zira sadece bir kampın ismi olarak yıllardır öne çıkıyor. Laricani, tam güvensizlik içerisinde çalışan farklı vesayet odaklarının arasındaki “dengeyi” belli ölçüde sağlayan bir isimdi. Şimdi muhtemelen Celili veya başka bir isimle böyle bir fonksiyonu da kaybetmiş İran sistemini izleyeceğiz. Bu aslında İran’da iktidarı elinde tutanların da İran’ı kimin yönettiği sorununu çözemediklerini göstermektedir.

Zira eğer Veli-yi Fakih sistemin başındaysa, niçin ancak bir örgütte görülebilecek fiili yöneticiye ihtiyaç duyulmaktadır?

Eğer Cumhurbaşkanı'nın seçimlerle elde ettiği bir meşruiyeti varsa, niçin bu harcanabilir bir siyasi sermaye bulunmamaktadır? Gelinen noktada, askeri vesayet düzeninin herhangi bir vasi üzerinden ülkeyi yönetme imkânı da çok daralmıştır. Zira sistemi oluşturan karmaşık katmanların, paralel yapıların, vekil güçlerin, vasilerin sıcak savaş ve varoluşsal bir kriz karşısında zannedildiği gibi şümüllü bir savunma mekanizması üretmediği görülmektedir. Evet doğrudur; yatay ve salkım tipi örgütlenme ve güç dağılımı aynı anda hem dış saldırılar karşısında ciddi bir savunma imkânı ortaya çıkarmakta hem de kaosun kaynağı haline gelmektedir. İran'ın gelinen noktada tek savaşı ABD-İsrail saldırganlığıyla askeri olarak baş etmesi değildir. Tahran'ın asıl savaşı, 90 milyonluk İran'ın bütün alanlarıyla yönetilmesidir.

Aslında "muhafazakârlar" ve "reformcular" şeklinde yapılan klişe ayrımın da özünde, sistem içerisinde imtiyazlarla oluşmuş alanlarda kendi iktidarlarını yönetmeye çalışanlarla yönetilmesi gereken İran sorununa çözüm bulmaya uğraşanlar gerilimi bulunmaktadır. Laricani geçmişteki birçok çıkışı ve tercihiyle yönetilmesi gereken İran sorunsalının peşindeyken, sistem içerisinde imtiyazlı konumlarını koruyanlar güvenlik sektörünü, rant ekonomisi ya da yargı erkini yönetme peşindeydiler. Tam da bu sebepten, "kendi kendilerini yönetmeye" çalışanlarla, "yönetilmeyi bekleyen halk" arasındaki ilişki seçimlerde aleni bir şekilde yıllar içerisinde incelenerek koştur.

Gölge Liderlik ve Sistemik Tıkanma

Burada dikkat edilmesi gereken önemli bir husus, özellikle son yıllarda, sistemik kireçlenmenin terminal safhasına ulaşmasıyla birlikte, iktidar matrisi içerisindeki bazı isimlerle yaşanan tıkanmanın aşılması çalışmasıydı. Bu çabanın kendisi, İran içerisinde acı gerçeğin daha iyi idrak edilmesine rağmen, ağırlıklı olarak dışarıdan bakanların, biraz da çaresizce, tamamı seçilmemiş olan isimler üzerinden İran'ın politikalarına anlam yüklemesiydi. Zira İran'ı yöneten aşikâr irade, makam veya meşru isim(ler) ortada görünmeyince, "Gölge Komutan" gibi oldukça gizemli sıfatlar eşliğinde (ilk olarak New Yorker'da) kişi kültüne varacak şekilde "İran'da asıl irade arayışı" devam ediyordu.

Süleymani üzerinden İran'ın ne kadar ince ve derinden bölgesel bir güç dengesini yönettiği, Laricani üzerinden ülke içerisinde paralel yapılar arası koordinasyonun sağlandığı, Hamaney'in nasıl sisteme vaziyet ettiği ya da özel isimlerin bölgesel ve küresel kritik dosyaların çalıştığı düşünülmekteydi. Oysa bu ve benzeri isimleri öne çıkaran ana dinamik, sistemde yaşanan tıkanmaydı. Kaldı ki, ne Riyad-Tahran yakınlaşması ne Çin veya Rusya ilişkileri ne de içinden çıkamadıkları nükleer dosyada ciddi ve kalıcı bir adım da atamadılar. Benzer şekilde, vekâlet savaşlarına yapılan yatırımdan elde ettiklerini zannettikleri şey, bu yatırımların Tahran açısından çıkarına olan kalıcı neticeler olmaktan ziyade, başka aktörlerin o bölgelerde farklı sebeplerle açtıkları arızı alanların suistimal edilmesinden ibaretti.

O alanlar kapandıkça, imkânlar riske, kazanımlar da yüke dönüştü. Bu acı gerçeğe yüzleşmek yerine, sistemik çöküşü, mesela Süleymani'nin yokluğuyla açıklamayı tercih ettiler.

28 Şubat: İran Siyasetinde Tarihsel Kırılma

28 Şubat öncesinde, İran kendi kusursuz tecrit (uluslararası, bölgesel ve ulusal izolasyon) dünyasında, bu sorunlarını idare etme imkânına sahipti. Ram olduğu siyasal kısır döngünün ağır maliyetini otoriter yönetim, bölgesel gerilim ve uluslararası yaptırım dünyasında yönetecek hibrit mekanizmalar geliştirmişti. İran'ı "kimin yönetmesi" sorunundan ziyade "kimlerin yönetmemesine" odaklanmış bir şekilde, bir asırda oluşmuş ağrı eşliğinin yüksekliğine yaslanarak sancılarını göğüsleyebiliyordu. Ancak 28 Şubat, modern dönem İran siyasi tarihi açısından yapısal bir kırılmaya işaret etmektedir. Bu, tesadüfen aynı tarihin Türkiye için yaşandığında fark edilmeyen ama aslında 20. yüzyılını hitama erdirecek kapıyı açması gibi, İran da geçen yüzyılını nihayete erdirmenin başlangıcına ulaşılmış olabilir. Yüzyıllara sâri ikili ilişkiler, konumlanmalar, savaşların dışında, 20. yüzyılın krizlerini mahiyet açısından çok da farklı yaşamayan, benzer bir modernleşme trajedisi içerisinde geçen yüzyılını tamamlamaya çalışan iki ülke olan Türkiye ve İran'ın mukayeseli tarihleri, bizlere tahmin ettiğimizden çok daha fazla şey söylemektedir.

Dolayısıyla, 28 Şubat İran için, geçen yüzyıl boyunca, Meşrutiyet Devrimi'nden Meclisinin bombalanmasına, petrolünü millileştiren Musaddık'ı bir Amerikan-İngiliz darbesine kurban vermesinden İran Devrimi'ne, Irak Savaşı'ndan 11 Eylül sonrasına kadar olan dönemde şekillenen ve bir türlü tamamlanamayan 20. yüzyılını tamamlayacak oldukça ağır maliyetli bir kırılma olabilir. Bunun anlamı; İran'da değişimin kaçınılmaz olduğudur. Bu değişimin de İran müesses nizamının, Batı'nın veya bölgesel aktörlerin düşündüğü "rejim değişikliğiyle" bir alakası yoktur.

Ne Amerika ve Avrupa ne de Tahran'la varoluşsal kriz yaşayan İsrail-Körfez ekseninin İran'da nasıl bir yönetim olduğu veya halkıyla bu yönetiminin ilişkilerine yönelik özel bir ilgileri bulunmamaktadır. Onların ilgilendiği tek başlık, İran'ın kendileriyle kurduğu ilişkidir. Bu kördüğüm noktası İran'ın çözümünün de merkezidir. Batı, İsrail ve Körfez, İran'da "rejim değişikliğini" telaffuz ettiklerinde, "kendileriyle olan ilişkiler" rejimindeki değişimi kastediyorlar. İran'ın önünde duran tercih de tam olarak burada başlıyor. Tahran'ın birkaç haftalık savaşın ardından hem kendi imkânları hem de bölgesel ve küresel zemininin sınırlarının fazlasıyla farkında olması kaçınılmazdır. Bu sınırlı imkânlar ve zeminde İran'ın fazlaca bir manevra alanı bulunmuyor. Bu kadar sıkışmış bir haldeyken, ülkeyi yöneten aşikâr bir resmi ve sahici anlamda meşruiyete sahip iradenin olmaması bütün bu zorluklardan daha büyük bir krize denk geliyor.

Ayrıca, 28 Şubat'tan beri devam eden savaşta, İran'ın savunması da başka izaha gerek kalmadan yönetim

krizini görmek için yeterlidir. Örgüt mantığıyla desantralize bir şekilde konumlandırılan ve yetkilendirilen silahlı güçlerin, Amerika'nın hedefsiz ve stratejisiz saldırganlığına, şümulü ve aşamalı bir cevap veremediği görülüyor. Amerika'nın NATO bahanesi aradığı bir dönemde İncirlik'e yönelen füzeler, Amerikan üslerinin olduğu Körfez'e karşı stratejisi olmayan bir şekilde başlatılan saldırılar sadece Tahran'a karşı yürütülen azgın savaşa verilen çaresiz ve çatışma mantığı içerisinde kaçınılmaz cevaplar olarak görülemez. Aksine, merkezi bir siyasal iradenin yoksunluğunda, bütünlüğü ve rafine karar mekanizması olmayan salt askeri taktiksel yaklaşımın, Tahran'ın savaşı sürdürürken geliştireceği siyasal hedefleri ve aşamaları da ciddi anlamda çıkmaza sokan bir yönetim krizi olarak okunmalıdır. Haziran sonrası gerilla tarzı bir şekilde orduyu ve savunma imkanlarını ülkenin farklı yerlerine dağıtan, liderliğini kaybetme senaryolarına karşı yedek isimleri tayin eden ama bu taktiksel hamleyi aşan bir stratejinin olmadığı bir yönetim krizi: ilk suikastın ardından bile merkezi liderliğini koruyamayan bir açmaz.

İran'ın bu noktada paradevlete dönüşümle verdiği reflekslerle yönetim sorununu çözmesi de mümkün görünmüyor. Ardı ardına liderliğinin suikastlarla infaz edilmesi ve "yerine geçecek isimler hazır" yaklaşımıyla verilen cevap stratejik değil, örgütsel bir taktik cevaptır. Gelinek noktada İran'ın liderliğini bu denli haysiyet kırıcı bir şekilde kaybetmeye devam etmesi ne örgütsel bir şekilde yönetebilir ne de ülke 'Gaib İmam'a dönüşen bir liderle bu krizi idare edebilir. Kaldı ki artık İran'da, güç elinde tüketilmekten yorulmuş tarih, mitoloji ve mezhebin bu sefer çatıştığı güç kendisinden çok farklı bir tabiatta da değildir. Amerika'da Evanjelistleri, İsrail'de Siyonistleri düşününce bu savaşın bir yerlerinde, en azından niçin başladığını açıklayacak bir gerekçe bulunamamasında, "üç mesiyalizmin çatışması" olmadığını da söylemek mümkün değildir. Dolayısıyla Tahran, bugün karşı karşıya olduğu düşmanların, 11 Eylül sonrası bölgede kendisinin düşmanlık yaptığı aktörler gibi stratejik sabır ve rasyonellik göstermeyeceğini görmelidir.

İran'ın İki Çıkışı

Bugünlerde hemen herkes İran'a dair tek bir çıkıştan bahsediyor. Hatta sadece İran için değil ABD, İsrail ve Körfez için de tek çıkışın savaşın bitirilmesi olduğu tekrarlanıyor. Savaşın herkese bir zafer verecek tabiatta geliştiği düşünülüyor. Amerika ve İsrail'in savaşı nasıl bitireceklerine dair hiçbir tutarlı analiz zemini elimizde bulunmuyor. Zira savaşı planlı bir şekilde bitirmek isteyen, hatta bir noktada tabii bir süreçle bitmesini bekleyecek olan aktör, İsrail'in suikast dünyasına teslim olmaz. Ergen ve arsız sinema replikleriyle bir halkın kaderini, bütün bölgeyi ve küresel dengeleri doğrudan belirleyecek savaşı sürdürmez. Dolayısıyla İran'ın ilk çıkışı olan Washington kapısının ne zaman nasıl açılacağını tahmin etmek artık imkânsız bir çaba. Çıkan yangını söndürmesi beklenen enerji arzı ve

fiyatlarındaki istikrarsızlık da 19 Mart saldırılarının ardından kırmızı çizgilerin geçildiği olarak da okunabilir. Ancak buna rağmen Trump'ın tutarsız dünyası içerisinde savaş günleri içerisinde de bitebilir.

Bu projeksiyonları bir an için kenarda tutarsak, İran'ın kendisine ait bir çıkışı da bulunuyor. Bu çıkış aynı zamanda İran'ı kim yönetiyor sorusuna da cevap verebilir. İran'da ülke yönetimindeki sandalyelerde bir boşluk bulunmuyor. Velâyet-Fakih makamı dolu, bir Veli-yi Fakih var. Cumhurbaşkanlığı makamı da öyle. Vesayet düzenini işleten konseyler de yerli yerinde duruyor. Seçilmiş Meclis ve başkanı da var. Suikastlara rağmen, ölen her ismin yerine yeni atamalar da yapıldı. Ancak bütün bu pozisyonlar dolu olmasına rağmen İran adeta boşlukta gibi. Ne kendi halkına ne de dünyaya ülkeyi yöneten irade budur duygusunu veremiyor.

İran'ın, hem savaşı nispeten yönetilebilir bir maliyetle ve jeopolitik açıdan avantajlı bir konumda bitirebilmesi, hem de ardından neredeyse enkaza dönmüş ekonomisini, devletini, savunmasını ve her şeyden önemlisi toplumsal yapısını yeniden inşa edecek bir irade ortaya koyabilmesinin tek yolu var. Bu yol, İran'ı nihayet yöneten bir irade ortaya çıkarılmasından geçiyor. Tahran'da cari kadroların böyle bir irade gösteremeyecekleri anlaşılmış durumda. Bunun İran'da oluşturduğu siyasal ve toplumsal bunalımı mezkûr liderliğin yönetmesi de söz konusu değil. Laricani tam da bu noktada bunalımı yönetecek tecrübeli bir isim olarak ortaya çıkabilirdi. Üstelik bu fonksiyonu ifa etmesi için 2025 yazından itibaren bizzat Hamaney tarafından de facto lider gücü de transfer edilmişti. Ancak, seçilmemiş bir isimle en fazla örgüt yönetilebileceği ya da atama yoluyla en fazla bürokratik fonksiyon hayata geçebileceği bir kez daha görüldü.

Bugün İran'ı, içine düştüğü krizden seçilmiş bir iradenin rehberliğinden başka hiçbir gücün çıkaramayacağı anlaşıyor. Ancak 40 yılı aşkıncıdır kendi ekonomi-politik ve iktidar dünyasında yaşayan İran güvenlik düzeninin bu durumu görmesi ya da idrak etse de adım atması hiç kolay olmayacaktır.

Bu kriz ortamında, İran'ın en fazla ihtiyaç duyduğu olgu "meşruiyet" iken, ilk düğmeyi, İran'da en son 85 yıl önce yaşanan babadan oğula iktidar devrini yeniden hayata geçirerek yanlış iliklediler. Bu akıl tutulmasına rağmen, jeopolitik acı tablo, İran'ı yönetecek iradeyi ortaya çıkarmak için baskı yapmaya devam edecektir.

Humeyni'nin ölümünün ardından İran sistemi ciddi bir pragmatizm gösterebilmişti. 1989'da ortaya çıkan belirsizlikte, aktörler çıkış yolu aramış; anayasa değiştirilmiş ve yeni liderlik düzeni bu değişiklikler üzerinden inşa edilmişti. Bu tecrübe, İran siyasal sisteminin kriz anlarında katı ideolojik kalıpların ötesine geçebildiğini göstermiştir. Bugün benzer bir arayışın ortaya çıkması, 1989'a göre çok elzem bir ihtiyaç haline gelmiştir.

İran, eğer mümkünse savaşı nihayete erdirecek dolaylı müzakere kanallarını açmak için daha önce devlet yönetiminde yer almış ve uluslararası kamuoyunda tanınan bazı isimleri yeniden öne çıkarabilir. Bu figürlerin diplomatik temaslarda rol üstlenmesi, hem içeride meşruiyet üretme ve geçiş sürecini inşa etme hem de dışarıda güven tesis etme bakımından İran'ın elini güçlendirebilecek bir seçenek olarak değerlendirilebilir.

Ne seçim sonuçları ne de keskin iktidar dengeleri içerisinden bir meşruiyete sahip olmayan cari cumhurbaşkanı ile İran'ın yaşadığı krizi atlatması mümkün görünmemektedir.

Yarın savaş dursa, İran'ın, ülkenin nasıl ve kim tarafından yönetileceği sorusuna eldeki aktörlerle cevap vermesi mümkün değildir.

İran bugün, geçmişte cumhurbaşkanlığı yapmış, zamanında halkın tevccühünü de kazanmış isimlerden birisiyle hızla seçimlere gitme "yasal, siyasal ve psikolojik imkânına" sahiptir.

Savaş ortasında bu adım normal bir ülkede rasyonel olmayabilirdi.

Ancak İran için, durumun vahameti karşısında, bu adımın muhtemel lojistik ve siyasal sorunlardan çok daha iyi bir tercih olduğu görülmelidir. Böyle bir hamleyle geçişi sağladıktan sonra, rekabetçi seçimlerin önünü anayasal olarak da açan bir adımla, İran'da haklı sebeplerle biriken onlarca yıllık negatif enerjiyi toplumsal rıza üreterek topraklayabilirler.

Bu tür bir pragmatik açılım, İran'ın iç siyasi kilitlenmesini gevşetebileceği gibi, en azından bölgesel krizin yönetilebilir bir çerçeveye taşınmasına da katkı sağlayabilir.

Sözün özü; savaş nasıl sonuçlanırsa sonuçlansın ve seyrederse seyretsin, tek çıkış yolu İran'ı da savaşı da yönetecek iradenin ortaya çıkarılmasıdır. Bu sadece Tahran'ın değil, bölgesel ülkelerin, özellikle de Ankara'nın muhtemel tehditleri yönetebilmesi için de elzemdir.

İran'a Karşı Purim Savaşı

YAZAR: ISRAEL SHAMIR

KAYNAK: WWW.UNZ.COM

ABD, Birleşik Krallık, Fransa ve Almanya kendilerini “Batı” olarak adlandırmaktan gurur duyarlar, ancak onları “oluşum hâlindeki bir Yahudi devleti” ya da “Epsteinia” olarak adlandırmak daha gerçekçidir. Az önce öğrendik ki Başkan Trump haftalar önce İran’a karşı savaşa girme kararını zaten vermişti ve onun adına iki Yahudi emlakçı (Witkoff ve Kushner) tarafından yürütülen sözde diplomasi, İran’ı Seçilmiş ana kadar meşgul etmekten ibaret bir palavra idi. Peki Trump’ın düşmanlıkları başlatmadan önce verdiği diplomatik aranın amacı tam olarak neydi? Bunun bir nedeni var; oldukça utanç verici, ama gerçek. Trump ve onun üstü Bibi Netanyahu, Kabala büyüsunün rehberliğinde hareket ediyorlardı. Bu tarihî saldırıyı Yahudi takviminde özellikle uğurlu bir tarihte, Purim bayramından önceki son Cumartesi olan Anma Şabatı’nda gerçekleştirmek üzere anlaştılar. Gerçekler son derece açıktır: Uluslararası Yahudiler saldırı gününü belirledi ve ABD ordusu Yahudi düdüğüne uysal köpekler gibi sıçradı.

Wikipedia, Anma Şabatı’nı şu şekilde tanımlamaktadır: “Anma Şabatı” ya da Şabat Zahor (İbranice: שַׁבַּת זָחֹר), Purim’den hemen önceki Şabat’tır. Amalek’in Yahudilere saldırısını anlatan Tesniye 25:17–19 (Paraşa Ki Teitzei’nin sonunda) okunur. Talmud’dan gelen bir geleneğe göre (Megillah’da da ima edildiği anlaşılmaktadır), Purim hikâyesinin karşıtı Haman, Amalek’in soyundan gelmektedir.

Okunan bölüm, Amalek’in saldırısını hatırlama emrini içerir; bu nedenle bu alenî okumada hem erkekler hem de kadınlar metni dinlemek için özel bir çaba gösterirler. Tüm Yahudiler yalnızca bu eski hikâyeyi anmak için bu özel tarihi hatırlamakla yükümlü değildir; aynı zamanda intikam almakla da yükümlüdürler, yani Sanhedrin’in bizim neslimizde Amalek olarak etiketlediği kim varsa ona karşı soykırım uygulamakla. Bir Yahudi, Amalek’in tüm erkeklerini, kadınlarını ve çocuklarını, köpekler ve kediler dâhil olmak üzere öldürmekle yükümlü ve emirlidir. Küçük hayvanlar, yavru kediler ve yavru köpekler ise çoğu zaman iki hafta önce Tubişvat kutlamasında öldürülür – Sefarad geleneğine göre evcil hayvanlar yanan ateşlere atılır. Purim’in (ve ondan önceki Şabat’ın) âdetleri kötü şöhretli biçimde dehşet vericidir; bu husus Elliot Horowitz’in Reckless Rites: Purim and the Legacy of Jewish Violence adlı eserinde ayrıntılı biçimde anlatılmıştır. Martin Luther, Yahudilerin tüm Hristiyan hükümdarları (Yahudilerin kendilerini baskılayanlar olarak gördükleri) modern zamanın Hamanları olarak düşündüklerini ve bu nedenle onları zayıflatmanın ve düşüşlerini sağlamanın dinî bir görev olduğunu belirtmiştir. [Ayrıca Yahudilerin Mesih’i de benzer bir Kral/Baskıcı figür olarak gördüklerini, bunun belki de Septuagint’te Haman’ın çarmıha gerilmesinden kaynaklandığını ifade etmiştir. Septuagint’in, özgün ve tahrif edilmemiş İncil metninin Yunanca çevirisi olduğunu; modern İbranice İncil’in ise

yıllar boyunca Yahudi bilginler tarafından birçok kez güncellendiğini hatırd tutmak gerekir.]

Netanyahu'nun Uluslararası Yahudileri (İsrail hükümet koalisyonundakiler dâhil), meslekî ve dinî görevlerini Kabalistik büyüye uygun şekilde yerine getirme konusunda uzun bir geçmişe sahiptir. Onlar için Anma Şabatı'ndaki ilk darbe ile birkaç gün sonra Purim'in kutlanmasının birleşimi, karşı konulamayacak kadar caziptir. Aptallar, yukarıdan yönlendirildiklerine inanma eğilimindedirler ve böylece sonlarına yaklaşırlar.

Purim, 75.000 Pers'in Yahudiler tarafından öldürülmesini kutlar; ve bunun Yahudilerin İncil'de açıkça ilk kez anıldığı yer olması tesadüf değildir. Bu, Yahudiler için bir tür "ortaya çıkış" hikâyesidir. Yahudi hikâyeleri her zaman Yahudileri masum kurbanlar gibi gösterir ve bu hikâye de istisna değildir. İkinci Tapınak döneminin gerçek Yahudileri gerçekleri biliyordu ve Pers başkenti Susa'yı Tapınağın "Güzel Kapısı"na oydu; böylece Yahudilerin Pers'te geçirdikleri zamanı daima hatırlamaları gerektiğini ifade ettiler. Ancak Netanyahu, efsanevî atalarının bu öğüdünü unutmuştur. İran Savaşı'nın ilk bombaları, düşmanlıklar başlamadan hemen önce Tucker Carlson'a verdiği bir röportajda Tel Aviv'in gözde "ABD Büyükelçisi" Mike Huckabee tarafından atıldı. Huckabee, Tucker'a İsrail'in ABD'nin savunabileceği ölçüde Orta Doğu'dan toprak alma hakkına sahip olduğunu ve bunu yapmalarının kendisi için sorun teşkil etmediğini söyledi. Bundan sonra herkes Kabala Takvimi'ndeki sihirli tarihi beklemek üzere oturdu. Yahudiler, Yahudi Anma Şabatı'nda ABD ve İsrail'in barışçıl ve uykudaki İran'a cesurca bir gizli saldırı düzenlemesini önceden takdir etmişlerdi; BM müfettişleriyle uyum sağlamaya çalışsan, iki Yahudi ile barış görüşmeleri yürüten ve o tarihin Yahudiler için taşıdığı tarihsel önemin trajik biçimde farkında olmayan bir ülkeye. Saldıran güçler, Müslümanların Katolik Papa'sına denk figürü olan Ayetullah Ali Hamaney'i pervasızca öldürdü. İsrail, Yahudi olmayan her lideri Haman olarak görür ve bu nedenle meşru bir hedef sayar: Ron Unz bu makalesinde bunu açıklamıştır. Yahudiler liderlere suikast düzenlemeyi sever; bu ise Otuz Yıl Savaşları'ndan sonra modası geçmiş bir uygulamaydı.

İngiltere, Fransa ve Almanya Tel Aviv'den gelen emirleri yerine getirdi. Bu, Yahudilerin bu ülkelerde üstünlüğü ele geçirmeyi başardıkları anlamına gelir. Almanya, 1945'teki ABD işgaliyle Yahudi yönetimini kabul etmeye zorlandı. Artık bir Alman'ın Filistin kefiyesi takması ya da özgür Filistin çağrısında bulunması yasa dışıdır. Fransa, de Gaulle'ün NATO'yu kovma yetkisine sahip olduğu 1960 yılında nispeten özgürdü. O tarihten bu yana geçen yıllarda Yahudiler medya üzerindeki hâkimiyetlerini sıkılaştırdılar. Fransız sineması öldü, Fransız siyasetçiler Lord Rothschild'in önünde diz çöktü ve Milâdî 2026 yılında tüm Fransız partileri tamamen Yahudileşti. Fransız milliyetçiliği diye sunulan yapının gözdesi Marine Le Pen, İran'a yönelik Purim saldırısını

onayladı ve Seçilmiş Yahudi halefini destekledi. İngiltere her zaman Hristiyan Siyonizminin vatanı olmuştur ve Starmer, Birleşik Krallık'ın "Şabat Hükümeti"ni temsil etmek için son derece uygun bir şabat goy'dur.

Yahudiler neden İran'ı harap etmek gibi tartışmalı bir kazanım karşılığında bu kadar büyük siyasi sermaye harcamaya razı olsunlar? Trump'ın MAGA'yı ihanet edercesine terk etmeye neden bu kadar istekli olduğunu anlayabiliriz – çünkü onun kaderi "neden" diye sormak değildir; iyi bir şabat goy olarak Tel Aviv'den gelen emirleri yerine getirmek zorundadır. Peki genellikle ihtiyatlı olan Yahudiler bunu neden yapsın? Bunun nedeni, Yahudilerin nihai arzusu olan Üçüncü Tapınak'ı inşa etmek için yıkılması gereken El Aksa Camii'nin parlak ihtişamıdır. Ve İran, bunun gerçekleşmesine izin vermeyecek dünyadaki tek ülkedir. Diğer tüm Müslüman devletler sindirilmiş ve ABD'nin emirlerini takip etmektedir.

İran'a yönelik gizli saldırıdan itibaren El Aksa Camii İsrail ordusu tarafından kapatıldı ve Filistinli Müslümanlar artık oraya girememektedir. Ramazan orucunun ortasında bu durum inananlar için özellikle acı vericidir. El Aksa Camii'nin hikâyesi ve Yahudilerin onu yıkma yönündeki itkisinin tarihi uzundur. Daha önce bu konu hakkında The Cornerstone of Violence adlı eserimde yazmıştım.

Kısaca ifade etmek gerekirse, ondan şu alıntıyı yapacağım:

"Birçok Yahudi ve onların Hristiyan-Siyonist müttefikleri, Kudüs'ün 7. yüzyıla ait camileri olan Haram-ı Şerif'in kıymetli güzelliğinin yok edilmesi ve yıkıntıları üzerine bir Yahudi tapınağının inşa edilmesi gerektiğine inanır. Bu neden yapılmalıdır? İnsanlar tarihsel ve eskatolojik olmak üzere farklı açıklamalar sunarlar. Bu, herhangi bir tarihsel adalet için ya da dua amacıyla değildir; zira geleneksel Yahudilik Rab'bin Dağı ile her türlü etkileşimi yasaklamıştır. Mistisizme meyilli bazı Yahudiler, bu eylemin Yahudilerin dünya üzerindeki hâkimiyetini tam ve geri döndürülemez hâle getireceğine inanır. Bu inanç yalnızca kaçıkların ve tuhafların ya da sadece Siyonistlerin tekelinde değildir; aksine yaygın bir kanaattir.

Batı'nın ana akım medyası çatışmayı genellikle Müslümanlar ile Yahudiler arasındaki bir mücadele olarak sunar. Ancak bu Yahudilerin gözünde çatışma, Yahudiler ile Yahudi olmayanlar arasındadır. Onların zihninde Tapınak Dağı, zamanı geldiğinde ele geçirmeleri gereken sihirli bir Güç Yüzüğü'dür. Tolkien'in Yüzüklerin Efendisi'ndeki Yüzük gibi (İngiliz profesör son derece bilgili bir adamdı), bu yüzük Mesih'i ortaya çıkaracaktır. Yahudi mistikler için bu Mesih, Hristiyanların Mesih'i değildir. Onların kitabında Mesih, tüm insanlığa mesaj veren yumuşak huylu bir İsa değildir. Onların Mesih'i, yeryüzündeki ulusları ebediyen köleleştirecek ve Seçilmiş Halk'ı evrenin efendileri hâline getirecektir. Onların Mesih'i, Yeryüzü Halklarının Köleleştirici Efendisi, kehanetlerdeki Deccal'dir."

Kutsal Topraklar dışındaki Araplar boyun eğdirilmiş durumdadır ve bu meseleye pek aldırmamaktadır. Dünyanın her yerindeki Müslümanlar, Yahudilerin öncülük ettiği küresel medya şirketleri tarafından durmaksızın saldırıya uğramaktadır. Filistinliler, El Aksa Camii'ne olan sevgileri nedeniyle soykırımı uğratılmaktadır (Gazze'deki savaş Filistinliler tarafından "El Aksa Tufanı" olarak adlandırılmaktadır). Gerçek anlamda tek direniş, Tapınak Dağı meselesini iyi anlayan Persli ilahiyatçıların önderliğindeki İran'dan gelmiştir. Bu nedenle elbette İran Purim için bombalanmalıydı. Açıkça böylesi bir kutlama eylemine, Epstein Dosyaları'nda açıklandığı üzere genç kızların Kabalistik ritüel kan kurbanı eşlik etmeliydi. Bu Yahudi dinî uygulaması, bildirildiğine göre yüzün üzerinde kız öğrencinin katledilmesi ve merhum Ayetullah'ın 14 aylık torununun kasten hedef alınmasıyla derhâl gerçekleştirilmiştir. Pers'in kaderi böyledir; Yahuda Aslanı'nın (İsrail'in kod adı Operasyon Kükreyen Aslan) altında yok olmak. Peki böylesine aç bir aslanın arenasına adım atan Hristiyanlar ne olacaktır? Böyle canavarlarla iş birliği yapmamak daha iyidir; zira şeytanla dans ettiğimizde kaderin bize hazırladığı her ne varsa onu hak ederiz. Yahudi boyunduruğunun boynumuza geçirileceği sihirli tarihi görmek için Kabala Takvimi'ni gözden geçirelim mi? İslam'ın Yahudi efendilerimiz tarafından nasıl açıkça aşağılanabildiğini görüyoruz. Hristiyanlığın böyle bir muameleden muaf olacağını gerçekten düşünüyor muyuz? Onlar zaten İncil'i açıkça "antisemitik bir belge" olarak nitelendiriyorlar. Hepimiz biliyoruz ki İslam ile Hristiyanlık arasındaki çatışma Yahudiler tarafından sahnelenmektedir. Batı ülkelerine muhafazakâr ve dindar Müslümanların akınıyla birlikte, inançlı Müslümanlar ile inançlı Hristiyanlar arasındaki uyum noktalarının, Mike Huckabee'nin "Yahudi-Hristiyan mirasımız" dediği şeyden çok daha ağır bastığını hızla öğreniyoruz.

Yahudilerin zamanı tükeniyor. Seksen yıldan uzun sürmüş bir Yahudi krallığı hiç olmamıştır ve 2028 hızla yaklaşmaktadır.

Yerel okul aile birliklerinden uluslararası kuruluşlara kadar Hristiyanlar ve Müslümanlar birbirlerini tanımaya başlıyor, Yahudi yönlendiricilerinin etrafından dolaşarak.

İran'a karşı Purim Savaşı, Yahudi çaresizliğinin açık bir göstergesidir.

Gazze gettolarını yangın bombalarıyla vurduklarında ahlaki üstünlüğü zaten kaybetmişlerdi. Bu son Yahudi savaşı, atasözündeki gibi fazla ileri gidilmiş bir adımdır ve İsrail düştüğünde, beraberinde herkesi de aşağı çekmeye çalışacaklarına bahse girebilirsiniz. İran Savaşı'nı sona erdirmenin ilk adımı Gazze Soykırımı'nın çözülmesidir. İsrail etkisiz hâle getirildiğinde, tüm dünya barut fıçısı çözülüp dağılacaktır. Bir düşünün!

Hristiyanlar ve Müslümanlar, Mesih'in adıyla birlikte çalışarak okul kütüphanelerini Kabalistik seks kılavuzlarından arındırıyor!

Ukrayna tüm Yahudi maceracıları sınır dışı edecek ve yeniden Avrupa'nın tahıl ambarı olacaktır!

Kudüs, Kutsal Topraklar'daki tüm dinlere masada yer sağlayan bir BM himayesi hâline gelecektir!

Trump yeniden bir MAGA adamı olabilir, ABD ordusu güvenli biçimde küçültülebilir ve kaynaklar ABD imalatına yatırılabilir!

Kongre yeniden Amerikan halkını temsil etmeye başlayabilir!

Batılı şirketler, Orta Doğu'daki yeni Müslüman dostlarımızın sağlayacağı ucuz petrol sayesinde gelişip serpilebilir!

Bu zararlı Epstein'lerden kurtulabilseydik başka kaç olumlu senaryo gerçekleşebilirdi?

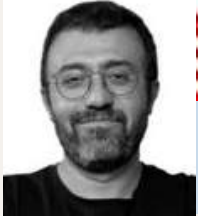
Amerika'nın sırtında bir cadı var ve onun adı İsrail.

DİPNOTLAR:

*Minnesota'dan Paul Bennet tarafından düzenlenmiştir.

Çanlar Bu Defa Kimin İçin Çalışıyor?

M. MÜCAHİD SAĞMAN

www.kritikbakis.com

İngilizler 1900'lerin başlarında Mısır'da işgalci olarak bulunurken kendilerine karşı yükselen siyasi bilinçlenmeye karşı çeşitli önlemler almaya çalışıyordu. Bu anlamda kendilerine karşı yükselen isyanları bitirmek için yeni bir anayasa çalışması yapma amacıyla Lord Milner'i Mısır'a gönderdiler. Zaglul dahil bütün Mısırlı politikacılar durumu boykot eder ve bunun üzerine İngilizler Mısır'ın meşruti bir krallık olduğunu ilan ederler. Fakat düzen tam sağlanana kadar ülkedeki azınlıkların korunmasını bahane ederek tıpkı Osmanlıya yaptıkları gibi haklar başlığı altında "kapitülasyon"lar verirler.[1] Mısır'ın Nasır dönemi ile başlayan millileşme hamlelerinin kökeninde 50 yıl önce verilen kapitülasyonlar ve işgalin elbette ciddi bir etkisi vardır. Nasır sınırları Mısır'ı aşmış tüm Arap dünyasında etki alanı inşa eden belki de son yüzyıldaki tek siyasetçiydi. Baas rüzgarını arkasına alıp onu daha da etkin bir siyasi motivasyon ve söylem haline getirdi ve böylece uzun yüzyıllardır uyuyan Arap halkları için bir umut ışığı yaktı.

Elbette Nasır'ı öne çıkaran sadece kendi kişisel yetenekleri ve asker olmaktan kaynaklı karizması değildi. Mısır hem kadim hem de modern anlamda bölge için merkez olma potansiyelini hep elinde tutmuştur. 1850'lerden itibaren İslam dünyasında "uyanış" söylemini teorize eden İslamcılık açısından da Mısır ev kabul edilebilir. Zira Efgani, Abduh gibi isimler orada yaşamış ve daha sonra İslam dünyasının sınırlarını aşmış tüm dünyada etkin örgütlenmeler üreten İhvan hareketi Mısır kökenlidir.

Nasır tüm siyasi bilincin izlerini takip ederek yaşanan tartışmaların içine doğmuş ama aynı zamanda doğu halkları için her zaman karizmatik önderlik potansiyeli taşıyan "askeri" üniforması hep üzerindedir.

Nasır'ın millileşme hamleleri ve diğer Afrika ve Arap ülkeleri ile kurduğu bürokratik ve ekonomik ilişkiler başta İngiltere ve İsrail olmak üzere birçok ülke için tehlike ya da umut anlamı taşıyordu.

Nihayet tüm bu süreçlerin sonunda 1967 yılında ortaya çıkan savaş ve Arap dünyasının İsrail karşısında aldığı ağır yenilgi Ortadoğu'da ciddi bir travma yaratacağı. Nasır'ın İhvan'ın Seyyid Kutub başta olmak üzere bazı sembol isimlerini idam etmesi ve İhvan hareketini bastırarak politikalar üretmesi batı karşıtlığı ve kapitalizm karşıtlığı üzerinden taşrada ve kentin çeperlerinde yoksul mahallelerde örgütlenen İslamcı yapıların daha da yer altına inmesine neden olmuştu.

Nihayetinde İsrail yenilgisi Efgani ve Abduh'tan itibaren gelen ıslah merkezli söylemi daha radikal silahlı bir mücadele sürecine itecekti.

Elbette silahlı mücadeleyi merkeze alan selefi hareketler için Efgani, Abduh veya Kutub makbul kimseler değildi. Modernist kabul edilen bu isimler tekfir ediliyordu lakin yine de onların açtığı çığır bir mücadele azmi doğurmuştu.

İhvan hareketinin sosyal dokuyu dönüştürme amaçlı yaptığı ders halkaları veya hastane, okul gibi toplumsal yapıya ücretsiz hizmet veren yapılar kurması radikalleşme eğilimi yaşayan guruplar için anlamsız görünüyordu.

Çünkü ana odak devletti ve onu ele geçirip tepeden aşağı doğru hegemonik bir 'ıslah' çabası ancak sonuç verebilirdi. Bu anlamda Mısır'ın İsrail ve ABD başta olmak üzere batılı devletlerle ilişki kurmasını önceleyen Enver Sedat, Yom Kippur Savaşı'nın 8. Yılına özel düzenlenen resmi geçit sırasında Halid el-İslambuli ve arkadaşlarının düzenlediği suikast sonucu öldürüldü. 1967 İsrail yenilgisinin yarattığı sosyal, siyasal ve hatta ekonomik travma ilk defa bu düzeyde bir eylemlilik ortaya çıkarmıştı.

1967 savaşına kadar silahlı eylemleri bir çözüm olarak tartışan çeşitli gruplar için bu suikast müthiş bir motivasyon yaratmıştı. Daha sonra birçok yerde ortaya çıkan gruplar sansasyonel eylemlerle 'İslami nizam'a giden yolun taşlarını dizmek istiyorlardı. İran devrimi Şii dünya içinde yürüyen mücadelenin bir sonucuydu. Bu devrim Türkiye İslamcılığında ciddi bir heyecan yaratmışsa da Arap Sünniliği için hep mesafeli karşılanmıştır. Bu tavrın tarihsel ve teolojik kökenleri olduğu gibi Arap milliyetçiliğinin ürettiği merkezilik algısına vereceği zararda etkili olmuştur denilebilir. Çünkü Türk tipi Sünniliğin İran Şiiliği ile ilişki kurma potansiyeli daha fazladır. Türkiye'nin tarihsel yapısı devletin direk etkin olduğu kamusalığın dışında İran toplumu ile ilişki kurmayı becerebilmiştir. Bu durumun ortaya çıkmasında Türk tipi dindarlığı inşa eden tarihsel sebepler ve coğrafi şekilleniş belirleyici olmuştur. Sünni Arap dünyanın coğrafi ve sosyolojik olarak kısmen dışında kalması, halifelige sahip olmak gibi hayati tartışmaların neredeyse hicri 900. yıla kadar uzağında olması ve yeni dünyanın ağırlık merkezi olan Avrupa ile yakınlığından kaynaklı "gavur"la temasın yarattığı yeni tartışmalar vs. gibi sebepler buraya gerekçe gösterilebilir.

Üstteki sosyolojik durum sadece İslam dünyasının "ötekisi" olan Şii'ler için geçerli değildir. Anadolu coğrafyasında yaşayan Müslüman ya da diğer azınlıklarla da tarihsel süreçte iyi-kötü, ağır-aksak birlikte yaşama kültürü üretilebilmiştir. Zaman zaman ortaya çıkan gerilimler derinlemesine incelendiğinde devlet politikalarının sonucu olduğu görülecektir. Her ne kadar İmparatorluklar modern devletler gibi etnik ayrıştırma yoluyla gerilim yaratmasa da dini ya da dil/ırk temelli azınlık politikası ile çeşitli düzeyde gerilimleri hep beslemişlerdir. Fakat yine de modern öncesi devletlerin himayesinde olan en ücra köylere kadar bugün ki gibi bir kontrol mekanizması kurduğunu söyleyemeyiz. Haliyle halkın kendi arasında işleyen yazılı olmayan hukuk devletin yasalarının çoğu zaman önündedir. Bu durumun yarattığı ilişki biçimi Türk tipi Sünniliğin daha esnek sınırlara sahip olduğunu gösterir. Mısır'ın önce İslamcılık sonra Baas etkisiyle İslam dünyasının emperyalizm ile mücadelede merkezi bir role bürünmesi Arap Sünniliğinin dünyada ana eğilim olarak ortaya çıkmasına neden oldu. Haliyle son 50 yılda Avrupa ya da Amerika'da Müslüman olan kişilerin direkt ifade etsinler ya da ifade etmesinler Sünni paradigma içerisinde intisab ettikleri görülecektir.

Tarih boyunca Müslümanlar arasında merkezi figür olarak teolojiyi inşa eden Sünniliğin son 50 yılda dünyada siyasal süreçleri de etkileyen bir yapıya dönüştüğüne şahit olduk. Elbette bunun nüfusa ve yoksulluk, savaş gibi nedenlerle ortaya çıkan göçle oldukça ciddi bir ilişkisi var. Tarih boyunca Müslüman topluluğun azınlığı olarak kalan Şii'lerin birbirine daha çok bağlı olması ve daha az göç etmesi de Sünni paradigmanın ana eksen olarak ortaya çıkmasına etkisi görülmelidir. Daha küçük ve baskıya maruz kalmış toplulukların kentlerde getto inşa etmesi gibi azınlık topluluklarda belirli coğrafyaları merkez haline getirip belirli bir çerçevede yaşamayı tercih ederler. İran halkının son yüz yılda en yoğun göçünün devrim sonrası seküler kaygı yaşayan küçük bir nüfusla sınırlı olduğu görülecektir. Son savaş da dahil olmak üzere İran toplumun göç vermemesi bu "getto" yaşam biçiminin sonucu olarak okunabilir.

Son 50-60 yılda ana akım Müslüman toplumun Sünni olmasında tüm tarihsel etkilerle birlikte batı ile mücadelenin merkezi yani ön cephe olması ile ciddi manada ilişkisi kurulabilir. Bu durum İran ile Amerika-İsrail bloğu arasında ortaya çıkan savaşla tersine dönebilir. Çünkü son üç yıldır Gazze'de yaşanan soykırımında İran'ın Hamas'a lojistik desteği ve bunun İsrail tarafından sıkça dile getirilmesi İran'ın genişleyen ağını ortaya koymuştu. Hizbullah zaten Şii bir organizasyon olarak İran'dan destek görmesi bir yayılcılık olarak görülmeyebilir.

Zira Lübnan Şii nüfusunun büyük oranda İran'ın kontrolünde olduğu biliniyordu. Fakat ilk defa Sünni bir örgüt üstelik son 100 yıllık İslamcı direnişi temsil eden İhvan hareketinin bir kolunun İran tarafından desteklenmesi Şii dünyanın ana eksene kaymasını güçlendirebilir. Böyle bir durumda şaşırtıcı olan şey Şii mezhebinin etkinlik alanının artmasının Arap tipi Sünniliğin politik alanını daraltıp Türk tipi Sünniliğin etki alanını arttırması olacaktır. Yukarıda belirtilen tarihsel yakınlığın etkisi ve Arap Sünniliğinin son 50 yılda çeşitli radikal hareketlerle fazlaca kriminalize edilmesi Türk Sünniliğinin kültürel yapısının daha geniş alana yayılmasını tetikleyecektir. Ayrıca Şiiliğin aşırı mistik yapısı ve teoloji içinde üretilen mitolojik söylemlerinin güçlü olması sık sık şaman kültüründen beslendiği analizlerine muhatap olan Türk dindarlığı ile kesişim noktaları üretecektir.

Körfez ülkelerinin "güvenli alan" imajının zedelenmesi ve buraya öbeklenen doğu sermayesinin yeni arayışına Türkiye uzun zamandır yeşil ışık yakıyordu. Türkiye'ye doğru sermaye akışı da bahsedilen Sünniliğin ana omurga olarak ortaya çıkmasını kolaylaştıracaktır. Türk tipi Sünni topluluğa elbette son 20 yılda iktidar desteğini de alarak muhafazakâr toplum içinde daha sivrilerek klasik Sünni selefî söylem üreten figürler dahil edilemez. Onları daha çok Arap Sünniliğinin birer parçası olarak okumak Anadolu'nun kültürel yapısı içinde daha doğru bir konumlandırma olacaktır. Türk Sünniliği kültürel dindarlık içinde sınırları daha esnek bir muhafazakarlık olarak tanımlanabilir.

Politik vizyonu ve entelektüel kapasitesi daha dar ama

ortak yaşama dürtüsü ile yeni durumlara daha hızlı adapte olabilen bu dindarlığın kültürel formu tarihsel verilerle daha iyi tanımlanacaktır. Son yüz yıl dahil olmak üzere bu dindarlık biçiminin ülke sınırlarını aşan bir entelektüel yetiştirememesi ve cumhuriyetin kuruluşundan bugüne yaşanan politik travmaların uluslararası siyasi arenada hep sönük kalması üstteki iddiayı güçlendirebilir.

Şii paradigmanın merkezi rolü oynaması süreç içerisinde Şii radikalizasyonunu da tetikleyecektir. Radikal örgütlerin kendi nüfus alanlarının olduğu yerlerde daha hızlı ve yapıcı örgütlenme kabiliyeti özellikle Şii nüfusun kümelendiği ülkelerde yeni eylemler ortaya çıkarabilir. Özellikle Asya ülkelerinin bu durumdan daha fazla etkileneceğini söyleyebiliriz. Çeşitli ihtimaller dahilinde nedenler ve sonuçlar çeşitlendirilebilir. Fakat "direniş eksenî" söylemi ile İslam dünyasının meydan okuma potansiyelinin İran'a kaydığını görmek oldukça mümkün. Elbette Sünni Arap kültürünün son 50 yılda körfezde kurulan küçük proje devletlere entegrasyonu ve Levant bölgesi gibi kültürel merkezlerin savaş, göç gibi etkenlerle karizmasını ve merkezilik rolünü kaybetmesi de Sünni dünyanın mezhebi yayılmacılığını savunan geleneksel vaizleri için ciddi bir cephe kaybı olarak okunabilir.

DİPNOTLAR:

[*] Ernest Hemingway'in Çanlar Kimin İçin Çalıyor romanından ilhamla

[1] Mansfield, P. (1967). Mısır İhtilali ve Nasır. Çev. Ergün Tuncalı. Akşam Kitap Kulübü

Fitne

YAZAR: PROF. DR. MUSTAFA ÇAĞRICI

Fitne kelimesi, sözlükte “altın ve gümüş gibi değerli madenleri saflığını anlamak için ateşte eritmek” mânasına gelen fetn (fütûn) kökünden türemiştir. Kelimenin en eski kullanımlarında “derisini daha kolay yüzebilmek için kurbanı sıcak kuma gömmek; kandırmak, gönlünü çelmek” ve “pusu kurarak yol kesmek” anlamları da vardır. Kuyumcu için aynı kökten gelen fettân kullanılır (Lisânü'l-'Arab, “ftn” md.). Kelime Kur'ân-ı Kerîm'de “ateşe atma, ateşle azap etme” anlamında geçmektedir (ez-Zâriyât 51/13). Fitnenin zamanla kazandığı, insanın zarara uğraması veya uğratılması şeklindeki anlamında ateşte yanmayla ilgili eski mânanın da etkisi olmuştur. Klasik sözlüklerde bu anlamların başlıcaları şu şekilde sıralanmıştır: “Sınama, maddî ve mânevî sıkıntı, üzüntü, belâ ve felâketle imtihan etme.” İnsanın içine aşk ateşi düşürdüğü veya gönlünü çelip mantıklı düşünmesini engellediği için kadına fettân denilmiştir. Aynı kelime, kişinin aklını karıştırıp ahlâkını bozan ve cezaya çarptırılmasına sebep olan şeytan için, ayrıca zarar verme mânasından dolayı hırsız için de kullanılmıştır. İnsanların hırsını kamçılıyıp günah işlemelerine sebep olan altın ve gümüşe “iki fettân”, insanları zor bir imtihandan geçirecek olan Münker ve Nekir'e de “kabrin iki fettânı” adı verilmiştir (Râgıb el-İsfahânî, el-Müfredât, “ftn” md.; Lisânü'l-'Arab, “ftn” md.; Tâcü'l-'arûs, “ftn” md.; Müsned, II, 173; III, 346).

Fitnenin, “inanç uğruna mâruz kalınan ağır işkence” anlamında kullanımı da oldukça yaygındır

KAYNAK: TDV İSLAM ANSİKLOPEDİSİ

(meselâ bk. Câhiz, s. 29, 30, 32, 40).

Fitne, özellikle bu son anlamda kullanıldığında her zaman kötü sonuçlar doğuran bir durumu ifade etmeyebilir; inanma iradesini daha da güçlendirmesi, ahlâkî arınmaya imkân sağlaması, kişiye imanındaki kararlılığı ve erdemli yaşayışı kanıtlamaya fırsat vermesi bakımından ferdin veya toplumun dinî ve ahlâkî gelişmesine katkısı olan olumlu bir imtihan ve deneme yolu sayılabilir.

Nitekim Seyyid Şerîf el-Cürcânî ve Tehânevî gibi bazı âlimlerin fitne hakkındaki tariflerinde bu hususu dikkate aldıkları farkedilmektedir.

İbn Manzûr da fitne için, “insanın isyankârlığını olduğu kadar sabır ve metanetini de ortaya koyup sonuçta Allah'ın mükâfatına nâil olmasına fırsat veren imtihan” şeklinde bir açıklama yapar; ardından da Mecdüddin İbnü'l-Esîr'in, fitnenin genellikle “hoşa gitmeyen bir imtihanın sonucu” anlamında kullanıldığını, ancak kelimenin giderek “günah, inkârcılık, savaş, yangın, zelzele” gibi mânalarının yaygınlaştığını belirten açıklamasını nakleder (Lisânü'l-'Arab, “ftn” md.).

Aynı müellif, “Allahım, fitnelerden sana sığınırım!” diyen birine Hz. Ömer'in, “Rabbinin sana mal ve evlât vermesini istemiyor musun?” dediğini hatırlatır ve onun bu sözüyle, “Mallarınız ve evlâtlarınız sizin için birer fitnedir” meâlindeki âyeti (el-Enfâl 8/28) kastettiğini belirtir.

Bu açıklamalar da fitnenin büsbütün zararlı bir şey olmadığını göstermesi bakımından ilgi çekicidir.

Kur'an-ı Kerim'de otuz dört âyette fitne kelimesi, yirmi beş âyette yirmi altı defa da türevleri geçmektedir. Fitnenin Kur'an'daki kullanımına göre anlamlarını tesbit etme hususunda en önemli kaynak olarak bilinen ve bu bakımdan bazı özel araştırmalara konu olan (meselâ bk. Vadet, XXXVII/I, s. 81-101; Abdulkader Tayob, s. 157-172) Taberî'nin Câmi'u'l-beyân adlı tefsiri de dikkate alındığında fitnenin Kur'an'da başlıca şu mânalara geldiği görülür: Sınama (ibtîlâ), deneme (ihtibâr) ve imtihan (el-Bakara 2/102; Tâhâ 20/40, 85, 90, 131); şirk, küfür, müşriklerin müslümanlara uyguladıkları ve şirke döndürmeyi amaçlayan baskılar (el-Bakara 2/191, 193, 217; en-Nisâ 4/91); sapıklık, sapma, saptırma (el-Mâide 5/41, 49; es-Sâffât 37/162); azap, işkence, ateşe atma (el-Ankebût 29/10; ez-Zâriyât 51/13, 14; el-Burûc 85/10); düşman saldırısı (en-Nisâ 4/101); Allah'ın kullarına farklı imkânlar vererek birbirlerine karşı niyet ve tutumlarını ortaya çıkarması (el-En'âm 6/53; el-Furkân 25/20; bk. Taberî, VII, 206-207; XVIII, 193-194); günah (et-Tevbe 9/49); şeytanın hile ve tuzağı (el-A'râf 7/27); şeytanın zayıf ruhlulara aşladığı bâtil inanç ve kuruntu (el-Hac 22/53); nifak (el-Hadîd 57/14; bk. Taberî, XXVII, 226); delilik (el-Kalem 68/6).

Taberî, Arap dilinde fitnenin asıl anlamının "deneme ve sınama", özellikle de "ateşe atarak deneme" olduğunu hatırlatır ve öteki kullanımların temelde bu mâna ile ilişkili bulunduğuna işaret eder. Deneme bazan, insanlar için daima bir risk taşıyan mal mülk, evlât, sağlık gibi nimet sayılan şeylerle olduğu gibi yokluk, hastalık, musibet, şeytan veya düşman tasallutu gibi sıkıntılarla da olmaktadır (Câmi'u'l-beyân, I, 461-462; XVI, 162, 196-197, 200, 235). Bu husus özellikle, "Sizi bir fitne olmak üzere şerle de hayırla da deneyip sınarız" meâlindeki âyette (el-Enbiyâ 21/35) açıkça belirtilmiştir. "İnsana bir hayır dokunursa pek memnun olur; bir de fitneye mâruz kalırsa çehresi değişir -dinden yüz çevirir-" (el-Hac 22/11) meâlindeki âyette ise fitnenin hayrın zıddı olarak kullanıldığı görülür. Taberî'ye göre bu âyetteki fitne geçim sıkıntısı, musibet, işkence gibi zorlukları ifade eder (a.g.e., XVII, 122).

Fitne kavramının ifade ettiği deneme ve sınanmanın çeşitli şekillerine Kur'an'da işaret edilmiştir. Fitne Allah tarafından kullarına yöneltilen bir imtihan olabilir. Allah, insanların iman ve ahlaktaki samimiyetlerini kanıtlamaları için bir imtihan olmak üzere onları hayırla da şerle de deneyip sınar (el-Enbiyâ 21/35). İnsanlar dünya hayatının geçici güzellikleriyle imtihan edilirler (Tâhâ 20/131). Mal ve evlât birer imtihan vasıtasıdır (el-Enfâl 8/28; et-Tegâbün 64/15). Bol rızık veya genel olarak bir nimet de fitnedir (ez-Zümer 39/49; el-Cin 72/17). Buna karşılık insanlar kederle (Tâhâ 20/40), çeşitli belâlarla da (et-Tevbe 9/126; el-Hac 22/11) imtihan edilirler. Fitne insanların karşılıklı münasebetleri için de söz konusu olabilir. İnkârcıların müslümanlara karşı olumsuz tavırları müslümanlar için bir fitnedir; zira böylece onların sabırları ve İslâm'a bağlılıkları denemeden geçirilmiş olur (el-Furkân 25/20). Öte yandan müslümanların mâruz kalacakları herhangi bir

sıkıntı da kâfirlerin bundan yanlış sonuçlar çıkarmasına yol açan bir fitne olabilir. Nitekim müfessirler, "Rabbimiz! Bizi inkâr edenler için bir fitne konusu yapma" (el-Mümtehine 60/5) meâlindeki âyeti, "Bizi onların eliyle veya başka bir şekilde ezâ ve cefaya uğratma; aksi halde inkârcılar bizim hakkımızda, 'Eğer bunlar doğru yolda olsalardı böyle sıkıntılara mâruz kalmazlardı' diyerek yanlış düşüncelere kapılırlar" tarzında açıklamışlardır (Şevkânî, V, 246). Kur'an'a göre insan inkârcılık, münafıklık gibi yanlış inançları veya kötü davranışları sebebiyle kendi kendisinin de fitnesi olabilir (el-Hadîd 57/14; bk. a.g.e., V, 198). Ayrıca Kur'an-ı Kerim'de şeytanın hile ve tuzağı (el-A'râf 7/27), şeytandan gelen bâtil inanç ve kuruntu (el-Hac 22/53), Firavun'un Mûsâ'nın dinine girmelerini önlemek için kavmine işkence etmesi (Yûnus 10/83), düşmanın müslümanlara saldırarak onları öldürmesi veya esir alması (en-Nisâ 4/101; bk. Taberî, V, 243), yahudilerin, Hz. Peygamber'i Allah'a kulluktan uzaklaştırıp kendi isteklerine boyun eğdirmeye kalkışmaları (el-Mâide 5/49; bk. a.g.e., VI, 274) gibi olaylar fitne kelimesiyle ifade edilmiştir. Kalplerinde eğrilik bulunanların Kur'an'daki müteşâbih âyetleri dillerine dolmalarının hedefi fitne çıkarmak (Âl-i İmrân 3/7), yani inananların zihninde şüphe ve tereddütler meydana getirmektir (a.g.e., III, 180). Kur'an'da "ashâbü'l-uhdûd" diye anılan müminler de inkârcılar tarafından ateşe atılmak suretiyle işkenceye tâbi tutulmuş ve fitneye mâruz bırakılmıştır (el-Burûc 85/10).

Bazı âyetlerde, müşriklerin müslümanları dinlerinden vazgeçirmek ve onları tekrar putperestliğe döndürmek maksadıyla giriştikleri yıkıcı faaliyetler, münafıkların farklı metotlarla da olsa aynı yöndeki girişimleri (et-Tevbe 9/47-48; bk. a.g.e., X, 145-147) fitne kavramıyla ifade edilmiştir. Bizzat Resûl-i Ekrem bile Mekke'de iken bu amacı taşıyan bir fitneye mâruz bırakılmak istenmiştir (el-İsrâ 17/73; bk. a.g.e., XV, 129-130). Mekke döneminde yoğun baskılarla uygulanan bu fitne faaliyetleri hicretten sonra da bilhassa Medine dışındaki müslüman kabilelere yönelik olarak sürdürülmüş, bunlardan bir kısmının putperestliğe dönmesine sebep olunmuştur (en-Nisâ 4/91; a.g.e., V, 201-202).

Medine döneminde nâzil olan bazı âyetlerde, "Fitne öldürmekten daha şiddetli bir suçtur" (el-Bakara 2/191); "Fitne öldürmekten daha büyük bir suçtur" (el-Bakara 2/217) şeklindeki açıklamalarla inkârcılar tarafından müslümanların inançlarına yöneltilen fitnenin taşıdığı tehlikenin büyüklüğü vurgulanmış; dış düşmanın gerçekleştirilmeyi umduğu küfür ve şirk hâkimiyetine karşı silâhlı mücadeleye girişilerek fitnenin bertaraf edilmesi ve Allah'ın dininin hâkim kılınması müşterek bir ideal olarak ortaya konmuş; bu suretle fitne kavramı, ferdi sıkıntı veya buhrana işaret eden eski konumundan bir iman ve zihniyet savaşının sebebi şeklindeki yeni bir konuma kaydırılmıştır (el-Bakara 2/191-193; a.g.e., II, 191-194, 347-353).

Fitnenin sözlük anlamları ve Kur'an'daki kullanımlarının hiçbirinde, onun daha sonra kazanacağı

“dinî ve siyasî sebeplerle ortaya çıkan sosyal kargaşa, anarşi, iç savaş” şeklinde bir mâna bulunmamaktadır; önde gelen müfessirler de fitneye dair herhangi bir âyete açık olarak böyle bir açıklama getirmiş değildir. Her ne kadar Taberî ve daha sonraki müfessirler, Enfâl sûresinin 25. âyetinin Hz. Peygamber’den sonra ashap arasında çıkacak bazı çatışmalara işaret ettiğini belirten rivayetler aktarmışlarsa da söz konusu âyetin ne muhtevası ne de siyak ve sibakı böyle bir anlamın çıkarılmasına uygundur. Esasen Taberî “ihtibâr” ve “ibtîlâ” şeklindeki açıklamasını burada da tekrarlamış; bu âyetin ashaptan bir topluluk hakkında nâzil olduğuna ilişkin görüşü “söylenir” kaydıyla zikrettikten sonra kendisi hiçbir kanaat belirtmeden ilgili rivayetleri nakletmekle yetinmiştir (a.g.e., IX, 217-219).

Fitne kavramı Kur’an’daki anlamlarıyla hadislerde de geniş ölçüde geçmektedir (bk. Wensinck, el-Mu’cem, “ftn” md.; a.mlf., Miftâhu künûzi’s-sünne, “fiten” md.). Hadislerde ayrıca “deccâl fitnesi”, “mesîh fitnesi” şeklindeki tabirlerle kıyamet alâmetleri diye bilinen gelişmelere de fitne denildiği görülür (bk. FİTEN ve MELÂHİM). Bazı hadislerde fitne, İslâm’ın ilk asırlarından itibaren vuku bulan dinî ve siyasî çalkantıları, içtimaî huzursuzlukları haber veren ifadeler içinde yer almıştır. Bu hadislerde fitne genellikle, İslâm ümmetinin birlik ve bütünlüğünü bozan bir komployu veya her türlü yıkıcı faaliyeti ifade eder. Bunların birinde Hz. Peygamber, “Birtakım fitnelerin yağmur selleri gibi evlerinizin arasında aktığını görüyorum” demiştir (Buhârî, “Fiten”, 4). Hadis âlimleri bununla, bilhassa Hz. Osman’ın şehid edilmesiyle başlayıp sonraki dönemlerde devam eden kargaşa ve iç savaşlara işaret edildiğini belirtirler (Aynî, XX, 64). İbn Hacer, söz konusu hadisin burada kaydedilmeyen ilk cümlesinde Medine isminin özellikle zikredilmiş olduğuna dikkat çekerek Hz. Osman’ın Medine’de öldürüleceği ve bunun daha sonraki fitnelerin de sebebi olacağı hususunun dolaylı olarak anlatılmak istendiğini ileri sürer (Fethu’l-bârî, XXVII, 15). Ebû Hüreyre’nin rivayet ettiği bir hadiste, “Zaman yaklaşacak (zamanın bereketi kalmayacak), ameller azalacak, aç gözlülük yayılacak, fitneler açığa çıkacak ve adam öldürme olayları artacak” denilmektedir (Buhârî, “İlim”, 24, “Fiten”, 5; İbn Mâce, “Fiten”, 25). Bu hadisin başka bir rivayetinde fitneye ilgili kısım bulunmamaktadır (Buhârî, “Fiten”, 5). Ayrıca Buhârî, zamanla insanlar arasında bilgi ve dindarlık farklarının kalkıp herkesin cehalette ve dinî konulardaki gevşeklikte birbirine benzemesi, amellerin azalması, fitnenin çoğalması, öldürme olaylarının artması, can güvenliğinin ortadan kalkması gibi olumsuz gelişmelerin vuku bulacağını haber veren hadisleri “Fitnelerin Zuhuru” adını taşıyan babda toplamak suretiyle fitne kavramının kapsamını dinî, ahlâkî, ilmî ve içtimaî çöküşü içine alacak şekilde geniş tutmuştur (Buhârî, “Fiten”, 5). “Yakında fitneler meydana gelecektir. O zaman oturan ayakta durandan, ayaktaki yürüyenden, yürüyen koşandan hayırlıdır”

(Müsned, V, 39, 48, 110; Buhârî, “Fiten”, 9, “Menâkıb” 25; Müslim, “Fiten”, 10) meâlindeki cümlelerle başlayan hadisten, kişinin böyle olaylara ne ölçüde bulaşursa o nisbette sorumlu ve günahkâr olacağı anlaşılmaktadır. Önemle vurgulamak gerekir ki bu hadis, Selef âlimlerinin ve daha sonra Ehl-i sünnet’in siyasî ve dinî mahiyetteki çalkantılar karşısında pasif bir tavır almalarının başlıca âmillerinden biri olmuştur. Yine Buhârî’nin kaydettiği bir rivayete göre Saîd b. Müseyyeb şöyle demiştir: “İlk fitne (Hz. Osman’ın öldürülmesi) vuku buldu ve bu fitne Bedir ashabından kimseyi bırakmadı. Daha sonra ikinci fitne (Harre Vak’ası) meydana geldi; bu da Hudeybiye ashabından kimseyi bırakmadı. Nihayet üçüncü fitne (râvi bunun hangi olay olduğunu belirtmiyor) ortaya çıktı, artık bu da insanlarda kuvvet ve akıl bırakmadı” (“Meğâzî”, 12). Hz. Osman’ın şehid edilmesinden sonra da Hz. Ali, Talha, Zübeyr ve Bedir Gazvesi’ne katılmış daha başka sahâbîlerin henüz hayatta olduğu göz önüne alınarak bu rivayetin râviye ait açıklamalarında hatalar olduğu ileri sürülmüştür. Ancak İbn Hacer bu ifadelerin, “İki fitne arasında hayatta kimse kalmadı” şeklinde anlaşılması gerektiğini belirtir. Nitekim Bedir ashabından en son kişi olan Sa’d b. Ebû Vakkâs Harre Vak’ası’ndan birkaç yıl önce vefat etmiştir (Fethu’l-bârî, XV, 195). Üçüncü fitne ise genellikle Hâricî isyanlarıyla ilgili görülmüştür (a.g.e., XV, 196; Aynî, XIV, 113).

İslâm âlimleri genellikle, Hz. Osman’ın öldürülmesiyle (35/656) doruk noktasına ulaşan kanlı siyasî buhranı ilk fitne sayar (Müsned, III, 422; Ebû Hanîfe, el-Fıkhü’l-ebşâ, s. 41, 44; Câhiz, s. 173; Tâhâ Hüseyin, s. 417, 677) ve bu olayı “büyük fitne” diye adlandırır. Her ne kadar hadis âlimlerinden Abdurrahman b. Muhammed ed-Dâvûdî ilk fitne olarak Hz. Hüseyin’in şehid edilmesini göstermişse de onun şehid edildiği sırada artık Bedir ashabından hayatta kimsenin kalmadığı, ayrıca Saîd b. Müseyyeb’in yukarıdaki rivayetinde büyük ihtimalle sadece Medine’de vuku bulan fitnelerin söz konusu edildiği gerekçesiyle bu görüş ilgi görmemiştir (İbn Hacer, XV, 195-196; Aynî, XIV, 113).

Fitne kavramının tarih boyunca müslümanların ruhunda ürkütücü tesirler uyandırmasında ilk dönem müslümanlarının, özellikle ilk iki asırda yaşayanların müşahede ettikleri siyasî çalkantıların bıraktığı derin izlerin payı büyüktür. Onlar, fitnenin Kur’an’daki ağırlıklı mânasını da dikkate alarak bu çalkantıların vuku bulunduğu zamanları dine, İslâm cemaatine ve meşrû idareye bağlılıkları konusunda denendikleri dönemler olarak düşünmüşlerdir. Hz. Osman’ın öldürülmesiyle başlayıp Cemal Vak’ası ve Siffin Savaşı ile devam eden hadiseler, Hâricî isyanları, Emevî iktidarına karşı ayaklanan Abdullah b. Zübeyr’in Hicaz’daki hâkimiyetine son vermek üzere Yezid b. Muâviye’nin yolladığı ordunun Medine yakınında Harre’de Medineliler’le savaşarak şehri yağmalaması, aynı maksatla Abdülmelik b. Mervân tarafından gönderilen Haccâc b. Yûsuf kumandasındaki ordunun altı ay kadar süren muhasara sonunda Mekke’yi işgali ve Abdullah b.

Zübeyr'in öldürülmesi gibi kanlı olaylar, İslâm toplumunun karşılaştığı ilk fitne hareketleri olarak tarihe geçmiştir. Özellikle Hz. Osman'ın şehid edilmesi olayı müslümanların dinî ve siyâsî kamplara bölünmesine yol açan, daha sonra Sünnî-Şîî ihtilâfının kökleşmesiyle gelecek kuşakları derinden etkileyecek olan fitnelerin başlangıcı sayılır. Batılı araştırmacıların çoğu da bu görüşe katılmaktadır. Ancak Schacht ilk fitnenin, Hz. Osman'ın şehid edilmesinden seksen dokuz yıl sonra Emevî Halifesi Velîd b. Yezîd'in (II. Velîd) öldürülmesiyle (126/744) zuhur ettiğini, bu olay üzerine müslümanların zihninde artık Peygamber'in yaşayan sünnetinin ortadan kalktığı, eski iyi günlerin son bulduğu kanaatinin uyandığını belirtir. Schacht'a göre bu kanaat aynı zamanda, İbn Sîrîn'e isnat edilen ve hadis rivayetinde sened arama ihtiyacının fitne olayının zuhuru üzerine başladığını bildiren haberle de uyuşur. İbn Sîrîn'in bu açıklaması şöyledir: "Müslümanlar hadis dinlerken isnad sormuyorlardı. Ancak fitne zuhur edince, 'Bize râvilerin isimlerini söyleyin' demeye başladılar.

Böylece râvilerin sünnet ehli olduğu anlaşılınca bunların hadisi almıyor, bid'at ehli olduğu görülünce de hadisleri terkediliyordu" (Müslim, "Muḳaddime", 7). Fakat Schacht'a göre bu haberi 110'da (728) vefat etmiş olan İbn Sîrîn'e isnat etmek yanlıştır (The Origins, s. 36). Schacht, Evzâî'ye nisbet edilen ve Velîd b. Yezîd'in öldürülmesinden sonra çıkan iç savaşları fitne olarak değerlendiren iki rivayeti kendi görüşüne delil gösterir (a.g.e., s. 71). Juynboll ise "The Date of the Great Fitna" başlıklı makalesinde (Arabica, XX/2, s. 142-159), Evzâî'ye nisbet edilen bu sözlerin uydurma olduğunun daha sonraki otoriteler tarafından ortaya çıkarıldığını kaynak zikretmeden belirtir (a.g.e., XX/2, s. 143-144). Aynı yazar, hadis râvilerinde adâlet şartı aranmasının fitnenin çıkması üzerine başladığını, ahabın tamamı şüpheden uzak olduğu için onlar hakkında böyle bir şarta gerek duyulmadığını, Hz. Osman'ın şehid edilmesiyle artık isnadda adâlet şartı aramanın zaruri görüldüğünü düşünen İslâm âlimlerinin bu görüşünü isabetsiz bulur. Zira ona göre öncelikle ahabın toptan âdil ve güvenilir olduğu şeklindeki bir genellemeyi İbn Kuteybe bile isabetsiz bulmuştur; Müslim b. Haccâc'ın el-Câmi'uş-Şaḫîḫ'inin mukaddimesinde de böyle bir hükme yer verilmemiştir. Juynboll, İbn Sa'd'ın eṭ-Ṭabakât'ından başlamak üzere Hz. Osman'ın öldürülmesi olayını fitne olarak nitelendiren en eski kaynaklardan iktibaslar yapmış, bunlarda geçen fitne kelimesinin hangi anlamlarda kullanıldığını ve hangi olaya tekabül ettiğini belirlemeye çalışmıştır (a.g.e., XX/2, s. 145-159). Nihayet kendisi, Kur'an'daki anlamlarının dışında fitneye "baş kaldırma" mânasının Abdullah b. Zübeyr'in Emevî iktidarına karşı isyan etmesi üzerine verildiğini (a.g.e., XX/2, s. 152, 158), hadiste isnad aramanın fitneden sonra başladığına ilişkin olarak İbn Sîrîn'den nakledilen açıklamadaki fitne kelimesiyle de İbnü'z-Zübeyr isyanının kastedildiğini ileri sürmüştür (a.g.e., XX/2, s. 158-159).

Fitne kelimesinin, Kur'an'daki anlamları yanında giderek, dinî bakımdan birbirine zıt olan iki durumdan hangisinin tercih edilmesi gerektiği hususunda baş gösteren sıkıntı ve karışıklık, birbiriyle çekişen iki zümreden birinin tercih edilmesinde hissedilen zorluk ve bunun doğurduğu kargaşa, bir dinî-siyâsî otoriteye karşı direnme, isyan, anarşi ve iç savaşa kadar varan bir anlam çeşitliliğine sahip olduğu görülür. Bilhassa "ilk fitne" tabirinin Hz. Osman'ın şehid edilmesine delâlet etmesi yanında daha ziyade çoğulu olan "fiten" kelimesi, genel olarak müslümanlar arasında çıkan kargaşa, anarşi ve iç savaş gibi olumsuz gelişmeleri de ifade eder. Nitekim Câhiz el-'Osmâniyye adlı eserinde (s. 175) İbn Sîrîn ve Âmir eş-Şa'bî'nin, "Fitne (Hz. Osman'ın öldürülmesi) vuku bulunduğu zaman Medine'de Resûlullah'ın ahabından 10.000 (başka bir yerde 20.000 [s. 10]) kişi vardı" şeklindeki bir açıklamasını naklettikten sonra bu iki zatın Cemel ve Sıffın savaşlarını da fitne diye adlandırdıklarını kaydeder; ayrıca Şîa'nın Hz. Ali'yi Ebû Bekir'den daha faziletli görmesini eleştirirken kullandığı, "Fitneler onun (Hz. Ali) başında döndü; Hâricîler ona isyan etti" şeklindeki cümlelerinde de (a.g.e., s. 185) fiten genel olarak siyâsî karışıklık ve iç huzursuzlukları ifade eder. Gerek bu eserde gerekse konuyla ilgili diğer klasik kaynaklarda fitnenin, açıklamaya ihtiyaç duyulmadan herkes tarafından bilindiği intibahı veren bir şekilde zikredilmesi bu anlamdaki kullanımının uzun geçmişe sahip olduğu kanaatini uyandırmaktadır. Çağdaş hadis âlimi M. Mustafa el-A'zamî'ye göre isnadın nasıl başladığını anlatırken İbn Sîrîn'in, "Ben veya biz şöyle söyle yapıyoruz" yerine üçüncü şahıs kipiyle geçmişten söz etmesi, hadiste isnad geleneğinin 110'da (728) vefat eden bu kişinin doğumundan önce başlamış olduğuna işaret eder. Bu sebeple bazı şarkiyatçıların esasen ilk fitneyi Hz. Osman'ın şehid edilmesinden sonraki tarihlere götürmeleri, dolayısıyla hadis rivayetinde ilmî ölçülerin İslâm âlimlerince benimsenen dönemden daha geç bir zamanda başladığı yönünde şüphe uyandırmayı amaçlayan çabaları ilmî bir temele dayanmamaktadır. Zira gerek Harre olaylarına, gerekse Velîd b. Yezîd'in öldürülmesi üzerine baş gösteren karışıklıklara fitne adının verilmesi, bunlardan önce cereyan eden karışıklıklara fitne denilmediği anlamına gelmez.

Hâricîler, Şîa ve Mu'tezile, özellikle "emir bi'l-ma'rûf nehiy ani'l-münker" ilkesinin uygulanmasıyla ilgili olarak dinî ve siyâsî ihtilâfları duruma göre silâhlı mücadeleye kadar götürmeyi gerekli görürken Ehl-i sünnet'in bu husustaki tutumu oldukça farklılık gösterir. Ebû Hanîfe'ye isnat edilen el-Fıḫhü'l-ebṣaṭ'a göre toplumun bir kesiminin bozulmuş olduğuna bakarak onlardan ayrılmak doğru değildir. Bununla birlikte Ebû Hanîfe, "Fitneye düşmekten korktuğu için fitnenin bulunmadığı başka bir yere göç eden kimseye Allah yetmiş siddîkın ecrini verir" meâlinde bir hadis nakleder ve toplumun bütünüyle isyana kalkışması halinde onlardan uzaklaşmayı öğütler (s. 44).

Yine Ebû Hanîfe'ye nisbet edilen el-Fıkhü'l-ekber'deki, "Ashabı yalnızca hayırla anarız" cümlesi (s. 61) bütün Ehl-i sünnet'in sadakatle yaşattığı bir ilke olmuştur. Eş'arî, hilâfetin otuz yıl süreceğini, ardından saltanat döneminin başlayacağını bildiren, ancak sıhhati konusunda itirazlar bulunan (meselâ bk. Ebû Bekir İbnü'l-Arabî, II, 437) bir hadisi (Tirmizî, "Fiten", 48) zikrederek ilk siyasî çalkantılara kaderci bir anlayışla yaklaşmış, ayrıca bu olayların ictihad ve yorum farkından doğduğunu belirterek taraflardan her birinin kendi ictihadında haklı olduğunu savunmuştur (el-İbâne, s. 191-192). Aynı müellif Mu'tezile, Zeydiyye ve Hâricîler'le Mürcie çoğunluğunun isyanı bastırmak için silâha başvurmayı gerekli gördüğünü ifade ettikten sonra, "ehl-i hadîs" dediği Selefiyye'nin hangi şartlar altında olursa olsun silâhlı mücadeleyi bâtil saydıklarını belirtir (Mağâlât, s. 451-452). İmâmü'l-Haremeyn el-Cüveynî de hata etmiş olsalar bile ashap hakkında hüsnüzan beslemek gerektiğini söyleyerek bilhassa Hz. Âişe'nin Cemel Vak'ası'ndan önce intikam duygularını yatıştırmak ve fitne ateşini söndürmek için teşebbüste bulunduğunu belirtir. Ancak, "Ali b. Ebû Tâlib yönetimi üstlenmiş gerçek devlet başkanı, onunla savaşanlar ise âsi idi" diyerek sert bir üslûp kullanır (el-İrşâd, s. 433). Abdülkâhir el-Bağdâdî ve Şehristânî gibi Sünnî müelliflerin kaydettiklerine göre Ehl-i sünnet, Hz. Osman'ı öldürenleri de Hz. Ali'ye karşı savaşanları da âsi saymış, ancak Ali'ye karşı çıkanlardan Hz. Âişe, Talha ve Zübeyr'i sadece hatalı göstermekle yetinmiş, bununla birlikte genel olarak taraflardan hiçbirinin küfürle itham edilemeyeceğini düşünmüştür (el-Farq, s. 119, 289-290, 350-351; el-Milel, I, 103). Ehl-i sünnet âlimleri, halifenin dokunulmazlığı ve cemaatin birliği fikrinden yana olmayı prensip edindikleri için konuyla ilgili hadisleri ve ilk fitneleri yaşayan ashapın tecrübelerini dikkate alarak fitneyi körüklemekten kaçınmayı, ihtilâfları barışçı yollarla yatıştırmayı, bu mümkün olmazsa siyasî otoritenin varlığı ve ümmetin birliği için pasif kalmayı tercih etmişlerdir. Müsteşrik Jean-Claude Vadet Ehl-i sünnet'in bu tavrını, "Bâbil'den günümüze kadar sürüp gelen Şark ruhunun modeli olan kadercilik"le izah eder (REI, XXXVII/1, s. 86). Çağdaş bir müslüman yazar da fitne endişesinden kaynaklanan bu "siyasî ihtiyatsızlığın" İslâm siyasetçilerini her türlü inkılâpçı reformu şer'an yasaklamaya sevkettiğini ileri sürer (Abdulkader Tayob, s. 138). Ancak İslâm dünyasında daima çoğunluğu oluşturan ve toplumun selâmetinden kendini sorumlu tutan Ehl-i sünnet'in, fitneye karşı sert hareketlere girişerek onun boyutunu daha da genişletmekten ve böylece ümmetin birliğini büsbütün tehlikeye sokmaktan çekindiği için böyle bir tavır takındığında şüphe yoktur. Nitekim Gazzâlî, siyasî otoriteye karşı zor kullanmanın fitneyi harekete geçireceği, şerri arttıracığı ve zararının yarardan fazla olacağı görüşündedir (İhyâ, II, 437). İbn Teymiyye de Hâricîler'in yaptığı gibi fitneyi ortadan kaldırmak için silâhlı mücadeleye kalkışmanın daha büyük bir fitne olduğunu belirtir (el-İstikâme, II, 290).

Bu şekilde Ehl-i sünnet mensupları, fitneye sebebiyet vermemek için fâsık imama itaatin câiz olduğu fikrinde birleşmişlerdir.

BİBLİYOGRAFYA

- Râgıb el-İsfahânî, el-Müfredât, "ftn" md.
 Lisânü'l-'Arab, "ftn" md.
 et-Ta'rifât, "fitne" md.
 Fîrûzâbâdî, el-Kâmûsü'l-muhtâ, "ftn" md.
 Tâcü'l-'arûs, "ftn" md.
 Tehânevî, Keşşâf, II, 1156.
 Wensinck, el-Mu'cem, "ftn" md.
 Miftâhu künûzi's-sünne, "fiten" md.
 M. F. Abdülbâkî, el-Mu'cem, "ftn" md.
 Müsned, I, 169, 185, 320; II, 172, 173, 282, 408; III, 346, 422; IV, 226; V, 39, 48, 110.
 Buhârî, "İlim", 24, "Ezân", 60, 63, "Muşşar", 4, "Mevâkîf", 4, "Megâzî", 12, "Mezâlim", 25, "Menâkıb", 25, "Tefsîr", II/30, "Fiten", 4, 5, 9, 17.
 Müslim, "Mukaddime", 7, "İmân", 186, "Şalât", 179, "Fiten", 9, 10, 13.
 Ebû Dâvûd, "Fiten", 2.
 İbn Mâce, "Cenâ'iz", 65, "Fiten", 25.
 Tirmizî, "Fiten", II, 25, 29, 33, 48.
 Ebû Hanîfe, el-Fıkhü'l-ebşâf (nşr. M. Zâhid Kevserî, trc. Mustafa Öz, İmâm-ı Azam'ın Beş Eseri içinde), İstanbul 1981, s. 41, 44.
 a.mlf., el-Fıkhü'l-ekber (a.e. içinde), s. 61.
 İbn Sa'd, et-Tabakât, III, 68-71.
 Câhiz, el-Oşmâniyye (nşr. Abdüsselâm M. Hârûn), Kahire 1374/1955, s. 29, 30, 32, 40, 173, 175, 185.
 Taberî, Câmi'u'l-beyân, I, 461-462; II, 191-194, 347-353; III, 180; V, 201-202, 242-243; VI, 238, 274; VII, 206-207; IX, 217-219; X, 145-147; XV, 129-130; XVI, 162, 196-197, 200, 235; XVII, 24-25, 122; XVIII, 171-178, 193-194; XXVII, 226; XXIX, 19-20; XXX, 136-137.
 Eş'arî, Mağâlât (Ritter), s. 451-468.
 a.mlf., el-İbâne (Arnaût), s. 191-192.
 Bağdâdî, el-Farq, Kahire 1965, s. 119-121, 289-290, 350-351.
 Cüveynî, el-İrşâd (Muhammed), s. 433.
 Gazzâlî, İhyâ, II, 424-425, 437-438.
 Ebû Bekir İbnü'l-Arabî, el-'Avâşım (Tâlibî), II, 437.
 Şehristânî, el-Milel (Vekîl), I, 103.
 İbnü'l-Esir, en-Nihâye, III, 410-411.
 İbn Teymiyye, el-İstikâme, [baskı yeri ve tarihi yok] (Müessesetü Kurtuba), II, 290.
 Cürcânî, Şerhu'l-Mevâkîf, II, 478.
 İbn Hacer, Fetihu'l-bârî (Sa'd), XV, 195-196; XXVII, 3-4, 14-22.
 Bedreddin el-Aynî, 'Umdetü'l-kârî, Kahire 1392/1972, XIV, 113; XX, Şevkânî, Fetihu'l-kâdir, Beyrut 1412/1991, V, 198, 246.
 Tâhâ Hüseyin, el-Fitnetü'l-kübâ I: Oşmân b. 'Affân, s. 417, 677; II: 'Alî b. Ebî Tâlib ve benûh, s. 677 (el-Mecmû'atü'l-kâmile, IV içinde), Beyrut, ts.
 L. Gardet, Dieu et la destinée de l'homme, Paris 1967, s. 450-454.
 B. Lewis, "Islamic Concepts of Revolution", Revolution in the Middle East (ed. P. J. Vatikiotis v.dğr.), New York 1972, s. 30-40.
 J. Schacht, The Origins of Muhammadan Jurisprudence, Oxford 1975, s. 36-37, 71.
 M. H. Hussain - A. H. Kamali, The Nature of the Islamic State, Karachi 1977, s. 130-135.
 Abdulkader Tayob, "An Analytical Survey of al-Ṭabari's Exegesis of the Cultural Symbolic Construct of Fitna", Approaches to the Qur'an (ed. G. R. Hawting - A. Shareef), London 1993, s. 138, 157-172.
 Jean-Claude Vadet, "Quelques remarques sur la racine ftn dans le Coran et la plus ancienne littérature musulmane", REI, XXXVII/1 (1969), s. 81-101.
 G. H. A. Juynboll, "The Date of the Great Fitna", Arabica, XX/2, Leiden 1973, s. 142-159.
 Hümâm Abdürrahîm Saîd, "Fitnetü'l-fırağ ve'l-ehvâ' ve mevâkîfü'l-müslim minhâ fi ḍav'î's-sünne", Dirâsât, XI/3, Amman 1984, s. 25-4

Petrodolar Belası

R. LEVENT IŞIK

www.kritikbakis.com

1944 yılında New Hampshire'ın Bretton Woods kasabasında kurulan uluslararası para sistemi doları altına sabitleyerek dünya ticaretinin temel taşı oluşturmuştu.

Ancak 1960'ların sonlarında Fransa Cumhurbaşkanı Charles de Gaulle Washington'ın ons başına 35 dolarlık sabit kurundan ülkesinin altınlarını geri istemeye başladı. ABD Hazinesi'ndeki altın stokları hızla erirken 15 Ağustos 1971'de Başkan Richard Nixon tarihi televizyon konuşmasıyla doların altına konvertibilitesini tek taraflı olarak sonlandırdı. Böylece Bretton Woods sistemi fiilen çöktü ve dolar, değerini destekleyen maddi karşılığını yitirdi.

Doların boşluğa düşmesini engelleyen hamle 1973'te geldi. ABD, Suudi ailesine askeri koruma güvencesi vererek petrolün yalnızca ABD dolarıyla satılması karşılığında anlaşma sağladı. Böylece Bretton Woods'a alternatif olarak meşhur Petrodolar sistemi kurulmuş oldu. Dünya petrol almak için dolara muhtaç hale geldi, petrol gelirleri ABD Hazine bonolarına geri döndü ve Washington sınırsız açık verme lüksünü elde etti.

Ancak aynı yıl Yom Kippur Savaşı patlak verdi. Kral Faysal liderliğindeki Suudi Arabistan ve OEAPEC ülkeleri, İsrail'e destek veren Batı'ya karşı petrol ambargosu uyguladı. Petrol fiyatları dört katına fırladı ve Batı ekonomileri derin bir resesyona sürüklendi. Kral Faysal 25 Mart 1975'te Riyad'daki sarayda ABD'de eğitim görmüş yeğeni Prens Faysal bin Musaid tarafından bir kabul

töreni sırasında silahla vurularak öldürüldü. Sonrasında canları çok tatlı olan tüm Körfez monarşilerinin üyeleri ABD'nin gölgesine girdi ve petrodolar sistemi yarım asır boyunca sorgulanmadan işledi.

Şimdi, yani yaklaşık elli yıl sonra doların başı yeniden dertte. ABD ulusal borcu 2026 Martı itibarıyla 39 trilyon dolara ulaşmış durumda. Son bir yılda borç artış hızı günde ortalama 7,23 milyar dolar oldu. Kongre Bütçe Ofisi 2026 mali yılında federal açığın 1,9 trilyon dolara ulaşacağını ve kamu borcunun 2036'ya kadar GSYİH'nin %120'sine tırmanacağını öngörüyor. Yalnızca faiz ödemeleri 2026'da 1,3 trilyon doların çok üzerinde olacak. Bu rakam 2020'deki 345 milyar doların neredeyse dört katı.

Bu devasa borç yükünü taşımayı mümkün kılan petrodolar sisteminin kendisi ise uzun zaman önce çatırdamaya başladı. IMF'in COFER verilerine göre doların küresel döviz rezervlerindeki payı 2001'deki %72'lik zirveden 2025 üçüncü çeyreğinde %56,9'a geriledi. Bu oran 1994'ten bu yana görülen en düşük seviye. Doların yabancı merkez bankaları kasalarındaki payı otuz yılın dibine vurmuş duruma.

Çin, ABD Hazine tahvili varlıklarını 2013'teki 1,3 trilyon dolardan Kasım 2025 itibarıyla 682 milyar dolara düşürdü.

Bu düşüş ABD'nin doları yaptırım silahı olarak kullanmasına duyulan tepkinin ve küresel çeşitlendirme eğiliminin doğrudan bir yansıması olarak görülmeli.

Evet, merkez bankaları dolardan uzaklaşırken altına yöneliyor. 2022'den 2024'e kadar üç yıl üst üste yıllık 1.000 tonun üzerinde altın satın alındı. 2022'de rekor 1.136 ton, 2023'te 1.037 ton ve 2024'te 1.045 ton. Bu üç yıllık toplam, 2014-2016 döneminin %104 üzerinde. 2025 yılında Polonya 102 ton, Kazakistan 57 ton ve Çin resmi olarak 27 ton satın aldı. Analistler Çin'in gerçek altın varlıklarının açıklananın iki katından fazla olduğunu, 5.000 tonu aştığını tahmin ediyor. Dünya Altın Konseyi'nin anketine göre merkez bankalarının %95'i önümüzdeki 12 ayda küresel altın rezervlerinin artacağını bekliyor.

Petrodoların en kritik gediklerinden biri yuanın petrol ticaretine girmesidir. Çin 2018'de Şangay Uluslararası Enerji Borsası'nda yuan cinsinden ham petrol vadeli işlem sözleşmelerini başlattı. 2023'te Çin ve Suudi Arabistan ilk yuan cinsinden petrol işlemini gerçekleştirdi. Ocak 2025 itibarıyla Rusya, İran, Venezuela, Suudi Arabistan, BAE ve Mısır dahil çok sayıda ülke petroyuanı kullanmaya başladı. Haziran 2024'te ise Suudi Arabistan'ın petrodolar anlaşmasını yenilemeyerek yuan, euro ve yen dahil farklı para birimleriyle petrol satışına kapı açtığı raporlandı. Dünyanın en büyük petrol ithalatçısı olan Çin'in bu ekonomik çekim gücü, yarım asırlık dolar hakimiyetini temelden sarsıyor.

Dolara ve SWIFT'e alternatif altyapılar da hızla yükseliyor. Çin'in 2015'te kurduğu Sınır Ötesi Bankalar Arası Ödeme Sistemi-CIPS, Haziran 2025 itibarıyla 176 doğrudan ve 1.514 dolaylı katılımcıyla 121 ülkede faaliyet gösteriyor. 2024 yılında CIPS toplam 175,49 trilyon yuan yani yaklaşık 24,5 trilyon dolar işlem hacmine ulaştı ve bir önceki yıla göre %42,6 büyüdü. Kasım 2025'e kadar mBridge platformu 55,5 milyar doların üzerinde işlem gerçekleştirdi ve dijital yuan hacminin %95'ini oluşturdu. BRICS ülkeleri bu altyapıyı benimseyerek 180'den fazla ülkenin doları atlayarak doğrudan yuan ile ticaret yapabileceği bir paralel finansal sistem inşa ediyor. Üstelik bir de BRICS tarafından SWIFT sistemine alternatif olarak UNIT sistemi uzun zamandır kurgulanıyor ve ciddi ilerleme kaydedildi.

2026 Şubatında başlayan ABD-İran gerginliği yıllara sari oluşan bu kırılma bükümü dramatik biçimde gözler önüne serdi. İran'ın Hürmüz Boğazı'nı kapatması petrol fiyatlarını Ocak 2026'daki varil başına yaklaşık 60 dolardan 100 doların üzerine fırlattı. 14 Mart 2026'da İran boğazdan geçişe izin verme koşulu olarak petrolün Çin yuanı ile satılmasını dayattı. CNN'in haberine göre bu yuan koşulu petrol piyasasını dolarla ödeyenler için savaş primi ve yuanla ödeyenler için güvenlik indirimi olarak ikiye bölen bir yapı ortaya çıkardı. Bu gelişme petrodoların temellerine doğrudan bir saldırı niteliğinde okunmalı.

Tüm bu veriler aslında bir gerçeği ortaya koyuyor. Dolar 1971'de altından inip petrolün sırtına binmişti. Şimdi o sırttan da kayma tehlikesiyle yüz yüze. ABD Hürmüz Boğazı'ndaki varlığını sürdürmek için günde 900 milyon dolar harcıyor; ancak küresel ticaretin görünmez altyapısı çoktan Washington'ın yetki alanı dışındaki sistemlere kayma eğilimi gösteriyor. Asia Society Policy Institute'un Ocak 2025 tarihli raporu üç senaryo çiziyor. Kademeli evrim, ani şok ya da Asya'ya hızlı kayma... Rapor ABD'nin dolar bazlı küresel altyapıyı modernize etmesi, Körfez ortaklıklarını güçlendirmesi ve paralel ödeme sistemlerini yönetecek çerçeveler geliştirmesi gerektiğini vurguluyor.

Tarih tekrardan ibaret değil ama dikakt çekici derecede kafiyeli desek yalan olmaz.. 1971'de De Gaulle'ün altın talebi sistemi sarstı, 1973'te Kral Faysal'ın petrol ambargosu Batı'yı dizlerinin üstüne çökertti, ardından Faysal suikastle öldürüldü ve Körfez susturuldu.

Bugün ise Suudiler Çin'e yuanıyla petrol satıyor, İran Hürmüz'dan geçişi yuan koşuluna bağlıyor, BRICS ülkeleri SWIFT'e alternatif sistemler kuruyor ve merkez bankaları rekor hızla altın biriktiriyor.

ABD'nin 39 trilyon dolarlık borcu ise her gün 7 milyar dolardan fazla büyüyor. ABD en büyük silahı olan doları ya petrolün sırtından indirip başka bir şeyin tepesine bindirecek ya da petrolün sırtından inmemek için her türlü pisliği yapacak. Her iki seçenek de dünya için çok sıkıntılı günlerin kapıda olduğunun habercisi.

Hamaney'i Öldürmek Kolaydı, İran Rejimini Devirmek İse Kolay Değil

YAZAR: RISHAB RATHI*

İsrail ve ABD'nin İran'a karşı başlattığı son savaş, o sırada danışmanlarıyla toplantı yaptığı bildirilen Ruhani Lider Ali Hamaney'in evi ve ofislerine yönelik stratejik hava saldırılarıyla başladı; sürpriz saldırı sonucunda hayatını kaybettiği doğrulandı.

Hedefli saldırıların ardındaki görünür ABD-İsrail varsayımı, Hamaney'in ani şekilde ortadan kaldırılmasının İran'ın İslami rejimini ölümcül biçimde zayıflatacağı yönündeydi. Bu mantık, Muammer Kaddafi'nin ardından Libya'da ve Beşar Esad'ın ardından Suriye'de görülen çöküşlere benziyordu; bu örneklerde söz konusu merkezi figürler ortadan kaldırıldığında devlet çözülmüştü. Bu vakalarda siyasi düzen derin biçimde kişiseldi ve tek bir yöneticiye sıkı sıkıya bağlıydı.

Ancak İran çok farklı bir şekilde yapılandırılmıştır. Günümüzde çok az devlet, İran'ın Ruhani Lider makamında olduğu kadar görünür otoriteyi tek bir lidere tevdi etmektedir.

Dini meşruiyet, silahlı kuvvetlerin komutası ve nihai siyasi hakemlik yetkisi, yalnızca lidere hizmet etmekle kalmayıp onu sınırlamak, denetlemek ve gerektiğinde ondan daha uzun süre varlığını sürdürmek üzere tasarlanmış yoğun bir kurumsal ağın tepesinde yer alan bu makamda birleşmektedir.

İslam Cumhuriyeti, dini bir dil ile örtülmüş kişiselci bir rejim değildir.

KAYNAK: [HTTPS://ASIATIMES.COM](https://asiatimes.com)

Kendi kırılabilirliklerinin son derece farkında olarak inşa edilmiş devrimci bir sistemdir ve liderlikte yaşanabilecek kesintilere hazırlanmak için büyük yatırımlar yapmıştır. Rejimin şu anda karşı karşıya olduğu baskı altında, yapısı parçalanmak yerine konsolide olacak şekilde tasarlanmıştır.

İran'ın siyasi davranışı, yönetici elitinin tarihi ne denli derinden içselleştirdiği kavranmadan anlaşılabilir. İran devleti yüzyıllar boyunca tekrarlanan siyasi boşluklar yaşamıştır ve bu tarihsel deneyimler elit düşüncesini şekillendirmeye devam etmektedir. Modern krizler içgüdüsel olarak önceki çöküşlerle karşılaştırılarak değerlendirilir.

Caferi Şii fıkhi biçimsel olarak analogik muhakemeyi reddetse de İranlı liderler tarihi rutin olarak bir rehber olarak kullanmaktadır. Kaçar hanedanının düşüşü, İsfahan'ın ele geçirilmesinin ardından Safevi çöküşü, Nadir Şah'ın ölümünü izleyen kaos ve Kerim Han Zend'in ölümünden sonra yaşanan iç savaşlar aynı dersi vermiştir: Liderlik bir halefiyet mekanizması olmaksızın ortadan kalktığında ülke parçalanma riskiyle karşı karşıya kalır. Bunlar tozlu tarihsel dipnotlar değildir. Bunlar, İran'ın mevcut liderliğinin onlarca yıldır karşı tasarım geliştirdiği ve şimdi gerçek zamanlı olarak stres testine tabi tutulmak zorunda kaldığı senaryoların tam kendisidir.

1979 devriminin mimarları için bunlar soyut kaygılar değildi. Ayetullah Ruhullah Humeyni yüce otoriteyi ortadan kaldırmadı; onu kurumsallaştırdı. 1979 anayasa tartışmaları tarihsel çöküş kalıplarından kaçınmaya yoğun biçimde odaklandı. Anayasada oluşturulan her temel organ, önceki başarısızlıkların açığa çıkardığı belirli bir riski ele almak üzere tasarlandı.

Vasi Konseyi ideolojik sapmayı önlemek ve İslami ilkelere uygunluğu güvence altına almak için kuruldu. Uzmanlar Meclisi, denetimsiz güç yoğunlaşmasını engellemek amacıyla Ruhani Lider'i seçmek ve denetlemekle görevlendirildi.

Maslahat Konseyi, kurumsal tıkanıklıkları çözmek ve anlaşmazlıklar sırasında yönetimin devam edebilmesini sağlamak üzere tasarlandı. İslam Devrim Muhafızları ve istihbarat servisleri ise devrimi hem iç hem de dış tehditlere karşı savunmak amacıyla oluşturuldu.

Bu örtüşen kurumsal tasarım dayanıklılık sağlamak için kurgulanmıştı. Bir unsur zayıflarsa diğerleri bunu telafi edebilirdi. Amaç açıktı: Devletin hayatta kalması tek bir kişiye bağlı değildi. Humeyni bu mantığı açık biçimde ifade etti — İslam Cumhuriyeti'ni korumak, herhangi bir tek lideri korumaktan daha önemliydi.

Tüm bu mekanizma şimdi eşzamanlı olarak harekete geçiriliyor — İslam Cumhuriyeti tarihinde ilk kez, liderliğine yönelik doğrudan askeri saldırı altında.

Sistem erken bir stres testiyle karşılaştı. Cumhurbaşkanı Ebu'l Hasan Benisadr'ın görevden alınmasının ardından, Cumhurbaşkanı Muhammed Ali Recai ve Başbakan Muhammed Cevad Bahonar birkaç hafta arayla suikasta uğradı.

Buna rağmen 50 gün içinde Ali Hamaney cumhurbaşkanı seçildi ve rejimin aşırı baskı altında liderliği hızla yeniden üretme kapasitesini gösterdi. Sekiz yıl sonra Humeyni'nin ölümüyle aynı mantık uygulandı. Hamaney, Humeyni'nin hem karizmasından hem de üst düzey dini rütbesinden yoksun olmasına rağmen, halefiyet önceden belirlenmiş olduğu için değil, kurumlar üzerinde uzlaşma sağladığı için Ruhani Lider olarak ortaya çıktı.

Devlet içindeki mesaj açıktı: Sistem bireylerden daha uzun ömürlü olmalıdır. Bu ilke, Cumhurbaşkanı İbrahim Reis'in 2024 yılında bir helikopter kazasında hayatını kaybetmesinin ardından yeniden gündeme geldi. Anayasal prosedürler derhal devreye sokuldu. Yetki sorunsuz biçimde devredildi, seçimler takvimine uygun şekilde gerçekleştirildi ve siyasi istikrar korundu. Bu olay kargaşa üretmek yerine ani liderlik kaybı için bir prova işlevi gördü.

İslam Anayasası, şu anda yaşananlara ilişkin açık bir düzenleme içeriyor. 111. maddeye göre Ruhani Lider ölür ya da görevini yerine getiremez hâle gelirse yetki derhal cumhurbaşkanı, yargı erkinin başı ve Maslahat Konseyi aracılığıyla seçilen bir din adamından oluşan geçici bir konseye devredilir.

Amaç dönüşüm değil, sürekliliktir. Bir sonraki lider için aranan nitelikler belirtilmiş olsa da anayasa katı bir dini güzergâh dayatmak yerine yoruma alan bırakır.

Bu esneklik, halefiyet sürecinin kopuş yoluyla değil müzakere yoluyla ilerlemesine imkân tanır.

Yeni bir liderin seçilmesi için sabit bir zaman çizelgesi yoktur — bu bilinçli bir anayasal muğlaklıktır ve şimdi operasyonel açıdan önem kazanmaktadır. Savaş zamanında geçici düzenleme aylarca sürebilir. Washington ya da diğer dış gözlemcilerin felç olarak yorumlayabileceği durum, gerçekte sistemin tam da tasarlandığı şekilde işlemesi olabilir.

Resmî olarak halefiyet konusunda oylama yapan organ Uzmanlar Meclisi'dir; ancak herhangi bir kamu kararı alınmadan çok önce uzlaşma şekillenir. Gayriresmî filtreleme, uygulanabilir adayların sayısını daraltır. İran Devrim Muhafızları (IRGC) lideri seçmez; fakat hangi risklerin kabul edilemez olduğunu tanımlayarak etki uygular. Ulusal bütünlüğü ya da güvenliği tehdit ettiği düşünülen isimler nadiren ilerleyebilir.

Ruhani Lider'in ölümünün kesinleşmesiyle birlikte, IRGC İstihbarat Teşkilatı'nın iç denetimi yoğunlaştırmaya neredeyse kesin olarak başlamış olduğu, kara kuvvetlerinin ise iç istikrarı önceliklendirmek üzere harekete geçtiği varsayılabilir. Kurumun çıkarları hem ideolojik hem de maddidir; özerkliğini ve ekonomik nüfuzunu korumaya odaklanır.

Aynı zamanda siyasi meşruiyet Kum'daki din adamı ağları üzerinden akmaktadır. Herhangi bir halef, en azından üst düzey dini figürlerin zımni kabulünü sağlamak zorundadır. Hamaney'in ölüm koşulları, henüz tam olarak anlaşılmamış şekillerde, halefiyet siyasetinde büyük önem taşıyacaktır.

Savaş sırasında Amerikan ve İsrail füzeleriyle öldürülen bir Ruhani Lider yalnızca ölmüş bir yetkili değildir — o bir şehittir. Bu anlatı, pragmatizm ya da reform savunucusu olarak görülen isimler yerine ideolojik sertlik ve askerî yetkinlikle ilişkilendirilen adayları muhtemelen öne çıkaracaktır.

İslam sıklıkla tek bir kişi tarafından yönetilen bir devlet olarak tasvir edilir. Oysa 1979 sonrası kurumsal mimarisi, devrimci hafıza ve tarihsel travma tarafından şekillendirilmiş farklı bir mantığı yansıtır. Humeyni bu hiyerarşiyi, İran'ın siyasi elitleri tarafından sıkça alıntılanan bir sözle ifade etmiştir: "İslam Cumhuriyeti'ni korumak, nihai dini öneme sahip biri dâhil olmak üzere herhangi bir bireyi korumaktan daha önemlidir."

Sistemin bu ilkeyi doğrudan askerî saldırı altında sürdürebilip sürdüremeyeceği, çatışmanın bir sonraki aşamasını belirleyecek sorudur. Açık olan şudur ki Tahran'da şu anda devam eden halefiyet mücadelesi, sistem içinde bir çöküş anı olarak değil, kurumsal dayanıklılığın bir testi olarak ele alınacaktır — İslam Cumhuriyeti'nin kurucuları, bu testin geçilebilmesini sağlamak için onlarca yıl çaba harcamıştır.

***Rishab Rathi**, MEAWW News'te uluslararası ilişkiler ve küresel politika üzerine haberler yapan, özellikle Güney Asya ve bölgedeki büyük güç rekabetine odaklanan bir gazetecidir.

Futbola Karşı Futbol

NADİR AŞÇI

www.kritikbakis.com

Uzun yıllar sonra ilk defa bir bayram sabahına, katil İsrail'in Gazze'ye attığı bombalarla değil, İran'ın katil İsrail'e attığı füzelerle uyandık. Söylenegelen danışıklı dövüş girdabından çıkılıp Siyonist topraklara bu sefer daha esaslı bir taarruzun başlaması bir nebze olsun Müslüman zihinlerde makes bulsa da, İran'ın fırlattığı ilk füzeden itibaren iç kamuoyunda Şia-Sünni ayırımının fitilinin ateşlenmesi ve bunun da Ali Şeriatî vasıtasıyla yapılması, katil İsrail'e zımnen verilen hasarın sevincini gölgede bıraktı şüphesiz. İran'ın katil İsrail'e olan taarruzunu desteklemenin insanı Şia sempaticisi yapmayacağını, İran'ın Suriye'de giriştiği katliamı örtmeyeceğini kamuoyuna anlatmak, devenin hendekten atlama süresine denk olacağı için böyle bir şeye tevessül etmek bir baş ağrısını da beraberinde getirecektir. Aynı denklem üzerine Müslüman dünyanın fırkalara ayrılmış olmasının garabetini ve tek bir Müslüman zihne sahip olmanın elzem olduğunu, mezhep belasının başımızdaki birçok hadiseye ev sahipliği yaptığını – ister Şia olsun ister Sünni olsun-doğduğu coğrafyanın düşüncesini temellük edenlere anlatmak da aynı zorluğu barındıracak.

Müslüman, Sünni ve Türk olarak doğduğum coğrafyada; Şia fırkasına mensup Ali Şeriatî'nin düşüncelerini tümüyle yok saymak ve "boyunu geçmek- ayağını ıslatmak" metaforuna baş vurmak vicdani kertede bir tükeniş işaret ettiği gibi, Şeriatî savunusu yapmak da onu "ulu din alimi" mertebesine ulaştırmayacaktır elbet. Ali Şeriatî, inandığı ve doğru kabul ettiği zihin dünyası içinde bedeller ödemiş, bununla kalmayıp canından

olmuş bir yazar olarak, yazardan önce bir sosyolog olarak bidat ve hurafelerle bezenmiş İslâm'a karşı içimizdeki cevher olarak İslâm'ı öne sürmesiyle nazarımda hurafeci birçok Sünni'den muteberdir. Kaldı ki onun hem Şia hem Sünni dünyada rahata ermemesi ve iki kesim tarafından da tekfir edilmesi, düşüncesinin seyrindeki isabet açısından bir numunedir.

Dolayısıyla Şeriatî'ye yapılan övgüler, onun Şia olmasından değil, istifade edebileceğimiz düşünceleri itibariyledir.

Şeriatî'nin Şia'ya mensup olması tüm düşüncelerini atıl hale getirmeyeceği gibi, bazı hususlardaki yanlılığı da onu tümüyle yok sayacağımız anlamına gelmez. İran'ın katil İsrail'e, dolayısıyla katil ABD'ye karşı başlattığı taarruzu, niçin Sünni bir Müslüman devlet başlatmadı diye hayıflanana hurafeci Sünni din tüccarlarının bunu açık açık dillendirmesi, Ali Şeriatî'nin bu tür adamlarla mücadele ettiğini, dini siyasal erkin ve düşüncesiz çoğunluğun gölgesinden kurtarıp felaha kavuşturmak istediğini apaçık gösteriyor aslında.

Tıpkı Kuran'ın, Müslümanların fırkalara ayrılmaması gerektiğini, bir bütün olarak şirke ve küfre karşı gelmesi gerektiğini, açıklığıyla söylemesi gibi.

Peygamber'in ölümünden hemen sonra başlayan ve onun cenazesini bile birkaç gün bekleten siyasi ve içtimai hareketlilik içinde hakikati aramanın pek kolay bir iş olmadığını kabul ederek, adeta onun ölümüyle başlayan statüko ve imtiyaz arayışının, çeşitli veçhelere bürünerek bin dört yüz yıldır devam ettiğini müşahede etmek durumundayız.

Bir anlamda Peygamber'in ölümüyle öksüz ve yetim kalan dini çığ gibi büyüyerek sahiplenen insanların ortaya çıkardığı karmaşa, Allah'ın bizden istediği sade ve düz çizgiyi kırmıştır.

Dinin çıkar amaçlı kişi ve kişilerin elinde kullanışlı bir argümana dönüşmemesi için çaba sarf eden kişilerin, dini çıkar amaçlı kullanan kişilerin hedefinde olmasından doğal bir şey olmasa da gerek.

Bir türlü futbola giriş yapamadım. Buradan hangi diyagonal koşu ile geçiş yapsam diye düşünürken aklıma İran futbolunun önemli futbolcularında biri olan Ali Daei, ya da bizim deyimimizle Ali Dayı geldi.

Dünyanın nefesini tutarak izlediği 98 Dünya Kupası'ndaki İran-ABD maçının kadrosunda yer alan ve İran'ın Dünya Kupaları tarihindeki ilk galibiyetinde önemli bir rol oynayan Ali Daei...

Siyasi bir gerginlik olacak mı diye herkesin teyakkuzla seyrettiği o grup maçında İran, ABD'yi 2-1'lik skorla geçmişti.

Çok önceleri yazdığım bir yazıda Rilke ile Maradona'nın isimlerini ve konumlarını değiştiresek göze tuhaf kaçan bir şey olmaz. Rainer Maria Rilke, Alman bir futbolcu ya da Diego Armando Maradona, Arjantinli bir şair... diye cümleler kurmuştum.

Aynı kalıbı buraya uyarlırsam, Ali Daei, İranlı bir sosyolog ya da Ali Şeriatî, İranlı bir futbolcu...

Tuhaf kaçan bir şey yine yok.

Ali Şeriatî, bir Anadolu kulübünün futbolcusu gibi ziyadesiyle. Uyanık bir yöneticinin keşfettiği Kayserispor'un, Antalyaspor'un, Gençlerbirliği'nin futbolcusu gibi.

Bu yazar romantizmini bir kenara bırakacak olursam İslâm dünyasının içine çöreklenen mezhep belasının futbolumuzun içinde kulüpçülük adı altında yer etmesi, insanların hoş vakit geçirmeleri için bulunmuş olan futbolun içindeki ur görevini gördüğünü söyleyebiliriz. Nasıl ki dinin ilk geldiği saf haliyle şimdiki hali arasında insan eliyle yontulmuş sayısız araç gereç varsa, futbolun başlangıcı ile şimdiki arasında da yine insan eliyle yontulmuş sayısız meta var. Futbol bugün itibarıyla seküler bir din.

Bu seküler dinin oluşturduğu, Tanıl Bora'nın deyişiyle futbol fıkıhları, tıpkı din içerisinde fıkıhlar oluşturup bölünmeyi körükleyen din tüccarları gibi, futbol camiası içinde de düşmanlıklar terkip ediyor.

İnsanın bir düşman yaratıp kendisin onun üzerinden tahkim etmesi yeni bir şey değil elbette fakat hem din içinde hem futbol içinde bu kadar çok düşman üretebilmek ve ancak düşmanlar üzerinden kendini ifade edebilmek, entelektüel duruş ve fikrî tekamülün önündeki en büyük engel.

Bütün fikriyatın sosyal medya üzerinden karşılıklı sataşmalarla harcanması, futbolun ve dinin önündeki çıkmazın ortaklığı bakımından kayda değer. Uzun yıllar sonra bayram sabahına Gazze'ye değil Tel Aviv'e atılan bombalarla uyanmamız gibi, uzun bir zaman sonra bayramın olduğu hafta alt liglerde oynansa bile üst ligde maçlar oynanmadı.

Buna sebep elbette bayram değil milli maç nedeniyle ara verilmesiydi ama sayıları az da olsa Türk futbolcular, bayramı aileleriyle geçirme imkânı buldu. Yıllardır bayramlarda ligin devam etmesini eleştiren nice insan, bu ara verme kararının sadece bir takımın lehine alındığını söyleyip, bütün dünyada milli ara olmadığı halde bizde niye milli aranın olduğunu sorgulamaya başladı. Yani dün niye bayramda maç oynanıyor diyenler, yukarıdaki fıkıh anlayışları çerçevesinde bugün niye bayramda maç oynanmıyor demeye başladı. Sosyal medya böyle bir şey neticede. Dün dündür, bugün bugündür pratiğinin en çok görüldüğü mecra.

Futbol ve din üzerine yazdığım eski yazıma dönecek olursam, orada çocukken top oynadığımız sırada yanımıza gelen hacı amcaların, teyzelerin bize futbol oynamanın günah olduğunu söylediklerinden bahsetmişim. Yezit'in askerlerinin Hz.Hüseyin'in kafasını kesip onu yuvarladıklarını, bu yüzden futbol oynamanın haram olduğunu söylerlerdi. Şia'nın futbola bakışı şu an nasıl, detaylarıyla bilmiyorum doğrusu. İran'da futbolun oynanıyor olmasını, bir ligin olduğunu ve İran milli takımının her Dünya ve Avrupa organizasyonuna katılmak için mücadele ettiğini düşünürsek bu tavrın, Türkiye'deki çoğunluk olan Sünni kesim tarafından daha çok benimsendiğini söyleyebiliriz.

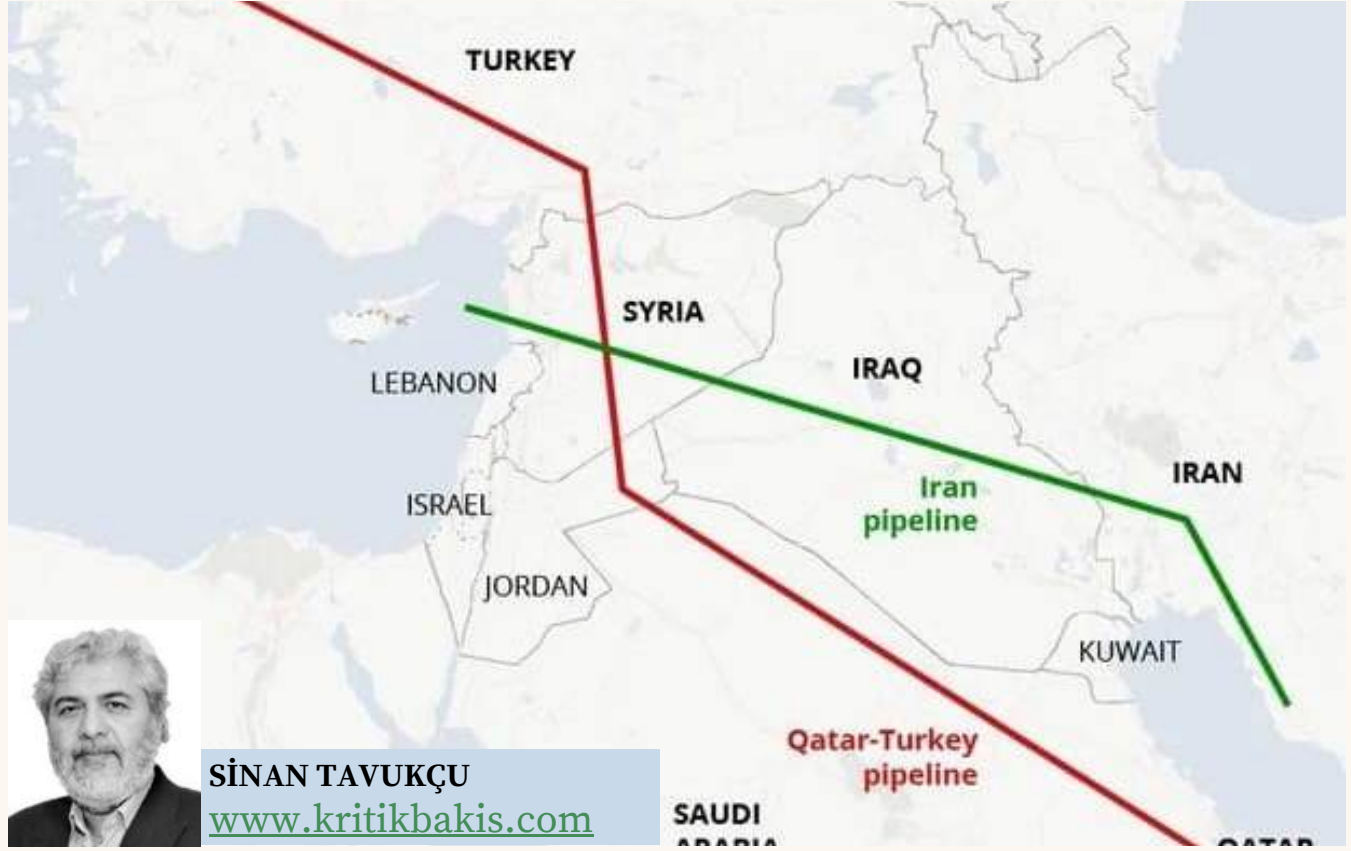
İsmet Özel'in "Şii Dünyası diye bir şey yoktur, Şiiler Sünni dünyadan kopup gitmiştir" mealindeki fikrine yakın olsam da, netice itibarıyla Sünni dünyası diye bir dünyanın da olmadığını, Şia ayrıldıktan sonra kalanların Sünni olarak tesmiye edildiğini kabul ediyorum. Belki ismet Özel'in de vurgulamak istediği şey buydu, bilemiyorum.

Ezcümle, Ali Şeriatî, dinin, dinsizlikle mücadele için gelmediğini, dinin din ile mücadelesinin esas olduğunu söylemişti.

Aslında her din bir diğer dine karşı gelmişti. Bakıldığı zaman Kur'an, dinsizlerle mücadele için değil ayrı bir din olan Şirk'e karşı inmişti. Sonrasında mezhepler eliyle çoğaltılan din, kendini yekdiğerine karşı mücadele içinde bulmuş ve Ali Şeriatî'yi "dine karşı din" söylemine itmişti. Bu bağlamda metinlerarasılık metoduna başvurarak futbola karşı futbol söylemini ışık hızıyla sahipleniyorum. Şeriatî'nin merkezi gücün hegemonyasındaki konforlu dine karşı giriştiği mücadelenin, merkezi gücün hegemonyasındaki konforlu futbola tahvilini önemsiyorum.

Yazı bitti. Otokontrolümü sağlıyorum. Bir Şia sempatisi oluşmadı bende. İran'ın, katil İsrail'e dolayısıyla katil ABD'ye fırlattığı füzelerden memnuniyet duyuyorum. Tıpkı Ali Daei'nin 1998'de o zamanlarda da katil olan ABD kalesine attığı şutlardan memnuniyet duyduğum gibi. Son söz olarak, İsrail'e terör devleti derken, ABD'ye sıfat takmadan sadece ismiyle hitap eden, konjenktörel sebeplerden katil ABD diyemeyen kalem erbabının ve cümle youtuber'ın bu futbol yazısında yeri yok sanıyorsanız yanılıyorsunuz. Bu yazıda onların da yatacak yeri var.

Savaşın Sebebi İsrail'den Dağıtılacak Yeni Bir Petrol Düzeni

Netanyahu Ağzındaki Baklayı Çıkardı: Savaşın Sebebi İsrail'den Dağıtılacak Yeni Bir Petrol Düzeni Kurmak

İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu 19 Mart'ta düzenlediği basın toplantısında, savaşın bitiminde Orta Doğu petrolünü doğrudan İsrail limanlarına taşıyacak yeni bir boru hattı projesiyle Hürmüz Boğazı'nın işlevine son vermeyi hedeflediklerini açıkladı.

Bu konuşmasıyla İsrail Başbakanı, 28 Şubat'ta ABD ile birlikte İran'a yönelik olarak başlattıkları savaşın asıl amacının, Ortadoğu petrolünün İsrail'den dağıtılacağı yeni bir petrol düzeni kurmak olduğunu ifşa etti.

Netanyahu basın toplantısında bu planı, "Arap Yarımadası'nı batıya doğru geçerek doğrudan İsrail'e ve Akdeniz limanlarımıza uzanan petrol ve gaz boru hatları inşa ederseniz, bu dar boğazları sonsuza dek ortadan kaldırmış olursunuz. Ben bunu, savaşın ardından gelecek gerçek bir değişim olarak görüyorum." sözleriyle açıkladı.

Netanyahu'nun konuşmasında çizdiği Hürmüz Boğazı'nı devre dışı bırakacak doğalgaz rotası, 7 Ekim Aksa Tufanı ile rafa kalkan "Hindistan-Orta Doğu-Avrupa Ekonomik Koridoru (IMEC) Projesi"nin enerji güzergâhıydı. Yazımızın ilerleyen kısmında açıklayacağımız üzere, savaşın bu projenin yeniden hayata geçirilmesi için çıkarıldığı anlaşılıyor.

Savaşın başında hem İsrail hem de ABD tarafından ilan edilen askerî hedef; İran'ın uranyum zenginleştirme yeteneğinin ve füze üretme kapasitesinin yok edilmesi, rejim değişikliğinin gerçekleştirilmesiydi. Ancak, hem ABD başkanı Donald Trump hem de İsrail başbakanı Netanyahu savaşın üçüncü haftasında yaptıkları açıklamalarda, hava saldırıları ile bir rejim değişikliğinin muhtemel olmadığını söylediler. ABD'nin karaya çıkaracağı birkaç bin askerle de bu hedefi gerçekleştirmesi tabii ki mümkün değildi. Öte yandan, ABD Ulusal İstihbarat Direktörü Tulsı Gabbard'ın savaş kararı alınmadan önce Senato İstihbarat Komitesi'ne sunduğu raporda, Haziran 2025'teki saldırılarla "yok edilen" İran nükleer programının, o tarihten bu yana yeniden inşa edildiğine dair hiçbir kanıt bulunmadığı bildirilmişti. Ta savaşın başında bunlar biliniyor olmasına rağmen İsrail başbakanı Netanyahu ve Beyazsaray'daki bir avuç Siyonist elit (başta senatör Lindsey Graham, damat Jared Kushner, özel temsilci Steve Witkoff, savaş bakanı Pete Hegseth) ABD başkanı Trump'ı İran'a karşı kolay kazanılacak bir savaşa ikna ettiler. Savaşa karşı çıkarak istifa eden Ulusal Terörle Mücadele Merkezi başkanı Joseph Kent, Trump'a hitaben kaleme aldığı mektupta, İran'ın ABD'ye yönelik yakın bir tehdit oluşturmadığını ve Amerikan çıkarlarını korumayan bu savaşın İsrail ve onun güçlü Amerikan

lobisinin baskısıyla başlatıldığını yazdı.

O halde ABD ve İsrail'e şimdiden 20 milyar dolar maliyeti geçen bu savaş ne için çıkarıldı?

Binyamin Netanyahu'nun savaşın 20'inci gününde yaptığı Hürmüz Boğazı'nı devreden çıkararak İsrail kontrolünde yeni bir doğalgaz hattı kurma açıklamaları, İsrail'in asıl niyetinin İran'ı odağa koyan ilan edilmiş hedefleri gerçekleştirmek olmadığını ortaya koydu. Savaşın İran hedefi, ABD-İsrail ile uyumlu zayıflatılmış bir rejimin iş başında tutulması olarak güncellendi. Hatta Donald Trump 23 Mart'ta yaptığı açıklamada, yeni dini lider Mücteba Hamaney'in ölmesini istemediğini, Hürmüz'ü Ayetullah ile birlikte kontrol edebileceğini açıkladı.

Pek çok gösterge, Pentagon'un 'Destansı Öfke Operasyonu', İsrail'in 'Aslanın Kükremesi Operasyonu' adını verdiği ortak askerî harekâtın, İsrail'in kontrolünde olacağı yeni bir petrol düzeni değişikliğine üreticileri ve tedarikçileri razı edecek küresel bir kaos oluşturmaya yönelik olduğuna işaret ediyor.

İsrail'in 18 Mart'ta İran'a ait Güney Pars doğalgaz sahası ile Asaluyeh petrol rafinerisine saldırısı ve İran Devrim Muhafızlarının, savaşta ABD-İsrail'e destek vermeyeceğini açıklayan Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve Katar'daki çeşitli petrol tesislerini hedef alarak misillemede bulunacağı açıklaması bütün dünyayı kaosa sürükleyen gelişmeler oldu.

İran, savaşın başından itibaren kendi talebi ile ABD-İran müzakerelerine ev sahipliği yapan Umman'ın Salalah ve Dumkh Limanı ile El Awahi Sanayi Bölgesini bile İHA saldırıları ile vurdu.

Devrim Muhafızları, İsrail Güney Pars Sahası'na saldırısına misilleme olarak 18 Mart'ta Katar'ın sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG) üretiminin ana merkezi olan Ras Laffan Endüstri Şehri'ni vurarak ağır hasar verdi. Ras Laffan, Katar'ın İran ile paylaştığı dünyanın en büyük doğal gaz sahası Pars Doğalgaz Sahası'nın kuzeyinde bulunuyor ve bölge gaz rafinerilerine, çok sayıda petrokimya kompleksine ev sahipliği yapıyor. Üretim tesisleri devre dışı kalan Katar'ın dünya LNG arzının yaklaşık beşte birini sağladığı dikkate alındığında uğradığı zararın ve bunun yol açtığı küresel kaosun büyüklüğü takdir edilecektir.

Nitekim, bu saldırı sonrası petrol ve türevi bütün ürünlerin fiyatları fırladı, Asya'dan Avrupa'ya bütün devletler panik içine düştü.

Katar bombalaması garip bir misillemeydi

Katar'ın LNG tesisleri İran tarafından bombalandığında, 12 ülkenin (Türkiye, Azerbaycan, Bahreyn, Mısır, Ürdün, Kuveyt, Lübnan, Pakistan, Katar, Suudi Arabistan, Suriye ve Birleşik Arap Emirlikleri) dışişleri bakanları, İran'ın Körfez ülkelerine gerçekleştirdiği saldırıları değerlendirmek üzere Suudi Arabistan'ın başkenti Riyad'da olağanüstü toplanmıştı.

Tam da bu zirve öncesinde İran'ın Katar'daki sivil altyapı ve enerji tesislerine düzenlediği yıkıcı saldırı manidardı ve 12 ülkeye verilmiş bir mesaj olarak algılandı.

Olağanüstü toplantının ardından konuşan ev sahibi Suudi Arabistan Dışişleri Bakanı Faysal bin Ferhan, "(Katar'a yönelik) Hedeflerin isabet düzeyi, bunun önceden tasarlanmış, planlanmış, organize edilmiş ve iyi düşünülmüş olduğunu gösteriyor" dedi ve "Daha önce İran'a, Suudi Arabistan'ın bu savaşın tarafı olmayacağını ve askeri varlıklarının bu savaşta kullanılmasına izin vermeyeceğini açıkça ilettik. Ancak savaşın ilk gününden itibaren altyapımıza yönelik saldırılar aldık" diyen Ferhan İran'ı 'şantaj politikası' izlemekle suçladı.

Bakan, "İranlılara kardeşlik eli uzatmak için birçok girişimde bulduk. Bunların sonuncusu Pekin Anlaşması'ydı, ancak İran bu adıma karşılık vermedi" sözleriyle İran'a duyulan hayal kırıklığını dile getirdi ve "İran'a duyulan güven sarsılmıştır" ifadesini kullandı.

İran'dan ikircikli açıklamalar

Katar saldırısı öncesinde Türkiye, Azerbaycan ve Umman'a yönelik füze ve drone saldırılarının ardından İran üst yönetimi, saldırıların İran Silahlı Kuvvetleri ya da direniş cephesine bağlı unsurlar tarafından yapılmadığını, saldırıların Siyonist düşmanın İran ile komşuları arasında ayrılık oluşturmak amacıyla başvurduğu bir sahte bayrak girişimi olduğunu açıkladı.

Ancak Dışişleri Bakanı Hakan Fidan, bir yandan Devrim Muhafızlarının bölge ülkelerini vurma tehditlerine diğer yandan bunu reddeden resmi açıklamalara vurgu yaparak, İran'daki çok başlıktan duyulan güvensizliği ifade etti: "Mevkidaşım sayın Abbas Erakçi ile meseleyi doğrudan görüştük. Kendileri füzeleri sahiplenmiyor. Böyle bir konunun talimatını vermediklerini, saldırıyla ilişkilerinin olmadıklarını söylüyorlar. Elde de teknik veriler var, başka konular var. Biz bu iki beyan ve gerçeklik arasındaki zıtlığı açıkçası kendileriyle konuşuyoruz. Provoke edildiğimiz ve edileceğimizin farkındayım. Bizim amacımız bu savaşın dışında kalmak."

İran'ın birbiriyle çelişen iki pozisyonunun gerçek mi yoksa danışıklı bir dövüş mü olduğu kuşkusunu devam ediyor. Gerek geçen yıl yaşanan 12 gün savaşında gerekse halen devam eden savaş ve öncesindeki protesto gösterilerinde, İran içinde İsrail'le bağlantılı olduğu ortaya çıkan birtakım yapıların bu ülke hesabına saldırılar düzenlediği, suikastler yaptığı, casusluk faaliyetlerinde bulunduğu herkesçe biliniyor. Yine ülke içinde, İran'ın dış politikası, komşularla ilişkisi ve savaş hedefleri konusunda Cumhurbaşkanı'nın temsil ettiği sivil siyaset ile dini rehberliğe bağlı Devrim Muhafızları arasında ciddi farklılıklar bulunduğu saklanmayan bir gerçeklik olarak duruyor.

İran'ın, tarafsız kalma pozisyonu açıklamalarında bulunan ve buna da riayet eden komşu ülkeleri İsrail-ABD saflarına iteleme ve İsrail'in kuracağı yeni petrol dağıtım düzeninin parçası yapma sonucunu doğuracak sivil altyapılarına düzenlediği saldırılar İsrail başbakanı Netanyahu'nun 2018 yılında BM Genel Kurulu'nda yaptığı, "Bu sizi şaşırtabilir ama" diye başladığı konuşmayı akıllara getiriyor:

“(P5+1 Anlaşması) İran’ı güçlendirerek, İsrail ve birçok Arap devletini, hayatım boyunca görmediğim ve birkaç yıl önce hayal bile edilemeyecek bir yakınlık ve dostluk içinde birbirine daha da yaklaştırdı... İsrail’in Mısır ve Ürdün’ün ötesinde diğer Arap komşularına da barışı yayabileceği gün yakında gelecek.”

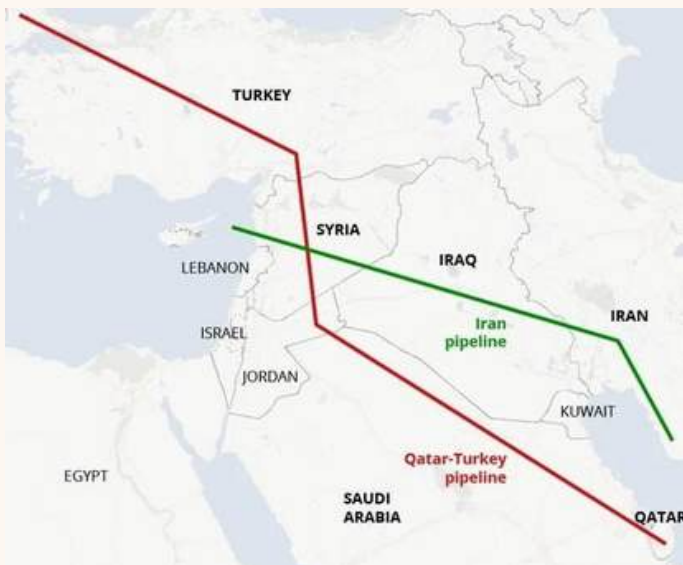
Katar-Suriye-Türkiye doğalgaz boru hattına alternatif
Savaşın sebebi, İsrail kontrolünde yeni bir petrol düzeni kurmak olunca bunun sebebi ve zamanlamasının irdelenmesi gerekmektedir.

2009 öncesinde, “Katar-Türkiye Doğalgaz Boru Hattı” projesi, en büyük doğalgaz rezervine sahip kaynak ülke Katar’ın (ne tesadüfse 18 Mart’ta saldırıya uğramış bulunan) Ras Laffan bölgesinden başlayarak önce Suudi Arabistan, Ürdün ve Suriye’den geçerek Ankara’ya ulaşacak ve buradan Nabucco hattı ile birleşerek Avrupa’ya ulaşacak olan bir doğalgaz boru hattı projesi olarak planlanmıştı. Bununla, Avrupa’ya Rus gazına alternatif güvenli bir doğalgaz tedariki hedefleniyordu.

Ancak Suriye’de yönetimi elinde bulunduran Esed rejimi, yaklaşık %40’lık payla Avrupa’nın gaz tedarik portföyünde en büyük paya sahip doğalgaz tedarikçisi müttefiki Rusya’nın çıkarlarını korumak için 2009 yılında boru hattının kendi topraklarından geçmesine izin vermedi ve Rusya’yı Avrupa’ya gaz tedarikinde rakipsiz bıraktı.

Öte yandan İran, hem rakibi Katar’ın yerine Avrupa’ya gaz tedarikçisi olmak hem de Türkiye-Katar ekseninin Suriye’de hâkimiyet kurmasını engellemek için kendi doğalgazını Avrupa’ya taşımak üzere nüfuz bölgesi haline getirdiği Irak ve Suriye’den geçen “Şii Doğalgaz Boru Hattı” alternatifini öne çıkardı. 2011 yılında patlayan Suriye iç savaşı sebebiyle her iki proje de akim kaldı ve Rusya bu çatışmadan en karlı çıkan ülke oldu.

Beşar Esed rejimi düştükten ve İran Suriye’den çıkarıldıktan sonra, Katar-Türkiye Doğalgaz Boru Hattı Avrupa’ya önemli bir gaz tedarikçisi olmak üzere Suriye-Türkiye-Katar-Suudi Arabistan tarafından 2025 yılında yeniden gündeme alındı.

-KIRMIZI, KATAR-TÜRKİYE DOĞALGAZ BORU HATTI
-YEŞİL, Şİİ DOĞALGAZ BORU HATTI

İsrail’in alternatif EastMed Projesi ve IMEC Koridoru Doğu Akdeniz’de kendi kontrolünde doğalgaz piyasası oluşturarak Avrupa’ya pazarlamak isteyen İsrail de Katar-Türkiye Doğalgaz Boru Hattı’nı engellemek için elinden geleni yaptı. 2010 yılından itibaren Doğu Akdeniz’de keşfedilen büyük doğalgaz sahalarından elde edilen doğal gazı Türkiye’yi by-pass ederek Avrupa’ya ihraç etmek üzere Doğu Akdeniz Gaz Forumu kuruluşuna öncülük etti, EastMed boru hattı aracılığıyla çıkarılacak doğalgazı Kıbrıs ve Yunanistan üzerinden Avrupa’ya ulaştırmayı amaçlayan projeler geliştirdi. Ancak, ekonomik olarak da verimsiz olan bu proje Türkiye’nin Mavi Vatan stratejisiyle boşa çıkarıldı. ABD, 2022’de projeye desteğini çekti.

İsrail bundan sonra, kendisini bölge ülkelerine lütuf/nimet dağıtan bir ülke olarak konumlandırmayı sağlayacak ve bölge ülkelerini patronajı altına alacağı “Hindistan-Orta Doğu-Avrupa Ekonomik Koridoru (IMEC) Projesi”ne dört elle sarıldı. 9-10 Eylül 2023 tarihlerinde Hindistan’da gerçekleştirilen G20 Zirvesi’nde dönemin ABD başkanı Joe Biden tarafından açıklanan IMEC Projesinin mutabakat zaptı Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa Birliği, Fransa, Almanya, İtalya, Hindistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve Suudi Arabistan tarafından imzalandı. Koridor iki bölüm öngörmekteydi: Hindistan ile Körfez arasında doğu yönlü bir deniz bağlantısı ve Arap Yarımadası’nı Ürdün ve İsrail üzerinden Avrupa’ya bağlayacak kuzey yönlü bir demiryolu ağı. Bu koridor, ticaret ve enerji güzergâhlarını yeniden çizerek bölgenin jeoekonomik dengesini nesiller boyunca değiştirebilecek küresel, stratejik bir hamle olarak ilan edildi.

İsrail başbakanı Netanyahu 2023 yılında düzenlenen 78’inci BM Genel Kurulunda yaptığı konuşmasında, IMEC projesini ufukta görünen bir nimet olarak tanımladı. Hindistan’ı deniz bağlantıları, demir yolu bağlantıları, enerji boru hatları ve fiber optik kablolarla Avrupa’ya bağlayacak bu projeyi; “Sadece İsrail ile komşularımız arasındaki engelleri yıkmayacağız. Asya’yı BAE, Suudi Arabistan, Ürdün, İsrail ve Avrupa’ya bağlayan yeni bir barış ve refah koridoru inşa edeceğiz. Bu olağanüstü bir değişim, devasa bir değişim, tarihin bir başka dönüm noktası” sözleriyle takdim etti.

Çin’in Kuşak ve Yol Girişimi (BRI)’ne rakip olarak tasarlanan bu koridorun odağında İsrail yer alıyor ve Türkiye koridordan by-pass ediliyordu. IMEC aynı zamanda, Hürmüz boğazını önemsizleştirerek Çin İpekyolu’nun geçeceği Türkiye, Irak, Katar ve BAE ortaklığı ile projelendirilen alternatif Kalkınma Yolu’nu da gözden düşüren bir koridor olarak tasarlanmıştı. Cumhurbaşkanı Tayyip Erdoğan, ülkesini bypass eden projeyi “Türkiye’siz koridor olmaz” diyerek eleştirdi. İsrail’in ülkesinin geleceği için tarihi bir dönüm noktası olarak gördüğü ve büyük umutlar bağladığı IMEC projesi, 7 Ekim 2023’te gerçekleşen Aksa Tufanı sonrasında uygulama imkânını hızla yitirdi ve rafa kaldırıldı.

IMEC KORİDORU

Sonuç

2009'dan beri gerçekleşmesi engellenen, bu uğurda Suriye iç savaşı çıkarılan Katar-Türkiye Doğalgaz Boru Hattı'nın hayata geçirilmesi hem İran hem de İsrail için bölge stratejilerinin çöküşü demektir.

İsrail bu sebeple, üzerinde çalışılan Katar-Türkiye Doğalgaz Boru Hattı'nı geçersiz kılmak için rakip IMEC projesini alalecele tekrar hayata geçirmeye yöneldi. ABD'deki Siyonist lobi ve İsrail, IMEC projesini ABD öncülüğünde uygulamaya sokmak üzere ABD başkanı Trump'ı İran'a karşı bir savaşa ikna ettiler. Netanyahu'nun 13 Mart'ta yaptığı açıklamadaki, "İsrail ile Amerika Birleşik Devletleri arasındaki benzeri görülmemiş iş birliğinin Orta Doğu'daki güç dengesini ve hatta ötesini değiştirdiğini, bu savaşla İsrail'in bölgesel bir güç, hatta bazı alanlarda küresel bir güç haline geldiğini" belirten sözleri, İsrail bakımından savaşın kendisinin küresel bir güç olmasına hizmet etmek üzere tasarlandığını ifade etmektedir.

Çıkarılan savaşın, daha önce Arap ülkelerinin Abraham Anlaşmalarına katılmalarını sağlamak için başvuru İran tehdidinin yeniden formatlanmasına dayandığı anlaşılıyor.

Nitekim, İsrail'in İran'ın en büyük gaz sahası olan Güney Pars'a düzenlediği saldırılarla tazyik ettiği İran, savaşta taraf olmayan Körfez ülkelerinin enerji tesislerine saldırılar düzenleyerek karşılık verdi. İsrail ve İran'ın bölgedeki enerji tesislerine karşılıklı vurması ile Körfez'de üretim durdu, Hürmüz Boğazı kapandı, arzın kısıtlanması ve petrol-doğalgaz fiyatlarının fırlamasıyla Avrupa ve Asya dahil birçok ülkede üretimi ve hayatı etkileyecek kaos oluşturuldu.

Gelinen noktada, ABD ve İsrail'in hedeflerinin birbirinden farklı olduğunu Siyonist olmayan ABD'liler de fark etmeye başladılar. ABD, Hürmüz Boğazı'nı açık ve güvenli tutmaya çalışırken İsrail'in tam tersine, Hürmüz Boğazı'nı kapatmaya ve bütün dünyayı enerji kaynaklı kaosa sürüklemeye çalıştığı ortaya çıktı.

Neticede, Körfez Arap ülkelerini de içine katmak üzere planlanan Hürmüz Boğazı'na alternatif IMEC projesinin güvenli bir tedarik koridoru olarak İsrail tarafından pazarlaması için gerekli ortam hazırlanmaya çalışılıyor. IMEC projesinin hayata geçirilmesi, Çin'in Körfez petrol ve doğalgazına erişimini zora sokacağı gibi yine Çin'e alternatif koridor sunan Kuşak ve Yol Girişimi (BRI)'ni de sekteye uğratacak olması sebebiyle ABD çıkarlarıyla da uyumlu duruyor.

Devam eden savaş, görünen yüzüyle, ABD-İsrail ittifakının İran'ı yıpratma ve rejim değişikliği yapmaya zorlama operasyonu olarak değerlendirilse de asıl sebebinin enerji piyasasında oluşturulacak kaosun bütün küreyi etkilemesine yol açarak Hürmüz Boğazı'nı güvensiz hale getirme, İsrail'in dağıtıcı rolünü üstlendiği yeni bir petrol düzenini kabule üretici ve tedarikçileri zorlama amaçlı olduğu anlaşılmaktadır.

Eski alışkanlıklar ve ezberlerle kurgulanan, İran tehdidi ile Arap dünyasını İsrail-ABD kucağına atma tezgâhının bu sefer tutmayacağı görülüyor. Körfez ülkeleri ve diğer İslam ülkeleri provokasyon ve tuzaklara düşmeme konusunda dikkat, irade ve sabır sergilerken Türkiye, Suudi Arabistan, Mısır ve Pakistan'ın merkezinde yer aldığı, pek çok devleti de içine alacak yeni bir ittifakın temelleri atılıyor. Bu savaş hiç beklenmedik sonuçlar doğurmaya gebe, bunu İran içerisindeki rakip güçlerden hangisinin kazanacağı da büyük ölçüde belirleyecek. Ya son günlerde ortaya atılan Venezuela modeli çerçevesinde İran'da ABD-İsrail ile uyumlu bir rejim modeli ortaya çıkacak ve bölgede yeni bir ilişkiler manzumesi doğacak -ki ABD başkanı Hürmüz'ü Ayetullah ile birlikte yönetelim teklifinde bulunuyor- yada İran, İslam dünyası ile birlikte hareket edeceği yeni bir eksenin içinde yer alacaktır.

Ne olursa olsun, İsrail'in kendisini küresel bir güç olması için kullanmaya çalıştığı IMEC projesi yine elinde patlayacaktır.

Kaynaklar:

Sinan Tavukcu, Netanyahu'nun "Nimet ve Lanet" Kavramları Üzerinden Ortadoğu'yu Dizayn Projesi

<https://www.sde.org.tr/sinan-tavukcu/genel/netanyahunun-nimet-ve-lanet-kavramlari-uzerinden-ortadoguyu-dizayn-projesi-kose-yazisi-55796>

Sinan Tavukcu, Bir Başarı Hikâyesi: "Kalkınma Yolu Projesi"

<https://www.sde.org.tr/sinan-tavukcu/genel/bir-basari-hik-yesi-kalkinma-yolu-projesi-kose-yazisi-54699>

İsrail'in Filistin Müfredatını İşgalin Bir Aracı Olarak Araçsallaştırması

DOÇ. DR. MEHMET RAKİPOĞLU

www.kritikbakis.com

Modern kolonyal projeler yalnızca toprak kontrolü, askeri üstünlük veya ekonomik bağımlılık yoluyla değil, aynı zamanda bilgi üretimi ve eğitim sistemleri üzerinden de yürütülür. Batı medeniyetinin ürettiği yerleşimci kolonyal bir proje olan İsrail de eğitim alanı üzerinden Filistin topraklarında bir hegemonya kurmuştur. Eğitim müfredatı bu bağlamda yalnızca pedagojik bir araç değil, aynı zamanda siyasal bir güç mekanizmasıdır. Okullarda öğretilen tarih anlatıları, kimlik tanımları ve kolektif hafıza unsurları, toplumların kendilerini nasıl gördüklerini ve siyasal gerçeklikleri nasıl yorumladıklarını şekillendirir. Bu nedenle işgal veya sömürge ilişkilerinin bulunduğu bağlamlarda eğitim sistemi çoğu zaman doğrudan siyasal mücadele alanına dönüşür. İsrail'in Filistin topraklarını işgal etme süreci bu durumun en çarpıcı örneklerinden biridir.

Siyonist projenin tarihi Filistin toprakları üzerindeki çok boyutlu işgali yalnızca güvenlik politikaları veya yerleşim faaliyetleriyle sınırlı değildir; aynı zamanda Filistinlilerin tarihsel hafızasını, kimlik inşasını ve siyasal bilincini şekillendiren eğitim alanına yönelik sistematik müdahaleleri de içermektedir. Bu müdahaleler iki paralel düzlemde yürütülmektedir. Bir yandan İsrail'deki eğitim sistemi Filistinlileri marjinalleştiren ve onları çoğu zaman güvenlik tehdidi olarak tasvir eden bir anlatı üretirken, diğer yandan Filistin eğitim sistemi uluslararası baskılar ve siyasal koşullandırmalar aracılığıyla sürekli yeniden şekillendirilmeye çalışılmaktadır.

Bu süreç özellikle Oslo Anlaşmaları'ndan sonra daha kurumsal bir karakter kazanmıştır. İsrail, Filistin tarafını fiilen bir devlet olarak tanımamakla birlikte, Filistin Yönetimi'nin uluslararası meşruiyet elde edebilmesi için belirli "hazırlık" kriterlerini yerine getirmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu kriterlerin başında ise Filistin eğitim müfredatının "reformu edilmesi" talebi yer almaktadır. Ancak bu reform çağrıları çoğu zaman pedagojik iyileştirmelerden ziyade, Filistin kimliğini ve tarihsel anlatısını zayıflatmayı hedefleyen siyasal talepler olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda eğitim müfredatı, İsrail'in işgal rejimini yalnızca askeri güçle değil, aynı zamanda bilgi üretimi ve ideolojik yönlendirme yoluyla sürdüren kolonyal bir araç haline gelmiştir.

İsrail Eğitim Sisteminde Filistinlilerin Temsili ve Kolonyal Anlatının İnşası

İsrail'de kullanılan birçok ders kitabı incelendiğinde Filistinlilerin temsiline büyük ölçüde sınırlı ve olumsuz bir çerçeveye oturtulduğu görülmektedir. Filistin toplumu çoğu zaman kültürel, tarihsel veya sosyal bir varlık olarak ele alınmaktan ziyade güvenlik sorunu veya siyasal problem olarak sunulmaktadır. Bu anlatı biçimi, Filistinlilerin günlük yaşamını, kültürel üretimini veya tarihsel deneyimlerini görünmez kılarken, onları çoğu zaman çatışma bağlamında tanımlanan bir kolektif kategoriye indirgemektedir. Bu tür temsil stratejileri yalnızca metinler üzerinden değil, aynı zamanda görsel materyaller ve sembolik anlatılar aracılığıyla da pekiştirilmektedir.

Ders kitaplarında kullanılan karikatürler, fotoğraflar ve ikonografik unsurlar çoğu zaman Arap toplumunu geleneksel, geri kalmış veya modernite dışı bir konumda tasvir ederken, İsrail toplumunu modern, ilerici ve evrensel değerleri temsil eden bir aktör olarak göstermektedir. Böylece iki toplum arasındaki ilişki yalnızca siyasi bir çatışma olarak değil, aynı zamanda medeniyetler arası bir hiyerarşi olarak yeniden üretilmektedir.

Bu temsil biçimi kolonyal ideolojilerin klasik stratejilerinden biridir. Kolonyal sistemler genellikle işgal edilen toplulukları ya tarih dışı ya da medeniyet dışı aktörler olarak tasvir ederek kendi varlıklarını meşrulaştırır. Filistinlilerin ders kitaplarında çoğu zaman yalnızca “terörist”, “mülteci” veya “güvenlik tehdidi” gibi kategorilerle ilişkilendirilmesi de bu stratejinin bir parçası olarak değerlendirilebilir. Bu anlatı biçimi özellikle genç kuşakların siyasi algısını şekillendirme açısından kritik öneme sahiptir. Zira eğitim sistemi yalnızca tarih öğretmez; aynı zamanda hangi hayatların değerli, hangi toplumların meşru ve hangi siyasi projelerin doğal kabul edilmesi gerektiğini de ima eder. Bu nedenle Filistinlilerin sistematik biçimde olumsuz veya eksik temsil edilmesi, işgalin toplumsal meşruiyetini yeniden üreten ideolojik bir mekanizma olarak işlev görmektedir.

Filistin Müfredatına Yönelik Uluslararası Baskılar ve Kimlik Silme Politikası

İsrail'in eğitim alanındaki stratejisi yalnızca kendi müfredatını şekillendirmekle sınırlı değildir. Aynı zamanda Filistin eğitim sisteminin içerik ve yönelimini değiştirmeye yönelik sürekli bir uluslararası baskı da söz konusudur. Özellikle Avrupa ülkeleri ve bazı uluslararası kuruluşlar tarafından sağlanan eğitim fonları çoğu zaman belirli siyasi koşullara bağlanmıştır. Bu koşulların başında Filistin ders kitaplarında yer alan bazı tarihsel ve ulusal referansların kaldırılması talebi gelmektedir. Filistin tarihine, sürgün deneyimine veya ulusal hafızaya atıfta bulunan bazı kavramların müfredattan çıkarılması ya da daha nötr ifadelerle değiştirilmesi bu talepler arasında yer almaktadır. Benzer şekilde, İsrail işgaline karşı kritik öneme haiz Filistin şehirleri, mülteciler veya siyasi mahkûmlar gibi konulara ilişkin içerikler de sık sık tartışma konusu yapılmaktadır.

Bu müdahaleler yalnızca belirli metinlerin değiştirilmesiyle sınırlı kalmamış, bazı durumlarda ders kitaplarının önemli bir kısmının yeniden yazılmasına yol açmıştır. Uluslararası bağışçıların talepleri doğrultusunda yapılan bu değişiklikler, Filistin müfredatında ulusal sembollerin, tarihsel anlatıların ve kolektif hafızaya ilişkin unsurların giderek azaltılmasına neden olmuştur.

Bu süreçte bazı Avrupa ülkeleri Filistin eğitim sistemine yönelik finansal desteklerini de siyasi tartışmaların konusu haline getirmiştir. Filistin ders kitaplarının “siyasi içerik” barındırdığı iddiaları zaman zaman fonların askıya alınmasına veya yeniden değerlendirilmesine yol açmıştır. Böylece eğitim alanı, Filistin toplumunun kimlik üretim süreçlerini doğrudan etkileyen bir uluslararası siyasi baskı mekanizmasına dönüşmüştür.

Sonuç olarak ortaya çıkan tablo, Filistin eğitim sisteminin giderek depolitize edilmesi yönündeki baskıdır. Bu baskı Filistin toplumunun tarihsel deneyimini ve siyasi taleplerini görünmez kılmayı hedefleyen bir bilgi rejimi üretmektedir.

Oslo Sonrası Süreçte Müfredatın Siyasi Koşullandırılması

Eğitim müfredatı üzerindeki tartışmalar Oslo Anlaşmaları sonrasında yeni bir boyut kazanmıştır. Oslo süreci Filistin tarafına sınırlı bir idari yapı sağlarken, nihai statü konularını sürekli ertelenen müzakerelere bırakmıştır. Bu süreçte İsrail, Filistin tarafının devlet kurmaya hazır olmadığını sık sık dile getirmiş ve bu hazırlık eksikliğini çeşitli alanlara bağlamıştır. Eğitim sistemi de bu alanların başında gelmektedir.

İsrail'in iddiasına göre Filistin eğitim müfredatı barış kültürünü teşvik edecek şekilde yeniden düzenlenmeden siyasi bir çözüm mümkün değildir. Ancak bu söylem çoğu zaman müfredatın tamamen siyasal bağlamdan arındırılması anlamına gelmektedir. Başka bir ifadeyle, Filistin toplumunun tarihsel deneyimini veya ulusal kimliğini yansıtan unsurlar

“sorunlu” olarak tanımlanmakta ve kaldırılması talep edilmektedir.

Bu durum kolonyal yönetimlerin sıkça başvurduğu bir stratejiyle örtüşmektedir. Kolonyal sistemler genellikle yerel toplumların siyasi bilinç geliştirmesini engellemek için eğitim sistemini depolitize etmeye çalışır. Ulusal hafıza, direniş anlatıları veya tarihsel travmalar eğitim müfredatından çıkarıldığında, toplumun kolektif kimliği de zayıflar.

İsrail’in Filistin müfredatına yönelik yaklaşımı da bu mantıkla paralellik göstermektedir. İstenen müfredat modeli, Filistin toplumunun ulusal kimliğini güçlendiren değil, aksine onu nötralize eden bir içerik üretmeyi amaçlamaktadır. Bu modelde Filistin tarihi, sürgün deneyimi veya işgal gerçekliği gibi konular ya tamamen ortadan kaldırılmakta ya da soyut barış söylemleri içinde eritilmektedir.

Bu yaklaşım aynı zamanda Oslo sürecinin temel mantığıyla da uyumludur. Sürekli ertelenen müzakereler, geçici yönetim yapıları ve belirsiz siyasi statü Filistin tarafını kalıcı bir geçiş sürecinde tutmaktadır. Eğitim müfredatına yönelik reform talepleri de bu erteleme politikasının bir parçası olarak

işlev görmektedir.

Sonuç olarak, İsrail’in Filistin işgalinde eğitim müfredatı yalnızca pedagojik bir tartışma konusu değil, aynı zamanda siyasi egemenlik mücadelesinin merkezi alanlarından biridir. İsrail’in eğitim politikaları iki yönlü bir stratejiye dayanmaktadır. Bir yandan kendi eğitim sistemi içinde Filistinlileri marjinalleştiren ve güvenlik tehdidi olarak tasvir eden bir anlatı üretirken, diğer yandan Filistin eğitim sisteminin ulusal kimlik üretme kapasitesini zayıflatmaya yönelik uluslararası baskıları desteklemektedir. Bu süreçte eğitim alanı, işgalin ideolojik boyutunun önemli bir parçası haline gelmiştir. Müfredatın depolitize edilmesi, ulusal hafızanın silinmesi ve kolektif kimliğin zayıflatılması kolonyal yönetimlerin klasik araçları arasında yer almaktadır. Filistin örneğinde de benzer bir mekanizmanın işlediği görülmektedir. Dolayısıyla, işgalci İsrail bağlamında eğitim sistemi yalnızca bilgi aktaran bir kurum değildir; aynı zamanda siyasi gerçeklikleri şekillendiren güçlü bir ideolojik aygıttır. Filistin eğitim müfredatı üzerindeki tartışmalar da bu nedenle yalnızca pedagojik bir reform meselesi değil, daha geniş bir kolonyal güç ilişkileri ağının parçası olarak görülebilir.

İran'a Saldırı Üzerine İlk Düşünceler

YAZAR: GEORGE FRIEDMAN

Cumartesi günü yerel saatle sabah 9:30 civarında, Amerika Birleşik Devletleri ve İsrail İran'a sürpriz bir saldırı başlattı. İran'ın Orta Doğu'daki sekiz ülkede (İsrail, Ürdün, Irak, Suudi Arabistan, Kuveyt, Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri ve Katar) bulunan ABD üslerine insansız hava aracı ve füze saldırıları düzenleyebilmiş olması göz önüne alındığında, bu durum İran için sürpriz gibi görünmüyordu. Aslında, bu kimse için sürpriz olmamalıydı. Hem ABD hem de İsrail, İran'ın nükleer geliştirme programından vazgeçmesi gerektiğinde ısrar ediyordu. İsrail, nükleer kapasiteye sahip bir İran'ın oluşturduğu varoluşsal tehdidi kabul edemez. Daha önce yazdığım gibi, Amerika Birleşik Devletleri de bunu kabul edemezdi. Uzun süren müzakerelerin ardından, İran'ın bu programdan vazgeçmeyeceği her iki taraf için de netleşti. Tahran'ın nükleer silaha ihtiyaç duyduğuna inanıp inanmadığı ya da Washington karşısında geri adım atmayı göze alamayıp alamadığı belirsizdir ve nihayetinde önemsizdir. Tahran, programının yalnızca sivil amaçlı olduğunu söylemiştir; ancak İran hükümetinin ideolojisi göz önüne alındığında, nükleer kapasite her durumda kabul edilemezdi. ABD ve İsrail'in İran hükümetine inanmadığını söylemek makuldür.

Şu ana kadar bildiklerimiz şunlardır. ABD daha önce de İran'ın nükleer altyapısına saldırılar düzenlemiştir. Bu saldırılar zaman kazandırmış, ancak İran'ın nükleer programını açıkça ortadan kaldırmamıştır. Kritik olan nokta, çünkü saldırının nükleer tesislere odaklanmamış olmasıdır.

KAYNAK: GEOPOLITICALFUTURES.COM

Saldırı, öncelikle liderliği ve yönetim altyapısını yok etmeyi ve böylece yeni bir hükümete kapı açmayı amaçlayan bir liderlik tasfiyesine yönelik operasyon olarak tasarlanmış görünmektedir. Özellikle, İsrail'in görevinin liderlik tasfiyesi olduğu; Washington'un ise daha çok saldırı amaçlı füzeleri ve insansız hava araçlarını imha etmeye yöneldiği anlaşılmaktadır. Bazı hedeflerin Hizbullah'a ve diğer devlet dışı aktörlere ait üsler olduğu görülmektedir. (Bu, İsrail için ek bir zorunluluk, ABD için ise yalnızca sınırlı ölçüde önemliydi.) Diğer hedefler, İslamcı ideolojiye dayanan ve İran hükümetinin gücünün temelini oluşturan bir askeri güç olan İslam Devrim Muhafızları'na aitti. Ayrıca İsrail istihbaratı tarafından sahada yürütülen ve İran'ın füze ile insansız hava aracı kapasitesinin bir kısmını yok etmeyi ve kilit hükümet yetkililerinin konumunu tespit etmeyi amaçladığı anlaşılan operasyonlar da gerçekleştirilmiştir. İran devlet medyası da dâhil olmak üzere bazı haberlerde, Ruhani Lider Ayetullah Ali Hamaney'in öldürüldüğü bildirilmiştir.

Elbette zamanla daha fazla bilgi ortaya çıkacaktır; ancak bana göre saldırının amacının rejim değişikliği olduğu açıktır. Rejim değişikliği kolay değildir. Bir hükümeti yıkmak, rastgele suikastlardan fazlasını gerektirir; bir hükümetin nasıl işlediğine dair fiziksel altyapının — ofis binaları, iletişim imkânları, vatandaşlara ilişkin bilgileri içeren bilgisayarlar ve benzeri unsurların — yok edilmesini gerektirir. Liderlik tasfiyesi ve rejim değişikliği, hükümetin işlevsiz hâle getirilmesini ve kimi zaman kaosa izin verilmesini gerektirir

(halk hükümetin ideolojisini ve politikalarını destekliyorsa bu tehlikelidir).

Eski hükümetin yeni bir versiyonu ortaya çıkabileceği gibi, ABD ve İsrail'e daha da düşmanca bir rejim de ortaya çıkabilir. İran halkının hükümete ilişkin ne hissettiği bana açık değildir; ancak İranlılar İsrail ve ABD'ye düşmanca ise, rejim değişikliği mantığı yeni bir hükümetin dayatılmasını gerektirir. Basitçe söylemek gerekirse, sürekli bir varlık olmaksızın liderlik tasfiyesi tehdidi sona erdirmeyebilir.

Trump başkanlığı döneminde Washington, ABD askerlerinin sahada bulunmasını gerektiren uzun süreli savaşlardan kaçınma konusunda dikkatli davranmıştır. Bu saldırı da, en azından şu ana kadar, bu stratejiyle uyumludur. Söz konusu strateji, yenilgiye uğratılmış bir ülkeyi yönetme ve savunma sürecine uzun vadeli biçimde dâhil olmaktan kaçınmayı amaçlamaktadır. Bu ilkeler ışığında, ABD'nin İran'da uzun süreli bir angajmana girmesi kabul edilemez; İsrail destekli bir hükümet ise düşünülemez; ayrıca yabancı bir askerî varlık da olmamalıdır.

Dünkü gelişmeden çıkarılabilecek birkaç önemli sonuç vardır.

İran'ın herhangi bir destek almadan ve ABD'nin ortaklarına karşı gerçekleştirdiği karşı saldırı, kendi bölgesinde dahi izole olduğunu göstermektedir.

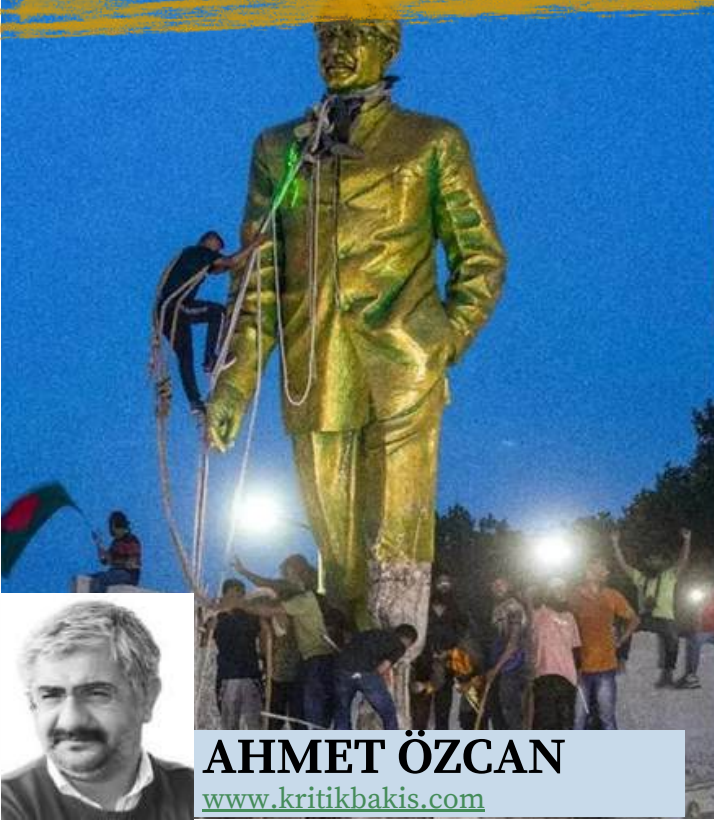
Suudi Arabistan'a yönelik saldırı ile birlikte, Tahran'ın politika kaynaklı bir ekonomik savaş yürütme ihtimali, petrol arzını, talebini ve fiyatlarını bozabilir.

En önemli mesele, ABD ve İsrail'in eski rejimin yerine benzer bir rejimin gelmesini nasıl engellemeye çalışacağıdır. Önemli bir husus, İran'ın iki orduya sahip olmasıdır. Bunlardan biri İslam Devrim Muhafızları'dır (IRGC); diğeri ise ABD destekli şahların İran'ı yönettiği dönemde mevcut olan (ve İran Devrimi'nde devrilmelerine kadar varlığını sürdüren) konvansiyonel silahlı kuvvetlerdir. Silahlı kuvvetler, ulusal savunma açısından vazgeçilmez oldukları için hiçbir zaman dağıtılmamıştır. Bu ordu, IRGC'ye kıyasla İslam ideolojisi tarafından daha az tanımlanmıştır ve hatta zaman zaman IRGC'ye karşı düşmanca bir tutum sergilemektedir. İran'da bir dönüşüm yaşanması hâlinde, devletten daha seküler nitelik taşıyan bu ordunun yönetimde önemli bir rol üstlenmesi muhtemel görünmektedir. Bu yapı, rejim tarafından sevildiği için değil, gerekli olduğu için seküler bir güç olarak varlığını sürdürmüştür. Bu durum, uzun süreli bir yabancı askerî varlık olmaksızın dinî bir gücün kontrolü ele geçirme ihtimalini azaltabilir.

Önümüzdeki günlerde, askerî karşılığı ve İran ile Orta Doğu'nun geri kalanındaki muhtemel gelişmeleri daha yakından ele alacağız.

Bütün putları Devirelim!

AHMET ÖZCAN

www.kritikbakis.com

İlk yayın: haber10.com 2009

Amerikalı romancı Gore Vidal, 'İmparator Julian' adlı romanında M.S. 313'te Hıristiyanlığı resmi din olarak benimseyen Roma İmparatorluğu'nun bu tercihinin gecikmiş bir tepki olarak M.S. 360'larda iktidar olan pagan inançlı İmparator Julian'ın hayatını anlatır.

İsa'nın tek tanrı oluşunu saçma bulan ve eski tanrılara geri dönüşü savunan Julian, bir yandan yeni teopolitik düzenin kiliseleri ve elitleriyle mücadeleye girer, öte yandan eski tapınakları ve inançları diriltmeye koyulur. Başkent Konstantinopol, bu ilginç çatışmanın farklı boyutlarına sahne olur. Hıristiyanlık, ilk politik sınavını vermektedir. Farklı mezhepler ve inanç tartışmaları sürerken ortaya çıkan bu imparator, elde edilmiş olan politik zaferi baltalamaktadır ve bu nedenle bütün kiliseler putperest ve gerici imparatora karşı yoğun bir propaganda faaliyetine girerler. Julian da boş durmaz; eski pagan çevreleri destekleyerek kritik görevlere getirir, Hıristiyan olmuş pagan rahipleri eski inançlarına döndürmeye çalışır. Kiliseye el atarak, iç tartışmalarına müdahale eder, kendisine yakın bulduğu rahibi patrik seçtirir vb. Julian romanı, adeta bugünkü İstanbul'da geçmektedir ve dinle siyaset, farklı dini anlayışlarla devlet ilişkilerinin heyecanlı mücadelesini okurken hiç yabancılaşmaz. Her şey o kadar tanıdık ve o kadar da sıkıcıdır ki, iyi ki insan ömrü 2 bin yıl değil de, ortalama 60-70 yıldır diye düşünürsünüz. Aksi halde aynı şeyleri 2000 yıl boyunca yaşamak gerçekten çekilmez olurdu. Hıristiyanlığın Roma resmi dini oluşuyla başlayan hikayesi elbette uzun. Ama kısaca söylersek,

ölmekte olan Pagan Roma, Hıristiyanlık sayesinde yeniden can bulmuş, sıradan ve o çağlarda çokça rastlanan türden akımlardan biri olan Hıristiyanlık da Roma sayesinde bir dünya dinine dönüşmüştür diyebiliriz. Bu karşılıklı 'büyük buluşma'nın dönemin jeopolitik ve ekonomi-politik koşullarında bir karşılığı vardır. İran-Roma savaşlarında İran (Sasaniler) üstün durumdadır, Batı Avrupa'da ise barbarlar (bugünkü Germanlar, Franklar) Roma'yı taciz edip durmaktadır ve batıya gönderilen her komutan barbarları arkasına alarak imparator olmaya kalkışmaktadır. Bizans, çağın pagan dünyasında ya bir sıçrama yaparak tarihsel kopuş yaşayacak ya da doğusu ve batısından gelen tacizlere karşı direnemeyen politik kurgusu kendi üzerine çökecektir. Konstantin'in 313'teki fermanı ile başlayan Hıristiyanlık tercihi Roma siyasal aklının büyük öngörüsü olarak işte bu seçimi yapmayı simgeler. Ama pagan Julian, inançlarını fazla ciddiye almış bir putperesttir ve Ortadoğu'nun teopolitik diyalektiğini ve tarihin akış yönünü okuyamamıştır. Sonuçta doğal olarak Julian yenilir. Kilise, M.S. 380'de imparator Theodosius'un Hıristiyanlığı resmi din ilan etmesiyle daha güçlü bir şekilde Roma'yı tarihsel yönüne çevirir. Roma tarihi bundan sonra artık Hıristiyanlığın iç savaşı olarak gerçekleşecektir. (İlginçtir, M.S. 8-9. yüzyıllarda ortaya çıkan ikonoklast akım, İsa, Meryem ve aziz heykellerini de putçuluk sayarak yıkmış ve Ortodoks Hıristiyanlığın putperestliğe karşı hassasiyeti İslam etkisiyle nüksetmiştir. İkona kültü sadece Katolik kilisesi sayesinde yaşamaya devam etmiştir.)

Julian, bugün kime benzetilebilir? Geleneksel din anlayışına sahip, dünyayı okuyamayan, tarihin yönüne arkasını dönmüş ideolojik tüm gruplar, özellikle bazı dini gruplar, her etniğin milliyetçileri ve laikçiler... Hepsi birden Julian'ın 1700 yıl sonra hortlamış misyonunu temsil etmektedirler.

Geleneksel din anlayışı, özünde, askeri tarım imparatorluğu olan Osmanlı döneminden kalma 'resmi din'dir. Bütün iddialarından soyunmuş, devletin sosyal hayattaki simetrik tamamlayıcısı olarak anonim bir kültür halinde yaşayan, hiçbir ilerletici rolü olmayan, muhafazakar ama devlete paralel olarak dönüşebilen bir kurumsal inançlar bütünüdür bu... Bugün birçok İslami cemaat ve tarikatla temsil edilen bu dindarlık biçimi, bütün hayatini devlete ve devlet dolayımı ile de var olan statükoya borçludur. Devlet, bu bağlamda politik eylemini tebaasını mutlak itaate zorlama üzerine kurmuş bir iç güvenlik aygıtıdır. Geleneksel din, tam da bu bağlamda sosyal mobilitiyi itaate alıştıran teolojik karizmanın adıdır.

Peki laikçiler, çağdaşçılar... Onların din algısı da gelenekselidir. Onlarda din deyince Osmanlı'dan kalma sosyal kültürü ve siyasal rolü anlar. Aralarındaki tek fark, birinin iyi dediğine diğeri kötü demek, din safında duranın korumaya çalıştığına laikçi safta olan nefretle bakmaktadır. Bu tamamen söylemsel bir farktır ve özünde her iki kanatta aynı yerde durmakta, aynı din algısına inanmakta ve aynı şeyleri muhafaza etmenin mücadelesini vermektedir. Aralarında bir çatışma olduğu vehmini yaratan tek şey, semboller düzeyindeki bağımlılık objelerinin farklılığıdır. Laikçinin bazı kavramlara, isimlere, kurumlara ve kelimelere yüklediği büyü, sorgulanmaz, tartışılmaz ve değiştirilemez mana ile dindarın kendi kavram, kurum, alışkanlık ve sembollerine yüklediği mana, özünde aynı şeydir. Her iki kesimde aslında İslam'ın örtülü şirk dediği türden sapkın bir bağımlılık, itaat, fetişleştirme ve kullandırma kültürünün iki versiyonundan başka bir şey değildir. Akıl, şahsiyet, adalet ve özgürlük, her iki kesime de eşit oranda uzaktır. Her iki kesim de Allah'ı ve Adem'i birlemekten, şeytanı ve beşeri reddetmekten uzaktır. Her ikisi de, devletin birer şubesidir ve bütün dertleri kendi kabilelerinin sosyal ve siyasal egemenlikte daha fazla söz sahibi olmasını sağlamaya çalışmaktan ibarettir.

Milliyetçilikler zaten arkaik aşiretçi-animist etnos tapımıdır ve modern çağda askeri tarım imparatorluklarını ve daha sonra bazı ulus devletleri küçültmenin veya parçalamanın aracıdır. Bu misyonları devam ettikçe güçlenir, misyon zayıflayınca zayıflarlar. Devletler için de paramiliter statüko askerleri olarak hep

yedekte tutulurlar. Etnos tapımı, en ilkel putperestlik biçimidir. herhangi bir donanım, fikir veya ideolojik tutarlılık gerektirmez. İlkel benliğin içgüdüsel refleksleriyle var olur.

Kulakları çınlasın, Julian, üç farklı yüzle hortlamış ve tarihin büyük bir kırılma anında daha bu toprakları ayaklarından tutup köhnemiş tarihe, o insanın ancak ve sadece itaat ve alışkanlıklarla var kalabildiği kadim statükoya doğru geri çekmeye çalışmaktadır. Bu politik dejavu sahnesini iyi anlamak ve buradan çıkabilmek için, insan nedir, din nedir, tevhid nedir, şirk nedir, akıl, bilim, adalet ve özgürlük nedir, az biraz bilmek gerekir. Fikirle uğraşanlar bilir, düşünce, kendine küçük oyunlar kurarak bazen insanı yanıltır. Kelimelerden bir dünya tarif edersiniz, kelimelerden iyiler ve kötüler yaratırsınız, kelimelerden güzeli ve çirkinini anlatırsınız. Sonra bir başkası kelimelerinizden kurduğunuz gerçekliğin düşüncenin küçük bir oyunu ile sizi hiç te kastetmediğiniz ve tam aksini yapmaya çalıştığınız bir kulvara soktuğunu gösterir. Son derece dindar bir tarif içindeyken tam aksi bir şirke düşmüşsünüzdür, ya da tersi, son derece akılcı, bilimsel bir retorik ile alabildiğine dindarane hatta en ilkel inancın fanatik kurgusunu savunur durumda bulabilirsiniz kendinizi. Akıl bu oyunlarını, en fazla imansız ama kesin inançlı insanlara oynar.

Çağdaş Julianlarımızın her üç kanadı da, işte bu akıl tuzaklarına fazlasıyla aşınadır. Üstelik sadece retorik düzeyinde bile değil, bizatihi yaşam tarzlarıyla, varlıklarının bütünüyle savunduklarını iddia ettikleri her şeyin tam tersini yaparlar.

Hem de çoğu zaman farkında olmadan, fark ettikleri zamanda rahatsız olmadan, rahatsız olunca da yine kendi retoriklerine başvurup meşrulaştırıcı izahlarla yaparlar.

Tarihsel önemde bir put kırıcılık rolü oynadığını iddia ettikleri bir liderin mezarı başında onu, adını, ona atfedilen her şeyi birer put yapıp tapınma törenleri düzenlemek bu tür bir oyundur mesela. Baştan sona put kırıcı bir kitap olan Kur'an'ın kendisini, dini sembol ve kavramları veya değerleri put yapıp etrafında Şaman ayinleri düzenlemekte bir oyundur. Dinle devletin özünde aynı şeyin (toplumun) iki farklı tezahürü olduğunu unutup, bunların ayrışmasını ülkenin en temel ilerleme dinamiği olarak sunmak ta bir oyundur. İlerlemenin, gelişmenin, yeniliğin, aklın ve özgürleşmenin, esasta dinle devleti ayırıştırmada değil, her ikisini de akıl temelinde bütünleştirip toplumsal dinamizme dönüştürmede yattığını akletmeyip de, laiklik, çağdaşlık, modernlik gibi frankofon kelimelerden oluşan putlara övgüler düzüp durmanın animizmden kalma bir köhne inanç olduğunu anlayamamak da oyundur. Bütün sahte tanrıçıkları devirip, sadece Allah'a iman etme iddiasının, her tür kişiye, şeyhe, cemaate, tarikata, mezhebe, güce, paraya, makama, mevkiye meydan okumak olduğunu anlayamayıp, bir sürü kişiye, şeyhe, tarikate, güce, paraya, makama birden bağlanarak müşrik olduktan

sonra hâlâ Müslümanlık davası güdüyormuş gibi birileriyle kavga etmek te bir oyundur. Bizans'ta, Osmanlı'da, Türkiye'de oyun çoktur ve çoğu zamanda bu tür küçük akıl oyunları, putperestliğin yeniden ihyasından başka bir manaya gelmez.

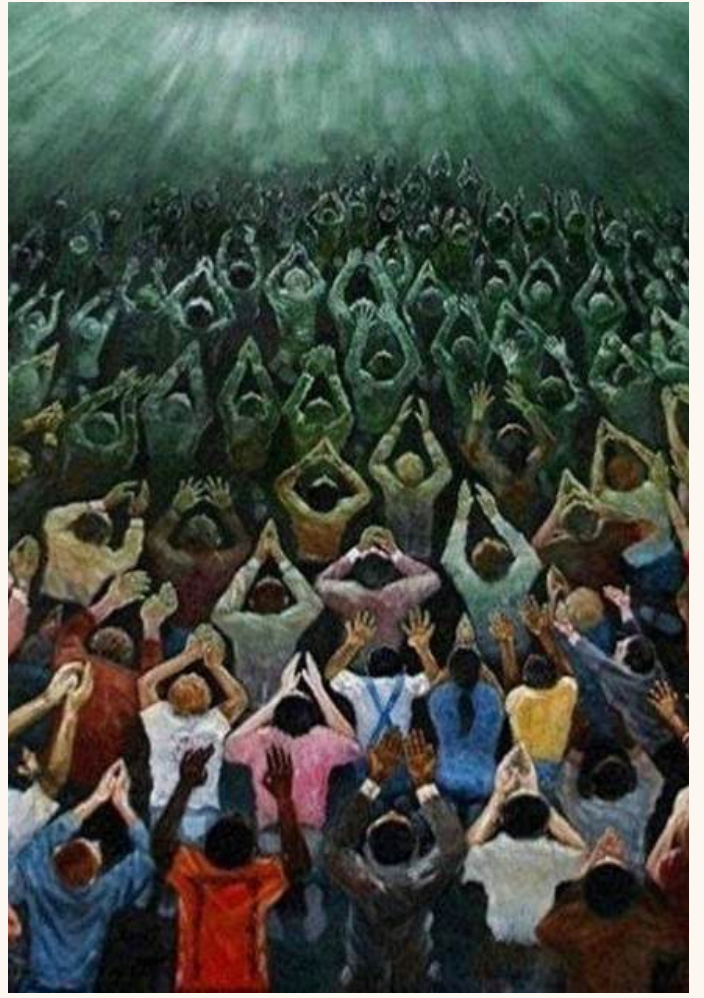
Aynı şey, solcumuz, milliyetçimiz, Alevicimiz, Kürtçümüz, AB'cimiz, liberalcimiz için de geçerlidir. Her birinin onlarca putu, yüzlerce fetiş ve tabusu vardır. Bunlarla akıl zemininde konuşmak ve anlamak mümkün değildir. Sadece safınızı deklare edip tabularına fazla dokunmadan, lafı evirip çevirerek, geveleyerek konuşabilirsiniz. Ya da kavga, küfür, hakaretlerle konulur. Diyalog, muhabbet, tolerans, empati, sadece sizi zaaf içinde gösterir. Sert, katı, tavizsiz görünmek zorundasınızdır.

Eğer akıl ve sağduyu ile her şeyin üstünde durarak o kadim mana ve değerler diliyle konuşursanız, sizi bir yere koyamaz, bir kabileye yakıştıramazlar. Bu nedenle sözünüz para etmez.

Cahiliye dönemi Mekkesi gibi, onlarca kabile, bir o kadar put ve bunların küçük dünyalarının sıradan faşizmlerinden ibaret uzatılmış bir ortaçağda yaşıyor gibiyizdir. Tek fark, kabilelere artık kabile, putlara da put denmemektedir.

Evet, son derece dindar bir putperestliğin egemen olduğu bir dönemdeyiz. Laikçi, dinci, ulusçu, kavimci, mezhepçi, meşrepçi Julianlar, her yanımızdan farklı kelime ve sloganlarla bizi kuşatmış, ülkemizi, toplumumuzu, çocuklarımız çalmaya uğraşıyorlar. Mason tarikatların absürd ritüelleri ile geleneksel tarikatçıların zikri birbirine karışmış. Atatürk adıyla, Kur'an adıyla, Cumhuriyet diyerek, İslam diyerek, çağdaşlıkla, dindarlıkla, birbirine karşıtmış gibi görünen bir putçuluk kumpasına alınmışız. Bunların hepsi putperestliktir, paganizmdir, ilkel inanç ve bağlanma biçimleridir. Hepsinde insanı kullaşmaya, itaate, akıldışına bağlanmaya, fetiş ve tabularla yaşamaya zorlayan birer şirk dinidir.

Animizmin ve paganizmin yeniden hortlaması sadece ülkemize özgü değildir. Sosyalizm gibi somut anti kapitalist muhalif bir dilin ortadan kalktığı son 20 yılda küresel kapitalizm insanlığa bu ilkel inançları empoze etmeye başlamıştır. Bugün ekonomi alanı, medya ve eğlence dünyası, tamamen animist-pagan dinlerin tasallutu altındadır. Hristiyanlık ya da Yahudilik diliyle konuşanlar dahi aslında paganizmi empoze etmektedirler. İş, çalışma ve paraya dayalı tüm ekonomik ilişkiler, eski çağların efendi-köle düzeninin yeniden üretilerek çağdaş kelimelerle süslenmiş biçimleridir. Tıpkı bunun gibi, teolojik düzeyde de tüketime yönelik marka ve modalar, reklam objeleri, eşyaların ve şöhretlerin ilah olarak fetişleştirilmesi, bazı davranış ve gündelik yaşam biçimlerinin idealize edilmesi, eğlence kültürü görünümüyle Şaman ayinlerinin moda yapılması, animist-pagan alışkanlıkların nüksetmesinden başka bir şey değildir. İlahi dinler, eskiden de tıpkı bugünkü gibi olan köleci düzenlere başkaldırmış ve insanı bu düzenin ekonomi-

politiginden özgürleştirmeye çalışmış, bununla beraber inanç düzeyinde de o düzenin teolojisini ifade eden her tür akıl dışı bağımlılık objelerini (putları) yıkararak insana şahsiyet kazandırmaya çalışmıştır.

Tarihin düz çizgide sadece ilerlediği masalını tüm dünyaya kabul ettiren Pozitivist Batı, bu konuda da çuvallamıştır. Tarih, tıpkı gözümüzün önünde cereyan eden bu ilkel patlamasının da gösterdiği gibi, bata çıka ve geriye gidip gelerek akar. Şimdi bir ilerleme efsunuyla büyülenerik gerilemenin, eski çağların ilkelliklerine dönmenin tam içindeyiz. Tarihi, bizden daha aptal insanların ilkel şartlarda yaşadığı geçmiş olarak sunan pozitivistin bu yalanını artık yırtıp atabiliriz.

İnsanlık, insan olma tözü itibariyle ilk yaşam anından bugüne kadar bir milim bile değişmemiştir. İnsan, ya beşer halindedir yani hayvani düzeyde akletmeyen bir niteliğe sahiptir, ya da Adem halindedir, aklını kullanır ve kendisini var eder.

Bu insanlık paradoksu bütün tarih boyunca hiç değişmemiştir. Değişen, teknolojidir, insanın ürettikleriyle ilişki tarzıdır.

Evet teknik düzeyde insanoğlu geçmişe kıyasla mesafe kat etmektedir. Ama unutmamak gerekir ki, tarihin her anında teknoloji ilerlemektedir. Yani bugünden beş bin yıl önce, 'örneğin M.Ö. 2121 yılında diyelim' Mısır'da yaşayan biri için de 30 yıl öncesine göre birçok teknolojik yenilik icat edilmiştir ve çok şey değişmiştir. Yani bugün insanlığın yaşadığı "modernlik" duygusu, tarihin her anında geçerli bir duygudur aslında..

Tarihte de bugün de teknolojiyi insan aklı üretir, ama bu ürünü insanı kulaştırma aracına dönüştürenler beşer karakterli olanlardır.

İnsan, ürettiklerinin esiri olan değil, hakimi olana denir. Bugün, bilimsel teknolojik keşifler, insan aklı ile sürekli ilerlemektedir.

Ama bu keşifleri insanoğlunu kulaştırmak, denetlemek, sürüleştirmek ve niteliksizleştirmek için kullanan bir kapitalist tezgâh vardır.

Bu manada, bilimsel-teknolojik değişimleri kullanarak animist-pagan dinlerin empoze edilmesi bu kapitalist beşer taifesinin işidir.

Dünyanın yeniden paganizme döndürülmesine karşı, yeniden ilahi dinin özgürleştirici mesajını güncelleyerek direnmek gerekmektedir.

Her tür puta, putlaştırmaya, bütün kulaştırıcı siyasi ve ekonomik düzenlere, tüm sahte tanrı pozundaki obje, fetiş ve sembollere meydan okuyan, her tür bağımlılık ve boyun eğişi reddeden, akla ve vicdana dayalı bir din olarak İslam, doğuşunda oynadığı devrimci rolü bugün de oynamalıdır.

Haz. İbrahim, Hz. Musa ve Hz. İsa Peygamberler'in mesajını da içeren Hz. Muhammed'in put kırıcı devrimi, bütün tarihin akışını değiştirdiği gibi, bugün de güncellenerek tarihe yön vermelidir.

İnsanlığı kulaştırmaktan çıkartıp özgürleştirecek ve adaleti devletlerin ve para sahiplerinin terbiye kırbağı olarak ezilenlerin eline verecek başka bir alternatif yoktur.

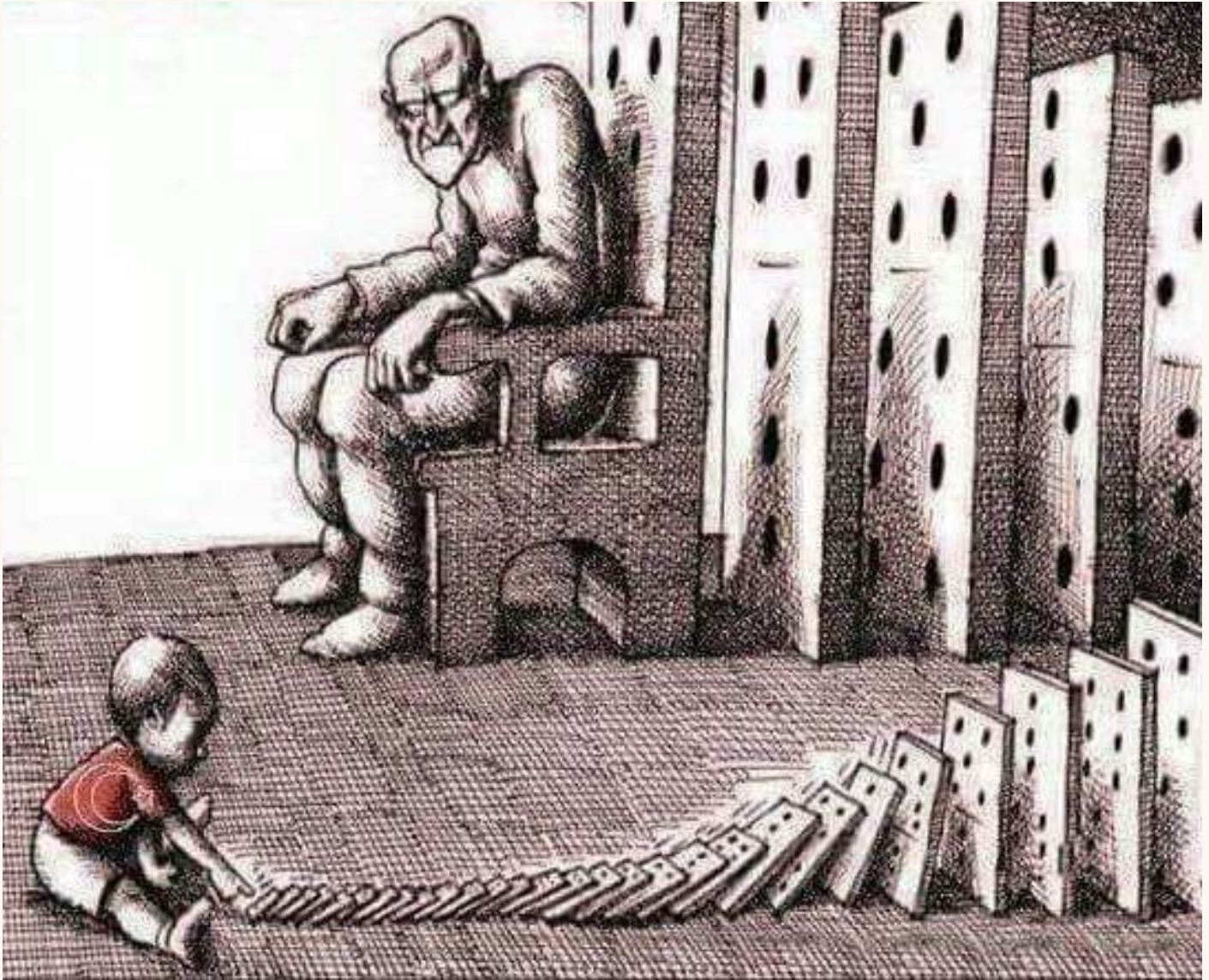
Ülkemizde farklı sembollerle kavga ediyormuş görünen ve aslında aynı pagan madalyonun iki yüzü olan her tür akıl dışı kutsala meydan okuyan, devleti ve milleti gerçekten adalet ve özgürlük şiarıyla yeniden formatlayacak bir akıl Müslümanlık devrimi şarttır. Bunun İslam'da reform, ya da rejim değiştirme gibi paganistlerin sahte kavga gündemleriyle alakası yoktur. Kastettiğimiz, her iki tarafın da üstünde duracak ve bütün gündemi bambaşka bir sayfa ile tarihsel ve evrensel bir devrime odaklayacak teopolitik bir değişimdir.

Belki o zaman, Atatürkçülük, laikçilik, İslamcılık vb. yerine, akıl, özgürlük, şahsiyet ve ahlâkın bizatihi kendisini konuşmaya başlar, buradan tüm insanlığa yayılacak gerçek dinin kadim mesajını doğru anlama temelinde saflaşmaya başlanır..

Julian, işte o zaman gerçekten ölür.

DİPNOT:

*Kaynak: Davası Olmayan Adam Değildir, Ahmet Özcan, Yarın yay.

Müslüman Ülkelerin Yeni İttifak Arayışı

KEMAL ÖZTÜRK

www.kritikbakis.com

Türkiye Dışişleri Bakanı Hakan Fidan ile son derece kritik körfez turuna çıktığımızda ortalık adeta yangın yeri. Her ülke füzeler ve savaş uçaklarından tehlikeli hale gelmiş hava sahalarında uçağımızın takip edeceği özel koridorlar için planlar hazırlamıştı ve bu rotaları takip ettik.

Riyad'a indiğimizde tepemizden geçen füzelerin altında 12 ülke bakanı diplomatik görüşmelere başlamak üzereydi.

RİYAD'DA SÜRPRİZ TOPLANTI

Bu gezinin en önemli manşetlerinden biri, daha doğrusu benim için en önemli çıktılarında biri, dört ülke dışişleri bakanlarının Riyad'da sürpriz bir şekilde farklı bir konu için toplanması oldu.

Buradaki yazılarımı takip eden okurlarım, yeni ittifak yapılarının zorunlu olduğunu, Türkiye, Pakistan, Suudi Arabistan ve Mısır'ın bu ittifak yapısının çekirdeği olması gerektiğini çok kez yazdığımı bilirler.

Daha önce bu konuda görüştüğüm yetkililer ittifak için niyetlerin olduğunu ama henüz somut adımlar atılmadığını söylüyorlardı. Daha sonra Pakistan ve Suudi Arabistan arasında bir güvenlik anlaşması olduğu açıklandı ve görüntü verildi.

Fakat Türkiye ve Mısır bu konuda herhangi somut bir adım atmamıştı.

İşte bu ortamda Riyad'da 12 ülkenin dışişleri bakanları toplandı ancak konu İran'ın körfez ülkelerine yaptığı misilleme saldırılarıyla ilgiliydi.

Farklı sürpriz toplantıyı Abu Dabi'den dönerken uçakta öğrendik.

WWW.KRITIKBAKIS.COM

Bize verilen bir fotoğrafı görünce, bunun bölgenin geleceğini etkileyecek çok önemli bir toplantı olduğunu hemen anladım tabii.

HAKAN FİDAN'IN İTTİFAK AÇIKLAMALARI

Suudi Arabistan, Pakistan, Mısır ve Türkiye dışişleri bakanlarının Riyad'da tepemizden füzeler geçerken, yeni bir ittifak yapısını konuştukları bir toplantı düzenlemeleri ve ardından bunu kamuoyuna duyurmaları çok dikkat çekiciydi. Bununla bir mesaj verilmek istendiği açıktı.

Bakan Hakan Fidan'la uçakta bir araya geldiğimizde ilk sorduğum soru bu oldu doğal olarak.

Fidan bu konuda oldukça açık konuştu:

"Bölgede belli bir güce sahip olan ülkeler olarak sorunları çözme konusunda güçlerimizi nasıl birleştirebiliriz, bunun arayışı içindeyiz.

İlkesel olarak şunu görmemiz lazım: Bizler ya bir araya gelip kendi sorunlarımızı kendimiz çözmeyi öğrenmeliyiz ya da dışarıdan bir güç gelecek kendisi için yararlı olan çözümleri dikte edecek veya hiçbir şey yapmayacak ve yapılmasına engel olacak.

Birbirimize güvenmeyi öğrenmemiz lazım. Belli konularda beraber hareket etmemiz lazım. Ortak tavır alabilmemiz lazım.

Türkiye'nin uluslararası ilişkilerde kurumsal ve toplu çabaların ortaya konması konusunda çok büyük tecrübesi var.

Pakistan, Suudi Arabistan, Mısır ve Türkiye gibi ülkelerin kendi güçlü milli duruşları ve farklı yetenekleri var.

Bütün dünyada bölgesel düzeyde ülkeler bir araya gelerek dayanışma sergileme arayışı içinde bulunuyor.”

BÜYÜK BİR GÜÇ DOĞABİLİR

Dört ülke aynı zamanda birçok devleti etkileyebilecek ilişkilere sahip.

Yani bu ittifakın kurulmasının ana motor gücünü oluşturduklarında diğer birçok İslam ülkesi de bu ittifaka katılacaktır.

Zaten Gazze savaşından bu yana aydınlar, fikir adamları, alimler ve akademisyenler tarafından İslam dünyasının birleşmesi konusunda fikirler çok kez dile getirilmişti. Kamuoyunda yapılan bu çağrılar ittifak fikrinin toplumsal zeminin de olduğu gösteriyor bir anlamda.

İttifakın mantığı şu:

İslam ülkeleri kendi sorunlarını kendisi çözmek ve kendi savunmalarını da kendileri yapmak zorundalar. Bu artık varlık yokluk aşamasına gelmiş durumda. Bu durumda yeni bir güvenlik ve savuma ittifakı kurulması gerekiyor.

Her ülkenin farklı güçleri, kapasitesi, yetenekleri var.

Bu farklı güçler ve kapasiteler bir araya getirilerek daha büyük bir güç oluşturulsa, hem güvenlik ve savunma sağlanmış olur hem de caydırıcı bir unsur olur.

Dört ülke İslam ülkeleri arasında farklı alanlarda en güçlü kapasitelere sahip olduğundan, ilk başta bu ülkelerin bir araya gelmesi oldukça önemli bir motivasyon yaratır.

İSRAİL'İN İTTİFAKI BOZMA GİRİŞİMLERİ

Kurulacak yeni ittifak yapısının duyulmasından bu yana İsrail bu süreci bozmak ya da sabote etmek için farklı yöntemler ve taktikler uyguluyor.

Bazı devletlere mesajlar iletilirken, kamuoyuna ittifakı karalayacak kavramlar ve tanımlamalar yayılıyor.

İsrail eski başbakanları, yazarları ve ABD'deki medya aracılığı ile bu ittifakı, “radikal İslamcı ittifak, radikal Sünni ittifakı, yeni İran Türkiye olacak” gibi yayınların sayısı arttı. İsrail'in bu ittifaktan rahatsız olduğu, bunu bozmak için yoğun bir çaba içine girdiği belli oluyor.

Ancak ülkeler bu konuda yapılan 4'lü toplantıyı basına duyurduklarına göre, tüm zorlukları göze aldığı ve bir yol çıktığı da anlaşılıyor.

Umarım bundan vazgeçmezler.

Yeni Bağımlılık Düzeni Savaşla mı Geliyor?

ABD ile İsrail'in, "İran'ın bize saldıracağına ilişkin sezgimiz var" diyerek başlattıkları savaşın görünmeyen sonuçlarına dair kaygılar giderek derinleşiyor. "Ortadoğu'nun Kaderi: Dış Müdahaleler ve İsrail Merkezli Güvenlik" başlıklı yazımızda, sürdürülen savaşın hedeflerinden birinin, Ortadoğu ülkelerini İsrail'in güvenlik şemsiyesi altında bir araya getirmek, İsrail'in askerî ve istihbarat gücünü bölgesel ölçekte belirleyici hâle kılarak Arap ülkeleriyle güvenlik işbirliklerini artırmak olduğunu vurgulamıştık. Ancak yakın tarih, bu tür savaşların yalnızca askerî hedeflerle sınırlı kalmadığını da açık biçimde gösteriyor. Bugün öne çıkan mesele, savaşın ekonomik dengeleri sarsması ve yeni siyasal bağımlılık ilişkileri üretmesidir.

İran'ın enerji altyapısına yönelik artan saldırıları sıradan askerî hamleler olarak görmek mümkün değildir. Çünkü bu tür hedefler doğrudan küresel enerji arzını daraltır ve petrol fiyatlarının artmasına neden olur. Bu sonuç sürpriz değildir; aksine öngörülebilirdir. Asıl mesele, bu fiyat artışının küresel ekonomi içinde nasıl bir zincirleme etki oluşturduğu ve bu etkinin kimler üzerinde yoğunlaştığıdır. Zira savaş, yalnızca bir çatışma değil, aynı zamanda küresel borç sistemini güçlendiren ve zayıf ekonomileri daha bağımlı hâle getiren bir döngü üretmektedir.

Petrol Şoku: Ekonomik Zincirin İlk Halkası

Petrol fiyatlarındaki artış çoğu zaman teknik bir piyasa tepkisi gibi sunulur. Oysa bu tepki, kendi başına bir sonuç değil, belirli ve tekrar eden bir ekonomik zincirin

ilk halkasıdır. 1973'te yaşanan Petrol Krizi bunun en açık örneğidir. Petrol fiyatları kısa sürede dört katına çıkmış, bu artış küresel ekonomilerde durgunluk ve yüksek enflasyonun aynı anda yaşandığı "stagflasyon" dönemini başlatmıştı. Enerji maliyetlerindeki artış yalnızca üretimi değil, toplumların günlük yaşamını da doğrudan etkilemiş, ulaşım, ısınma ve temel tüketim kalemleri hızla pahalılaşmıştı. Ancak bu istikrarsızlığın etkisi yalnızca ekonomik olmamış, birçok ülkede siyasi tercihleri ve ekonomik politika yönelimlerini de köklü biçimde değiştirmişti.

Bugün yaşanan gelişmeler, farklı bir bağlamda olsa da dikkat çekici şekilde benzer bir sistemi yeniden harekete geçiriyor. Enerji fiyatları yükseldiğinde, ithalatçı ülkelerin cari açıkları büyür, döviz talebi artar ve yerel para birimleri hızla değer kaybeder. Çünkü gelişmekte olan ülkelerin dış borçlarının önemli bir bölümü döviz cinsindedir. Bu da kur şoklarını doğrudan borç krizine dönüştürür. Bu süreç, görünürde fiyat hareketi gibi okunsa da, derinde sistematik bir kırılma üretir. Bu noktada öne çıkan faktör, ABD dolarıdır. Enerji ticaretinin büyük ölçüde dolar üzerinden yapılması, petrol şoklarını doğrudan döviz krizine çeviriyor. Daha pahalı petrol, daha fazla dolar ihtiyacı demektir. Bu, sadece ekonomik zorunluluk değil, aynı zamanda yapısal bir bağımlılıktır. Dolayısıyla petrol fiyatlarındaki her sıçrama, özellikle kırılma ekonomiler için yalnızca bir maliyet artışı değil, aynı zamanda ekonomik baskının ve borç sarmalının başlangıcıdır.

Borç Kısıkcı ve Krizin Tekrarı

Aslında enerji fiyatlarındaki artış tek başına bir sarsıntı oluşturmaz. İşleyişi asıl derinleştiren, mevcut borç yapısıdır. Gelişmekte olan ülkelerin büyük bölümü, uzun süredir ABD doları cinsinden borçlanmaktadır. Örneğin, IMF verilerine göre gelişmekte olan ülkelerin dış borçlarının yüzde 60'ı döviz cinsindedir. Kur yükseldiğinde, bu borçların maliyeti katlanarak artar. Böylece petrol şoku, kısa sürede bir maliyet artışından çıkar ve doğrudan borç sarmalına dönüşür.

İstikrarsızlık anında Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası devreye girer. Resmi söylemde bu kurumlar, "istikrar sağlayıcı" olarak takdim edilir. Ancak uygulamada sunulan çözümler çoğu zaman benzer bir çerçeveye sahiptir: kamu harcamalarının kesilmesi, sosyal devletin daraltılması ve stratejik sektörlerin özelleştirilmesi. Bu politikalar teknik değil, doğrudan siyasidir. Çünkü istikrarsızlık anında alınan bu kararlar, yalnızca bütçe dengelerini değil, ülkelerin ekonomik egemenliğini de yeniden tanımlıyor. Bu buhran yalnızca yıkım üretmez, güç ve kaynakları yeniden dağıtır ve bu süreç çoğu zaman zaten güçlülerin lehine işler.

Bu mekanizma yeni değil. 1970'lerde yaşanan petrol krizleri, benzer süreçleri tetiklemişti. Enerji fiyatlarındaki sert artış, Batı ekonomilerinde büyümenin yavaşlamasına, işsizliğin artmasına ve sosyal huzursuzlukların yükselmesine yol açmıştı. Ancak daha önemli olan, ortaya çıkan istikrarsızlığın ardından ekonomik politikanın yön değiştirmesiydi. Devletin ekonomiye müdahale ettiği modeller gerilerken, piyasaya dayalı ve para merkezli politikalar hız kazandı. Daha açık ifade etmek gerekirse: Petrol krizleri yalnızca ekonomik daralma oluşturmaz. Aynı zamanda yeni bir ekonomik düzenin kurulmasına zemin hazırlar.

Bugün yaşanan gelişmeler, bir savaş ve enerji sorununun ötesinde bir tablo ortaya koyuyor. Bu tablo, geçmişte defalarca yaşanan bir döngünün tekrarı gibi görünüyor. Petrol fiyatlarındaki artış, borç baskısını artırmakta, borç baskısı ise ekonomik ve siyasi tercihleri daraltmaktadır. Bu nedenle mesele yalnızca bir kriz değil, üretilen istikrarsızlık aracılığıyla şekillenen ve her seferinde benzer sonuçlar üreten düzenin sürekliliğidir.

Kırılganlık, Yıkım ve Süreklilik: Düzenin İşleyişi

Küresel ekonomide bazı ülkeler bu tür dalgalanmaları sınırlı hasarla atlatırken, bazıları hızla çok boyutlu krizlerin içine sürüklenirler. Özellikle enerji ithalatına bağımlı, ABD doları cinsinden borcu yüksek ve rezervleri zayıf olan ekonomiler bu sürecin en kırılgan halkasını oluştururlar. Bu tür ekonomilerde çalkantı genellikle benzer bir seyir izler. Önce kur şoku yaşanır, ardından borç çevrimi zorlaşır, finansmana erişim daralır ve nihayetinde uluslararası müdahale mekanizmaları devreye girer. Ancak bu sürecin en kritik boyutu, ekonomik göstergelerin de ötesinde, toplumsal sonuçlardır.

Petrol fiyatlarındaki artış, kısa sürede gündelik hayatın her alanına yansır. Elektrik ve yakıt maliyetleri yükselir,

gıda fiyatları artar ve reel gelirler hızla erir. Bu süreç geniş toplum kesimlerini yoksullaştırırken, kamu maliyesi üzerindeki baskı sağlık, eğitim ve sosyal hizmetlerde kesintileri beraberinde getirir. Bu görünüm, ani bir çöküşten çok, yavaş ilerleyen bir toplumsal aşınmadır. Söz konusu aşınma, yalnızca ekonomik değil, doğrudan siyasidir. Hayat pahalılığı arttıkça toplumsal huzursuzluk derinleşir. Protesto dalgaları, siyasi istikrarsızlık ve yönetim kaosu bu sürecin doğal uzantısı haline gelir. Daha da önemlisi, ekonomik krizler çoğu zaman demokratik sistemleri zayıflatır.

Burada sormamız gereken soru: Bu tablo bilinçli bir tasarımın ürünü mü, yoksa sistemin kendi doğal işleyişi mi? Bu konuda merkezi bir planın varlığını kanıtlamak kolay değil. Ancak düzenli aralıklarla tekrar eden bu işleyiş dikkat çekici. Ekonomik sarsıntılar ortaya çıkıyor, aynı tür ekonomiler kırılıyor, aynı kurumlar müdahale ediyor ve bedel yine geniş toplum kesimleri tarafından ödeniyor. Bu tekrar, tesadüften çok sistemin yapısal işleyişine işaret etmektedir. Dolayısıyla mesele, gizli plan aramak değil, açıkça işleyen sistemin sonuçlarını doğru okumaktır. Bu yapı, ekonomik buhranı rastlantı olarak görmez, onları kendi işleyişini sürdüren mekanizmalar hâline getirir.

Peki bu yapı neden değişmez? Bunun üç temel nedeni var.

İlki, küresel güç asimetrisi. Yani, finansal sistemin merkezinde yer alan aktörler mevcut düzenin sürmesinden doğrudan fayda sağlıyor.

İkincisi, siyasi bağımlılık. Borçlu ekonomiler kriz anlarında alternatif üretmek yerine, mevcut sisteme daha derin biçimde entegre oluyor.

Üçüncüsü ise kamuoyu algısının kontrolü. Bu tür analizler çoğu zaman 'komplo teorisi' diye yaftalanır ve bu nedenle mevcut yapının eleştirel bir şekilde sorgulanmasının önüne geçilir.

Sonuç itibarıyla bu üçlü yapı sistemi ayakta tutuyor. Üstelik her seferinde 'doğal' gibi sunulur ve meşruiyet kazanıyor.

Ancak ortaya çıkan tablo nettir ve krizler geçici değildir. Aksine belirli aralıklarla tekrarlanan ve her seferinde benzer sonuçlar üreten bir düzenin parçasıdır. Bu düzen, en çok da en kırılgan olanları dönüştürür.

İllüzyon mu, Gerçek mi?

Ortaya çıkan tablo net:

Savaşlar yalnızca sınırları değil, ekonomik bağımlılık ilişkilerini de yeniden tanımlar. Bugün Ortadoğu'da yaşananlar, petrol fiyatları üzerinden küresel ölçekte bir borç baskısı üretmektedir.

Bu baskı en kırılgan ekonomilerde krizleri derinleştirirken, sarsıntılar ise doğrudan siyasi yapıları

dönüştürmektedir. Artık "kaçınılmazlık" iddiası bir mazeret olmaktan öteye geçmez. Yaşanan süreç, rastlantısal bir döngü zinciri değil, sonuçları önceden bilinen, defalarca tekrarlanmış bir mekanizmadır. Aynı şoklar yaşanıyor, aynı ülkeler kırılıyor ve aynı toplumsal kesimler bedel ödüyor.

Asıl mesele, bu düzenin sadece sorun üretmekle kalmadığıdır. Krizleri yönetilebilir kılıyor ve adeta kendini sürdüren bir mekanizma gibi yeniden inşa ediyor. Bu mekanizma, her seferinde bağımlılığı biraz daha derinleştiriyor. Tam da bu noktada iki soru öne çıkıyor: İlki, 'bu süreç gerçekten kaçınılmaz mı?' değil. İkincisi ve asıl soru, 'bu süreç kimler için vazgeçilmez?' Çünkü bir düzen sürekli aynı sonucu üretiyorsa, tesadüf değil, çıkarların sürekliliği söz konusudur. Bu çıkarlar sorgulanmadıkça, savaşlar yalnızca yıkım üretmeyecek, aynı zamanda yeni bağımlılık ilişkilerinin kurulmasının en etkili aracı olmaya devam edecek.

Kısacası, mesele sadece bugünün krizi değildir. Asıl mesele, krizlerin her seferinde aynı kesimleri ezmesini görmezden gelen siyasi iradenin, küresel sistemin sorumluluğudur. Bu irade ve küresel sistem sorgulanmadıkça, her yeni sarsıntı veya çöküş aynı yüzlere düşecek, aynı toplumlar bedel ödeyecek ve aynı düzen kendini üretmeye devam edecek.

Epstein Eliti'ne Nükleer Silahlar Konusunda Güveniyor Musunuz?

SÖYLEŞİ: PAUL JAY - MATT KORDA

Epstein dosyaları isim veriyor — CEO'lar, politikacılar, mevcut bir başkan ve eski bir başkan. Silah sınırlama anlaşmalarının olmadığı, diplomatik kanalların bulunmadığı ve yapay zekânın artık nükleer komuta sistemlerine entegre edildiği kontrolsüz bir silahlanma yarışında nükleer silahlarla ilgili kararları alan kesim işte bu tabakadır.

Paul Jay, Amerikan Bilim İnsanları Federasyonu'ndan Matt Korda ile ABD'nin nükleer modernizasyon programının gerçekte hangi noktada olduğunu konuşuyor — Sentinel ICBM, yüz milyarlarca dolarlık maliyet aşmaları, Golden Dome fantezisi ve savunucularının bile rasyonel biçimde açıklayamadığı bir uyarı üzerine fırlatma doktrini.

ICBM'lerin ardındaki mantık, yakından incelendiğinde çöker. Golden Dome işe yaramaz. SAGE'den SDI'ya kadar her silahlanma yarışı fiyaskosunda olduğu gibi asıl amaç paradır. Paul'ün dediği gibi, "Mesele kubbe değil, altın." Bu arada Rusya ve Çin, Washington ile konuşmuyor. Silah kontrol mimarisi ortadan kalkmış durumda. Ve medya bunların neredeyse hiçbirini ele almıyor.

1980'lerin başında var olan türden bir nükleer karşıtı harekete ihtiyacımız var. Ara seçimler ve bir başkanlık

KAYNAK: THEANALYSIS.NEWS

seçimi yaklaşıyor. Bunu bir mesele haline getirin.

Matt Korda, Amerikan Bilim İnsanları Federasyonu'nda kıdemli araştırmacıdır.

Paul Jay

Merhaba, ben Paul Jay. theAnalysis.news'e hoş geldiniz. Bu kaydı yaparken, Epstein dosyalarında ortaya çıkan bilgiler nedeniyle Prens Andrew tutuklandı. Aslında tutuklamanın, onun pedofili ve Epstein'ın genç kızlarla kurduğu cinsel ağa katılımıyla ilgili olmadığı anlaşılıyor. Görünüşe göre mesele, Epstein'a gizli finansal bilgiler aktarmak gibi başka bir yolsuzluk türü; ama sanırım hepsi aynı skandalın parçası. Ancak burada Epstein dosyalarının ayrıntılarına girmeyeceğiz. Daha çok, Epstein dosyalarını elit kültürüne, ya da en azından elitlerin kültürünün büyük bir bölümüne açılan bir pencere olarak ele alacağız.

Gore Vidal'ı ölmeden önce oldukça iyi tanıma fırsatım oldu ve kendisiyle birçok kez röportaj yaptım. Bana şöyle demişti: "Bilmelisin, şunu anlamalısın," sesini doğru taklit edemem ama, "Elitlerin ahlakı yoktur. Onlar tamamen ahlaksızdır ve çoğu insan bunu anlamaz." Elbette Vidal bunu anlıyordu, çünkü o da o elitlerden geliyordu ve açıkçası kendisi de oldukça ahlaksızdı.

Ama burada sorduğum soru şu: Nükleer silahların artık tamamen sınırsız bir silahlanma yarışında olduğu, ortada fiilen hiçbir silah sınırlama anlaşmasının kalmadığı ve yalnızca bir nükleer silahlanma yarışı değil, aynı zamanda bir yapay zekâ destekli nükleer silahlanma yarışının yaşandığı bir çağda, insanlığın kaderini Epstein dosyalarında adı geçen kişilere mi emanet edeceğiz? Görünüşe göre bu kişiler yüzlerce; bunların pek çoğu büyük şirketlerin CEO'ları, ciddi politikacılar, mevcut bir başkan ve eski bir başkan. Tamamen sarhoş bir zenginlik içinde yüzen ve çoğu — hepsi değil belki ama çoğu — cinselliğe ve yat satın almaya takıntılı olan bu tabakaya insanlığın kaderini mi emanet ediyoruz?

Tamam, birkaç saniye sonra geri döneceğiz ve nükleer silahlar açısından nerede olduğumuzu ve bugünkü tehdidin nasıl görüldüğünü konuşacağız.

Amerikan nükleer silahlarının modernizasyonu Obama yönetimi döneminde gerçekleşti; milyarlarca ve milyarlarca dolar harcandı. Bize bunun kısmen Cumhuriyetçilerin bir silah sınırlama anlaşmasını desteklemesi karşılığında yapıldığı söylendi; gerçi onlar aslında pek de desteklemediler ama Obama yine de bunu geçirdi. Bu, yepyeni bir silahlanma yarışını tetikledi ve yeni bir ICBM olan Sentinel füzesini ortaya çıkardı; nihayetinde de bugün sahip olduğumuz, Trump'ın gözde projesi Golden Dome'a kadar uzandı.

Şimdi bu modernizasyon sürecinde hangi noktada olduğumuzu ve nükleer savaş riskini azaltmak için neler yapılabileceğini konuşmak üzere Matt Korda bize katılıyor. Kendisi Amerikan Bilim İnsanları Federasyonu'nda çalışıyor ve aynı zamanda How to Stop a Nuclear War adlı filmimizin danışmanı. Katıldığın için teşekkürler, Matt.

Matt Korda

Davet ettiğiniz için çok teşekkür ederim.

Paul Jay

Prens Andrew'u Epstein'la ilişkilendirmemden umarım rahatsız olmamışsındır. Orada bir bağlantı var ama neyse, şimdi olup bitene odaklanalım. Yalnızca Amerikan nükleer silahlarının değil, Rus ve Çin nükleer silahlarının modernizasyonunu da yakından takip ediyorsun; ama şu an ABD'ye odaklanalım. Durum nerede ve insanlar ne talep etmeli? Sohbetimizin sonunda nükleer savaş riskini neyin azaltabileceğini konuşabiliriz. Ama önce silahlanma yarışında bulunduğumuz noktadan başlayalım.

Matt Korda

Evet. Öncelikle şunu söylemek isterim; girişinizde nükleer karar alma süreçlerine dahil olan liderlerin doğasından bahsettiniz. Şu anda fark edilmesi gerçekten önemli olan bir husus şu: Nükleer silaha sahip dokuz ülkeden büyük çoğunluğu bugün otoriter sistemler içinde faaliyet gösteriyor ve buna Amerika Birleşik Devletleri'ni de dahil ediyorum. Bu bir spektrumdur.

Elbette bunun farklı şekillerde tezahür ettiği ülkeler var; ancak hangi tür nükleer silahların geliştirileceği, nasıl konuşlandırılacağı ve ne zaman kullanılacağı konusunda

karar verme yetkisine sahip kişilere baktığımızda, karar vericilerin duymak istediğini düşündükleri şeyleri söyleyen “evetçiler” tarafından şekillenen bir bilgi paylaşım düzeyi söz konusu. Bu, pek çok otoriter sistemin karakteristik özelliğidir.

Paul Jay

Bir noktayı araya sıkıştırıyım. Tarihçi Gary Wills ilginç bir tespit yapmıştı. Bu süreç ABD'de Manhattan Projesi ile başlıyor. Son derece yoğun bir gizlilik üzerine kurulu.

Matt Korda

Evet.

Paul Jay

Bu da tartışma ve müzakere eksikliği kültürünü doğuruyor ve bugün sahip olduğumuz şey bu. Nükleer silahların hangi noktada olduğuna dair konuşmak bile adeta tabu haline gelmiş durumda.

Matt Korda

Evet, bunu günümüz ABD bağlamına yerleştirdiğimizde, ABD'nin modernizasyon programı hakkında bilmediğimiz pek çok şey olduğunu görüyoruz; çünkü program yoğun bir gizlilik örtüsü altında yürütülüyor. Örneğin, bazı büyük bütçeli silah sistemlerinin tüm bütçeleri gizli tutuluyor ve bunları gizli tutmak için aslında hiçbir gerekçe yok. Bir şeyin ne kadara mal olduğu bir ulusal güvenlik sırrı değildir. Bir kalemi gizli sınıfa sokmanın nedeni, kötüleşen bir ekonomik kriz ve artan eşitsizlik ortamında onu iç kamuoyu tartışmasından korumaya çalışmaktır. Belirli bir bombardıman uçağına ya da kullanılmayacağı varsayılan belirli bir füze sistemine neden bu kadar çok para harcadığımızı sorgulayan insanlar olacaktır.

Şu anda Amerika Birleşik Devletleri'ndeki bu modernizasyon programının bulunduğu nokta şu: Program muazzam bir baskı altında olmasına rağmen yine de sürdürülüyor. Baskı derken hem ekonomik ve bütçesel baskıyı, hem de programın genel işleyişinden kaynaklanan baskıyı kastediyorum. Çünkü çok sayıda gecikme var, yüklenicilerin performansı zayıf ve yüklenicilerle Hava Kuvvetleri ya da Donanma arasında iletişim eksikliği söz konusu. Bu durum neredeyse her büyük bütçeli silah sisteminde tekrar tekrar karşımıza çıkıyor.

Örneğin Sentinel ICBM'ye baktığımızda, bu Hava Kuvvetleri'nin şu anda tedarik sürecinde olduğu en yüksek profilli silah sistemidir. Başlangıçta bize mevcut sistemi çok daha düşük maliyetle ömür uzatmaya tabi tutmanın imkânsız olduğu söylendi. Pek çok kişi bunun önerisini getiriyordu; ancak bunun teknolojik olarak imkânsız olduğu iddia edildi. Bunun yerine, devasa bir meblağ karşılığında tamamen yeni bir füze satın almak zorundaydık ve bize bunun mevcut füze sisteminin ömrünü uzatmaktan daha ucuz olacağı söylendi; çünkü mevcut altyapının yeniden kullanılacağı, fırlatma kablolarının yeniden kullanılacağı, mevcut silo çukurlarının yeniden kullanılacağı ifade edildi.

Şimdi birkaç yıl ileri sarıyoruz ve görüyoruz ki Hava Kuvvetleri ile Northrop Grumman'ın bu program hakkında yaptığı varsayımların neredeyse tamamı yanlış

çıkılmış durumda. Eski altyapı yeniden kullanılamayacak. Aynı kablolama sistemi kullanılamayacak. Yeni çukurlar kazmak zorundalar.

Nunn-McCurdy Yasası adı verilen bir yasa var; bu yasa büyük bütçeli tedarik projelerinin planlanan bütçe ve takvim sınırları içinde kalmasını sağlamak amacıyla tasarlanmıştır. Sentinel ICBM, başlangıçta öngörülen sınırların çok üzerine çıktı ve bu durum söz konusu yasanın ihlal edilmesine yol açtı. Bu da programa yönelik yeni bir inceleme sürecinin devreye girmesi gerektiği anlamına geliyor. Ancak yaşanan şu oldu: Savunma Bakanlığı temelde, “Evet, program takvim açısından çok geride ve bütçe açısından ciddi biçimde aşılmış olduğu için bu yasaı ihlal ettik, ama yine de onay vereceğiz,” dedi. Programı durdurma ya da ciddi biçimde denetleme yönünde gerçek bir irade yok. Sanki işler bir tür ataletle ve mevcut statükonun gücüyle sürüp gidiyor.

Paul Jay

Ayrıca şunu da belirtmek önemli: Trump yönetimi ve bütçelerin ne kadar artırıldığı hakkında konuşacağız, ancak bu yasanın ihlalinin Biden döneminde tetiklendiğini de hatırlatmak gerekir. Yasa gereği kongre oturumları yapılması gerekiyordu; fakat Savunma Bakanı Austin, bu oturumlar gerçekleştirilmeden programı onayladı.

Matt Korda

Evet. Nükleer silahlar söz konusu olduğunda Demokrat ve Cumhuriyetçi yönetimler arasında aslında çok büyük bir fark yok. Obama yönetimine, ardından ilk Trump dönemine, sonra Biden’a ve şimdi ikinci Trump yönetimine baktığımızda, nükleer politika açısından değişimden çok süreklilik görürsünüz. Kenarlarda birkaç küçük ayarlama var; bunların neye benzediğini konuşabiliriz, ancak genel olarak Obama dönemindeki bu modernizasyon programı anlayışından bugüne uzanan gerçek bir süreklilik ve ilerleme hissi söz konusu.

Paul Jay

Haberlerde maliyet aşımalarına ve benzeri konulara biraz değinildi, ama çok da fazla değil. Fakat asıl soru şu: Neden ICBM’ler? Hikâyeyi bize anlatın. Ellsberg gibi isimler – yakın zamanda merkezden bir isim olan Sam Nunn ile de röportaj yaptım – aslında ICBM’lerin, ister mevcut sistem olsun ister Sentinel’ler, tüm programın son halkasında son derece tehlikeli olduğunu düşünüyorlar.

Matt Korda

Evet. Amerika Birleşik Devletleri’nin mevcut haliyle neden ICBM’lere sahip olduğunu düşündüğümüzde, bize anlatılan hikâye ve Hava Kuvvetleri ya da Savunma Bakanlığı liderlerinden sıkça duyduğumuz söylem şu: ABD’nin bir nükleer üçlüsü vardır; hava, kara ve deniz olmak üzere üç ayaktan oluşan bir yapı. Ve her birinin kendine özgü nitelikleri vardır. Denizaltılar son derece gizli ve görünmez oldukları için “yenilmezdir”. Bombardıman uçakları esnekler; geri çağırılabilirler ve siyasi sinyal vermek için kullanılabilirler.

ICBM’ler ise en hızlı ateşleyen sistemlerdir; sürekli alarm durumundadırlar ve hedeflerini herkesten daha hızlı vurabilirler.

Bu anlatının içine çok şey yerleştirilmiştir. Oldukça temiz ve mantıklı bir tablo sunar. Sanki ABD her zaman böyle bir duruşa sahip olmuş ve her zaman sahip olmak zorundaymış gibi gösterir. Ama durum böyle değildir. ABD’nin başlangıçta ICBM’lere sahip olmasının nedeni, kusursuz bir stratejik duruş fikrine sahip olup sonra bunun etrafında bir yapı inşa etmiş olması değildir. Daha çok, Hava Kuvvetleri ile Donanma mensupları arasında, kendilerine avantaj sağlayacak iç askeri bütçe paylarını elde etmek için yürütülen yoğun bir rekabet söz konusuydu. Bu belirli silah sistemleri etrafında da nükleer silahların nasıl kullanılacağına dair birbiriyle rekabet eden doktrinler ortaya çıktı.

O dönemde gördüğümüz ve bugün de devam eden eğilim şudur: Önce silah teknolojisi geliştirilir, ardından bu silahların nerede, nasıl ve ne zaman kullanılacağına dair fikirler ve doktrinler şekillenir. Yani önce doktrin ortaya çıkıp ona tam uyacak bir silah tasarlanmıyor; genellikle bunun tam tersi oluyor. ICBM’ler için de durum kesinlikle böyleydi.

Bugüne geldiğimizde ve açıkçası Soğuk Savaş’ın bir mirası gibi görünen bir ICBM programına neden yüz milyarlarca dolar aktardığımızı sorguladığımızda, ABD’nin bunu yapmasının birkaç nedeni var. Bunlardan biri, ICBM’leri üreten şirketlerin, bunların inşa edilmesi için Kongre ve yürütme organı üzerinde muazzam bir lobi gücüne sahip olmasıdır. Bu, ABD’nin tedarik sistemine yerleşmiş bir olgudur.

Paul Jay

İnsanlara ICBM grubunun ne olduğunu anlatın.

Matt Korda

Evet. ICBM grubu, ABD Kongresi’nde genellikle kendi eyaletlerinde kıtalararası balistik füze (ICBM) üsleri bulunan eyaletleri temsil eden temsilci ve senatörlerden oluşan bir gruptur. Montana, Wyoming, zaman zaman Nebraska, Colorado ve Kuzey Dakota gibi eyaletler buna örnektir. Kongre’deki diğer gruplar gibi birlikte çalışırlar. Kendi çıkarlarını koruyan yasalar üzerinde iş birliği yaparlar ve bu özel alanda amaçları, ICBM’lerin ABD nükleer caydırıcılığının temel unsuru olarak kalmasını sağlamak ve ICBM sayısını azaltmaya, bir üssü kapatmaya ya da benzeri adımlara yönelik herhangi bir yasal girişimi engellemektir. ABD’de kampanya finansmanı yasalarının işleyişi nedeniyle, ICBM üretiminde yer alan büyük şirketlerle Kongre seçim kampanyaları, Hava Kuvvetleri ve benzeri kurumlar arasında sık sık yoğun bir etkileşim söz konusudur. Yani bir tür büyük “döner kapı” mekanizması işler. Ancak şunu da kabul etmek gerekir: ICBM’lere sahip olmamızın nedeni yalnızca güçlü lobi faaliyetleri ve bu alana akan para değildir; gerçi bu, neredeyse her büyük askeri tedarik programında görülen bir durumdur. ICBM’ler biraz farklıdır; çünkü ABD’nin “hasar sınırlaması” olarak adlandırılan nükleer doktrininin özgünlüğü nedeniyle varlıklarını sürdürürler.

Hasar sınırlaması fikri şudur: Nükleer savaş bağlamında, mümkün olduğunca çok hedefi vurabilmek ve böylece size geri dönecek hasarın miktarını azaltmak istersiniz. Bu nedenle nükleer gücünüzü, belirli ölçüde diğer ülkelerin nükleer güçlerine göre ölçeklendirmek zorundasınızdır.

ABD, onlarca yıl boyunca nükleer caydırıcılığı bu şekilde uyguladı; ancak her ülke caydırıcılığı böyle anlamaz. Bazı ülkeler farklı bir yaklaşım benimser ve şöyle der: “Bize geri dönecek hasarı mümkün olduğunca sınırlamaya çalışmamıza gerek yok. Sadece başka bir ülkeyi az sayıda nükleer silahla inandırıcı biçimde tehdit edebilmemiz yeterlidir; çünkü bu, onların bize saldırmasını engellemek için yeterli olmalıdır.”

Örneğin Çin’in geçmişteki yaklaşımı buydu. Çin uzun süre çok az sayıda nükleer silaha sahipti ve şöyle diyordu: “Nükleer silahlara daha fazla para harcamamızın anlamı yok; bu para israfıdır. Caydırıcılığımız zaten yeterince inandırıcı; binlerce silaha ihtiyacımız yok.” Ancak Amerika Birleşik Devletleri hiçbir zaman böyle düşünmedi. Soğuk Savaş boyunca on yıllar boyunca ABD, kendisine geri dönecek hasarı sınırlamaya odaklandı. Sonuç olarak da bu ICBM’lere ihtiyaç duyduğunu düşündü.

Paul Jay

Bunu başka bir şekilde ifade edeyim; çünkü eğer haklıysam, bu yalnızca bir ilk saldırı stratejisi olarak işe yarar. İkinci saldırı bağlamında hiçbir anlamı yoktur; çünkü size doğru gelen şey zaten geliyorsa, eğer bu tam kapsamlı bir saldırıysa, o zaman bu teorinin tamamı saçmalaktır, çünkü—

Matt Korda

Temelde çatışmanın tam başlangıç anında harekete geçmeye dayanıyor. Çok hızlı biçimde hedefleri vurmak.

Paul Jay

Yani aslında uyarı üzerine fırlatma stratejisine dayanıyor. Ama uyarı üzerine fırlatmanın aptallığı şu ki, size doğru gelen şeyin gerçek olup olmadığını bilmiyorsunuz. Radarın aydan yansıdığı vakalar oldu. Kaz sürülerinin yanlış alarm yarattığı durumlar oldu. Şimdi buna yapay zekâyı, halüsinasyon olasılıklarını ve sensör ile uydu verilerinin analizini ekliyorsunuz. Saldırı olduğunu düşündüğünüz şeyin gerçekten bir saldırı olup olmadığını, o şey yere düşene kadar bilemezsiniz.

Matt Korda

Evet.

Paul Jay

Ama mesele şu ki zaten onu durduramazsınız. O hâlde gerçek olup olmadığını görmek için beklemek daha mantıklıdır; çünkü “uyarı üzerine fırlatma” ile ateş ederseniz, size geri bir şey geleceğini garanti etmiş olursunuz.

Matt Korda

Evet.

Paul Jay

Ama bu programı destekleyen biriyle yüzleşip bunun ne anlama geldiğini anlattığınızda, bu kez başka bir çılgın teoriyle gelirler.

Size derler ki: “Evet, biliyoruz, ama bu bir nükleer sünger.” Ama Montana halkına nükleer süngerin ne olduğunu anlatmak istemezler.

Matt Korda

Evet, ilginç, değil mi? Amerika Birleşik Devletleri’ndeki nükleer silahların nerede konuşlandırıldığına dair tartışma genellikle bu “sünger” fikri çerçevesinde yürütülür. Mantık şu: ABD, çok geniş bir coğrafyaya çok sayıda ICBM konuşlandırdığı ve bu ICBM’lerin bulunduğu yerler yoğun nüfuslu şehirlerden oldukça uzakta olduğu için, başka bir ülkenin nükleer silah fırlatma kararını daha maliyetli hâle getirir. Eğer böyle bir karar alınırsa, füzelerin büyük kısmı ülkenin ortasına yönelir. Burası çok sayıda insanın yaşadığı, yoğun bir bölge değildir ve aksi takdirde şehirlere yöneltilebilecek nükleer silahları emip absorbe eder.

Bu mantık birkaç nedenle biraz kafa karıştırıcıdır. Birincisi—

Paul Jay

Buna “kafa karıştırıcı” demeniz çok cömertçe, ama devam edin.

Matt Korda

Kafa karıştırıcıdır; çünkü bir ülkenin ülkenin ortasına 900 ila 1.000 nükleer silah fırlatıp aynı zamanda ABD’deki diğer karar alma merkezlerini vurmaması neredeyse imkânsızdır. Yüzlerce savaş başlığının Montana’ya yönelip Washington, D.C.’ye, New York’a ya da denizaltıların konuşlandığı Seattle’a birkaç tanesinin bile gitmemesi düşünülemez. Dolayısıyla savaş başlıklarının ülkenin ortasına çekileceği ve şehirlerden uzaklaştırılacağı fikri bana pek ikna edici gelmiyor; çünkü zaten her yeri vuracaklardır. Bu nedenle savaş başlıklarını ülkenin ortasına çekerek “hayat kurtarabileceği” iddiası bana çok anlamlı görünmüyor.

Paul Jay

Bu kadar aptalca. Ya uyarı üzerine fırlatacaksınız ve karşı tarafın sözde füzeleri gelirken onlar orada olmayacak; çünkü uyarı üzerine fırlattığınız anda silolar boşalmış olacaktır. Ya da hiç fırlatmayı planlamıyorsunuzdur ve o zaman da silolar hedef olarak orada duracaktır; ama plan buysa, neden onları vurmak isteyesiniz ki? Bunun hiçbir anlamı yok. Mesele şu ki bütün bunlar delilik. Ellsberg buna kurumsal delilik demişti; ama bu, deliliğin ta kendisi. Her şey para kazanmakla ilgili. Bildiğiniz gibi, Amerika Birleşik Devletleri’nin Rusya ve Çin’deki her büyük şehri yok etmeye yetecek kadar denizaltısı var. Bütün bunların hiçbir mantığı yok.

Matt Korda

Buna ek olarak şunu da söyleyebilirim: Denizaltıları düşündüğümüzde bile, ICBM’lere ilişkin bu argümanların çoğu çözülmeye başlıyor. Çünkü bize denizaltıların gizli olduğu, ama ICBM’lerin daha hızlı fırlatılabildiği anlatılıyor. Oysa hükümet destekli çalışmalar da dâhil olmak üzere yapılan pek çok araştırma, komuta ve kontrol sisteminin istikrarlı olduğu varsayımı altında, denizaltıların da ICBM’ler kadar hızlı fırlatma yapabildiğini gösteriyor.

Denizaltılar hedeflerine çok daha yakındır; dolayısıyla hızlı fırlatma mantığını esas alsanız bile, denizaltılar muhtemelen savaş başlığını hedefe ICBM'lerden daha hızlı ulaştırabilir.

"ICBM'lere neden sahibiz ve onlara neden ihtiyaç duyduğumuz düşünülüyor" şeklindeki mantık, yakından incelendiğinde pek ayakta kalmıyor. Değişim mümkün. ABD, hasar sınırlaması politikasından uzaklaşmak isterse, ICBM'lere duyulan ihtiyaç önemli ölçüde azalır, hatta tamamen ortadan kalkabilir.

Paul Jay

Ben zaten ICBM'lere ihtiyaç olmadığını düşünüyorum; ama altta yatan mesele şu—

Matt Korda

En azından doktrinsel düzeyde.

Paul Jay

Evet, ama temel soru şu: Yeryüzünde kim Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı bir ilk saldırı başlatmak ister? Buna inanmak imkânsız.

Matt Korda

Evet, bu—

Paul Jay

Herkes ABD'nin denizaltılara sahip olduğunu biliyor; dolayısıyla ABD'ye karşı bir ilk saldırı başlatıp intihar etmemek mümkün değil.

Matt Korda

Evet.

Paul Jay

O hâlde, ABD'ye karşı ilk saldırı kapasitesine sahip olabilecek tek ülkeler olan Rusya ve Çin'in intihar edeceğini mi varsayacağız? Bu, deliliğin de ötesinde. Üstelik nükleer kış hakkında bildiklerimizi düşünün; bir ilk saldırı başlatmak, karşıdan ikinci bir saldırı gelmesi bile, ortaya çıkacak yangınların ölçeği nedeniyle muhtemelen sizi yine de yok eder.

Matt Korda

Evet.

Paul Jay

Yani bütün temel varsayımlar çılgınca; ama biz bunları konuşmuyoruz. Sentinel sistemi — bunun maliyeti şimdi ne kadar olacak?

Matt Korda

Bu çok iyi bir soru. Yüz milyarlarca dolardan söz ediyoruz.

Paul Jay

Ve Golden Dome'dan bahsediyorlar. Şimdi ayrıntısına girmeyelim; başka bir programda daha kapsamlı konuşabiliriz. Ama kısaca söylemek gerekirse, bu sistem çalışmaz. Golden Dome bir füze savunma sistemi ve bu da füze savunma sistemi fiyaskolarının en son versiyonlarından biri.

Daha önce de söylemiştim: Füze savunma sistemine karşı temel argüman, bir mermiyi başka bir mermiyle vuramayacağınızdır. Şimdi yapay zekâ sayesinde gelen bir füzeyi, yani bir mermiyi başka bir mermiyle vurabileceğinizi iddia ediyorlar.

Matt Korda

Evet.

WWW.KRITIKBAKIS.COM

Paul Jay

Ama yapamazsınız. Yapay zekâ bir mermi ile saçmalığı ayırt edemez.

Matt Korda

Doğru.

Paul Jay

Size doğru gelen hiçbir füze, hiçbir savaş başlığı yüzlerce sahte hedef olmadan gelmez ve hangisinin sahte, hangisinin gerçek olduğunu ayırt etmenin bir yolu yoktur. Yani bütün mesele, temel varsayım, her bir parçası saçmalık. Ama bu, kısmen para kazanma güdüsüyle, kısmen de Soğuk Savaş zihniyetinin içselleştirilmesiyle sürükleniyor. Peki sizin karşılaştığınız durum nedir? Çünkü sizin işiniz esasen insanları mevcut durum hakkında uyarmak ve bu konuda kamuoyunda karşılık bulmak sizin için zor.

Matt Korda

Evet, zorlayıcı. Golden Dome meselesi gerçekten ilginç; çünkü az önce bahsettiğiniz nedenlerden dolayı saldırganın savunmacıya karşı her zaman avantajları olacaktır. Bu çok daha ucuzdur. Her türlü savunma sistemini aşmak için sahte hedefler üretmek ve bunları sistemlerinize entegre etmek çok daha kolaydır. Aslında bu durum, savunmaya yatırım yapmanın değmeyeceğini düşündürmelidir; çünkü temelde fizik yasalarını aşmaya çalışan bir sistemi işler hâle getirmek son derece pahalıdır. Bu inanılmaz derecede zordur ve bu ölçekte muhtemelen imkânsızdır.

Paul Jay

Evet, ama mesele de bu.

Matt Korda

Ama işte burada—

Paul Jay

Amaç para. Bunun için bir sloganım var, yanına küçük bir ticari marka işareti koymak istiyorum: Mesele kubbe değil, altın.

Matt Korda

Evet, bence bu tamamen anlamlı. Ayrıca Golden Dome olarak pazarlamaya çalıştıkları şeyin çerçevesine baktığımızda, teorik olarak çok küçük ölçekte mümkün olabilecek unsurlardan, hayata geçirilmesi imkânsız en fantastik fikirlere kadar uzanan bir yelpaze görüyoruz. Bu kadar geniş bir kapsam sunmaları ise temelde herkese sıraya girme, ceplerini doldurma ve büyük ihtimalle hiçbir zaman gerçekleşmeyecek projeler için hükümete teklif sunma imkânı veriyor.

Bu arada bence büyük zorluklardan biri şu: ABD sözde Rusya ve Çin'i silah kontrolü çerçevesinde masaya davet etmek istediğini söylüyor; ama aynı zamanda onların nükleer caydırıcılığını etkisizleştirmeyi amaçlayan bir sistemi inşa ediyor. Golden Dome'un en iddialı biçimiyle gerçekleşmeyeceğini biliyoruz; muhtemelen Rusya ve Çin de bunun farkında. Ama bundan çıkarılacak sonuç ne olmalı? ABD, Rusya veya Çin'den gelen her füzeyi düşürme iddiasını sürdürüyorsa, onların masaya gelmesi için nasıl bir teşvik olabilir?

Paul Jay

Bence Rusya ve Çin burada asıl amacın ne olduğunu

anlıyor. Önceki sistemlerde de — filmimiz çıktığında SAGE sistemini, BMEWS sistemini ve hatta SDI'yı göreceksiniz — ama Golden Dome'un gerçek amacı bence ve bu görüşte yalnız değilim, füze savunmasıyla ilgili değil. Uzayın silahlandırılmasıyla ilgili. Uzaydan Dünya'ya silah ateşleyebilme kapasitesiyle ilgili. Eğer o alanı hâkimiyet altına alabilirseniz, bu size bir avantaj sağlar. Gerçek şu ki bu süreç ilerlediğinde, elbette Ruslar ve Çinliler de aynısını yapmak zorunda kalacaktır.

Matt Korda

Evet, elbette.

Paul Jay

Ve böylece yeni bir fiyasko silahlanma yarışı daha başlar. Ama bunu anlamamanın anahtarı şu: Amaç silahlanma yarışının kendisidir. Amaç budur.

Matt Korda

Evet ve bunu tüm ülkelerde görüyoruz. ABD Golden Dome'u inşa etmek istiyor diye — ki bunun çözmeye çalıştığından daha fazla sorun yaratacağını düşünüyorum — silah kontrolü için masaya oturmak isteyen ortaklara ihtiyaç var. Rusya ve Çin'in de buna hevesli olduğunu sanmıyorum. Rusya'nın silah kontrolü konusundaki angajmanının da iyi niyetli olmadığı görülüyordu. Dolayısıyla onlar da yapıcı bir ortak değil; ABD de değil—

Paul Jay

Çünkü ABD de yapıcı bir ortak değil.

Matt Korda

Evet. Şu anda nükleer silah kontrolü ortamında kahraman yok.

Paul Jay

Birkaç hafta önce Sam Nunn ile röportaj yaptım ve bana ilginç bir nokta söyledi. Şu anda gerçekleşmeyen silah sınırlama anlaşması müzakereleri hakkında, “Bir bakıma anlaşma en önemli kısım değil,” dedi. “Asıl önemli olan, düzenli olarak bir araya gelip konuşmaları.” Bu şekilde birbirlerini insanlaştırıyorlar. İntihar etmemek konusunda ortak bir kaygıları olduğunu fark ediyorlar. Yanlış hesaplamaları ve kazaları azaltacak iletişim kanalları oluşuyor. “Şu anda bu insanlar birbirleriyle konuşmuyor bile,” dedi.

Bu da bizi ABD ve Kanada'daki lanet medya meselesine getiriyor — ikimiz de şu an Kanada'dayız, sürekli gidip geliyoruz. Medya bunların hiçbirini konuşmuyor; oysa insanlık için kontrolsüz bir silahlanma yarışından daha büyük bir tehdit yok. Son olarak, biliyorum gitmen gerekiyor; ama şu anda kazaları, yanlış hesaplamaları ya da yanlış anlamaları azaltmak için herhangi bir şey yapıyor mu?

Matt Korda

Evet. Bu sorunları ele almak için özellikle sivil toplum kuruluşları düzeyinde gerçekten ilginç çalışmalar yürütülüyor. Örneğin tüm nükleer silaha sahip devletler arasında bir kriz iletişim hattının nasıl genişletilebileceğini araştıran kuruluşlar var. Bu tür girişimler elbette çok değerli; ancak kriz anlarında gerçekten iletişim kurmak isteyen devletlerin de olması gerekiyor.

Ayrıca ülkeler arasında, Amerikan araştırmacılar ile Çinli araştırmacılar arasında fikir alışverişini sağlamak için “Track 2” ya da “Track 1.5” diyaloglar oluşturmaya çalışan kuruluşlar var. Bu tür girişimlerin yararlı olabileceğini düşünüyorum.

Bizim yaptığımız şey ise öncelikle şeffaflığa odaklanmak. Dünyada kaç nükleer silah var, hangi ülkeler bunlara sahip, nerelerde konuşlandırılmış durumdadır — bu konularda ortak bir anlayış oluşturmaya çalışıyoruz. Bu çalışmaların, en azından ülkelerin gizli bilgileri ifşa etmeden müzakerelere başlayabilmeleri ve birbirleriyle temas kurabilmeleri için ortak bir zemin sağlayabileceğini düşünüyorum. Sorun şu ki, ülkeler gerçekten angaje olmak istemiyorsa, dışarıdan bir aktör olarak yapabilecekleriniz sınırlıdır. Bu nedenle şu anda hepimiz, politika penceresi yeniden açıldığında ve siyasi irade devreye girdiğinde, ülkeler müzakerelerin değerini yeniden görmeye başladığında kullanılabilecek bir zemin hazırlamaya çalışıyoruz. Ama şu an risk azaltma konusunda yapabileceklerimizin bir sınırı var.

Paul Jay

Gerçekten, 1980'lerin başındaki gibi bir nükleer savaş karşıtı, nükleer silah karşıtı harekete ihtiyacımız var. Bu kritik önemde. İnsanların bunu anlaması gerekiyor. Nükleer silah cephaneliğinin tüm mantığı, bütün protokolü, her şeyi düşmanı şeytanlaştırmaya ve en kötü senaryoyu satmaya dayanıyor. En kötü senaryo, karşı tarafın ilk saldırıyı başlatacağı varsayımdır. Bunu Kongre'ye, Amerikan halkına satamazsanız, bu tüm yapının temel varsayımı olmazsa, bu yeni silah sistemlerini satamazsınız. O yüzden sürekli şunu tekrarlamak zorundasınız: “Karşı taraf irrasyonel. Müzakere edecek bir ortağımız yok.” Elbette Rusya'nın da kendi askeri-sanayi kompleksi var.

Matt Korda

Evet, kesinlikle.

Paul Jay

Çin'in de artık kendi askeri-sanayi kompleksi var. Hepsi en kötü senaryo dolandırıcılığından kâr ediyor ve biz buna izin veriyoruz. Epstein dosyalarında gördüğümüz gibi seks ve servete takıntılı bu tür insanların dünyayı yönetmesine izin veriyoruz. Biz sıradan insanlar neden nükleer savaş riskine karşı ayağa kalkmıyoruz? Ara seçimler geliyor, ardından başkanlık seçimi. Bu bir fırsat. İnsanlar bunu bir mesele hâline getirmeli; aksi takdirde... İlerici adaylar bile bu konuları neredeyse hiç anlamıyor. Münih Konferansı'nda AOC'yi gördüm. Tayvan hakkında soru soruldu ve biraz tökezledi. Karmaşık bir mesele; ama bu nükleer savaş tehdidinden söz etmek için bir fırsattı. Bu konuda pek bilgili görünmüyor. Onu özellikle suçlamıyorum; bence çoğu ilerici aday için de durum böyle. Bu meseleleri bile anlamıyorlar. Eğer bunu izliyorsanız, kendinizi eğitin ve göreve aday olanlardan bu konuları anlamalarını talep etmeye başlayın.

Paul Jay

Teşekkürler Matt. Gerçekten minnettarım.

Kârlı Bir Girişim ve Yatırım Olarak Savaş

DR. MUSTAFA EKİCİ

www.kritikbakis.com

‘Geliyorlar Taranta Babu
Seni öldürmeğe geliyorlar.
Karnını deşip
barsaklarının
kumun üstünde aç yılanlar gibi kıvrandıklarını
görmeğe geliyorlar.
Seni öldürmeğe geliyorlar TARANTA BABU
Seni
ve keçilerini
Oysa ki ne onlar seni tanıır
ne onları sen...
Ve ne de keçilerin atlamıştır
onların çitlerinden...’

(Taranta Babu’ya Mektuplar/ Nazım Hikmet)

14.ya da 15. yüzyıllarda batılı tüccarlar, buldukları finansörlerin desteğiyle bir ya da iki gemi kiralar, katiller, suçlular ve ayaşlardan bir grup toplar, oldukça riskli bir yolculuğun ardından Asya’da herhangi bir yerde kıyaya çıkar, ellerindeki modern silahlarla terör estirir, katliam yapar, yerli halktan gasp ettikleri baharat, köle, altın, gümüş gibi kıymetli ne bulurlarsa gemiye doldurur ve Londra ya da diğer batı limanlarına dönerlerdi.

Bire yüz, bire bin gibi devasa kârlılıktaki bu seferler, sömürge gerçeğinin en kaba haliydi. Sonradan devlet ve kralların da dahil olduğu bu devasa sömürge ‘endüstrisi’ temel olarak yağma ve talana dayanan, zamanla oldukça sofistike biçimde sistemleştirilen bir iş modeliydi. ABD Başkanı Trump’ın Gazze sahilleri üzerine kurduğu kârlı emlak projeleri, İran’a saldırıların başladığı günden beri başkan, bakan ve senatörlerin sık sık basına yansıyan ‘çok para kazanacağız’ açıklamaları, bu iş modelinin daha devasa ölçekte ve daha sofistike bir uygulamasından başka bir şey değil.

Bu yazının konusu değil ama bütün bu rezil yağmanın arka planında elbette tanrıya, insana, varlığa ve ahlaka dair, yabancı olduğu bir düşünüş ve duyuş biçimi yatmaktadır. Bu konu için okura, yine bu sitede Ahmet Demirhan’ın, Robinson Crouse romanı üzerine kaleme aldığı nefis yazıların okunmasını salık veririm.

Ticaret ve savaş gibi iki kavramı aynı cümlede kullanmak biraz akıl karıştırıcı biliyorum ama gerçekten de savaş tarih boyunca en kârlı yatırım aracı olmuştur. Doğudan batıya tarihteki irili ufaklı birçok devlet ve imparatorluğun, sermaye sahiplerinin en çok yatırım yaptığı ‘iş’ savaş olmuştur. Bunlar; bazen yağma ve talan, bazen ticaret ve gümrük yollarının kontrolü, bazen kaynaklar ve imtiyazlar veya toprak işgali yoluyla plantasyonlar gibi sömürü amacı güden devasa ticari girişimlerdir. Günümüzde ‘risk sermayesi’ olarak kavramlaşan finansal yapı tarihte kralların, sermayedarların ve devletlerin yatırım yaptıkları sömürge amaçlı sefer ve savaşlar için oluşturulmuştur. Çoğunlukla iflasın eşiğindeki kasa ve hazineleri doldurmak için girişilen bu savaşlarda risk büyüdükçe kârlılık artmıştır. Bütün bu kanlı girişimlere bir ‘değer’ atfetmek, bu rezil yağma kampanyalarında insani ya da politik bir amaç aramak beyhudedir. Mevzu tam olarak riskli (kanlı) bir yatırımdır, borsalardır, tahvillerdir, piyasa kontrolleridir, kaynak sömürüsüdür.

Tarihe çarpık ve yanlış biçimde Amerika kıtasının kâşifi olarak geçen Kristof Kolomb’un seferi mesela tam olarak risk sermayeli bir savaş ve sömürge girişimidir. 1492’de Kastilya Kraliçesi Isabella ve Aragon Kralı Ferdinand’ın desteğiyle, dönemin ileri silahlarıyla donatılmış 3 gemi ve 90 kişilik mürettebatla başlayan sefer, İspanyol İmparatorluğunun temellerini atan muazzam sömürünün kapılarını aralamıştı. Kral ve kraliçeyi bu kârlı sefere ikna eden ve seferin ana finansörü olan (1.1 milyon Maravedis koymuştu) kişi Ferdinand’ın saymanı,

girişimci ve tüccar Luis de Santangel Yahudi bir dönme idi. Vasco da Gama (1497) ve Ferdinand Magellan'ın (1519) seferleri de oldukça kârlı ve tabii çok kanlı girişimlerdir. Lizbon ve Anvers (Belçika) merkezli Yahudi bankerler (başta Mendes ailesi olmak üzere) bu tür sömürge ve savaşlara çok ciddi sermaye yatırmışlardır. Hollanda ve İngiltere'nin Hindistan'da kurdukları büyük sömürü ağları da kelimenin tam anlamıyla birer 'şirket' işiydi. Hollanda Doğu Hindistan Şirketi (VOC- Vereenigde Oostindische Compagnie) yine yukarıdaki benzerleri gibi büyük oranda risk sermayesi ile hayata geçirilmiş başarılı bir 'işti.' 1650'de Amsterdam borsasında işlem gören VOC hisselerinin kârlılığı dudak uçuklatacak cinstendi. İngilizlerin Hindistan'ı üç yüz yıla yakın sömürdüğü yapı da bir şirketti: Doğu Hindistan Şirketi (EIC- East India Company). Başta Yahudi sermayedarlar Sır Solomon de Medina ve Mendes ve Da Costa aileleri olmak üzere, kraliyet mensupları, lordlar ve tüccarlardan oluşan önemli hissedarları vardı bu 'ballı' ve tabii çok kanlı işin. Benzer bir 'şirket' işi daha yakın zamanda Belçika tarafından Kongo'da uygulandı. Kral II. Leopold'un 1885'te şahsi 'start-up' şirketi olarak kurulan Etat Independant du Congo (adı da oldukça fiyakalı: Kongo Bağımsız Devleti), Kongo'da 10 ila 25 milyon insan katletmiştir. Bu ürkünç ve kanlı ama çok kârlı 'insan avınının' da başta Yahudi bankerler olmak üzere Tüccar ve sermayedarlardan oluşan çok sayıda finansör ve ortakları vardı. Bir örnek olarak Belçika'nın en güçlü bankerlerinden Lambert Ailesi (Rothschild ailesiyle akraba banker hanedanı), II. Leopold'un Kongo operasyonunun en büyük ortaklarından biriydi. Liste uzayıp gider. Ama bu listenin önüne ve arkasına dizeceğimiz onlarca irili ufaklı 'yatırım' örneği şu acı gerçeği tekrar ve tekrar teyit etmekten başka bir işe yaramaz: Savaş kârlı bir iştir. Bütün bu sömürü amaçlı sefer ve savaşların hiçbirinde insani, ahlaki ya da politik bir değer bulunmamaktadır. Önemli savaş kuramcısı ve asker Carl von Clausewitz'in; 'savaş siyasetin başka araçlarla sürdürülmesidir' cümlesinde ifade ettiği tarzda savaşlar değildir bunlar. İki devletin sınır sorunları, iktidar paylaşımı, güvenlik ve jeopolitik zorlamalarla meydana gelen ya da bir mefkurenin peşinde olan fatihlerin siyasi hırs ve hedefleri uğruna başlatılan, doğrusu kısmi bir asalet de barındıran savaşlardan farklıdır anlatılanlar. İş adamları ve sermaye gruplarının yatırım yaptığı, yüksek riskli ve çok kârlı bir iş modelidir söz konusu olan. Klasik dönemde, bu tür yağma ve talan amaçlı savaşların yanı sıra, bugün de uygulanan güvenlik/tehdit denklemi de oldukça işlevseldi. Fransız tarihçi Fernand Braudel bu konuya dair 1600'lü yıllardan şöyle bir örnek getirir: "Deniz korsanlığının arkasında şehirler ve şehir devletleri vardı. Kara korsanlığı olan haydutluğun arkasında ise lordların sürekli yardımı vardı."

Bir kral ya da lord haraca bağlayacağı rakiplerini söz konusu 'girişimlerle' tehdit eder, ardından bir koruyucu ve güvenlik satıcısı olarak kapıya dikilirdi.

Bütün bu organizasyonların tamamı gerçek anlamda bir 'işti'. Modern dönemde bu tehdit/güvenlik denklemi yeniden kurgulanmış, sermayedarlar ve devletlerin ortaklaşa ürettikleri bir tehdit ve ortaya çıkan (çıkarılan) tehdiye karşı 'güvenlik' satmak yine oldukça kârlı bir 'iş modeli' olarak öne çıkmaktadır. Son bir yılda ABD Başkanı D. Trump'ın başta Körfez İslam ülkeleri olmak üzere Avrupa ve diğer devletlere kestiği muazzam faturalar bu tür bir sözde 'koruma' işinin bedeldir. Bu konudaki en parlak 'proje' şüphesiz Filistin'deki sömürgeci Yahudi Kolonisine kurdurulan İsrail Devletidir.

Filistin'e Batıdan taşınan 'Yahudi Kolonisi' eliyle oluşturulan İsrail devleti, bu karlı yatırımların en büyük ölçekli örneğidir. 1917'de Balfour Deklarasyonu ile başlayan sürecin arka planında yine bir iş modeli vardı. Gelişen teknolojilerle koşut değeri birdenbire yükselen petrolün kontrolü ve olası rakiplerden korunması için geliştirilen bu tehdidin koç başı Siyonist ideolojydü. 19. Yüzyıldan itibaren yaygın biçimde tartışılan 'Yahudi Sorunu' bu iş modeliyle Ortadoğu'ya ihraç edilerek Avrupa Yahudi sorunundan kurtulmuş ve Yahudi kolonisi üzerinden İslam beldelerindeki devlet ve halkları için oluşturulan muazzam tehditle bölge ve petrol tamamen kontrol altına alınmıştır. ABD/İsrail saldırıları başta olmak üzere günümüzde yaşanan gelişmeler, söz konusu 'iş modelinin' yaşadığı ağır kriz ve kayıpların telafisi ve yeniden kurgulanması çabalarından ibarettir. Çünkü kurulan sistem tıkanmıştır.

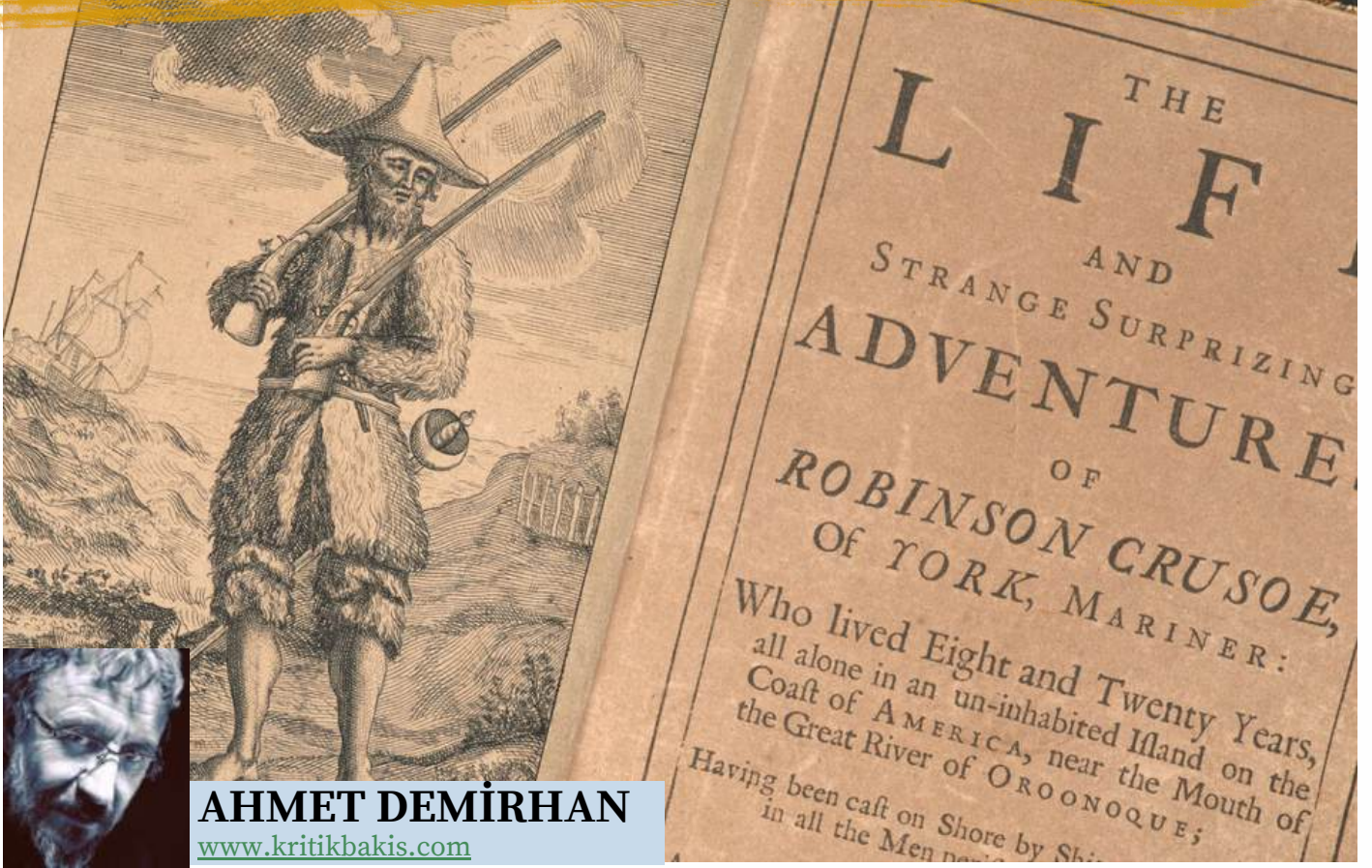
ABD, on yıllardır dünyadan fiziksel olarak izole doğal kalesinde adeta bir cennette yaşıyor. Dünyanın hemen her yerinden, enerji kaynaklarından ticaret yollarına kadar her kaynak son damlasına, son kuruşuna kadar buraya akıyor. Bütün dünyayı doğal 'enflasyon havuzu' olarak kullanan ABD neredeyse gerçek anlamda 'kâğıt' karşılığında dünyanın kaynaklarını sömürüyor. Uzmanlara göre ABD'nin resmi borcu 39 trilyon doları aşmış bulunuyor.

Fortune dergisine göre 39 trilyon resmi borcun yanı sıra gayri resmi borç muhtemelen 100 trilyon doları aşmış bulunmaktadır. Her 3 ayda 1 trilyon dolar artan ve artık çevrilemez boyutlara ulaşan bu devasa borcun bütün kürede yarattığı strestir ABD ve ortaklarını bu kadar pervasız yapan. Artık demokrasi, insan hakları gibi çerçevelere sığmayan bu küresel stres en iyi ifadesini Donald Trump gibi adeta ortaçağdan fırlamış bir haydut-tüccar figüründe buluyor ifadesini.

Ancak dünya eskiden olduğu gibi değneksiz köy değil. Önce her oyunu bozan Gazze ve kutlu Aksa Tufanı operasyonu, ardından dünyanın görüp göreceği en temiz devrim olan Suriye Devrimi ve şimdi İran'a yönelik saldırılar.

Bu silsile açıkça bölgede kurulan sahte Siyonist tehdidinin bütün maskesini düşürmüş, bölgedeki her insanı, her organizasyonu, her devleti müttefik olmaya zorlayan bir süreci tetiklemiştir. Bundan sonrası bu haramiler için daha zor olacaktır.

Robinson Crusoe “Herkes”i Anlatan Bir Roman Mı?-1

AHMET DEMİRHAN

www.kritikbakis.com

Daniel Defoe'nun 1719'nun Nisan ayında Yorklu Denizci Robinson Crusoe'nun Yaşamı ile Olağanüstü Şaşırtıcı Serüvenleri: Büyük Oranoko Nehrinin Denize Döküldüğü Yerin Yakınlarında, Amerika Kıyısında İssız Bir Adada Yirmi Sekiz Yıl Bir Başına Yaşadı; O Hariç Herkesin Öldüğü Deniz Kazası Sonucunda Sahile Vurdu, En Sonunda Korsanlar Sayesindeki Kurtuluşunun Tuhaf Hikayesi de Dahil. Kendi Kaleminden gibi uzun bir başlıkla yayımlanan, sonraki yıllardaki kısaltılmış biçimiyle Yorklu Denizci Robinson Crusoe'nun Yaşamı ile Olağanüstü Şaşırtıcı Serüvenleri gibi daha kısa bir isimle anılan, ancak dönemimizde (dünya edebiyatı olarak da bilinen Batı edebiyatı için, o da bu edebiyatın İngiliz başlangıcı için) ilk roman hüviyetini kazandığından Robinson Crusoe gibi neredeyse nötrleştirilmiş bir isim altında sunulan, her vechesiyle didik didik edilmiş bir romanın eleştirel bir okumasına girişmek kolay olmayacaktır. Daha isim tercihlerinin geçirdiği aşamaların nasıl bir kanonikleştirme içinden geçtiğinin sorgulanmasından başlayarak, nasıl romanın bazı unsurlarının arkaplane itilerek bazı başka unsurlarının öne çıkarıldığı; sanki bir elekten, Robinson'un gemiden kurtardığı araç gereç arasından olmadığından ekmek yapmak için buğdayın ununu kepeğinden ayırmak için imal ettiği “oldukça işine yarayan” eleği (s. 143) gibi elekten geçirilerek seyreltilmiş seyretilmiş günümüze ulaştığı; nasıl günümüzde ada,

yalnızlık, bireycilik, zor şartlarda ayakta kalma, ekonomik birey gibi unsurlara indirildiği; herkesin romanı, herkesi anlatan bir roman haline getirildiği, dolayısıyla Robinson Crusoe'nun bugün yapılacak eleştirel bir okumasını devasa bir sorunlar kümesiyle karşı karşı bıraktığı tartışma götürmez. Sahiden en azından babası aslen oralı olmasa da, Yorklu bir denizcinin başından geçen maceralar nasıl herkesin hikayesi olabilmiştir? Hem de ilk yayınlandığı adıyla deniz kazasında “herkes” ölürlen sadece bir o, Robinson Crusoe hayatta kalabilmişken?

Robinson Crusoe'nun Türkçe çevirmeni Akşit Göktürk, çeviriye yazdığı önsözde, buna bir açıklama sunar: Robinson Crusoe, “Aydınlanma Çağı'nda, evrenin karşısına dikilen, geleneksel katılıkları kırmaya, dünyayı usun gücüyle değiştirmeye çalışan sıradan kişinin, ‘herkes’in destanı”dır (s. 14). Ian Watt da, Defoe, Richardson ve Fielding üzerine yazdığı Romanın Yükselişinde, daha da seyreltilmiş bir şekilde olsa da, Göktürk'ün bu “herkes”ini onaylar ve romanı “Crusoe'nun (ve aslında hepimizin)” romanı diye tanımlar (s. 137); ama onun “herkes”i, “ekonomik birey”dir. Defoe'nun en ilginç biyografilerinden birisini de kaleme almış olan Katherine Clark ise, Daniel Defoe: The Whole Frame of Nature, Time and Providence, adlı eserinde, Crusoe'nun “herkes” olduğunu daha koyu hatlarla çizmek istersesine büyük harfle yazarak başka

bir “herkes” sunar: “Kendi iradesini doğal dünyaya dayatarak ve doğal dünyadaki Tanrı’nın her şeye şamil iradesine teslim olmayı öğrenerek Crusoe Herkes olur” (s. 113).

Üç husus dikkat çekicidir “herkes”e dair bu tanımlarda: Aydınlanma Çağı, ekonomik birey ve Tanrı’nın iradesine teslim olarak kendi iradesini doğaya dayatan püriten bir kişilik. Dolayısıyla bir roman olarak Robinson Crusoe’yu evrensellik, ada bilinci ve bu bilinci oluşturan şahsiyetin mahiyeti çerçevesinde ele almak ve bunları özellikle felsefi geleneklerdeki karşılıklarıyla değerlendirerek zaman içinde nasıl farklı yorumlara konu olduğunu göstermek, Robinson Crusoe’ya yaklaşmak için özellikle önemlidir. Bu yöntem, bir yandan romana dair devasa külliyatın ortaya çıkaracağı sorunlarla yüzleşmemizi kolaylaştıracak, diğer yandan da romanın nasıl bir elekten geçirilerek soyutlandığını, evrenselleştirildiğini, denebilirse bir yeri ve yurdu olan birisini nasıl yersiz yurtsuzmuş gibi sunarak “herkes”e mal ettiğini göstermemizi sağlar.

Üç husustan Aydınlanma Çağı için Robinson Crusoe’yu “robinsonvari” (robinsonade) bir bağlama yerleştirmek ve böylece soyutlamak, çokça başvurulan bir yöntemdir. Bunların en meşhuru Jean-Jacques Rousseau’dan gelir. Rousseau’nun hem kendi otobiyografisi için ve hem de eğitimin nasıl olması gerektiğini öğretmek amacıyla mürebbiyeliğini yapmaya karar verdiği bir çocuğun bebeklikten erişkinliğe eğitim hayatının aşamalarını anlattığı Emile’in pedagojisi için Robinson Crusoe, aşırı yüklerinden (yani ada dışındaki bütün anlatılarından) kurtulmuş haliyle, başvuru kitabıdır. Ancak Rousseau için roman adada başlar ve adada biter; zaten “robinsonvari” sıfatı da buradan gelir: Bir adada tek başına yaşamaya mahkum bir münzevi. Rousseau’nun Yalnız Gezerin Hayalleri bu tür “robinsonvari” gezintilere hasredilmiştir ve Rousseau için otobiyografik bir robinsonluğu işaret eder. Üstelik, Neuchatel’deki evi taşlanınca kaçmak zorunda kaldığı Genevre yakınlarındaki bir gölde bulunan küçük bir adaya sığınması, hayatının hem en mutlu ve hem de “tatlı hüznün” bırakan bir dönemi olarak, sadece hayali değil, fiili bir robinsonluk olarak sunulur (s. 80-94). Rousseau’nun otobiyografik robinsonluğu, kendi kendisini sokratik bir diyalog biçiminde yargıladığı, kurgu bakımından ise bir “Fransız”ın sorduğu ve Rousseau’nun da cevap verdiği Judge of Jean-Jacques: Dialogues adlı başka bir eserinde, daha kalın çizgilerle ortaya çıkar. Burada Rousseau, kendisi hakkında, “Onda, biricik ve neredeyse inanılmaz bir hal, Paris’in ortasında adasındaki Robinson’dan daha yalnız [bir hal] gördüm” diyecektir. Rousseau kendisini o kadar Robinson Crusoe gibi hissetmektedir ki “kendisine zulmedenlere [yani, kendisi hakkında ‘evrensel komplo’ kuranlara] kendisini daha tecrit edilmiş yapmaları için bilerek yardım ettiği” bile söylenebilir. Başkaları onu “diğer insanlarlar ayrı tutmak için biteviye çalışırlarken o da kendisini diğerlerinden ve onlardan giderek uzaklaştır”maktadır (s. 128-129). Bu bakımdan Rousseau

çifte Robinson, iradi ve gayr-i iradi Robinson’dur.

Ancak genelde içinde bulunduğu çevrelerde kendisine karşı takınılan tavırlar, arkasından kendisi için oynanan oyunlar, örneğin Voltaire’in kendisine karşı tavri biçiminde açıklanmaya çalışılan “evrensel komplo” dediği şey de, onu robinsonvariliğe zorlar. Rousseau’ya göre, “komplonun oluşumunu kıskırtan güdü ne olursa olsun, bir komplo vardır” (s. 81); lakin Yalnız Gezerin Hayalleri’nde bunu ilginç bir nedene, semavi bir iradeye bağlar. Yani, robinsonvariliğinin nedeni, semavidir: “Ortak bir komplo oluşturmak için bunca beklenmedik koşulun bir araya gelmesi, en acımasız düşmanlarımın -deyim yerindeyse kaderin cilvesiyle- yükselmesi, devletin tüm yöneticilerinin, kamuoyuna yön verenlerin tümünün, tüm yetkili ve etkili kişilerin, gizliden gizliye bana dış bileyenlerin, sanki özel bir dikkatle seçilip bu ortak komploya dahil edilmesi, bu evrensel uzlaş, sırf rastlantı olamayacak kadar olağandıydı. Komploya karşı çıkacak bir tek kişi, karşı çıkacak tek bir olay, öngörülmeleyen tek engel komplonun başarısızlığı için yeterli olurdu. Ama tek tek bütün iradeler, bütün zorunluluklar, talih ve bütün köklü değişiklikler insanların gayretini pekiştirdi ve şartların inanılmaz çakışması, bende, onların tasarılarının, tamamıyla başarıyla taçlandırılmasını Sema’nın ebedi iradesi olduğu konusunda hiç bir kuşkuyla yer bırakmadı”. Demek ki Rousseau’ya zulmeden ‘evrensel komplo’ aynı zamanda ‘semavi ebedi bir irade’nin de buyruğudur ve Rousseau, öyle olduğu için ona kendisi de yardımda bulunmakta, o iradeye kendi elleriyle teslim olmaktadır. Bu anlamda Rousseau ile Crusoe arasındaki mesafe çok da uzak değildir; çünkü Crusoe da, komplo demese de, başına gelenleri Sema’nın ona takdir ettiği bir şey olarak açıklar ve önce Kalvinist, sonra Katolik ve sonra yeniden Kalvinist olarak inanç değişiklikleri yaşayan Rousseau’yla neredeyse buluşur. [Burada bir parantez açarak, Paul de Man’ın Körlük ve İçgörü’deki bir yorumuna yer vermek gerekebilir: Paul de Man, Romantizmin öznenin karşısına yerleştirerek doğa dediği şeyin aslında Protestanlık’taki “Providence” olduğunu ya da en azından Romantizmin öntarihinin “Providence”ı düşünmeden düşünemeyeceğimizi iddia eder; Rousseau’yu da bu çerçeveye yerleştirir; üstelik Robinson ile Rousseau arasındaki ilişkide, Daniel Defoe’yu modern gerçekçiliğin safına değil, “Rousseau’nun yanıt verdiği püriten dini ögenin” safında değerlendirir (s. 216-259).]

Fakat Rousseau’nun Crusoe’sunun en dikkat çekici yönü otobiyografik Crusoe’dan ayrı olarak pedagojik bir Crusoe da inşa etmesidir. Rousseau, Emile ya da Eğitim Üzerine’de, “Kitaplardan hiç hoşlanmam; yalnızca bilmediğimiz şeylerden söz ederler” diye başladıktan sonra, yine de bir çocuğun kitapsız eğitimi olamayacağından, onca kitabı birleştirebilecek tek bir kitap arar ve onu bulduğunu belirtir: “Bize mutlaka kitaplar gerektiğine göre, bunlardan birisi var ki bence en üstün doğal eğitim kitabıdır. Emile’imin okuyacağı ilk kitap bu olacak, tek başına uzun süre onun tüm

kitaplığını oluşturacak”. Nedir bu nadide, “olağanüstü” kitap? “Aristoteles’in bir kitabı mı? Plinius’un mu? Buffon’un mu?” Cevap hiç birisi değil, “Robinson Crusoe’dur”. Çünkü, “Önyargılarını aşıp düşüncelerini şeylerin gerçek ilişkilerine göre düzenlemenin en emin yolu, tecrit olmuş insanın yerine kendini koymak ve her şeyi tıpkı bu adamın kendi yararını göz önünde bulundurarak değerlendirmesi gerektiği gibi değerlendirmektir” (s. 204-210). Demek ki “herkes”in önyargılarından kurtulması, şeyleri gerçek ilişkilerine göre düzenlemesi için en emin yol, “herkes”in kendisini “tecrit olmuş insan yerine koymak” ve “her şeyi” Robinson’un “kendi yararına göre göz önünde bulundurarak değerlendirmesi gerektiği gibi değerlendirmek”tir. Bu noktada romandan uzaklaşır Kant’a yaklaşıyoruz.

Gerçekten okuyup okumadığını ayrıca araştırmak gerekir, ancak en azından Kant’ın romandan haberdar olduğunu, Yargı Yetisinin Eleştirisi’nde ona dair göndermelerden biliyoruz. Bu göndermeler, her ne kadar farklı bağlamlarda yer alsın da, yine de birbiriyi bağlantılı addedilebilir. Kant’a göre, toplumdan kaçma isteği, tek başına kalma isteği, bir adada veya bir çiftlikte kendi kendine yeterli olarak yaşama isteği, “eğer tüm duysal çıkarı gözardı eden idealler üzerine dayanıyorsa yüce birşey olarak görülür”. Burada temel şart, toplumdan kaçmamak ya da toplumsal olma ihtiyacının üzerinde olabilmektir: “Kendi kendine yeterli olmak, öyleyse topluma gereksinmemek ve gene de toplumdışı olmaksızın, ... toplumdan kaçmaksızın böyle olmak Yüce olana yaklaşan birşeydir”. Yüce olana yakışan toplumdan kaçmaksızın toplumdan kaçmayı misantropi ve antropofobi ile kıyaslayan Kant, eğer bunlardan dolayı birisinde toplumdan kaçma isteği uyanmış ise bunu “tıksındiren, bir ölçüde küçümsenen bir şey” olarak görür. Ancak yanlışlıkla misantropik denilen bir durum da vardır ki bu, istisnadır: “Hiç kuşkusuz (çok yersiz olarak böyle denilen) bir misantropi vardır ki, düzgün düşünen pekçok insanda ileri yaşla birlikte sık sık ona doğru bir eğilim kendini gösterir; iyilikseverlik söz konusu olduğu ölçüde hiç kuşkusuz yeterince filantropik olmasına karşın, uzun ve acılı bir deneyim nedeniyle insanlardan hoşlanmadan çok uzaklaşmıştır; bunun kanıtı çekinikliğe eğilim, uzaklardaki bir kır köşesi için düşlemsel dilek ya da (gençler durumunda) yaşamını dünyanın geri kalanının bilmediği bir adada küçük bir aile ile geçirebilme gibi bir mutluluk düşü tarafından sağlanır -bir düş ki, romancılar ya da Robinson öyküleri [Robinsonaden] yazarları ondan yararlanmayı çok iyi bilirler” (s. 139). Demek ki, herhangi bir çıkarı gözetmeden, bundan herhangi bir fayda sağlamadan, filantropik olarak, toplumsal uzaklaşma isteği ile robinsonvari anlatılarda anlatılan, filantropik olarak kalmak şartıyla şu ya da nedenle toplumdan uzaklaşmaya dair düşsel bir maceraya kapılma isteği, toplumdan insanı sevmeme ya da insandan korkma nedeniyle kaçma isteğinden farklıdır. Birisi yüce iken diğeri tiksindiricidir.

Ancak nedir bu ikisi arasındaki farkı oluşturan şey? Bilmenin ve irade etmenin transandantal koşullarını a priori olarak koyutlayan ilk iki eleştirinin aksine, yargı yetisinin koşullarını mecburen ampirik olandan çıkarsamaya çalışan üçüncü eleştiride ele alınan güzel duygusuna ve bundan elde edilecek kavrama, “ancak toplumda” ulaşmak mümkündür. Fakat a priori bir bilgi toplumsal olamayacağından, ancak insanların akıllı varlıklar olduğuyla alakalı olduğundan, yargı yetisinin toplumsal kullanımının transandantal bir inşası nasıl olacaktır? Elbette (Peter Szendy’nin Kant in the Land of Extraterrestrials adlı eserindeki harika adlandırmasıyla) “kozmetik güdü”yle (s. 61). Kant, Yargı Yetisinin Eleştirisi’nde, şöyle der: “İssız bir adada kendi başına bırakılmış bir insan ne kulübesi için ne de kendisi için özenip bezenecek, ne de kendini onlarla süslemek için çiçekler arayacak ya da onları yetiştirecektir; ama yalnızca insan değil, kendi türüne göre incelikli bir insan olmak (uygarlaşmanın başlangıcı) ancak toplumda aklına gelecektir; çünkü hazzını başkalarına iletmeye hem eğilimli hem de yetenekli olan ile bir nesneden başkalarıyla ortak bir hoşlanma duygusu alamıyorsa onda doyum bulamayan birini böyle olarak yargılarız” (s. 164).

Buradaki ıssız ada metaforu, çok da Robinson Crusoe’yu çağırıştır. Çünkü Robinson’un adadayken temel ihtiyaçlarını karşılamak dışında çeşitli “kozmetik” düzenlemeler yaptığı, yaşadığı çevreyi süslediği, hatta kendisine yazlık bir mekan bile oluşturduğu malumumuzdur. Yine de ıssız sıfatı, çoğunlukla bir adayı, ama bazen de bir çölü nitelendirmek üzere Yargı Yetisinin Eleştirisi’nde birkaç kere geçer. Örneğin, renkler ve zevkler tartışılmaz türünden bir hükme itiraz etmek ve güzelin kendi özneliği içinde de insanlık adına genel bir yargı; ampirik olandan çıkan, ancak ampirik olmayan bir yargı oluşturacak bir yan taşıdığını göstermek için kullandığı “ıssız ada” örneği (Paris’teki bir kızılderili şefi örneğinin tuhaflığını da kaydetmek kaydıyla) bu yönde işler: “Eğer biri bana önümde gördüğüm sarayı güzel bulup bulmadığımı sorarsa, diyebilirim ki salt aval aval bakılmak için yapılmış türde şeyleri sevmem; ya da, Paris’te başka hiçbir şeyi kebaççılar kadar sevmemiş olan o kızılderili şefi gibi yanıtlayabilirim; ya da, Rousseau’nun tarzında, halkın terini böyle gereksiz şeyler üzerinde harcayan büyüklüğün gösteriş düşkünlüğünü ayıplayabilirim; son olarak, kendimi kolayca inandırabilirim ki, eğer kendimi bir kez daha insanların arasında geri dönme umudu olmaksızın ıssız bir adada bulsaydım ve salt dileğim yoluyla böyle eşsiz bir yapının ortaya çıkmasını sağlayabilseydim, yeterince rahat bir kulübem olsaydı kendimi böyle bir sıkıntıya bile sokmazdım” (s. 55).

İssız ada burada da “kozmetik”tir. Eğer başkaları varsa, toplum içindeysen, güzellik anlayışımın bir değeri vardır. Kendi başına kalan bir insan, her ne kadar adı akıllı varlıklar arasında geçse de, başkalarının nazarından mahrum kaldığı için, bir kulübeyi ya da uygarlığın en önemli merkezlerinden birisine getirilmiş

bir kızılderili şefinin, etrafında gördüğü güzelliklere hayran hayran bakmadan bir kebabçıyı tercih etmesine benzetilebilir.

Ancak böyle bir bakış açısı nasıl elde edilebilir? Nasıl toplumda yaşarken toplumda yaşamıyormuş, bir ıssız adada veya çölde yaşıyormuş gibi davranılarak yargı yetisinin o yücesine erişilebilir? Kant, “yüce” olanın toplumda var olarak toplumdan kaçmış gibi davranmayı işaret ettiğini belirtirken, bir şey daha ekler: “Kendi kendine yeterli olmak, öyleyse topluma gereksinmemek ve gene de toplum dışı olmaksızın, ... toplumdan kaçmaksızın böyle olmak Yüce olana yaklaşan birşeydir; tıpkı gereksinimlere yukardan bakmak gibi“. Ancak ne kadar yukarıdan, Kant için tespit etmek güçtür; güçlüğün arkasında Kant’ın “kozmpolitan bir hedef”le “evrensel tarih”e bakarken önerdiği “kozmpolit” bir bakış açısının enginliğine erişebilme saadetine sahip olup olunamayacağı sorusu yatmaz sadece; aslında bu açıdan Kant’ın evreni o kadar engindir ki Anthropology form a Pragmatic Point of View’de, bu kez “pragmatik bakış açısı”yla ele aldığı “antropoloji”yi açarken, insanı tür olarak tasnif etmenin onu kıyaslayacak kendisi gibi rasyonel bir başka tür olmadan mümkün olmayacağını; bu durumda kıyaslanmanın orta teriminin olamayacağını belirtecek derece kozmosa açılması da yatar: “Bildığımız (A) bir varlık türünü bilmediğimiz (A-değil) başka bir varlık türüyle kıyaslıyorsak, bu durumda bizim için kıyaslanmanın orta terimi (tertium comparationis) eksikken ilkinin bir karakterini göstermek nasıl umulabilir veya talep edilebilir? -En yüksel tür kavramı, karasal [ya da arzi: terrestrial] rasyonel varlık kavramı olabilir; ancak onun karakterini adlandıramayacağız, çünkü bu türün karakteristik iyeliğini gösterebilmemizi mümkün kılacak karasal olmayan [arzi olmayan; non-terrestrial] rasyonel varlıklara dair hiçbir bilgiye sahip değiliz.- Bu nedenle, öyle görünüyor ki, insan türünün karakterini gösterme sorunu, mutlak olarak çözülemez; çünkü çözüm iki rasyonel varlık türünün kıyaslanmasının tecrübesi vasıtasıyla bulunmak durumunda olacaktır, ancak tecrübe bize bunu sunmaz” (s. 225).

O zaman Kant’ın kendi eleştirisinin sınırı nerede çizilebilir? Örneğin arza ait veya karasal olmayan, diyelim ki extraterrestrial veya uzaylı rasyonel varlıkların en azından çağrışım gücüyle düşünceye davet edilmesiyle mi? Yoksa toplum içinde yaşarken ihtiyaçlarına yukarıdan bakarak toplum içinde yaşamıyormuş gibi, bir münzevi gibi ya da robinsonvari bir şekilde yaşamakla elden edilen kozmpolit, kozmetik veya pragmatik bakış açısına sahip olarak mı? Muhtemelen Kant Robinson Crosoe’yu Rousseau yoluyla biliyordu ve ona göre de roman adada başlayıp adada bitiyordu.

Yine de romanda Kant’ın “yüce”sine yakın bir pasaj vardır. Denemeler, Makaleler, Eleştiriler adlı makaleler toplamının içinde yer alan “Daniel Defoe” yazılarının ikincisinde, “Avrupa eleştirisi, birkaç nesil boyunca, pek de tamamıyla iyi niyet taşımayan bir sebatla, kuzey

denizindeki küçük bir adada zorlu bir hayat süren, Latin idrakı, Yahudi sabrı, Alman şevki ve Slav duygusallığı hiç bahsedilmemiş o melez ırkın elde ettiği muazzam dünya fethinin sırrını aydınlatmaya çabaladı ... [Oysa] Britanya fethinin gerçek sembolü, cebinde bir bıçak ve piposuyla düştüğü ıssız adada, mimar, marangoz, bileyci, astronom, fırıncı, tersaneci, çömlekçi, saraç, terzi, şemsiyeci ve rahip olan Robinson Crusoe’dur” diyerek tarif ettiği Robinson Crosoe romanındaki bir pasajı James Joyce, Aziz Yuhanna’nın Batnaz adasında evrenin apokaliptik yıkılışını ve ardından da parıltılı bir şekilde ebedi kentin, yani Tanrı Krallığı’nın duvarlarının yükselişini görmesiyle kıyaslar; lakin Crusoe’nun “bütün velut yaratılıştaki ... gördüğü tek bir mucize” olarak “kumdaki çıplak ayak izi”yle ilgili bu pasaj, Kant’ı iki türlü çağrıştırır.

İlki Robinson adasında geçirdiği onca yıldan sonra, neden kaynaklandığını bilmediği, birden bire karşısına çıkıveren, araştırmasına rağmen başka bir benzerini de bulamadığı “çıplak bir insanın ayağı izi”ni, “bir tek ayak izi”ni görür görmez, gerçekten “yüce” bir şeyle karşı karşıya kalmış gibi davranır. Bu nedensiz izden o kadar korkar, o kadar endişe duyar ki sadece salim düşünme yetisi değil, adadaki varlığı da sarsılır. Ayak izin muhayyilesinin bir oyunu olarak görmekten onu Şeytan’ın bir işareti, hatta “insan kılığında herhangi başka bir varlık”ın (s. 176) bir izi biçiminde değerlendirmeye varacak kadar çeşitli düşünceler arasında gidip gelirken, evcilleştirdiği hayvanları salıverir, adada kurduğu düzeni bozar ve güvenliğini iki kat artıracak tedbirler alır. Kant’ın yücesine verecek derecede ayaklarını yerden kesen ayak izi, Tony C. Brown’un The Primitive, the Aesthetic, and the Savage: An Enlightenment Problematic adlı eserindeki adlandırmayla, Robinson’un “antropolojik güvensizliği” artırır ve onu sürekli olarak “asli günah”ı nedeniyle sık sık beklediği “yıkım”ının geldiğine inandırır (s. 186). O kadar ki “daha önce başlıca üzüntü”sü, “insan toplumundan uzak, yapayalnız, sonsuz denizlerle çevrili sessiz bir yaşayışla yargılı olmak, Tanrı’nın yaşayan kulları ya da öbür yaratıklar arasına katılabilecek değerde görmediği bir kimse olmak” iken, “insan soydaşları[n]dan birini görmek” kendisi için “ölümden dirilmek gibi bir şey” iken, şimdi “bir insan görmek korkusuyla titremeler” geçirmektedir (s. 178).

Ancak bu insan görme korkusundan kurtuluşu da kendisinin insanlar arasına dönüşünü sağlayacak bir şeyi kabullenmesiyle başlar. Nihayetinde ayak izinin adanın kendisinin çok fazla ziyaret etmediği bir yerine arada bir çıkarak kendilerine yamyamca ziyafetler düzenleyen vahşilerin neden olabileceğini düşünerek rahatlar ve “antropolojik güvenliği”ne kavuşur. O kadar ki Cuma’yı bile ellerinden tesadüfi bir şekilde kurtaracağı vahşileri, insan etiyile ziyafetler çekmelerinden iğrenmesine rağmen, başka türlü değerlendirir: “Tanrı’nın çağlar boyunca hoşgörerek böyle cezası bıraktığı, verdiği yargıları birbirleri üzerinde uygulamalarına göz yumduğu bu adamları

birer suçlu olarak görmeye, öldürerek cezalandırmaya” kendisinin “hakkı, yetki”si yoktur (192-193). Terrestrial bir mahluk olan Robinson, kendisini extraterrestrial bir korkuya (ve elbette yüceye) sürükleyen tek bir ayak izinin oluşturduğu endişeden, hiç de “Aydınlanma Çağı’nda, evrenin karşısına dikilen, geleneksel katılıkları kırmaya, dünyayı usun gücüyle değiştirmeye çalışan sıradan kişi” gibi değil, antropolojik güvenliği için insanlığı hiyerarşik bir şekilde bölen bir anlayışla kurtulmuştur.

Ancak bunu gerçekten karasal ya da arzi bir mahluk olarak mı yapmıştır, hem de ıssız bir adada iken?

ROBINSON CRUSOE BİR “ADA” ROMANI MI?-2

“İnsan, kara varlığıdır” der Carl Schmitt Kara ve Deniz adlı eserinde, “bir karaya ayak basan”dır. İnsanın (Almanca, Landwesen; İngilizce ‘terrestrial’ karşılığında) bir “kara varlığı”; karada yürüyen (Landtreter) bir varlık olduğunu söylerken bir farkı da işaret eder Schmitt: “Burası onun durduğu yer ve zemindir; bakış açısını bunun aracılığıyla temin eder; intibalarını ve alemi seyretme tarzını bu belirler. Sadece ufkunu değil, yürüyüşünün ve hareketlerinin şeklini, vücudunu da yeryüzünde doğmuş ve yer yüzünde hareket eden bir canlı olarak elde eder”. Bu öyle bir bakış açısidir ki iki şeyi birden yapar. İlki, üzerinde yaşadığı gezegeni karasal varlığıyla alakalı bir şekilde görmesidir: “Üzerinde yaşadığı gök cismini de bunun neticesi olarak ‘Yeryüzü’ [Earth; Arz] diye adlandırır”. İkincisi, bu gezegen tamamıyla karadan ya da topraktan oluşmamaktadır; bu gezegenin dörtte üçü su, ancak dörtte biri toprak, yani karadır; o kadar ki bu gezegen üzerindeki “en geniş kara parçaları dahi adalar gibi yüzmektedir”. Buna rağmen, üzerinde yaşadığı gezegenin küre gibi olmasına rağmen, ondan “bir yer yuvarlağı” (Erdball; terrestrial globe) ya da “yer küre” (Erdkugel; earthly sphere) diye bahsetmesine rağmen, üzerindeki suyun tuttuğu hacime bakarak ona “deniz yuvarlağı” (Seeball; marine globe) veya “deniz küre” (Seekugel; maritime globe) dememektedir (s. 52). Demek ki insanın ufku, Schmitt’e göre, nihayetinde Arz’a bağlıdır.

Ancak bu insanın hep böyle tanımlandığı anlamına gelmez. 1932’de yazdığı Siyasal Kavramı’na bir haşiye niteliğinde yayınladığı 1963 tarihli Partizan kitabında, uzayın da deniz gibi “herkes”in, ama nihayetinde Arz’da hükümdarlık taslayanın temellüküne açıldığını belirtirken, tıpkı denize dayalı bir egemenlik anlayışına geçilirken yaşanana benzer bir “mekan devrimi”nin de yaşanabileceğini ve uzaydaki “astronotlar”ın ve “kozmonotlar”ın “kozmo-korsanlara ya da hatta kozmo-partizanlar”a dönüşmek için şans yakalayabileceklerini ima eder (s. 109).

Dolayısıyla insanın uzay boşluğunu temellükü denizi temellükü gibi gerçekleşir, eğer gerçekleşecekse. O zaman nasıl karasal bir varlık olduğumuz söylenebilir? Schmitt’e göre en azından ufku karada çizildiğinden dolayı insan kara varlığıdır.

Ancak Siyasal Kavramı’nda Robinson’un “herkes” olduğuna dair yorumlara bir itiraz yöneltircesine, “herkes”i “insanlık”la da eşitleyerek ilginç bir şey ekler: “İnsanlık bir savaş yürütemez, çünkü düşmanı yoktur, en azından bu gezegende” (s. 84). Belki uzayda başka varlıklar varsa, Arz’da yürüyen bir varlık olarak insan, insanlık namına bir savaş yürütebilir, ancak bu gezegende bu mümkün değildir. Schmitt’in bu konudaki açıklaması, ikna da edicidir: “İnsanlık kavramının kendisi düşman kavramını dışlar, çünkü düşman da öte tarafta insan olmayı sürdürmektedir ve bu nedenle iki kavram arasında özgül bir fark bulunmaz ... Bir devlet insanlık adına düşmanı savaştığında bu, insanlığın savaşı olmaktan ziyade, bir devletin, savaştığı düşmanı karşısında evrensel bir kavramı tümüyle tasarrufu altına alma savaşı anlamına gelir”. Bu demektir ki Robinson’un “herkes” olarak tarif edilmesi, alemşümül bir geçerliliği değil, onun “emperyal genişleme faaliyetlerine ve ahlaki-insancıl karakteriyle de ekonomik emperyalizmin kullanımına da çok elverişli, ideolojik bir aygıt” olarak evrenselliği “herkes” adına sahiplendiğini gösterir (s. 85). En azından bu gezegende ve elbette ayak izinin (Joyce gibi ifade edersek, mucizevi bir işaretin) verdiği endişenin ancak vahşilerin varlığının kabul edilerek giderildiği ıssız bir adada.

O zaman Robinson, Schmitt’in uzayın temellükü yarışında ortaya çıkabileceğini iddia ettiği “kozmo-korsan” a ya da “kozmo-partizan” a benzeyen, “herkes” e şamil bir evrenselliğe de bu sıfatla sahip çıkan bir “korsan” olabilir mi? Bir korsan olarak Robinson ihtimali mümkün müdür?

Robinson Crusoe, ada bilincini yansıtan, dünyaya adadan bakan bir roman olsa da, bir ada romanı olmadığından, Robinson’un ada dışındaki maceraları, babasının sözünü dinlemeyerek, “orta mertebeli”deki hayatını terk ederek macera peşine düştüğünün belirtilmesi dışında, genelde romana dair çözümlenelerde dikkate alınmaz.

Oysa romanın hem ada öncesinde ve hem de ada sonrasında belirli uğrakları vardır ki gözden kaçırılması hem romanın yanlış yorumlanmasına yol açabilir ve hem de sanki bir elekten geçirilmişcesine seyreltilmesine. Bu anlardan birisi, Robinson’un babasının öğüdünü dinlemeyerek önce Hull’dan Londra’ya, sonra da Londra’dan Gine’ye yaptığı seferler neticesinde para kazanmaya başladıktan sonra; ikinci bir Gine seferinde gemisi “Türk korsanlar” tarafından yakalandıktan ve geminin kaptanının diğer gemicilerin aksine onu da pazarda satmak yerine kendi evinde tutmayı yeğlemesi neticesinde Mağrip’te iki yıl kadar köle olarak kaldıktan sonra; bu kölelikten Ksuri adında genç bir Müslüman Mağripli’yle kaçtıktan ve kaçarken de özgür dünyaya, Avrupa’ya doğru değil, Afrika kıyılarına dümen kırarak bir Avrupalı gemiye rastlama umuduyla biraz dolaştıktan sonra; kaçtıkları küçük teknenin Afrika sahillerinde bir müddet dolaşması akabinde bir Portekiz gemisi tarafından kurtarıldıktan sonra; Brezilya’ya giden bu geminin kaptanına, Afrika

kıyılarında yakaladıkları hayvanların postlarını da, on yıl sonra Hristiyan olması karşılığında azat edilmesi şartıyla Ksuri'yi de sattıktan sonra; vardıkları Brezilya'da naturalizasyon işlemlerini yaparak ikamet izni edindikten, kazandığı paralarla bir plantasyon kuracağı arazi satın aldıktan ve ilk Gine seferinde kazandığı paranın bir kısmını emanet ettiği Londra'daki dul kadından alarak Brezilya'ya getirmenin yollarını bularak plantasyonunu geliştirmeyi planladıktan sonra; bu plantasyonda çalışacak köle ihtiyacının belirmesiyle komşu plantasyonlarla bu işe bir çare düşünmeye başladıklarında sonra ortaya çıkar. [Bu noktada parantez içi iki not: G. A. Starr, Defoe and Spiritual Autobiography'sinde, Robinson ile Ksuri'nin Avrupa'ya doğru değil, açık denize doğru olan bu kaçış rotasının bilinçli seçildiğini, yerleşik bir uygarlığın bulunduğu yerlerden ziyade (Schmittçi anlamıyla) "boş mekan"a çekilerek kendi "manevi vaziyet"ini daha da kötüleştirecek bir yere doğru, kendisini Tanrı'nın her şeye şamil iradesiyle kurtuluşa erdirecek ve seçilmiş kılacak bir yere doğru bir çekilme olduğunu iddia eder (s. 88). İkincisi, maalesef Göktürk, Robinson Crusoe'daki bütün "plantasyon" kelimelerini "çiftlik" diye çevirmiştir. Böylece "plantasyon" ifadesindeki tarihsel anlam da, sömürgeci anlam da kaybolmuştur.].

Aslında Brezilya'daki bu sömürgeci plantasyonunda Crusoe "ıssız ada"ya düşmeden "ıssız bir ada"ya düşmüş gibidir. Plantasyonların bulunduğu bu yörede, "İngiliz ana babadan doğma, Well adında Portekizli bir komşu"su dışında, konuşabileceği kimse yoktur. Plantasyonun her işini (tıpkı ıssız adasına düştüğünde olacağı gibi) kendi elleriyle yapmaktadır. Ayrıca Brezilya'daki bu plantasyon hayatında, babasının öğüdünde terketmemesini belirttiği "orta mertebe" hayatına düşmüş gibi hissetmektedir kendisini. "Sık sık yurdu[n]dan [home] böyle bin mil uzak bir bozkırda yabancılarla vahşiler arasında, dünyanın hiçbir köşesine ne yaptığı" ve "ne de ne olduğu" konusunda haber ulaştıramadığı" derecede "ıssız bir ada" gibidir burası. Ancak yine de Londra'da dul kadına emanet ettiği parası eline ulaştığında "zenci bir köle ile Avrupalı bir uşak" tutar kendisine. Ve Brezilya'da dört yıl kalır. Plantasyonundan da iyi gelir elde eder (s. 53-57).

Yalnız bir sıkıntı vardır. Ortam aşırı Katoliktir. Her ne kadar inancı açısından onları "komşu" olarak görmese de, konuşacağı kimsesinin olmadığını söylediği Crusoe, bu Papacıların dillerini de öğrenir, "sömürgeci [Planter] arkadaşları"yla da, limandaki tüccarlar da tanışıklıklar kurar. Aslında onlara ada ideolojisini aşılacaktır: "Onlarla konuşmalarım sırasında çoğunlukla Gine kıyılarına yaptığım iki yolculuktan, orada zencilerle nasıl alışveriş edildiğinden, boncuk, oyuncak, bıçak, makas, el baltası, cam parçaları gibi ufak tefek şeylerle, yalnız altın tozu, fildişi, Gine baharatı değil, Brezilya'da çalıştırılmak üzere köle bile alınabileceğinden söz" etmektedir. Sıkıntı ise şuradadır: "Söylediklerimi, özellikle zenci köleler satın alma konusundaki sözlerimi can kulağıyla dinlerlerdi.

O zamanlar zenci alım satımı daha alıp yürümemişti; ancak Portekiz kralı ile İspanya kralının assiento'su ya da özel izniyle yapılabildiği için pek az zenci getirilebiliyor, bunlar da çok pahalıya satılıyordu" (s. 57). Nedir assiento? Kitabın Türkçe çevirmeni Göktürk, kelimeye dair herhangi bir not düşmez. Ancak Oxford World Classics'in baskısı olan Robinson Crusoe'yu yayına hazırlayan Thomas Keymer ve James Kelly'nin kelimeye dair düştikleri bir not var: "İspanya'nın köle kıyılarında [slave coast] hiçbir tutunma noktası [foothold] olmadığından, yabancı milletlere, şirketlere ve bireylere, Yeni Dünya'daki sömürgelerine [dominions] Afrikalı köleler tedarik etmek için sözleşmeler veriliyordu. Portekiz'in asiento de negros'u sona erdikten sonra, İspanyol Amerikasına köle ticareti, tekelin Fransız Guinea Şirketi'ne tevzi edildiği 1702'e kadar, neredeyse bütünüyle kaçak hale gelmişti. Crusoe 1659'da bir sözleşmenin zorunlu olduğunu ileri sürerken hatalıdır; ne var ki 1662'den itibaren Cenevizli tüccarlar tarafından resmi bir asiento'ya da kısa bir süre sahip olunmuştur. Utrecht Antlaşması'ndan sonra (1713), asiento (Britanya'nın) Güney Denizi Şirketi'ne aktarıldı; ancak ilki 1718'de olmak üzere çeşitli savaş zamanı askıya almalarından sonra 1750'de iptal edildi" (s. 262-263).

Aslında bu not da pek açıklayıcı değildir; ancak Schmitt, Kara ve Deniz'de, meseleyi anlayabileceğimiz bir zemin sunar: Kolomb'un yeni bir kıta olduğunu bilmeden vardığı Amerika keşfedilir keşfedilmez, 1493'te, İspanyollar, "o zamanki Papa IV. Alexander'dan yeni keşfedilen Batı Hind Adaları'nı apostolik [papalık] otoritesine dayanarak Kilise'nin dünyevi iktası olarak Kastilya ve Leon kralı ile varislerine hediye ettiğine dair bir ferman temin ettiler. Fermana Atlas Okyanusu'nda Azorlar ile Cape Verde'nin yüz mil kadar batısından geçen bir hat tayin edilmişti. Hattın batısındaki bütün keşifler, İspanya'ya Papa tarafından ikta olarak verilmekteydi. Ertesi yıl İspanya, Tordesilla Antlaşması ile hattın doğusunda keşfedilen her toprağın Portekiz'e ait olacağı hakkında Portekiz ile fikir birliğine vardı" (s. 118).

Papalığın bir fermanıyla "ikta" olarak taksim edilen topraklar, garip bir biçimde boş mekan olarak tasavvur ediliyordu. Uzun bir dönem İspanya ve Portekiz Papa'dan alınan fermanla okyanusun ötesindeki toprakları kendi mülkü saydı ve bu topraklardaki (kölelik de dahil) her türlü ticareti kontrolü altında tutmaya çalıştı. Sonra Papalık fermanını kabul etmeyen, dahası Papalığı kabul etmeyen Protestan halklar, İspanyollar ve Portekizliler ile temellük savaşına girişti. "Reform aracılığıyla Protestan halklar Roma Papalığı'nın açıkça her tür otoritesini reddettiler. Böylece Yeni Dünya toprağını ele geçirme mücadelesi, Reform ile Karşı Reform arasında, İspanyolların dünya Katolisizmi ile Huguenotların [Frenk Protestanların], Hollandalıların ve İngilizlerin dünya Protestanizmi arasında bir mücadeleye dönüştü" (s. 119). Mücadeleyi (köle ticareti de dahil) "her ticaret hür ticarettir" anlayışıyla ortaya

çıkan İngiliz Protestanizmi kazandı. Utrech Antlaşması, “koyun çobanlığı”ndan “denizin çocukları”na dönüşenlerin bir başarısıydı; her türlü kara ve deniz ticaretinde Britanya kralı hariç herhangi bir otoriteden izin almadan, “hür”ce ticaret yapmayı savunan İngilizlerin anlayışının ve hakimiyetinin onaylanmasıydı. Kısacası Robinson çevresindeki sömürgecilere bu “hür ticareti”, döneminde ancak korsanlıkla gerçekleştirilmesi mümkün olan bir ticareti öğütlemektedir.

Öğüdünün karşılığını da alacaktır. Çünkü bir gün sömürge plantasyonu sahipleriyle tüccarlardan oluşan bir “topluluk” önünde yine Gine’den köle getirebileceklerini “ateşli ateşli” söylediğinde, ertesi sabah köleye ihtiyaç duyduklarını belirten üç kişi tarafından ziyaret edilir. Bunlar, hiç kimseye söylememesi şartıyla, “gizli bir teklif”le gelmişlerdir: bir gemi hazırlayarak Gine’ye göndermeyi düşünmektedirler; amaçları, “Gine’ye tek bir yolculuk yaparak gizlice zenci” getirmektir; bunları, “açık açık satamayacaklarına göre kendi plantasyonlarında pay” etmeyi planlamaktadırlar; acaba Crusoe, gizlice köle getirilmek ve gizlice pay edilmek üzere Gine’ye gizlice yapılacak yolculuğun gemisinin “yük sorumlusu” olur mudur? (s. 57-58)

İşte bu nokta, Robinson Crusoe romanının en Schmittçi uğrağıdır. Her türlü ticari müsadenin Papalık tarafından verilmiş bir fermanla İspanya ve Portekiz krallarının elinde olduğu, aşikar bir biçimde Katolik olan, bundan dolayı kendisini daha “ıssız ada”ya bile düşmeden “ıssız bir ada”ya düşmüş gibi hissettiği bir ortamda Crusoe, adalık bilincini yayararak ikna edilmiş görünen plantasyon sahiplerine köle getirmek amacıyla gizlice düzenlenecek bir seferde “yük sorumlusu” olarak yeniden denizlere açılma teklifiyle karşı karşıyadır. Elbette teklifi kabul eder ve elbette kazaya uğrayarak “ıssız ada”ya düştüğü gemi de, korsanca girişilen bu seyahat için çıktığı gemidir. Korsan Crusoe bir “ıssız ada”dan başka bir “ıssız ada”ya böyle düşer.

Dolayısıyla korsanca köle ticaretine girişmekle bir ayak izinin izinde vahşilerin varlığını kabullenme arasında çok da uzun bir mesafe yoktur. Aydınlanma’nın doğaya ve geleneklere karşı çıktığı öne sürülen sıradan kişisi ile kendi çıkarı peşinde koşarken önce adasına, sonra da açık deniz haline getirilerek temellük edilmeye çalışılan Arz’a ve hatta uzaya nizam verme peşindeki ekonomik birey arasında da. Üstelik Aydınlanma dönemindeki bütün o ıssız ada, robinsonvarilik ve toplum içinde dahi toplum dışındaymış gibi yaşama emellerinin arkasındaki özgüven ile antropolojik güvensizlik arasında da.

Peki ama bu korsanlık kendisini nasıl aklayacaktır?

ROBINSON CRUSOE BİR “BİREY” ROMANI MI?-3

Edward Said, Kültür ve Emperyalizm’de, Robinson Crusoe’nun “uzak, Avrupa dışında bir adada kendisine bir yurt yaratan bir Avrupalıyı” anlattığını belirtir. İngiltere’de romanın ortaya çıkışını ya da “yükseliş”ini bu bağlamda yorumlar:

“İngiltere’de roman, başkışisi Hristiyanlık ve İngiltere adına hak iddiasında bulunarak kendi yönetiminde yeni bir dünya kuran Robinson Crusoe’yla başlar”. (s. 12 ve 110) Yine de bir tür olarak roman, kahramanı “Hristiyanlık ve İngiltere adına hak iddiasında” bulunan kısmının sanki bir elekten geçirilmiş gibi silinmesine yol açacaktır. Bu silinme, Robinson Crusoe’yla “gerçekçi” bir anlatı türünün giderek hakim olmaya başladığını iddia etmeyle başlar.

Bu silinmenin en uç örneğini sergileyenlerden Akşit Göktürk, İngiliz edebiyatında ‘ada’nın serencamını anlattığı, ansiklopedik değeri açısından kıymetli Ada adlı kitabında, her ne kadar Robinson Crusoe’nun kaynakları arasında deniz ve macera anlatılarını saysa da ve her ne kadar “Robinson Crusoe, Defoe’nun günündeki Puritan dünya görüşünden, orta sınıf yaşayışından, bu sınıfın başlıca uğraşı olan ticaret alanından, toplumsal politik akımlardan izler taşır. Defoe, on yedinci, on sekizinci yüzyıllarda gerek İngiltere’de, gerekse öbür Avrupa ülkelerinde devrimler yaparak kendisini benimsetmiş, toplumsal yaşayışta söz sahibi olmuş, her alanda kendi değerler sistemini yürürlüğe sokmuş, ülkelerin yönetimine ağırlığını koymuş olan orta sınıfın adamıdır” diyerek aslında “herkes”e bir kimlik biçse de, onu Cumhuriyet dönemi algısındaki ‘külli bir Batılı adam’ formuna sokmaktan da kendisini alamaz: “Özellikle ekonomik açıdan yapılan yorumlarda Defoe’nun yaratıcılığı, sanatçı kişiliği her zaman güme gitmiştir. Robinson Crusoe Avrupa yazınının bölünmez bir parçası durumuna gelmiş, Avrupa kafasının, uygarlığının temelinde yer alan mitoslardan biri kabul edilmiştir, ama ‘Başarılı burjuvanın materyalist Puritan işadaminin ülkülerini dile getiren bir mitos... diye yorumlanarak anlamı sınırlandırılmıştır’. Bir mitos olduğu doğrudur belki Robinson Crusoe’nun, ama acımak bilmez bir evrende sağ kalmaya çalışan, çıkmaz durumlarla pençelesen, kendi gücünün bütün olanaklarını araştıran insanın mitosudur” (s. 87-88).

Başka bir ifadeyle, Göktürk Robinson’un ekonomik birey olarak da, Avrupa uygarlığının içinden süzülüp gelmiş bir mitos olarak da sunulmasını kısmi bulur. Çünkü Robinson, “acımak bilmez bir evrende sağ kalmaya çalışan, çıkmaz durumlarla pençelesen, kendi gücünün bütün olanaklarını araştıran insanın mitosudur”dur ve bu anlamda evrenseldir.

Ancak daha ilginç, Göktürk’ün “Kalvinci ilke” ile evrensel “insan” arasında gidip gelmesidir. Göktürk, romanın Kalvinci bir geleneğe yaslanmış olabileceğinden; Defoe’nun dönemindeki Püriten anlayıştan, bu anlayışın ürünü olan orta sınıf yaşayışından, bu yaşayışın başlıca uğraşısı olan ticaretten ve hatta toplumsal ve politik akımlardan izler taşımış olabileceğinden bir ihtimal olarak olsa da bahseder. Ancak bu tür yorumların da, romanı gözü kararmış “bireyci kapitalist” birisinin macerası olarak değerlendirenlerin de Robinson Crusoe’yu “çağımızda kuru bir tarihsel belge durumuna” düşüreceğinden; dahası “bugün, yönetimi ne olursa olsun her türlü

toplumda gördüğü büyük ilgi”nin ve “sevgi”nin “anlamsız” kalacağından endişe eder. Oysa Robinson’un çabası sadece mal edinmek amacına yönelik değildir; “değerler yaratmak” amacına da yönelmiştir. Dolayısıyla, mal da yalandır, mülk de yalandır ve Robinson, “çalışmanın aydınlatıcı gücüyle, içinde uyuklamakta olan insansal değerleri gerçekleştirilmeye, ortaya koymaya” çalışan evrensel bir figürdür; “malla mülkle yetinmeyen, mutluluğu ancak çılgınca çalışmada bulan” evrensel bir figür. Robinson Crusoe, “uygarlığın, hep daha ileri varmak isteyen insanoğlunun övgüsü”dür (89-90). Bu açıdan Göktürk’ün Robinson’u yurtsuzdur.

Sahiden korsan olarak Robinson, Hristiyanlık ve İngiltere adına sömürgecilik faaliyetlerine girişen Avrupalı olarak Robinson, “robinsonvari” olarak Robinson, en önemlisi de Püriten olarak Robinson yurtsuz mudur? Bütün bunları bir şekilde meczetmiş olduğu söylenebilecek bir Robinson Crusoe’nun yeri yurdu, memleketi, vatani yok mudur?

Ian Watt’ın Romanın Yükselişi’nde çizdiği Robinson imajı, hayli basit bir önermeye dayanır. Watt, “Robinson’u, “homo economicus’un timsali” olarak değerlendirir: “Robinson Crusoe’nun ... ekonomik bireyciliğin ete kemiğe bürünmüş hali olduğu neredeyse tartışmaya yer bırakmayacak kadar açıktır” (s. 71); gerçi Modern Bireyciliğin Mitleri’nde önermesini bu kadar net ve sert ifade edemez ve tartışmaya yer bırakmayacak kadar açık olan bu hususu tashih eder; burada Crusoe’nun “ideal tip bir bir homo economicus olarak varsayılmaması” gerektiğini kabul eder; çünkü Modern Bireyciliğin Mitleri’nin Watt’ı, Romanın Yükselişi’nin Watt’ının daha önceden farkedemediği bazı şeyleri farketmiş ve Crusoe’nun adada, homo economicus’un bir temsilcisi olarak sadece çalışmadığını, küçük eğlenceler icat ettiğini, papağanıyla oynadığını, kedileri olduğunu da görmüştür (!). Dolayısıyla yeni Robinson, artık “homo economicus ile sade insan arasında bir yerde durmaktadır” (199). Öyleyse nedir homo economicus olarak Crusoe?

Aslında Watt’ın Robinson imajı, Weberci’dir, arada bir Locke’a ya da Marx’a atıfta bulunsa da Weber’in püriten bir itkiyle başlayan, ancak ondan bağımsızlaştığını iddia ettiği ‘protestan ahlakı’nı model alır. Ancak Protestanlığı, Katolikliğe tepki olarak ortaya çıkmış bir ‘din’den, Papalığın belirleyiciliğinde belirli bir egemenlik kavrayışına da karşı çıkarken kendisine özgü bir egemenlik kavrayışı geliştirmiş siyasal bir zihniyete sahip bir ‘din’den ziyade (ekonomik) ahlak ve (ekonomik) kültür, edebiyatı da böyle bir kültürün içinde kendi özerk alanını oluşturmuş, üslup kaygıları da olan bir alan olarak gören bir bakış açısı yok mudur bu ve benzeri yorumlarda? “Ekonomik bireycilik” diye sunduğu bir meseleyi bütünüyle kuşatmasa da, Watt’ın üç tezini dikkate alarak baktığımızda bu sorunun önemi aşikar hale gelir: Bunlardan birincisi, Robinson’un “ilk günah”ının bile para kazanmasına yol açmasına yol açacak kadar çıkarıcı olması; ikincisi, ekonomik erdemler bulunmadığı durumlarda yabancı düşmanı,

aksi takdirde yabancılara övgünün “bini bir para” olması; ve üçüncüsü de, “dini kaygılar”ının olmasına rağmen bunların “herhangi bir önceliğe sahip bulunmaması”dır.

Üçüncü hususla da neredeyse bağlantılı görülebilecek birinci hususu Watt, Robinson’un, sadece evini değil yurdunu da terketmeye zorlayacak bir itkiyle; başka zamanlarda da olsa özellikle “ıssız ada”ya düştüğünde kendisini sorgularken içindeki “dizginlenemez tutkularla” ve “Tanrı’nın ve doğanın onu layık gördüğü konum’dan duyduğu memnuniyetsizliği”yle ilişkilendirir. Ona göre, Robinson’un “ilk günah”ı, babasının orta mertebeye hayatını terkederek maceralara atılmaması konusundaki öğüdünü dinlememesi, ailesine karşı sorumsuzluğu veya dini duyguları değil, “gitmesinin mi yoksa kalmasının mı maddi açıdan yeğ” olduğunu hesap etmesidir. Bu açıdan Robinson, “ilk günah”ı sayesinde kazanır ve babasından da zengin olur” (s. 74). Kısacası, Watt’a göre, “ilk günah” evini ve baba ocağını kazanç için terketmek biçimine bürünür. Oysa bu ya Robinson Crusoe’yu ya hiç okumamış olmak veya okunsa bile kitaptaki anlamı bastırmak demektir.

Aslında Robinson Crusoe’da “günah” bahsi ilk kez adaya düştüğünde yazmaya başladığı günlükte görülmeye başlar. Robinson adaya düşmüş, çeşitli zorluklarla karşılaşmış, bunları alt etmek için kendinde bazı çalışmalar yapmıştır. Yine de babasının verdiği eğitim sırasında edindiği dini bilgiler gemicilerle birlikteki döneminde silinip gittiğinden “Tanrı’nın işleri konusunda bir bilgi”si olmadığını söyler. Fakat Tanrı’nın işleri konusunda bir bilgisi de vardır: “Şimdiye dek anlattığım serüvenlerde başıma gelen bütün acı olayların Tanrı’nın bir buyruğu, işlediğim günahın sonucu, babamın isteklerine başkaldırmanın, sayısı pek çok olan şimdiki günahlarımın ya da bütün yaşayışımın tuttuğum yanlış yolun cezası olduğunu hiçbir zaman düşünmediğimi söylersem, Tanrı karşısındaki bu saygısızlığım daha kolay anlaşılabilir” (108-109). Hatta bu saygısızlık durumu o kadar baskın bir hal alır ki günahları ona, Tanrı’dan kendisini bütün rahatını ve dirliğini kaçıran suçların ağır yükünden ve bu korkunç görünen durumdan kurtarmasını diler. Yalnızlığı bile günahlarından ağır gelmemektedir ona. Kendi kendisine, kendi yalnızlığında günah bile çıkarır, adaya düştüğü günün yıldönümünü dini bir gün ilan ederek oruç tutar: “Bugünü öteki dinsel günlerden ayrı olarak bir yortu günü saydım, bütün gönlümle küçülüp yere kapanarak Tanrı’ya günahlarımı açıkça sayıp döktüm, benimle ilgili yargılarının doğruluğunu benimsedim, beni yüce İsa aracılığıyla bağışlaması için yalvardım. Günbatımına dek on iki saat ağzıma hiçbir şey koymadım, sonra bir peksimtle bir salkım üzüm yedim, günümü başladığım gibi bitirerek yatağa girdim” (123). Her gün üç vakit Kitab-ı Mukaddes okumaya, ‘tefeül’ (bibliomancy) yaparak kehanette bulunmaya başlar (134). [Parantez içi bir not: Akşit Göktürk’ün burada ve benzeri yerlerdeki çeviri tercihleri, Robinson’un insanlığın mitosunu olarak adlandırmasına uygun düşecek

bir biçimde, neredeyse nötrdür. Örneğin Robinson'un oruç tutmasını ("I kept this Day as a Solemn Fast") "yortu günü" şeklinde çevirir. Bütün Şabatları da "pazar günü" olarak karşılar ve ortaya şöyle anlaşılabilir cümleler çıkar: "Bütün bu süre boyunca pazar günlerini öteki günlerden hiç ayırt etmemiştim; çünkü ilkin, kafamda dinle ilgili hiçbir düşünce yoktu" (s. 123). Burada pazar gününün dinle alakasını Türk okuyucusu anlayamaz. Oysa pazar günü, adaya düştüğünden beri Robinson için Şabat günüdür, lakin şimdiye kadar Şabat için bir şey yapmamış, çalışmaması gerektiği halde çalışmıştır. Şimdi, oruç tutarak tevbe ettiği için Şabat'ı da yerine getirir.]

Adaya düştüğü dördüncü yılın yıldönümünde, dünyaya artık "öte dünya"dan bakar ve ona dair hiç bir arzusu kalmadığını belirtir: "Şimdi dünyaya benden uzak, hiçbir şey beklemediğim, kendisiyle hiçbir alışverişim kalmamış bir şey gözüyle bakıyor, dünya işleriyle ilgili hiçbir istek beslemiyordum. Kısacası, ne onunla yapılacak bir işim kalmıştı ne de bir şeyini istiyordum; bence bu durumda dünya, belki öbür dünyadan baktığımızda gözükeceği gibi, bir zamanlar yaşayıp da şimdi ayrıldığı bir yer gibi geliyordu bana". Dünyaya artık tıpkı Yuhanna'nın Birinci Mektubu 2:16'da yazdığı gibi bakıyordu: "En başta, burada dünyanın bütün bayağılıklarından uzak bulunuyordum. Ne ten tutkusu duyuyordum ne göz tutkusu; yaşayışımla kibirlenecek durumum da yoktu" [149]. Yine de eğer metni Protestan göndermeleriyle anlamaya çalışmazsak, bize tuhaf gelecek bir şeyden daha bahseder: "İstek duyabileceğim hiçbir şey yoktu; çünkü şu durumumda beni hoşnut edebilecek her şeyim vardı. Kocaman bir yerim yurdum vardı [Bütün tımarın lorduydum; I was Lord of the whole Mannor]; gönlüm dilese kendime sahibi olduğum bütün bu yerlerin [ülkenin; Country] kralı [King] ya da imparatoru [Emperor] diyebilirdim. Karşımda benimle boy ölçüşmeye yeltenecek hiç kimse yoktu; ne bir karşıtım ne de saltanatıma [egemenliğime; Sovereignty] burnunu sokacak ya da buyruklarına [Command] karşıt biriyi vardı. Canım istese gemiler dolusu ürün yetiştirebilirdim; ama kullanacak yerim olmadığı için yalnız kendime yetecek ölçüde yetiştiriyordum" (s. 149-159).

Böylece günahkar olmasına rağmen, Tanrı tarafından 'seçilmiş' olduğunu, Tanrı'nın ona cömert davrandığını, yaptığı kötülükleri bağışladığını hissetmeye başlar. Doğduğu gün ile adaya düştüğü günün aynı gün (30 Eylül) olmasına bakarak günah dolu hayatıyla bu hayata tevbe etmeye başladığı "yalnızlık" hayatının aynı gün başladığını belirtir (s. 154). Sonra "asli günah" bahsine geçer. Döneminin okuyucusu için bir 'vaaz' etkisi yarattığından çok fazla sıkıntı olmasa da modern okuyucu için hayli aşırı gelecek 'tekrar'larının birisini daha yaparak Robinson, yine hayatını gözden geçirdiği bir yerde, Akşit Göktürk çevirisiyle, şunu söyler: "Bütün bu durumlarımla ben, insanlığın acılardan yarısının kaynağı olan bir hastalığa tutulmuş kimseler için ders alınması gereken bir örnek sayılıyorum; hastalık sözüyle

Tanrı ile Doğa'nın insana uygun gördüğü durumla yetinmemeyi belirtmek istiyorum; çünkü benim geriye dönüp de ilk durumumu görmezden gelişim, babamın o güzel öğütlerini dinlemeyişim, o öğütlere karşı gelişim, işlediğim başlıca günah oldu; üstüne buna benzer başka günahlar da gelince bu acı duruma düştüm; çünkü ulu Tanrı beni Brezilya'ya mutlu bir çiftçi olarak yerleştirmiş, istediklerimi bağışlamıştı; yavaş yavaş ilerlemekle yetinseydim, bugün, daha doğrusu adada geçirdiğim şu süre içinde, Brezilya'nın en ileri gelen çiftçilerinden biri olurdu; orada yaşadığım süre içindeki ilerlememi, kalmış olsaydım erişebileceğim kazancı düşünürsek, o hızla yüz bin altınlık bir varlığım olabilirdi. Kurulu bir düzeni, gelişmiş, yoluna girmiş bir çiftliği bırakıp köle getirmek için geminin yük sorumlusu olarak Gine'ye gitmek benim neyime idi? Zamanla, sabırla, yerimizde kazancımız artacak, istediğimiz Arap kölelerini bu işin alım satımıyla uğraşanlardan kendi kapımızda satın alabilecektik; belki bu biraz pahalıya mal olurdu; ama öbür yoldan sağlayacağım kazanç, bunca tehlikeyi göze almayı gerektirecek değerde bir şey değildi" (s. 216-217).

Öncelikle burada altını çizdiğimiz kelimelerden "hastalık" kelimesinin "hastalık" değil, "veba" (plague) olduğunu da, bunun Robinson için anlamının normal bir boğaz ağrısından daha derin ve manevi çağrışımları olacak bir kelime olduğunu da; çiftçi kelimesinin, tarlasıyla bağıyla uğraşan basit bir çiftçi değil, sömürgeci plantasyon kuran "Planter" olduğunu da; çiftlik diye karşılanan kelimenin de yine sömürgeci ve köleye ihtiyaç duyulan "Plantation" olduğunu da; (ırkçı bir biçimde) "Arap" diye karşılanan kelimenin "Negro" olduğunu da hatırlatmak gerek. Ancak "başlıca günah" kelimesi, "Arap" kelimesiyle birlikte düşünüldüğünde Türkiye'de yerleştirilmeye çalışılan hümanist kültürün (ve çevirinin) niteliğini de verecek bir tercihi içerir. Bu kelime, Hristiyanlığın kurucu akidelerinden birisi de olan ve Robinson Crusoe'nun İngilizce baskısında majüskül harflerle de vurgulandığından, ayrıca önemi gösterilmiş olan "ORIGINAL SIN"dir, "ASLİ GÜNAH"tır. Robinson Crusoe adada başka şeyler yanında "günah"ları ve "asli günah"ı konusunda da tefekkür ederek 'yeniden doğduğunu' ifade etmektedir burada ve bu anlam da Defoe dönemindeki okuyucuları için de, modern okuyucuları için de olabildiğine açıktır. Elbette onu bağlamından koparan, sanki "herkes" farklı farklı metinleri okuyormuş gibi davranan Göktürk ve Watt için de.

Ama Watt yalnız değildir bu tür bir yorumda. Aslında Oxford World Classics'in baskısında da kelimeye bir not düşen Thomas Keymer ve James Kelly'nin, kelimenin akidevi bağlamını ortadan kaldırmakla kalmayan, işaret ettiği anlamı evrenselleştiren, "herkes"leştiren bir açıklamada bulduklarını hatırlatmak gerek: "ASLİ GÜNAH: lafzen, Cennet'ten kovulmanın bir neticesi olarak bütün insanlar için fitri olan bir bozulma ve günahkarlık durumu, ama Defoe tarafından sık sık özgül bireysel hatalara uygulanan bir terim" (s. 295).

Bu açıdan, Watt'ın Robinson'daki asli günahı ekonomik bireyciliğe indirgemesindeki başlıca sorun, Robinson'un 'asli günahı'na rağmen ya da 'asli günahı'yla birlikte, kazanma hırsı olmasına, hatta kazanmış olmasına rağmen, Hristiyanlığın belirli bir akidesinin,"ilk günah"a dair akidenin Robinson ya da Defoe tarafından (denebilirse) serbest yorumlanmasının bu akideyi ne hale dönüştürdüğünü ve bu dönüşümün 'bireysel' mi yoksa 'toplumsal' mı olduğunu hiç hesaba katmamasıdır. Eğer böyle bir "ilk günah" anlayışı sadece Robinson'a özgüyse, Watt haklıdır; ancak eğer bu belirli bir "din"in, kendisini mezhep olarak bile düşünmeyen, bir "din" olarak kuran Protestanlığın veya çeşitli kollarının bir akidesi ise, Watt bizi yanlış yola sürüklemekte; ekonomik ya da kültürel veya edebi bir görünüm altında belirli Hristiyani bir 'din' anlayışını örtmektedir [Meraklısına parantez içi bir not: Watt'ın "asli günah" yorumu Maximillian E. Novak'ın Studies in English Literature dli dergide yayınlanan "Robinson Crusoe's 'Original Sin'" adlı makalede başka bir açıdan eleştirilmiştir],

Robinson'un (Watt'ın adlandırmasıyla) "ekonomik erdemler" bulunmadığı durumlarda yabancı düşmanı olması, aksi takdirde yabancılara övgüler düzmesiyle ilgili ikinci husus, aslında yine ekonomik faaliyet altında örtülen bir hususu, egemenlik hususunu ilgilendirecek bir mesele olarak görülür. Ancak Watt, bunu da ekonomik bir ahlak olarak kurar ve şöyle der: "Crusoe esasen ortada ekonomik erdemlerin bulunmadığı durumlarda yabancı düşmanlığı yapar ... Ekonomik nedenler varsa -mesela İspanyol Vali, Fransız Katolik Papaz ya da Portekizli dindar simsarla münasebetlerinde- övgünün bini bin paradır. Öte yandan, bir çok İngiliz'i, örneğin adaya gelen İngiliz yerleşimcileri, tembelliklerinden ötürü ayıplar. İnsan, Crusoe'nun duygusal açıdan ülkesine bağlılığının, ailesine bağlılığından daha fazla olmadığı hissine kapılır. Hangi milletten olursa olsun, iyi iş yapabileceği insanlarla bir alıp veremediği yoktur ...[C]ebinde para olduktan sonra her yer insanın evi' gibi düşünür" (s. 75). Ancak Robinson'un adasına gelen İngilizler, Watt'ın iddia ettiği gibi, "yerleşimci" değildir; Robinson'u da adadan kurtaracak geminin kaptanına isyan eden ve kaptan ile isyana katılmayan bazı başka gemicileri ıssız adada ölüme terkeden haydutlardır. Adada oldukları sürece kendi "buyruğu"nda kalmak şartıyla kaptanı ve gemiyi kurtardıktan sonra Robinson, onları oraya kendi egemenliğini tanımaları, kendi koyduğu yasalara uymaları, problem çıkarttıklarında da adada olmadığı zaman bile onlara nasıl davranılacağına kendi ölçüleri ya da kendi örneği uyarınca cezalandırılmaları şartıyla, yani adamın egemeni olarak, eğer gemiye alınırsa ve İngiltere'ye götürülürlerse isyanlarından dolayı asılacaklarını da düşünerek, adada bırakır (s. 275-302). Bu sahnelerde Robinson kendisine "kral", "prens", hatta "ordu komutanı" gibi adlar verirken kaptan ve diğer İngilizler ise ondan "vali" (governor) diye söz eder.

Üstelik, Watt'ın iddiasının aksine, Robinson'un ailesine

de ülkesine de bağlılığı duygusal olmaktan çok daha fazladır. Bir İspanyol'la ya da bir Portekizli'yle Brezilya'da olduğu gibi kasvetle ve gönülsüzce de olsa iyi ilişkiler kurabilir; ancak İspanya'nın ya da Portekiz'in sömürge politikalarına, kendisi sömürgeci olmadığından değil; farklı sömürge anlayışlarına sahip olduklarından, yeri geldiğinde lanetler yağdırır.

En önemlisi ise, adasında karşılaştığı yamyam vahşilere muamele tarzıdır. Önce onları işledikleri iğrenç fiilden dolayı cezalandırmak ister; ancak sonra, eğer "Tanrı'nın Hükümü" (Providence) onların böyle olmasını istemişse kendisinin bu iradeye hangi otoriteyle karşı çıkacağını sorarak onları kendi hallerine bırakır ve adasının vahşilerin sık sık yamyamlık yapmak için geldikleri sahilleri, kendi egemenliği dışında kalan sanki bir 'serbest bölge' gibi görür. Çünkü vahşileri yamyamlıkları dolayısıyla cezalandırmak, "İspanyolların Amerika'da puta tapan, barbar, tapındıkları putlara insan kurban etmek gibi kanlı töreleri, dinleri bulunan, bununla birlikte İspanyollara oranla gene de suçsuz bir halk sayılan yerlilerden milyonlarcasını barbarca öldürmelerine hak vermek olurdu; oysa İspanyolların bu insanları ülkeden söküp atmak için giriştikleri kıyım, o zaman Avrupa'nın bütün Hristiyan milletleri tarafından gerek insanlıkla gerekse Tanrı korkusuyla bağdaşmayacak tüyler ürpertici korkunçlukta bir zorbalık, düpedüz kasaplık olarak karşılanmış, İspanyollar bütün insanların en korkuncu diye tanınmaya başlamış, İspanya krallığı ise acıma duygusundan uzak, iyilik kurallarını tanımayan hoşgörüsüz insanlar yetiştiren bir ülke olarak kötü bir ün kazanmıştı" (s. 193-194). Bunlar, örneğin Francisco de Vitoria'yı hatırlatan, dahası İspanya'nın Avrupalı bir fiilin istisnası haline getirilerek bütün Avrupa'nın kendini temize çıkarmasını, "İspanyollar gelmezden önce Peru'daki Kızılderililer'in "varlıklarından yararlanama"dıklarını belirttiğine de baktığımızda (s. 217), bir 'İspanyol istisnacılığı'nı akla getiren satırlar gibi görülebilir.

Bu asabiye içinde kendi hallerine bırakmaya karar verdiği vahşilere her türlü tedbiri bir yana bırakarak, adadaki varlığını ifşa etme adına, adasının sahiline çıkan vahşilerin pişirmek için getirdikleri tutsakları arasında bir Avrupalı ve Hristiyan bulunduğunu farkettiğinde saldırmaya karar verir. Cuma gelip de vahşilerin çıktıkları sahildeki tutsakları arasında, bir gemi kazasına uğrayarak kendi kabilesi arasına sığınan "sakallı beyaz adamlardan biri" olduğunu söylediğinde "tüyleri diken diken" olur; "öfkeden kudur"ur ve sonradan İspanyol olduğunu öğrendiği Hristiyan Avrupalı'yı vahşilerin elinden kurtarır. Bu sırada tesadüfen de olsa, vahşilerin tutsakları arasında bulunan Cuma'nın babasını da kurtarmış olur (253-261).

Artık adasının nüfusu artmıştır ve romanın hayatı bir dönümü de burada gerçekleşir: "Artık adamın nüfusu artmıştı; uyruklarım açısından kendimi zengin duyuyordum; ara sıra bir kral olduğumu düşünmek en hoşuma giden şeylerden birisiydi.

Birincisi, bütün buralar kendi öz malımdı, bu topraklar üzerinde tartışmasız bir yönetim hakkım vardı. İkincisi, uyruklarım bütünüyle uysal kişilerdi. Kesin efendi bendim, yasaları ben koyuyordum; hepsi yaşamalarını bana borçlu, gerekirse benim için ölmeye hazırdılar. Üç uyuğumun da başka bir dinden oluşu da çok ilgi çekici bir noktaydı. Adamın Cuma Protestan, babası putatapar yamyam, İspanyol da Katolikti. Bununla birlikte ülkemde [country] inanç özgürlüğünü tanımıştım” (s. 265).

Kurtardıkları İspanyol’dan yakınlardaki başka bir adada on altı arkadaşının daha olduğunu öğrenince, onları tek şartla kurtarmayı kabul eder: İspanyol’a arkadaşlarını kurtarmak için çalışabileceklerini, ancak “varımı yoğumu ellerine koyacak olursam, dönemlik edebileceklerinden, bana kötü davranabileceklerinden çok korktuğumu, çünkü iyilik bilmenin insan yaradılışındaki değişmez köklü erdemlerden biri olmadığını; insanların davranışlarını, çoğunlukla gördükleri bir iyilik karşısında duyacakları borçluluğun değil de, gözettikleri çıkarların yönettiğini” söyleyerek önce egemenliğini ahlaklaştırır. Sonra da böyle bir ahlaki egemenlik noktasından İspanya’ya darbeyi vurur: “Onların kurtulmasına aracı olduktan sonra, beni Yeni İspanya’da kendilerine köle etmelerinin çok ağırıma gideceğini; oraya ayak basan her İngiliz’in, nasıl, ne için gelmiş olursa olsun hemen harcanabileceğini; papazların acımak bilmez pençesine düşerek Engizisyon’da sürünmektense, vahşilerin elinde diri diri parçalanmanın bence yeğ olduğunu söyledim”. Bunun üzerine İspanyollar Robinson’un kaptanlığını ve komutanlığını benimseyeceklerine, her buyruğuna boyun eğeceklerine, bu konuda arkadaşlarının her birisinden kesin söz alacağına, Robinson’un uygun gördüğü “bir Hristiyan ülkeye sağ salim varıncaya dek” her dediğini yapacaklarına “Kutsal Kitap üzerine ant içeceklerini belirtmesi üzerine, Robinson ikna olur. (268-269). Kısacası, kasvetli de bulsa kişi olarak İspanyol ya da Portekizli ile bir sıkıntısı yoktur; ancak İspanya ya da Portekiz krallıklarıyla da, Yeni İspanya’yla da politik ve teolojik bir sorunu vardır.

[Parantez içi bir not: İkinci macerasında ise ticaret yaptığı Çinliler ile Japonları olabildiğince aşağılarken, vahşilerin insan eti yemesine “Tanrı’nın Hükümü” öyle uygun gördüğü düşüncesiyle ses çıkarmayan Robinson, Pekin-Moskova arasındaki kervan yolculuğu sırasında “Tatarlar”ın tapınmak için diktikleri ‘şamanist’ putu, Don Quijote’un yel değirmenlerine saldırmasından daha acı bir şekilde, bir gece saldırarak yıkar; yani, kendi egemenlik anlayışı dışında kalan “kafirler”e vahşilere davrandığı gibi hoşgörülü davranmaz (601-604). Bu, romanın komik bir sahnesi olarak görülebilir, lakin hayli ikonoklazmik bir durumu yansıtır ve Robinson’un akidesinden ayrılmaz. En önemlisi ise, Defoe’nun Robinson’un ‘kurtuluşu’nu kendi dönemindeki sert teolojik tartışmalarda kullandığı bir bağlama da oturtmaya çalışmasıdır. Zaten baştan karşı çıktığı Katoliklik bir yana putkırıcılık, ülkesindeki özellikle

deist ve ateist yönelimlere ya da rakip Püriten anlayışlarda görülebilecek putataparlık olarak adlandırılacak uygulamalara karşı bir tepkidir de. Clark’ın , Daniel Defoe: The Whole Frame of Nature, Time and Providence, adlı eserinde belirttiği üzere, “Defoe’nun ana ilgisi, birkaç sahte putu kırarak ve oluşmakta olan adasının kültürünü tamir etmeye çalışarak, vahye ve kurtuluşa dayalı eskatolojik düzeni savunmaktır” (s. 113). Ayrıca Robinson, Rus Ortodoks Kilisesi için de fikirleri hayli akidevidir: “Moskoflar benim gözümde Hıristiyan adına layık değillerse de, Hıristiyan olmaya özeniyorlar, bu yola da inanmışlar” ya da “Moskofların Hıristiyanlığı garip türden bir Hıristiyanlıktır” (594).]

Bütün bunlara bakıldığında, Watt’ın ekonomik erdem bulamadığı zamanlarda Robinson’un yabancı düşmanı, bulduğunda ise övgüsünü saklamayan homo economicus olduğu görüşü, ciddi bir tashihe muhtaçtır. Robinson, ülkesi bir ülkeye nasıl davranırsa veya ülkesinde nasılsa o şekilde davranmaktadır.

ROBINSON CRUSOE “ISSIZ” BİR ROMAN MI?-4

Robinson belki baba ocağından ya da evinden uzaklaşmıştır, adasında da her şeye ad veremez, ancak ad verdiği çoğu şey de evle ilgilidir. O kadar ki Robinson, bırakınız adadaki iki ayrı yerleşimini “şato” ya da “yazlık çardak” şeklinde adlandırmasını, adaya ilk düştüğü günün gecesi, çevredeki tehlikelerden emin olmadığından uyumak zorunda kaldığı ağaç dalına bile “ağaçtaki apartmanım” (Türkçe çeviride “Ağaçtaki evciğim”) diyen bir homo domesticus’tur (s. 66). Pat Rogers’ın “Crusoe’s Home” adlı makalesinde yazdığı üzere, “Romanın asıl konusunun bir doğa durumundaki ilkel adamla ya da hayatta kalma çabasına uygulanmış kapitalist etikle pek alakası yoktur. Aksine romanın konusu, uzak diyarlarda küçük bir İngiltere oluşturan Karayipli bir zenginin hikayesidir. Crusoe, homo domesticus’tur” (390).

Watt, Robinson’un dini kaygıları olmasına rağmen bunların herhangi bir önceliğe sahip olmadığı iddia ederek meseleyi sekülerleşmeyle açıklayacak gibi olur. Watt’a göre, elbette Robinson da, yazarı Defoe da püriten özellikler sergiler; ancak bunlar “kahramanın yaşantısı için devamlı ve denetleyici bir örüntü sağlayamayacak kadar zayıftır. Örneğin, Crusoe’nun dini inancının davranışları üzerindeki filli etkisinin şaşırtıcı derecede az olduğunu görürüz” (s. 91). Oysa durum bunun tam aksidir. Robinson, ne “derin sekülerleşme” emareleri gösterir ve ne de Watt’ın “Defoe’nun roman tarihindeki önemi, doğrudan doğruya, sekülerleşme ile Püritenlik arasındaki -kökleri maddi ilerlemede bulunan- mücadeleyi anlatı yapısında nasıl cisimleştirdiğiyle bağlantılıdır” yargısıyla birlikte dile getirdiği, Robinson Crusoe “seküler ve ekonomik bakış açısının galebe çalan taraf olduğu” bir romandır; sekülerleşme ile Püritenlik arasında böyle bir mücadele yoktur: Püritenlik sekülerleşmenin başka bir adıdır. Dahası, bir vaaz kitabı olarak da okunabilecek Robinson

Crusoe, Robinson'un daha baba ocağından ayrılmaya karar verdiği an sözünü ettiği "yıkım"dan (Destruction) başlayarak tamamıyla Püritenliğin egemenliğini nasıl kurduğunu ilan eden bir romandır.

Dolayısıyla Göktürk'ün Robinson'u ekonomik birey olarak değil evrenselleştirilebilir bir mitos olarak görmesi ile Watt'ın Robinson'u ekonomik bireyciliğin bir figürü olarak okuması, aynı noktada buluşur: romandaki ayrıntılara dikkat etmeyen, onu ıssız ada ekseninde soyutlayan yücesini yitirmiş bir "robinsonvari"lik olarak görme noktasında. Bu durum püritenliği olduğu kadar onun dini, yurdu, egemenliği ve krallığı nasıl yeniden icat ettiğini gözden kaçıran bir okumadır.

Öyleyse püriten egemenlik romanda nasıl kurulur ve hangi özellikleriyle karşımıza çıkar?

Robinson, önce, adaya ilk düştüğünde bir mağaranın ağzını da kullanarak kendisine yaptığı, sonrada "şato" diye adlandıracağı barınağından ayrı bir barınak, yazlığı diye adlandıracağı başka bir barınak yapacağı alanı keşfettiğinde kendisini "kral" gibi hisseder (s. 119); adadaki dördüncü yılında dünyanın kötülüğü ve böyle bir dünyaya öte dünyadan bakınca Tanrı'nın inayetiyle daha önce bilmediği şeyler öğrendiği üzerinde tefekkür ederken de kendisini "kral" gibi hisseder, kocaman bir tımarı olan, kendisiyle boy ölçüşmeye kalkışacak, işlerine burnunu sokacak rakibi olmayan bir kral ya da imparator; adaya düşüşünün altıncı yılında, adanın daha önce görmediği yerlerini elinde yaptığı acayip şemsiyesi olduğu halde dolaşmaya çıktığında, kendisini "küçük krallığını" gezmeye çıkmış bir kral gibi hisseder; burada püriten tutsaklık anlatılarını andırırcaasına, 'krallığım, yani tutsaklığım' gibi bir ifade kullandığını da hatırlatmak gerek (s. 158-159). Bundan beş yıl kadar sonra da, adaya düştüğünde yaptığı ilk işlerinden birisi olan masası ve sandalyesinde oturmuş, etrafında evcilleştirdiği hayvanlar bulunduğu halde yemek yerken kendisini çevresi hizmetçilerle çevrili krallar gibi görür (s. 170). Elbette bu dört krallık da, yalnızlığı içinde kendisini bir parça sosyal bir varlık olarak hissetmek için kendi kendisiyle iktidar fantazisi içinde eğlendiği durumlar olarak görülebilir.

Yine de bu dört krallığın dördünün de farklı şeylerle birlikte dile getirildiğini belirtmek gerek. İlki, kendisini kral ilan ettiği andır; ikincisi mülkü olan, ama tebası olmayan bir kralın durumudur; üçüncüsü, hiç bir rakibi olmayan mutlak kraldır ve dördüncü, tebası ancak hayvanlardan oluşan bir kraldır. Demek ki Robinson'un krallık fikriyle eğlenmiş olma ihtimali bile bir sıra izler ve hem asli günahını kabulü ve bu kabulü yaşadığı yeniden doğum sonrasındaki krallığı, hem de adasında başka insanlar olmaya başladığında başlayacak krallığı için hazırlık olarak görülebilir. Bu anlamda, eğer Robinson Crusoe, homo economicus'un da, "doğa durumundaki ilkel adam"ın da, "hayatta kalma çabasına uygulanmış kapitalist etik"le kendisini gösteren "orta sınıf"ın da değil, "uzak diyarlarda küçük bir İngiltere oluşturan Karayıplı bir zengin hikayesi" ise, eğer "Crusoe, homo domesticus" ise, ancak kendi evinde

kraldır diyebilir miyiz? Tıpkı Cervantes'in Don Quijote'unun "aylak okuru gibi: "kralın vergilerin efendisi olduğu kadar, sen de evinin efendisisin; bilirsin herkes kendi evinde kraldır"? (s. 37) "Herkes" her yerde kral değildir; "herkes" evinde kraldır ve kim ki ıssız adayı evi kılabilir, oranın da kraldır. O zaman kral kimdir ve Robinson nasıl bir kraldır?

Maximillian E. Novak, "Crusoe the King and the Political Evolution of His Island" adlı makalesinde, Robinson'un bu yarı kendi kendine eğlenerek, yarı da ciddi bir biçimde kendini kral ilan etmesini, Hugo Grotius'un, denizlerdeki adaların ilk yerleşene ait olduğuna dair görüşüyle uyumlu olduğunu dile getirir (s. 337). Ancak krallığı önce "mutlak" iken, giderek evrim geçirmiştir. Elbette bu denizlerdeki adaların hangi yasayla boş olduğunu; boş olmadığı durumlarda dahi nasıl boş addedildiğini kaale bile almadan bir adanın tarihini Crusoe'nun adaya düşmesiyle başlayan bir evrimdir. Crusoe tam da bundan dolayı, tebası olmamasına rağmen, adayı kendi evi, yani mülkü addetmiş ve adanın kendi başına kralı olmuştur.

Demek ki fantazisindeki dört krallıktan ayrı olarak Robinson'un gerçek krallığı, adasının nüfusu artınca başlar; tek başına Cuma'nın varlığı da yetmez bunun için; iki kişiden kral ve teba olmaz, olsa olsa efendi ve köle olur. Protestanlaştırdığı Cuma dışında, vahşilerin ellerinden kurtardığı Cuma'nın pagan babası ile Katolik İspanyol da aralarına katıldığında, onlara tebası olduklarını hissettirir. Onları, diğer İspanyolları da adaya getirmeye, "krallığı"nın Papacı olmadığını, kendisine kimsenin rahipmiş gibi davranamayacağını garantiye aldıktan sonra gönderir. Kendisi adadan kurtaracak İngiliz gemisinde çıkan isyan sonucu karaya bırakılmaya çalışılan kaptan ve destekçilerini isyancıların ellerinden kurtardıktan sonra, isyancıları bir "vali" gibi davranarak teslim alır ve onları "vali" olarak bağışlar. İsyancıları tutsak alarak gemiyi kurtaran kendisidir ve isyancıların hayatı üzerindeki karar yetkisi de kendisindedir. Onlara ya zincirle bağlanmış halde İngiltere'ye götürülmek ve asılmak veya adada kalmak arasında seçim yapma hakkı verir; adada kalmayı seçtiklerinde de İspanyol ile Cuma'nın babası adaya getirmek için gittikleri on altı İspanyolla birlikte döndüklerinde onlarla iyi geçinmelerini buyurur ve kurtardığı gemiyle, yedi yılı tüccar, köle ve plantasyon sahibi olmak, yirmi sekiz yılı da adasında tek başına (yani, hemen hemen tek başına) olmak üzere, neredeyse bir ömrün yarısı kadar yıl, tamı tamına "otuz beş yıl" ayrı kaldığı İngiltere'ye, vatanına, kralının ülkesine geri döner.

Roman burada bitse, Robinson'un adası üzerindeki egemenliğini önce yalnız bir adamın fantazisi, sonra da adasına düşen başkalarıyla birlikte oynadığı bir oyun olarak değerlendirilebilirdi. Lakin Robinson Crusoe burada bitmez. Robinson'un kralının ülkesine varınca aile ve Brezilya'daki plantasyonun işlerini halleder; bunun için Lizbon'a gider; burada, az bir parası olduğunu düşünürken, özellikle plantasyonunun

gelirinden dolayı, zengin olduğunu öğrenir. Sonra ülkesine bir kez daha geri döner. Lizbon'dan dönüşü de ilginçtir: sanki karanın da denizler kadar tehlikelerle dolu olduğunu göstermek istercesine, aslında hayli abartılı bir 'kurtlar savaşı' sahnelerine de yer veren, Robinson'un ise bütün bu tehlikeler boyunca sanki bir ordu komutanı gibi davrandığı Pireneler üzerinden Fransa'ya geçer; İngiltere'ye de oradan geri döner.

Aslında Watt'ın (ya da onunla hemfikir olan başka yorumcuların) Crusoe'nun dinini, yani Protestanlığını çok ciddiye almadığına dair iddialarının geçersizliğini gösteren bazı düşünceler sergilercesine, adasından sonra İngiltere'ye değil, naturalizasyonunun da plantasyonunun da olduğu, ama Katoliklerce yönetilen Brezilya'ya yerleşmeyi düşünür önce. Ancak önünde bir "din" engeli vardır. Daha evvelden, adasında kendi asli günahını farkederek, doğal bir dine, en doğal ortamda yaşanabilecek bir dine, Lutherci buyrukta olduğu gibi kendi kendisine Kitab-ı Mukaddes okuyarak ihtida ettiği bir dine, kendi Protestanlık inancına dönmeden önce, Brezilya'da Papacılar arasında yaşayabileceğini, onların dinine geçebileceğini, hatta onların arasında bir Papacı olarak ölebileceğini düşünmüştür (s. 313). Lakin şimdi, adadaki doğal tecrübesinden ve adada yaşadığı ihtidadan sonra, "Roma Katolik dini konusunda birtakım kuşkular"ı vardır. Artık kendi inançları yolunda "kurban" olan bir aziz olmadan, bir "din yolunda şehit" olmadan, "Engizisyon'unda ölmeden" Brezilya'ya yerleşmesi mümkün değildir (s. 330). Bu nedenle Brezilya'ya yerleşmekten vazgeçer ve plantasyonunu satmaya karar verir.

Ama adasını da unutmaz. Adasını yıllar sonra; İngiltere'de evlendikten, ikisi oğlan ve birisi de kız olan üç çocuğa sahip olduktan, ama karısı ölünce kendisini yeni maceralara, bu kez sömürgeciliğin en hareketli alanı olan Büyük Okyanus'a açılarak Hindistan ve Çin'e gideceği başka bir maceralara hazır hissettikten sonra yeniden ziyaret eder. Gittiğinde farkederek ki adanın nüfusu bir hayli artmıştır; artık adada, orada bıraktığı isyancılarından ikisi iyi niyetli, üçü bir hayli haydut İngiliz dışında, Cuma'nın babası ile artık "vali" olarak andığı İspanyol'un kurtarmak için gittikleri on altı İspanyol da adadır. Ayrıca İngilizlerin yakın bir adaya saldırarak oradan getirdikleri "on bir erkek ve beş kadın" da vardır, ama bu kadınlar ile onları kendilerine alan İngilizlerden olan "yirmi çocuk" da. Crusoe da, adaya bırakmak üzere "bir marangoz, bir de demirci" getirmiştir. Adadan ayrıldıktan sonra plantasyonunun işlerini halletmek üzere gideceği Brezilya'dan da adaya, "üçü gebe olan beş inek, birkaç koyun, bir kaç da domuz" ve bazı araç-gereç yanında, "birtakım insanlar" ile "hizmete eli yatkın" olan, isteyen de evlenebileceği "yedi tane kadın" gönderir (s. 332-333).

En önemlisi ise adayı sakinleri arasında paylaşmasına rağmen, bunu "kendi mülkiyet hakkı"na dayanarak yapmasıdır. Ada sakinleri arasında dinen evli olmayanları evlendirdikten, İngilizler arasındaki en haydut olanda bile bir ihtidaya yol açacak, evlendikleri

kadınları da Hristiyan olmaya sevkedecek derecede dinden uzak olanlara dini hatırlattıktan sonra; adanın kendi mülkü olduğunu ve on bir yıl sonra kendisine veya varislerine belli bir vergi verilmesi koşuluyla paylaştırıldığını bildiren bir belgeyi imzalayıp mühürledikten sonra, adayı düzenlenmesi şöyledir: "[B]enim sömürge şöyle düzenlenmiş oluyordu: İspanyollar benim kendi evime yerleşmişlerdi; burası daha önce birçok kez anlattığım körfezi oluşturan derenin kıyısı boyunca benim çardağa dek uzanan ağaçlıklarıyla adanın başkentiydi; tarım alanları genişledikçe güneydoğuya doğru yayılıp gidecekti; İngilizler adanın kuzeydoğusuna, başlangıçta [en haydut] Will Atkins'le arkadaşlarının oturduğu yere yerleşmişlerdi... Adanın en doğu ucu, vahşiler alışkanlıkları üzerine barbarca şenliklerini yapmak isterlerse serbestçe gelip gitsinler diye [serbest bölge olarak] bütünüyle boş bırakılmıştı" (s. 489).

Adada bulunan esir alınmış "vahşiler" ise tarım ve hayvancılıkla uğraşan 'beyaz'lara uşak olacak ve Hristiyanlaştırılacaktır. Katoliklere gelince, onları "Roma Kilisesi'nin insanların inancı üzerinde ruhsal egemenlik taslamaya başladığı zamandan önceki" Hristiyanlar, yani ilkel Hristiyanlar gibi görmektedir. Adanın yönetimi konusunda, her ne kadar "kendi kendileri için koyacaklarından daha iyi yasalar yapamayacağı"ni söylese de, "birbirleriyle dostluk, iyi bir komşuluk içinde geçeceklerine" dair "hepsinden söz al"sa da, ada kendi başına yaşadığı dönemde kendi kendisine koyduğu kurallar vardır ve bunlar geçerlidir. Örneğin "gereğinden fazla ekin ekmek", "koymuş olduğum bir kuraldı" (s. 410). Adasını da hükümsüz bırakmamıştır: "Orasını [adasını] bir hükümetin [government] ya da ulusun [nation] egemenliğine sokmayı, bir prensin [prince] yönetimini tanımayı ya da oradaki adamlarımı bir ulusun uyruğuna vermeyi aklımdan bile geçirmiyordum. üstelik adaya bir ad bile vermemiş, bulduğum gibi, hiç kimsenin malı olmayarak bırakmış, insanların da kendi yönetimimden başka bir hükümet yönetimi tanımamıştım" (s. 508). Çünkü adasının sakinleri üzerinde "bir baba ve bir velinimet [benefactor]" olarak, onları şikayete sürükleyecek bir şey yapmaya, onların "gönüllü rızaları" dışında davranmaya ya da buyurmaya ne "otorite"si ve ne de "güç"ü vardır. Herşey Tanrı'nın ve İngiltere'nin iradesindedir, onun dinindedir. Çin'den Moskova'ya bir kervan eşliğinde yolculuk yaparken Sibirya'da Moskof Çarı tarafından sürgüne gönderilmiş bir prensle karşılaştığında, prens Crusoe'ya çarın ne kadar büyük ve yüce olduğunu, ne kadar güçlü olduğunu anlatırken sözünü keser ve tebasının sayısının ve topraklarının genişliğinin az olmasına rağmen, kendisinin Moskof çarından daha güçlü bir prens olduğunu söyler. Prens şaşırınca ona adasından, kendisi için kanlarının son damlasına kadar savaşacak "gönüllü" tebasından ve onların kendisini hem sevdiğinden, hem de kendisinden korktuğundan söz eder (s. 614).

Bütün bunlara bakıldığında Robinson Crusoe'da

egemen(lik) konusunda ne söylenebilir? Meseleye bir çok Robinson Crusoe yorumcusunun neredeyse hiç girmemesi bir yana, Novak gibi, Crusoe'nun adada yalnızken mutlak monark olduğunu; ancak adasına yerleşenlerin sayısı arttıkça yönetim biçiminde giderek bir evrim yaşandığını; ancak Defoe'nun da "demokrasiyi ideal hükümet biçimi" olduğunu düşünmekle birlikte, bunu pratik bulmadığını; dolayısıyla adanın sahipsizlikten toplum olarak da yönetim olarak da başarısız olduğunu; Crusoe'nun egemenlik iddiasının ise olsa olsa "oyuncul" (histrionic) olarak değerlendirilebileceği veya konu hakkında "Crusoe's Monarchy and the Puritan Concept of the Self," diye bir makalesi bulunan James Egan gibi, Crusoe'nun krallık ya da egemenlik iddialarının ancak "manevi" bir değerinin bulunduğunu; adada ihtida ettiğini ve yeniden doğarak püriten bir benlik kazandığını; dolayısıyla onun için önemli olanın ironik monarşisi ya da egemenliği değil, hem artık kutsanmış kendi ruhunu temin etmeye ve hem de kendi saflığını ve püritenliğini başkalarına aktarmaya çalıştığını belirtmekle yetinilebilir mi (s. 454-458)?

Derrida, *Beast and the Sovereign* adlı seminerinin ikinci cildinde romanda Robinson'un adada tekerleği yeniden icat etmeye çalışmasına dair pasajı da dikkate alarak bu çabasını hep ilk kez ediyormuş gibi ettiği dualarla da birleştirerek ilginç bir Crusoe okuması yapar. Crusoe, adadayken yaptığı çeşitli alet edavatlar olmasına karşın, özellikle eşya taşımak için lazım olduğunu düşündüğü el arabası için bir türlü tekerlek yapamadığından yakınır: "El arabasına gelince, tekerlekten başka her şeyini yapabileceğimi sanıyordum; ama tekerleğin nasıl yapıldığını bilmediğim için, nasıl yapılabileceğini de kestiremiyordum; üstelik dingilin demir millerini yapabilecek bir aletim de yoktu, bu yüzden vazgeçtim" (s. 93). Ancak yine de tekerleği yeniden icat eder: "Üç büyük baltam ile birçok el baltam ... vardı; ama budaklı sert ağaçları kesmekten hepsinin ağzı bozulmuş, körelmişti; bir bileği taşım vardı gerçi ama, çeviremediğim için kullanamıyordum. Bu konu beni bir devlet adamının çok önemli bir politik noktayı, bir yargıcın bir adamın ölüm kalımıyla ilgili bir kararı düşündüğü ölçüde uğraştırdı. En sonunda bir tekerlek yaparak çevresine ip geçirdim; tekerleği ayağımla çevirebiliyordum, böylece ellerim serbest kalıyordu" (102).

Böylece araç gereç yapmakta o kadar ustalaşır ki neredeyse bütün meslekleri uygulayacak hale gelir; bunlardan birisi de çömlekçilik ve bunu da yine tekerlekle yapar: "çömlekçilikte de hiç umulmadık bir ustalığa ulaştım; artık çömlekleri çarkla [wheel] yapıyordum, böylesi hem daha kolay hem de daha iyi oluyordu; eskiden yaptıklarım yüzüne bakılmayacak derecede kötüyken, şimdikiler biçimli, yuvarlak şeyler oluyordu". Bu ustalıkla pipo bile yapar ve çok mutlu olur. Yani Robinson'un adada kendi başına uyguladığı bütün mesleklerin nirengi noktası tekerleği yeniden icat etmesidir. Ancak bunu nasıl başarmıştır? Elbette bir

devlet adamının önündeki bir meseleyi ya da yargıcın bir adamın hayatı hakkındaki kararı nasıl düşünüyor, öyle düşünerek: Hep "ilk kez" ettiğini söylediği "dua"larında da gördüğümüz bir düşünce tarzıyla.

Gemi kazasından sonra karaya ayak bastığında kurtulmuş olmasından dolayı "Tanrı'ya şükür" ettiğini okuruz (s. 64); gemi enkazından kurtardıkları arasında bulunan buğday çuvallarının dibinde kalmış birazcık buğdayı bir kayalığın dibine silkelediğini, onların daha sonra orada başak vermiş olduğunu görünce, bunu Tanrı'nın bir mucizesi diye değerlendirdiğini de okuruz (s. 97); adada deprem olduğunu hissettiğinde alışkanlıkla da olsa "Tanrım bana acı" diye bağırdığını okuruz (s. 199); sıtmaya tutulduğunda yine "Tanrı'ya yakar" dığını belirterek "Tanrım, gör durumumu! Tanrım acı bana! Tanrım yardımını esirgeme benden!" diye dua ettiğini de (s. 106). Ancak bunları okuduktan hemen sonra, baba ocağında aldığı dini eğitime rağmen oradan "sekiz yıldır" uzak olduğu süre boyunca "bir kez olsun gözlerimi yukarı kaldırıp Tanrı'ya yöneldiğimi ya da içime bakarak davranışlarımın doğruluğunu yanlışlığını araştırdığımı hatırlamıyorum" dediğinde şaşırır kalırız (s. 105-106). Sanki el arabası için yeniden icat edemediği tekerlek gibidir burası. Nasıl olduğunu bilir, ama yapamaz. Özellikle dingilin millerini yapabilecek aracı gereci yoktur. Hep Tanrı'ya dönmekte, ama Tanrı'ya nasıl döndüğünü bilememiş gibi davranmaktadır. Dualarının çarkını, tekerleğini bulamamış gibidir.

Ancak sık sık ettiği dualarından artık hep ilk kez ediyormuş gibi de bahsetmeye başladığı anlar da vardır. Tekerlek yavaş yavaş dönmeye başlamıştır. Böylece sıtmaya tutulduğunda Tanrı'ya yakarışını onca yıldan sonra "ilk yakarış" olarak adlandırır. Akabinde biraz iyileştiğinde yediği yemekten sonra da "bütün yaşamımda, bitince Tanrı'ya şükrettiğim ilk yemek budur" diyecektir (s. 111). Gemiden getirdiği sandıkta hastalığını iyileştirecek bir ilaç ararken "hem ruh ve hem de gövde" için ilaç bulur; ruh için bulduğu ilaç, *Kitab-ı Mukaddes*'tir. Açık okumaya başlar ve mezmurlar 50:15'ten "Sıkıntılı günlerinde Bana sığın, Ben seni kurtarırım, sen de şükredersin" ayetini okuyunca, "şimdiye dek yapmadığım bir şeyi yaptım" diyerek diz çöküp kurtuluşu için Tanrı'ya sanki ilk kez yakarırmış gibi yakarır. (s. 114). Bir gün sonra da Resullerin İşleri 5:31'deki "Tanrı O'nu Önder ve Kurtarıcı olarak kendi sağına yükseltti" ayetini okuyunca yüksek sesle İsa'ya seslenerek dua eder. Burada da bütün hayatı boyunca "Tanrı'ya gerçek anlamıyla ilk yakarışım budur" cümlelerini okuruz (s. 116). Bu nokta aslında ihtidasının gerçekleştiği noktadır. Daha evvelden adadan kurtulmayı, Tanrı'nın onu tutsaklığından kurtarmasını beklerken, artık bu fiili tutsaklıktan kurtulmayı beklemez olur. Kendi kurtuluşunu, manevi kurtuluşunu ister hale getir. Tekerleği yeniden icat etmiş, dini de kendisinde ve ada bilinci içinde inşa etmeye başlamıştır. Artık "yakarmalar yoluyla Tanrı'nın kendisiyle söyleşmeyi" herşeyin üstünde tutmaya başlar (s. 157).

Derrida, bütün bir Robinson Crusoe'yu "dua etmenin çiraklığını" takip ederek okunanın ilginç olacağını söyler (s. 78). Elbette haklıdır. Kitap boyunca Crusoe'nun sadece ("ilk" kez) dua ettiğini söylediği kısımlar değil, nasıl inayeti ve Tanrı'nın Hükümünü bulduğuna, nasıl şükrettiğine, oruç tuttuğuna, nasıl Cuma'yı ve başkalarını Hristiyanlaştırdığına dair bölümlerde aynı ritmi, bir tekerleğin dönerkenki ritmine benzerki ritmini bulabiliriz. Dolayısıyla Derrida, şunu söylerken de haklıdır: "Sanki herşey, bu hayali adada, Robinson Crusoe egemenliği, teknolojiyi, araç gereçleri, makinayı, araç-gerecin makinası olmayı, duayı, Tanrı'yı, gerçek dini yeniden icat ediyor gibidir" (s. 79). Burada dikkat çekici husus, diğerleri yanında araç-gerecin makinası da olmasıdır. "Çünkü" diyecektir Hobbes, Leviathan veya Bir Din ve Dünya Devletinin İçeriği, Biçimi ve Kudreti, adlı eserinde, "hayat, organların, başlangıcı, içerdeki bir temel parçada bulunan, hareketinden başka bir şey değildir; bütün otomatların (yaylar ve çarklar yardımıyla kendi kendine hareket eden makinaların, mesela bir saat) yapay bir hayata sahip olduklarını söyleyemez miyiz? Kalp nedir ki yaydan başka; sinirler nedir ki, çok sayıda yaylardan başka; ya eklemler, yapıcının planladığı bir şekilde bütün gövdeyi harekete geçiren çok sayıda çarktan başka?" Ya egemen? Ya (yanışlık eseri) devlet diye çevrilen "commonwealth"? O da nedir ki "yapay bir insandan başka bir şey olmayan, Latince'de CIVITAS denilen, DEVLET [COMMONWEALTH] adlı o büyük EJDERHA" (s. 17), yani LEVIATHAN'dan başka? Leviathan da nedir, büyük, devasa, Moby-Dick'in balinası gibi bir deniz canavarından başka? Ama Hobbes saat mi demişti otomata örnek olarak? Çarklarıyla ve yaylarıyla bir saat? Tekerlek olamaz mı o? Bir dua ya da bir krallık gibi yeniden icat edilen?

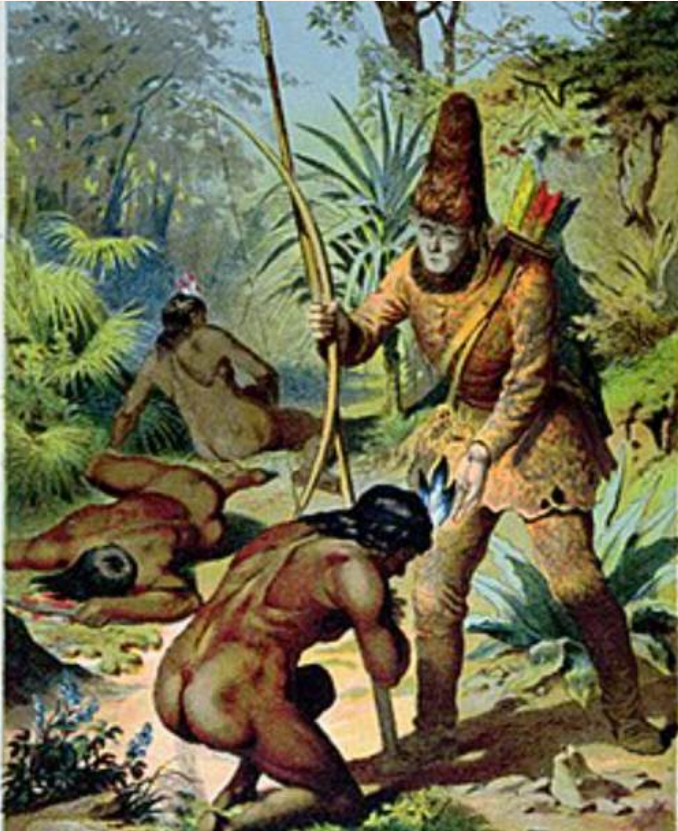
Derrida'nın söylediklerine ekleyelim o zaman: Robinson'un krallığı da tıpkı tekerleğin ve duanın yeniden bulunması gibi bulunur. Robinson önce kendi başına kraldır; sonra kendi başına mülkünü gezer; sonra sadece hayvanlardan oluşan tebasının kralıdır; en sonunda da Protestan Cuma'nın, Cuma'nın pagan babasının ve Papacı İspanyol'un kralı olacaktır; elbette en sonunda da bütün adanın.

Peki o zaman kimdir Robinson ve nedir Robinson Crusoe? Robinson Crusoe, gezgindir; tüccardır; köledir; korsandır; sömürge plantasyonu sahibidir; köle taciridir; ıssız adada marangozdur, çömlekçidir, çiftçidir, yabani hayvanları evcilleştiren çobandır, yerlilerin elinden tutsakları kurtarıırken askerdir, gemicidir; rahiptir, dini ve duayı yeniden icat edendir ve daha başka bir çok şeydir; ama aynı zamanda kraldır, krallığı yeniden icat edendir.

Bütün bunlar da, "koyun çobanı bir halk"ın "denizin çocukları"na dönüşümünün otobiyografisi, aslında Augustine'in ya da Rousseau'nun İtirafı'ları gibi adı Robinson Crusoe olan itirafı'dır.

Egemenlik de döner böylece; karadan denize doğru seyrederek ve korsan, bir tekerlek ya da dua gibi yeniden icat edilen egemen olur. Her yeniden icat edilen bir yapıdır; Hobbes'un Leviathan'ından beri bilindiği şekliyle yapaydır, kurgudur; ama tıpkı tekerlek gibi yeniden icat edilen bir dinin, kendine din diyen bir yapıntının, denize açılmak ve dünyaya denizden, o serbest bölgeden serbestçe bakmak isteyen bir Protestanlığın yapaylığındaki gibi.

Robinson, baba ocağından, evinden, vatanından, yurdundan hiç ayrılmamıştır ki "herkes" olsun. O ocağı, evi, yurdu sadece yeniden icat etmiştir, Protestanlık olarak ve Protestanlıkla birlikte, okyanusların Papacı temellüküne karşı.

Büyük Güç Dış Politikasının Trajedisi

YAZAR: STACIE E. GODDARD

Gerçekçiler Krizdeki Bir Dünyaya Çözüm Sunuyor mu?

Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonraki yaklaşık 30 yıl boyunca Amerikan dış politika elitleri, Amerika Birleşik Devletleri'nin benzersiz askerî ve ekonomik gücünü dönüştürücü bir güç olarak kullanması gerektiğini savundu. Bazıları için bu, NATO gibi çok taraflı kurumların rolünü genişletmek, sınırsız serbest ticareti teşvik etmek ve hatta askerî güç kullanarak dünya genelinde insan haklarını korumak anlamına geliyordu. Diğerleri ise Amerika Birleşik Devletleri'nin askerî gücünü demokrasinin mızrağı olarak kullanması; şiddet yanlısı teröristleri bastırması, zorba rejimleri devirmesi ve potansiyel revizyonist güçleri caydırması gerektiğine inanıyordu. Ancak bu görüşler aynı madalyonun iki yüzüydü:

Her ikisinin temelinde de Amerika Birleşik Devletleri'nin dünyadaki baskın konumunu sürdürmesi ve gerektiğinde liberal hakları savunmak için kudretini kullanması gerektiği inancı yatıyordu.

Ancak ABD'nin Afganistan ve Irak'taki müdahalelerinin başarısızlıkları, rakip büyük güçlerin yükselişi ve Amerikan demokrasisinin içeride zayıflaması

KAYNAK: FOREIGNAFFAIRS.COM

sonrasında, görece iki partili uzlaşma dönemi sona erdi. ABD dış politikası bir dağılmışlık içindedir; bundan sonra neyin gelmesi gerektiğine dair açık bir vizyon yoktur. Stimson Center'da kıdemli araştırmacı olan Emma Ashford'a göre ileriye giden yol, onun "gerçekçi enternasyonalizm" olarak adlandırdığı yaklaşımdan geçmektedir. Gerçekçi düşüncenin uzun bir geleneğine dayanan bu strateji, dış politika yapımının merkezine ideolojiyi değil ulusal çıkarı yerleştirir ve yurtdışında demokratikleşme arayışını gereksiz, hatta budalaca görür.

Ashford ayrıca aşırı derecede saf bulduğu geri çekilme ya da hatta izolasyonizm çağrılarını da karşı çıkar. Ona göre uluslararası angajman artık bir tercih değildir; Amerika Birleşik Devletleri'nin güvenliği ve refahı açık bir küresel pazara bağlıdır. Pratikte, onun gerçekçi enternasyonalizmini izleyen bir Washington, ABD'nin ulusal çıkarının bulunmadığı Orta Doğu gibi yerlerden askerî olarak geri çekilecek; Avrupa gibi ortakların güvenlik tehditlerini kendi başlarına yönetebileceği yerlerde desteğini azaltacak; ve Ukrayna'nın kaderini belirleyemeyeceğini kabul edecektir.

Kışkırtıcı biçimde Ashford, Amerika Birleşik Devletleri'nin büyük güçlerin "etki alanlarını" kabul etmesini teşvik ederken, aynı zamanda küresel ekonomiyi felce uğratabilecek saldırganlığı dengelemek için özellikle ekonomik araçlar olmak üzere askerî olmayan araçları kullanabilmesini sağlamasını savunur. Ashford'un Washington'daki kaotik dış politika tartışmasını çözümlene çabası etkileyicidir; bu tartışmanın düşünce akımlarını dört açık pozisyona ayırır. Kendi tercih ettiği pozisyon ise temkinlidir. Liberal zaferciliği reddederek Amerika'nın yurtdışında değişim yaratma hırslarını sınırlama gereğini kabul eder. Ancak şahinlerden ve izolasyonistlerden farklı olarak, Amerika Birleşik Devletleri'nin ancak diğer ülkelerle güçlü ilişkiler besleyerek içeride güvenlik ve refahı sağlayabileceğini de teslim eder.

Bununla birlikte Ashford, gerçekçilerin Washington'da nüfuz kazanmakta çoğu zaman zorlandıklarını da kabul eder. Gerçekçi siyaset bilimci Robert Gilpin'den alıntı yaparak "Hiç kimse bir siyasal gerçekçiyi sevmez" diye yakını. Tarihsel olarak gerçekçilerin önerdiği stratejiler yanlış anlaşılmış, görmezden gelinmiş ya da hatta soğuk ve ahlaksız olmakla alaya alınmıştır. Ancak Ashford'a göre bu halkla ilişkiler sorunu ikincil bir engeldir. Gerçekçilerin daha acil görevi, tutarlı bir stratejik paradigma tanımlamak ve dile getirmektir; bu paradigma özellikle jeopolitik çalkantı anlarında sağlam muhakemesi sayesinde politika yapımcıların ilgisini çekmelidir.

Kitabın tökezlediği yer tam da burasıdır. Gerçekçilerin soğukkanlı akla yönelik takıntılarının, onları hem elitleri hem de kamuoyunu harekete geçirme gereğiyle yüzleşmekten çoğu zaman nasıl alıkoyduğunu yeterince vurgulamaz. İyi fikirler yeterli değildir. Ashford gibi gerçekçiler politika yapımcıların ve sıradan Amerikalıların hayal gücünü yakalamanın bir yolunu bulamazlarsa, dünyadaki tüm akıl yürütme bir anlam ifade etmeyecektir.

KAOSTAN DÜZENE

Washington'daki dış politika tartışması artık kakofonik görünmektedir. Ashford'un yazdığı gibi, bu tartışmada temsil edilen her görüş "Soğuk Savaş sonrası uzlaşının bazı temel unsurlarını: Ulus inşası, demokrasi teşviki, küreselleşme, ticaret ya da ... askerî üstünlük" reddetmektedir. Ancak çeşitli kamplar bir araya gelememektedir. Bazıları "kesinlikle ideolojik bir yönelimi sürdürürken, diğerleri dünyaya daha geleneksel reelpolitik yaklaşımlara meyletmektedir." Karmaşayı artıran bir diğer unsur da bu görüşlerin artık "partizan siyasal çizgilerle düzenli biçimde örtüşmemesidir."

Yine de Ashford bu tartışmaya yararlı bir taksonominin uygulanabileceğini savunur. Ona göre Amerikan dış politika düşünürleri ve uygulayıcıları özünde iki temel dış politika sorusunda iki taraftan birini tutmakta ve bu da dört ayrı blok ortaya çıkarmaktadır. İlk soru, ideolojinin Amerikan dış politikasındaki rolüyle ilgilidir: Amerika Birleşik Devletleri uluslararası düzeni kendi

suretinde yeniden şekillendirmeye çalışmalı mıdır? İkinci soru ise uluslararası siyasette şiddet ve istikrarsızlığı neyin tetiklediğine dairdir: Güvensizlik, büyük güçler "kararlı, revizyonist aktörleri" dizginleyemediğinde mi ortaya çıkar? Yoksa tersine, güç kullanma tehditleri çoğu zaman gereksiz kışkırtmalar mıdır ve tırmanma sarmallarını besleyen yanlış algılar mı üretir?

Ashford'un görüşüne göre her soruya verilen iki olası yanıt, Amerika Birleşik Devletleri'nin küresel angajmanına dair "çoğu zaman son derece ayırt edici dört vizyon" üretmektedir. Ashford'un düşünce okullarından bazıları Walter Russell Mead'in iyi bilinen stratejist kategorilerine (Hamiltoncular, Jeffersoncular, Jacksoncular ve Wilsoncular) benzer; ancak bunlar betimlemenin ötesine geçerek bu grupları temel varsayımlarına göre tanımlar. "Liberal düzen öncelikçileri" (Mead'in Wilsoncular dediği kişiler) liberal değerlerin Amerikan dış politikasını yönlendirmesi gerektiği fikrine hararetle bağlı kalmakta ve caydırıcılık başarısızlıklarının otokratik saldırganlığı davet ettiğine inanmaktadır. Liberal önceliğin merkezinde, "Amerikan liderliğindeki liberal uluslararası kurumlar düzeninin uluslararası sistemi istikrara kavuşturabileceği, rekabetleri aşabileceği ve dünyaya barış getirebileceği" düşüncesi yer alır. Bu kamp, Brookings'ten Robert Kagan gibi birçok neokonservatifi ve Samantha Power gibi geleneksel Demokrat dış politika isimlerini içermektedir.

Ashford'un "ilerici dünya kurucular" olarak adlandırdığı ikinci grubun üyeleri ise "savaş karşıtı, sosyalist" bir mirastan beslenmektedir. Liberal düzen öncelikçileri gibi onlar da "daha iyi bir dünya inşa etmeye" inanırlar; ancak bunu esas olarak "askerî olmayan araçlarla" gerçekleştirmeyi savunurlar. Dış politika uzmanı Robert Farley'den alıntı yapan Ashford, yakın zamana kadar bu zaman zaman tutarsız hareketin yalnızca iki temel inanç etrafında birleştiğini belirtir: "Amerika Birleşik Devletleri aptalca, rastgele savaflara girmekten kaçınmalıdır" ve "ABD savunma bütçesi fazlasıyla yüksektir." Ancak bu kamp (2020 başkanlık kampanyasında Senatör Bernie Sanders'ın dış politika danışmanı Matthew Duss ve Chatham House araştırmacısı Heather Hurlburt gibi isimleri içermektedir) "tercihen yeniden dağıtımçı bir eğilimle daha incelikli ve belirgin biçimde 'ilerici' bir dış ve savunma politikası çerçevesi inşa etmeye" çalışmaktadır.

Amerikan dış politikasının daha az ideolojik saiklerle yönlendirilmesi gerektiğine inananlar arasında yer alan "önce Amerika şahinleri" (Mead'in Jacksoncuları) ise uluslararası kurumlardan ziyade askerî güç yoluyla saldırganları caydırmayı, yani "güç yoluyla barışı" savunurlar. Bu gruptakiler (Başkan Donald Trump yönetiminde Savunma Bakanlığı Müsteşarı Elbridge Colby gibi bazı isimler dâhil) Amerika Birleşik Devletleri'nin uluslararası siyasette baskın güç olarak kalmaya çalışması gerektiğine inanırlar.

İdeolojik haçlılar değildirlir; ancak saldırgan güçleri, haydut devlet dışı aktörleri ya da hatta ABD müttefiklerini ve ortaklarını zorlamak için güç kullanmaya fazlasıyla isteklidirler.

Dördüncü ve son grup olan “gerçekçi kısıtlayıcılar” da Amerikan dış politikasında çıkarların ideolojinin önüne geçmesi gerektiğine inanır. Ancak askerî güç yoluyla üstünlük elde etme konusunda Washington’ın kapasitesine, önce Amerika şahinlerine kıyasla çok daha şüpheyle yaklaşırlar. Bu kamp; akademisyenler, ilerici Demokratlar, muhafazakâr Cumhuriyetçiler, “kısıtlamayı ahlaki bir mesele olarak gören liberteryenler ve anti-empyralistler”, bütçe şahinleri, gaziler grupları ve Ashford’un kendisi gibi heterojen bir topluluğu içerir. Ashford’un ifadesiyle, “Belki de en basit ifadeyle gerçekçi kısıtlayıcıları birleştiren unsur, önceliğe (ya da ‘derin angajmana’) ve bunun aşırıya kaçma eğilimine karşı çıkmalarıdır. Onları önce Amerika şahinlerinden ayıran temel faktör budur.” Hedefleri, Amerika Birleşik Devletleri’nin siyasal ve ekonomik sağlığının dayandığı küresel serbest ticaret sistemini tehdit edebilecek bir hegemonun ortaya çıkmasını önlemekle sınırlıdır.

Eleştirilenler, büyük strateji tartışmalarını ikiye iki bir matrise indirgemeyi askerî gücün faydası ya da kurumların değeri gibi önemli ihtilafları göz ardı eden bir aşırı basitleştirme olarak değerlendirebilir. Ancak Ashford’un taksonomisi önemli bir katkıdır. Dış politika pozisyonlarını birkaç temel varsayım üzerinden karşılaştırarak, rakip fraksiyonlar arasında yapıcı bir diyalog için yollar önermektedir.

GERİ ÇEKİLEN BARIŞ

Tüm gerçekçiler gibi Ashford da tercih ettiği stratejiyi uluslararası siyasetin doğasına ilişkin birkaç temel varsayıma dayandırır. Amerika Birleşik Devletleri (ve tüm ülkeler) her şeyden önce güvenliğini korumayı istemelidir. Evrensel iyilik adına hareket etmek yerine ulusal çıkarı ilerletmeye çalışmalıdır. Ve bunu, küresel bir hükümetin bulunmadığı, temelde anarşik bir dünyada yapmak zorundadır. Ancak açık ve serbest bir küresel ekonominin sürdürülmesinin Amerika Birleşik Devletleri’nin refahı için hayati olduğunu kabul ederek geleneksel gerçekçilerden ayrılır; dolayısıyla ulusal çıkar uluslararası olandan kolayca ayrıştırılamaz. Ayrıca askerî gücün önceliğine ilişkin yerleşik gerçekçi varsayımları da sorgular ve ekonomik ile diplomatik araçların ulusal çıkarı güvence altına almada çoğu zaman en az askerî araçlar kadar etkili olduğunu savunur.

Ashford’a göre Washington gerçekçi-enternasyonalist bir strateji benimsese, Amerikan dış politikası radikal biçimde farklı ve daha pragmatik bir yöne evrilecektir. Örneğin Tayvan’a yönelik saldırganlığın varoluşsal bir tehdit oluşturduğunu iddia etmek artık anlamlı olmayacaktır; özellikle de adanın egemenliğini her ne pahasına olursa olsun savunma taahhüdü ABD ordusunu felaketle sonuçlanabilecek bir savaşa sürükleyebileceken.

Ve çok kutupluluğun geri dönüşüyle birlikte Amerikan politika yapıcılarını yeniden “etki alanları gerçeğiyle yaşamayı öğrenmek” zorunda kalacaktır. Tayvan’ın açık biçimde Çin’in etki alanı içinde yer aldığını kabul etmeleri gerekecektir.

Böyle bir kabul, küçük devletleri tahakküme terk etmek anlamına gelmek zorunda değildir. Aksine Amerika Birleşik Devletleri, koruma yükünü müttefiklerine ve ortaklarına kaydırmaya çalışmalı ve saldırganlığı caydırmak için askerî olmayan araçlara dayanmalıdır. Ashford’a göre Japonya ve Güney Kore’nin Tayvan’ın güvenliğini sağlamada başlıca sorumluluğu üstlenememesi için bir neden yoktur. Asya’da Amerika Birleşik Devletleri, küresel deniz ticaret yollarını korumaya odaklanan sınırlı bir hava ve deniz varlığı konuşlandırmalıdır. Ayrıca Washington’un gereksiz askerî çatışmaları kışkırtmadan güvenliğini sağlamak için ekonomik araçlar, diplomatik yetenek ve istihbarat uzmanlığı gibi çeşitli siyasal araçlardan yararlanabileceğini savunur.

Sonuç olarak Ashford, Amerika Birleşik Devletleri’nin ayrıcalıklı coğrafi konumu ve nükleer caydırıcılığının onu temelden güvenli kıldığına inanır. Bu öncül kabul edildiğinde Washington’un askerî kudretini sürdürmek için devasa kaynaklar yatırmasına gerek kalmaz. Böyle bir dünyanın cazibesini görmek kolaydır. Ancak Ashford’un kendisinin de sorduğu gibi, dış politikaya gerçekçi bir yaklaşım bu kadar makulse, neden ABD yönetimleri defalarca gerçekçi yaklaşımları reddedip şahin ya da liberal enternasyonalist yaklaşımları tercih etmiştir?

KISSADAN HİSSE

Ashford suçu büyük ölçüde gerçekçilerin kontrolü dışındaki güçlere yükler. ABD’deki partizanlık, dış politikaya yönelik ılımlı ve rasyonel bir yaklaşımı sık sık zayıflatmaktadır. Ona göre kamuoyu genellikle daha görkemli anlatıları tercih eden elitlerin heveslerini takip etmektedir. Yerleşik bürokrasiler ihtiyatlı bütçe kesintilerine şiddetle karşı çıkmaktadır. Ve Amerika Birleşik Devletleri’nin yurtdışındaki demokratik müttefikleri, Amerikan liderlerini sıklıkla Wilsoncu bir çerçeve benimsemeye teşvik etmektedir.

Daha derin bir düzeyde Ashford, Amerikalıların dış politikalarının ahlaki temellere dayandığını görmek istediklerini ve gerçekçilerin “dönüştürücü değişime yönelik şüpheciliğine” ve bir ölçüde “insan doğasına dair karamsar bakışına” temelde dirençli olduklarını yazar. Ashford, gerçekçi büyük stratejinin nadiren kamuoyu desteğini seferber edebildiğini fark eden ilk Amerikalı gerçekçi değildir. İkinci Dünya Savaşı’nın sonunda ABD dış politikasının hangi yöne gitmesi gerektiğine dair çok az uzlaşma vardı. Amerika Birleşik Devletleri izolasyona mı dönmeliydi yoksa liberal ve uluslararası bir düzen inşa etmeye mi adanmalıydı? Sovyetler Birliği ile iş birliği yapmalı mıydı yoksa o gücü ideolojik bir rakip olarak mı görmeliydi?

Başkan Harry Truman’ın politika planlama direktörü George Kennan gibi gerçekçiler, ulusal çıkara dayalı

ihtiyatlı bir strateji savundular. Sovyetler Birliği'nin öncelikle güvensizlikle motive edildiğine inanan Kennan, Washington'a ekonomik ve siyasal araçlar kullanarak çevreleme politikası izlemesini ve Almanya ile Japonya gibi sanayi merkezlerini savunmaya öncelik vermesini tavsiye etti. Etkili bir gerçekçi olan siyaset bilimci Hans Morgenthau ise Washington'a Moskova ile savaşı kışkırtmamak için liberal bir haçlı seferine girişmekten kaçınmasını öğütledi.

Kennan, çevreleme politikasının babası ve dolayısıyla ABD'nin Soğuk Savaş stratejisinin mimarı olarak ölümsüzleştirilmiştir. Ancak gerçekte Kennan'ın daha geniş gerçekçi vizyonu kaybetmiştir. Bunun yerine Truman ve halefleri Sovyetler Birliği'ni varoluşsal ve ideolojik bir tehdit olarak resmettiler. Domino teorisini benimseyen Washington, dünyanın her köşesini komünist saldırganlığa karşı mücadelenin ayrılmaz bir parçası olarak gördü ve askerî müdahaleleri evrensel liberal değerlere yapılan çağrılarla meşrulaştırdı.

Bu durum, şahinlerin ve liberal enternasyonalistlerin kamuoyunda ve yurtdışındaki ortaklar nezdinde yankı bulan büyük anlatılar örmeyi başarmaları ve gerçekçi büyük stratejiyi on yıllar boyunca kenara itmeleri nedeniyle ortaya çıktı. Soğuk Savaş sona erdikten sonra gerçekçi stratejistler Amerikan liderlerini küresel taahhütlerini sınırlamaya ve içeride bir barış temettüsünden yararlanmaya yeniden çağırdılar. Kamuoyu bu gerçekçilerin yanında görünüyordu: 1993 tarihli bir Pew araştırması, Amerikalıların yalnızca yüzde onunun ülkelerinin "tek dünya lideri" rolünü benimseyip NATO'yu genişletmesini istediğini göstermişti. Ancak Ashford'un da anladığı gibi, genel kamuoyu öncülük etmeyecekti. Başkan Bill Clinton döneminde liberal öncelikçiler, ahlaki bir üstünlük iddiasına başvurarak dış politikanın dizginlerini ele geçirdiler. Dışişleri Bakanı Madeleine Albright, Ocak 1997'de NATO'nun doğuya doğru genişlemesinin "eski nefretleri yenebileceğini" ve "çatışmayı caydırabileceğini" savundu. Aynı yıl daha sonra yapılan bir başka Pew araştırması, Amerikalıların çoğunluğunun NATO'nun genişlemesini desteklemeye başladığını ortaya koydu.

PRAGMATİSTİN TUZAĞI

Sonuçta Ashford, rasyonel argümanların gerçekçiliğin halkla ilişkiler sorununu aşabileceğine inanıyor görünmektedir. Ancak burada Ashford, birçok gerçekçinin yaptığı hatayı tekrar eder: Kendi üstün muhakeme yeteneklerine o kadar güvenirlere ki, bu muhakemenin etik temelini vurgulamayı ihmal ederler. Bir stratejiyi idealler üzerinden çerçevelemek, özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde, gerçekçilerin bencil ve ahlaksız olarak algılanmasına kolayca yol açabilir. Bu hata, bazılarını Trump'ı gerçekçi olarak yanlış etiketlemeye sevk etmiş; onun "ahlaktan azade kaba işlemciliğini" ABD'nin ulusal çıkarına ilkesel bir bağlılıkla karıştırmalarına neden olmuştur.

Oysa gerçekçiler kendilerini Amerikan ideallerinin en sahici savunucuları olarak sunabilirler. Gerçekçi

teorinin büyük bölümünün (her ne kadar tamamının değilse de) merkezinde demokratik süreçlere yönelik normatif bir bağlılık yer alır. Nitekim Ashford, "ahlakın ... gerçekçi düşüncenin temeli olabileceğini" savunur. Gerçekçi politika yapımcıların güvence altına alması gereken "ikinci temel çıkarım" — Amerika Birleşik Devletleri'nin nükleer saldırı gibi temel tehditlerden korunmasından sonra — "içeride demokrasi ve refah" olduğunu yazar. Ulusal çıkar kavramının kendisi, bir ülkenin yurtdışındaki hedeflerinin hem kolektif hem de tartışmaya açık olması gerektiği fikrini içerir. Ulusal çıkara dayalı bir dış politika, bir toplum içindeki farklı çıkarlara hitap etmelidir; hedefleri ve araçları kamuoyuna kolektif eylem çağrısı olarak anlamlı gelmelidir.

Tüm gerçekçiler ateşli demokratlar değildir. Ancak kolektif ulusal çıkarın gerçekçi vizyonu, en azından teorik düzeyde, alternatiflerine kıyasla daha fazla tartışma alanı yaratır. Önce Amerika şahinleri, Senatör Roger Wicker'ın Trump yönetiminin İran'a yönelik saldırılarını "varoluşsal bir tehdidi ortadan kaldırmak" için gerekli olarak alkışlamasında olduğu gibi, korku aşılıyarak alternatifleri sustururlar. Liberal öncelikçiler, eşit bir oyun alanı yaratmayı amaçlayan çok taraflı forumlara ve prosedürlere bağlılıklarıyla daha demokratik görünürler. Ancak evrensel liberalizmi müzakere edilemez ilkeler bütünü olarak benimsemeleri, fiiliyatta karşıt görüşleri dışlayıp damgalayarak tartışmayı kapatır.

Gerçekçiler çeşitli ulusal çıkarları tanıdıkları ve güç siyasetini uluslararası ilişkilerin olağan bir durumu olarak gördükleri için hem ortaklarla hem de rakiplerle iş birliği yolları geliştirmeye daha çoğulcu bir biçimde yaklaşırlar. Bu yaklaşımların ahlaki değerini çok daha açık biçimde vurgulayabilirler. Örneğin Ukrayna'daki savaşın müzakere yoluyla sona erdirilmesini savunurken yalnızca demokrasiyi kurtarmak pahasına para tasarrufu yapmak istemediklerini; hâlâ yıkıcı bir büyük güç savaşına dönüşme tehdidi taşıyan bir çatışmayı sona erdirmeyi, Ukraynalıların kazanımlarını pekiştirmeyi ve yeniden inşanın hayati görevine başlamayı amaçladıklarını vurgulayabilirler.

Ashford, çağdaş küresel güç dinamiklerine dair berrak bir değerlendirme, uluslararası ortaklıklar lehine iyi temellendirilmiş bir argüman ve felaket boyutunda bir çatışmayı kışkırtmanın sonuçlarına ilişkin ayık bir uyarı sunarak politika yapımcılara önemli bir hizmette bulunmuştur. Bu son derece rasyonel bir dış politika taslağıdır. Ancak gerçekçiliğin halkla ilişkiler sorununa dair fazlasıyla kısa değerlendirmesi, tanıdık ve gereksiz bir tuzağa düşmektedir. Gerçekçi enternasyonalizmin büyük strateji olarak galip gelebilmesi için, savunucularının yalnızca zihinleri değil kalpleri de kazanabilecek bir ahlaki anlatı geliştirmesi gerekmektedir.

Kaynak:

<https://www.foreignaffairs.com/reviews/tragedy-great-power-foreign-policy-goddard>

Üçüncü Dünya Savaşı Başlamak Üzere

YAZAR: BOAVENTURA DE SOUSA SANTOS

Birinci Dünya Savaşı'ndan kısa bir süre önce, savaşın kokusu havadayken, barışın en etkili savunucularından biri olan yazar Romain Rolland, 1915 Nobel Edebiyat Ödülü sahibi, o anın aciliyetinin artık savaşı tetikleyen faktörlerin karmaşıklığına ilişkin analitik bir ihtiyatlılığa izin vermediğini yazmıştı. Savaş, düşüncelerimizi tamamlamadan bile her an başlayabilirdi. Tamamen yanıyorsa olabilirim, ancak bugün, Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasından önceki aylarda Rolland'a musallat olan aynı şaşkınlığı hissediyorum. Bu nedenle bu metin, alışılmış okuyucularımı rahatsız edecektir. Ve işleri daha da karmaşık hâle getirmek için, aşağıda savaşın yaklaşan tehlikesi hakkında yazarken, içtenlikle yanıyorsa olmayı diliyorum. Önceki savaşlardan farklı olarak, bir sonraki küresel savaşın haberi geldiğinde dünyada daha az kişi şaşıracağını iddia edebilir. İşaretler çok açıktır ve iyi bilinmektedir. Önceki imparatorluklarda olduğu gibi, Amerikan emperyalizminin gerilemesi, bir savaş onun sonunu hızlandırana kadar yavaş ve şiddetli olacaktır. 1914'te dört büyük imparatorluk vardı: Alman, Avusturya-Macaristan, Rus ve Osmanlı. Hiçbiri Birinci Dünya Savaşı'ndan sağ çıkamadı. Kolonilere dayalı imparatorluklar varlığını sürdürdü (İngiliz, Fransız, İtalyan, Japon, Portekiz, Hollanda, Belçika ve İspanyol). Hiçbiri İkinci Dünya Savaşı'ndan sağ çıkamadı, ancak bir süre daha varlıklarını sürdürdüler (Portekizliler 1975)

KAYNAK: ZNETWORK.ORG

Bugün hangi imparatorluklar var? İmparatorluğu, askerî fetih, kolonileştirme veya ekonomik baskı sonucunda farklı biçimde muamele gören farklı halklar üzerinde kontrol uygulayan merkezi bir güce sahip herhangi bir büyük ölçekli siyasal birim olarak anlarsak, bugün şu imparatorlukların var olduğunu söyleyebiliriz: ABD, Çin, Rusya, İsrail ve Avrupa Birliği. Ölçeği daha küçük olduğu için İsrail'i listeye dâhil etmek şaşırtıcı olabilir. Ancak öte yandan, emperyal tahakkümün en eski biçimlerini en doğrudan benimseyen ülke de odur: askerî fetih ve kolonileştirme. Avrupa Birliği'nin bir imparatorluk olarak kabul edilmesi de şaşırtıcı olabilir. O bir yarı-impatorluk, oluşum hâlinde bir imparatorluk. Başlangıçta böyle değildi, ancak onu oluşturan halklar arasındaki siyasal asimetri arttıkça (egemenliğin paylaşımında sözde eşit olan ülkeler arasındaki emperyal ilişkiler) ve askerî saldırıya hazırlanırken (askerî savunma olarak gerekelendirilse bile) bir imparatorluk hâline gelmektedir. Yeni emperyal rekabet şu şekilde tanımlanabilir: bir tarafta ABD, AB ve İsrail; diğer tarafta Çin ve Rusya. Her grubun kolektif bir strateji belirleyen bir lideri vardır. Şu anda liderler ABD ve Çin'dir.

Her emperyal grup, güçlenmesine hizmet ettiği sürece çok kutupluluk fikrini savunur. Bu fikir Çin'e hâlâ uygundur, ancak artık ABD'ye uygun değildir. Bir sonraki savaşa yol açacak olan da bu asimetridir.

Ancak rakipler, mümkün olduğunca uzun süre birbirleriyle doğrudan karşı karşıya gelmekten kaçınırlar. Bu amaçla, rakiplerini zayıflatmak için vekâlet savaşlarına başvururlar. İlk vekâlet savaşı, Çin'in başlıca müttefiklerinden biri olan Rusya'yı etkisizleştirmek amacıyla ABD tarafından teşvik edilen Rusya-Ukrayna savaşıdır. Rusya, Ukrayna ile savaşı sona erdirmek için ABD'ye ihtiyaç duyduğu sürece, ABD'nin başka hiçbir emperyal müdahalesine karışmayacaktır.

İkinci vekâlet savaşı, kökeni Haçlı Seferleri'ne kadar uzanan İslam'ın tarihsel yenilgisini pekiştirmek amacıyla yürütülen İsrail-Filistin savaşıydı. Bu yenilgi nedeniyle, İslam ülkeleri tarihsel olarak kendilerini yenen Hıristiyan güçlere olan sadakatlerinin her zaman çıkar meselesi olarak görülmesi sebebiyle sürekli şüphe altında olmuştur. İsrail-Filistin savaşı karşısında sergiledikleri tutum, ABD-AB-İsrail emperyal grubuna İslam'ın iyi bir şekilde etkisizleştirildiğini göstermektedir. Bir istisna vardır: Kendini teokrasi olarak tanımlayan ve bu nedenle tarihsel yenilginin yarısını sürekli kanayan bir yara olarak gören tek devlet olan İran.

İran etkisizleştirilemez. Yok edilmelidir. Aynı şey Küba için de söylenebilir, ancak Küba Çin ya da Rusya için İran kadar önemli değildir.

Bu nedenle, savaşın başlayacağına ve İran'ın bu savaşın merkezinde yer alacağına inanıyorum. Sorun şu ki İran, Ukrayna ya da Filistin'den çok daha güçlüdür ve bu nedenle İran'a karşı yürütülecek bir vekâlet savaşının öngörülemez sonuçları olacaktır. Bunlar arasında en az öngörülemez olanı, Çin'in İran'ın yenilgisiyle (ki bu oldukça muhtemeldir) genişlemesi için gerekli olan enerji kaynaklarına artık erişemeyeceği sonucuna varmasıyla savaşın genelleşmesidir.

Çin'in Venezuela'da kısa süre önce büyük bir yenilgiye uğradığı ve Latin Amerika ülkelerinin Çin için Orta Doğu ülkelerinin ABD için ifade ettiği anlama sahip olduğu akılda tutulmalıdır. Bu ülkelerin sadakati çıkar temellidir ve ayrıca Çin ile ilişkilerini azaltmaları yönünde artan bir ABD baskısı altındadırlar.

Bu nedenle Üçüncü Dünya Savaşı'nın başlaması çok muhtemeldir. Daha önce söylediğim gibi, işaretler açıktır, ancak bu onun sürpriz olmayacağı anlamına gelmez. Küba, bombalar olmaksızın Gazze ile aynıysa, Üçüncü Dünya Savaşı da ABD-AB-İsrail emperyalizminin herhangi bir zayıf halkasından başlayabilir. Bu zayıf halkanın dünyanın rezerv para birimi olan dolar olduğunu düşünüyorum. Savaş, küresel ölçekte ekonomik gücün kaybıyla başlar ve dolar bazlı finansal sermayenin çöküşüyle tırmanır. Bombalar neden ya da sonuç olarak kullanılabilir. Bunun gerçekleşmemesinin tek yolu, ülkelerin çılgınca biriktirmekte oldukları altın rezervlerinin bunu engellemesidir. Bunun olacağına hiç ihtimal vermiyorum.

Üçüncü Dünya Savaşı'nı önlemek için yapabileceğimiz hiçbir şey yok mu?

Evet, var.

1- Savaş olasılığının yüksekliği ve BM'nin bunu önleyememesi göz önünde bulundurularak, BM Genel Sekreteri António Guterres'in derhâl istifa etmesini talep eden uluslararası bir dilekçe.

2- Filistin'i savunduğumuz gibi Küba ve İran'ı savunmak için sokaklara çıkmak.

3- ABD ve İsrail büyükelçilikleri ile AB temsilcilikleri önünde protestolar düzenlemek.

4- ABD-AB-İsrail üçlüsünün en iğrenç (ancak en zayıf olmayan) halkasının İsrail olduğu dikkate alındığında, BDS hareketi aracılığıyla İsrail'i boykot etmek.

Kritik Bakış

AKIL-FİKİR-ERDEM

WWW.KRITIKBAKIS.COM